

**GERARD CASIMIR
UBACHS**

E

H. A. C. M. v. GRUNSVEN

GERARD CASIMIR UBAGHS

GERARD CASIMIR UBAGHS

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING
VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE AAN DE R.K. UNIVERSITEIT
VAN NIJMEGEN OP GEZAG VAN DEN RECTOR
MAGNIFICUS Dr TITUS BRANDSMA O. CARM.,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN
SENAAT DER UNIVERSITEIT IN HET OPENBAAR
TE VERDEDIGEN OP MAANDAG 3 JULI 1933
DES NAMIDDAGS TE 3 UUR

DOOR

HENRICUS ADRIANUS CONSTANTIUS MARIA
VAN GRUNSVEN
GEBOREN TE GENNEP

DRUKKERIJ LIMBURGSCH DAGBLAD — HEERLEN

*Aan mijn Moeder
en mijn overleden Vader.*

Gekomen aan het einde mijner academische studiën, is het voor mij een aangename taak, oprechten dank te kunnen brengen aan allen, die hebben bijgedragen tot mijn universitaire vorming en tot het schrijven van dit proefschrift.

Op de eerste plaats dank ik U, Hooggeleerde Brandsma, hooggeachte Promotor, niet alleen voor hetgeen ik op Uw colleges mocht leeren, maar ook voor de belangstelling en de bereidwillige hulp, welke ik van U mocht ondervinden, in het bijzonder tijdens de samenstelling van dit proefschrift. Uw aanmoedigend woord was voor mij een krachtige steun om de eens begonnen studie te voleindigen.

Hooggeleerde Hoogveld, U ben ik den grooten dank verschuldigd door den streng-logischen gedachtengang Uwer colleges te zijn ingeleid in menig onderdeel der speculatieve wijsbegeerte.

Uw colleges, Hooggeleerde Kors, welke mij een juist inzicht schonken in de maatschappelijke verhoudingen, zullen mij steeds in dankbare herinnering blijven.

Ook U, Hooggeleerde Roels, Rutten en Sormani, dank ik voor de colleges, welke ik van U mocht ontvangen.

Hooggeachte Heer Henry, voor de groote bereidwilligheid, waarmede U mij steeds alle inlichtingen verschaft, waartoe Uw voorbereidende studiën met betrekking tot het onderwerp mijner dissertatie U in staat stelden, betuig ik mijne oprechte erkentelijkheid, te meer, daar dit U, geroepen tot een anderen werkkring, veel tijd en moeite moet hebben gekost.

Een woord van dank ben ik hier ook verschuldigd aan Prof. Dr ir H. Gelissen, die met groote bereidwilligheid mij in de gelegenheid stelde over den noodigen tijd tot het voleindigen van dit proefschrift te kunnen beschikken.

Ten slotte mijn dank aan allen, die door het openstellen hunner bibliotheken of door het verschaffen van inlichtingen mij bij mijn werk zijn behulpzaam geweest.

HOOFDSTUK I.

DE FIGUUR VAN UBAGHS IN DE GESCHIEDENIS DER WIJSBEGEERTE.

Was onder Napoleons bestuur de wijsbegeerte aan de Belgische Universiteiten rondom 1800 van weinig beteekenis geworden, Koning Willem I van Holland bracht daarin verandering toen in 1816 de universiteit van Brussel werd opgeheven en er drie nieuwe werden gesticht, n.l. te Gent, Leuven en Luik, welke elk een eigen leerstoel kregen in de filosofie.

Maar in Juni 1825 liet Willem I tevens alle seminaries en vrije colleges sluiten om het onderricht der toekomstige katholieke priesters in een officieele instelling, het Philosophisch College van Leuven, samen te voegen. Dit wekte natuurlijk ontevredenheid in het katholieke België, niet het minst bij de geestelijkheid. Daar kwam nog bij, dat de professoren door de regeering benoemd moesten worden. Gelukkig was dit alles slechts van korten duur: 9 Januari 1830 werd het wederom opgeheven, den vooravond van den strijd om de onafhankelijkheid van België, welke 4 October werd uitgeroepen.

Intusschen had Brussel in 1827 zijn *Musée des sciences et des lettres* gekregen, waar vooral het eclecticisme tot bloei kwam onder van de Weijer, terwijl de Reiffenberg dit verdedigde te Leuven, waarbij deze beiden overhielden naar de ideeën van Victor Cousin. Hierbij sloot zich nog aan van Meenen, advocaat te Leuven, die meer een Psychologisme verkondigde, terwijl hij van Reid van de Schotsche School den *sensus intimus* of den *sensus communis* als basis voor de zekerheid had overgenomen.¹⁾ Hierdoor wendde men zich in België af van het sensualisme van Condillac, dat noodzakelijk voeren moest naar het materialisme, al trachtte Condillac zulks te vermijden.

De revolutie van 1830 bracht aan België de onafhankelijk-

---

¹⁾ Zie over van de Weyer, de Reiffenberg en van Meenen: Maurice de Wulf. *Histoire de la philosophie en Belgique*. Brussel-Parijs, 1910, pag. 265 vlg.

heid en de nieuwe grondwet verzekerde het tevens vrijheid van onderwijs. Maar nog voor in 1835 de staatsuniversiteiten van Luik en Gent ontstonden, stichtten de Katholieken in 1834 hun eigen universiteit te Mechelen, welke echter het jaar daarop werd overgebracht naar Leuven, waar zij tevens werd uitgebreid, ¹⁾ terwijl de liberalen eveneens in 1834 hun vrije universiteit te Brussel oprichtten, eerst onder den naam van vrije universiteit van België, later van vrije universiteit van Brussel. Tevens waren reeds in 1830 de bisschoppen begonnen de seminaries voor hun bisdommen te herstellen; en daar aan de verschillende hoogeschole een invloedrijke plaats aan de wijsbegeerte werd geschonken als voorstudie voor verdere juridische en wetenschappelijke opleiding, en de professoren niet langer door de regeering werden aangesteld, kreeg in België de filosofie alle gelegenheid wederom op te bloeien. En dat dit inderdaad het geval was, bewijst de heftige strijd, die tusschen de jaren 1834 en 1865 door de verschillende universiteiten werd gevoerd, in welken strijd Leuven het middelpunt vormde met het Traditionalistisch-Ontologisme, van welk systeem Gerard Casimir Ubaghs, Leuvens eerste professor in de Wijsbegeerte, de grondlegger werd, waarbij zich enkele jaren later Arnold Tits zou aansluiten, als professor in de Theologie, die de invloedrijke woordvoerder zou worden van dit nieuw wijsgeerig systeem.

De elementen, waaruit het Traditionalistisch-Ontologisme werd opgebouwd, waren echter geenszins nieuw, maar beston-

---

¹⁾ Reeds in 1833 werd door de bisschoppen tot oprichting van een nieuwe Katholieke Universiteit besloten. 14 November werden de plannen ter goedkeuring aan Paus Gregorius XVI voorgelegd, welke goedkeuring werd gegeven 13 December 1833. In Februari 1834 maakten de bisschoppen hun plannen bekend aan de geloovigen. De liberale pers protesteerde heftig; te Leuven en Gent, maar vooral te Luik kwam het zelfs tot opstootjes. 4 November 1834 had echter reeds de plechtige inauguratie plaats te Mechelen. Toen de Staatsuniversiteit van Leuven werd opgeheven, wisten de bisschoppen met den gemeenteraad van Leuven tot overeenstemming te komen, wat ten gevolge had, dat in October 1835 de Katholieke Universiteit daarheen werd overgebracht. Zie Daris: *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège*. Liège, 1873, pag. 389 vlg.

den uit twee buitenlandsche systemen, het Traditionalisme n.l. en het Ontologisme. Het Traditionalisme krijgt hier echter een nieuwen vorm zoowel op zich zelf als door de verbinding met het Ontologisme, en in zooverre kan men dan ook spreken van een nieuw systeem. De heele Belgische philosophie sluit zich overigens in hoofdzaak aan bij de voornaamste wijsgeerige richtingen van Duitschland en Frankrijk, wat echter een zelfstandig verder arbeiden niet uitsluit, zooals de wijsbegeerte der Leuvensche Universiteit voldoende aantoot.

Het Traditionalisme was ontstaan in Frankrijk als reactie op het daar heerschende Sensualisme en Individualisme. Begrippen als: ziel, God, onsterfelijkheid, welke door de Fransche revolutie waren uitgevaagd, moesten wederom in de wijsbegeerte herleven; individu en gemeenschap moesten weer worden doordrongen van een christelijke moraal. De Bonald, vader van het Traditionalisme, wees op de onbetrouwbaarheid van de individueele menschelijke rede, en bond daarmede den strijd aan met Cousin, den leider der eclecticici, die haar juist alle vertrouwen hadden geschonken. Tegenover Rousseau, die de gemeenschap er van beschuldigde de oorspronkelijke goedheid van het individu te vernietigen, stelde hij de schuld van het individu tegenover de gemeenschap. Op het terrein der kennis kon het individu aan zich zelf overgelaten niets: heel het speculatieve denken is te danken aan de gemeenschap, alle kennis aan het sociale onderricht, waarvan de oorsprong zelf berust op goddelijke voorlichting, doordat God den mensch leerde spreken en hem tegelijkertijd de eerste fundamenteele waarheden mededeelde, welke door de gemeenschap aan de volgende geslachten worden kenbaar gemaakt. Hij komt er zelfs toe te verklaren, dat niet de taal effect is van het verstand, maar omgekeerd het verstand gevolg van de taal: *il faut penser sa parole, pour pouvoir parler sa pensée*, men moet eerst woorden denken, alvorens de gedachte te kunnen uitspreken.

Van nog grooteren invloed was Lamennais. Zijn geschriften hadden een enorm succes, ook in België. Zijn *Essai sur l'indifférence en matière de religion* werd te Leuven bij de bekende drukkerij Van Linthout en Vanden Zande opnieuw uitgegeven. Volgens Delvigne waren bij het uitbreken der revolutie de

meeste geestelijken in België aanhangers van Lamennais, waaronder ook Ubaghs; Tits daarentegen zou er nimmer toe hebben behoord. ¹⁾ Eerst later als Lamennais weigert zich te onderwerpen aan de beslissingen van Rome en een pantheïstische richting uitgaat, verliest hij veel aanhang.

Daar de Traditionalisten aldus moreele waarden wilden doen herleven, valt het niet te verwonderen, dat zij grooten aanhang wisten te veroveren, vooral juist bij de geestelijken; en dat hun ideeën ingang vonden bij de professoren der jonge Katholieke Universiteit van Leuven.

Tot hoogleeraar benoemd, schrijft Ubaghs aan zijn bisschop, hoe hij zich heeft voorgesteld de voornaamste filosofen als Clemens van Alexandrië, Sint Augustinus en Sint Thomas te bestudeeren en hoe hij onder de moderne schrijvers als bijzondere leidlieden had gekozen den Jezuiët Buffier: *Traité des premières vérités*; Bossuet: *Connaissance de Dieu et de soi-même*; Fénelon: *Existence de Dieu*; Bergier: *Traité de la vraie religion* en *Dictionnaire théologique*; en hoe hij van Lamennais slechts die ideeën wil overnemen, welke geheel en al overeenstemmen met die der genoemde auteurs en die, welke noodig zijn om hun leer te vervolledigen. ²⁾

---

¹⁾ Ad. Delvigne. *Les doctrines philosophiques de Louvain et les congrégations romaines, 1834-1866. Une page d'histoire contemporaine.* Bruxelles, 1893, pag. 10 en 11.

²⁾ J. Jacops: *Notice sur la vie et les travaux de M. le chanoine G. C. Ubaghs.* In: *Annuaire de l'université catholique de Louvain*, 1876, pag. 427. Deze brief dateert van 24 Juli 1834, terwijl Lamennais den 25sten Juni veroordeeld was. *Vrijmoed, Lamennais et la Néerlande Catholique*, pag. 382, geeft nog het volgende: Or, voici ce qu'il (Ubaghs) enseignait, entre autres: „Pour éviter toute fausse application du principe catholique de l'autorité, il conviendrait de se baser, comme sur des fondements certains, sur les ouvrages suivants et combinés: L'Essai sur l'indifférence de M. De Lamennais, avec le Sommaire d'un système des connaissances humaines du même auteur; les Recherches philosophiques et la Législation primitive de Bonald et De methodo philosophandi de M. Ventura." Et, répondant à la question de savoir quel auteur il fallait prendre pour l'enseignement de la philosophie, il propose de „chercher un auteur qui, préférant le consentement des savants dans la matière à

Wat hij van Lamennais overnam, waren juist de traditionalistische beginselen, die hij wel matigt, maar waarvan hij zich toch nooit geheel zal weten vrij te maken.

Reeds in de eerste uitgaven van Ubaghs' wijsgeerig systeem vinden we een dubbel element verkondigd: eenerzijds zijn leer over de noodzakelijkheid van onderricht door anderen om tot volle ontplooiing onzer kennis te kunnen geraken; anderzijds zijn leer der aangeboren ideeën.¹⁾ Willen wij de waarheden van metaphysieke en moreele orde kennen, als het bestaan van God b.v. en de kennis der natuurwetten, dan is daarvoor noodig, dat anderen, die deze kennis reeds bezitten, ons onderrichten; dit leeren ons de feiten. En bijgevolg was voor het eerste menschenpaar onderricht door God zelf noodig: de goddelijke openbaring. Dit onderricht van anderen is echter geen *bron* onzer kennis, zij deelt ons die kennis niet mede, maar zij is slechts *middel* tot kennis, hoewel noodzakelijk middel. Immers vanaf de geboorte bestaan in ons de ideeën dier waarheden en deze zijn de bron onzer kennis. Bij onze geboorte kennen wij echter niets, eerst bij het voortschrijden der jaren komen wij door sociaal onderricht tot kennis, m.a.w. die ideeën worden eerst tot actueele kennis, doordat anderen, die deze kennis reeds bezitten ons onderrichten, door de aandacht van

ses spéculations particulières et individuelles, se base sans restriction sur le grand principe du catholicisme ou du sens commun."

Aldus in: *Apperçus* (sic) de Monsieur U sur l'enseignement de la philosophie, au verso de Quelques observations sur la lettre de Mgr l'évêque de Namur du 17 juin 1830. Le tout ne contient que cinq pages in-folio. Arch. épisc. de Liège. Carton C: „Affaires ecclésiastiques. Diversa."

¹⁾ *Précis de Logique élémentaire*, Louvain 1836, pag. 53. Quoique les idées de tout ce qu'on appelle vérités morales, intellectuelles, métaphysiques, générales, etc. soient innées en nous, et quoique, ces idées ou quelques-unes d'elles étant une fois convenablement éveillées, notre intelligence ne soit nullement bornée au rôle passif de recevoir et de retenir, nous pensons cependant que dans l'état actuel de notre nature nous ne pouvons acquérir la première connaissance explicite de ces vérités sans le secours de l'enseignement social, à moins de recourir à un miracle.

Wij halen hier slechts enkele citaten uit Ubaghs' werken aan om de ontwikkeling van zijn leer aan te toonen; voor het overige verwijzen wij naar Hoofdstuk III, waarin wij Ubaghs' leer uitvoerig behandelen.

onzen geest te vestigen op die aangeboren ideeën, welke niet te verwarren zijn met de begrippen, want deze vormt de mensch zelf door eigen verstandelijke activiteit.

Daar aldus bij Ubaghs de traditie slechts middel is tot kennis, volgt daaruit vanzelf, dat voor Ubaghs ook nooit het fundament der zekerheid gelegen kan zijn in de traditie, zooals b.v. door de Wulf wordt beweerd. ¹⁾

Daarnaast leert hij in zijn eerste werken dat wij van reële dingen kennis verkrijgen door tusschendingen of tusschen-ideeën, „intermédiaires” zooals hij ze noemt. Wij kennen onmiddellijk het beeld, dat in ons is voortgebracht door het object: dit beeld of dit ding is iets geplaatst tusschen onzen geest en het object zelf. Maar deze tusschenidee is iets van ons, iets subjectiefs ²⁾; vandaar dat deze theorie ook wel genoemd wordt psychologisme. Nu rijst echter de vraag, hoe weten wij met zekerheid de conformiteit van dit beeld of tusschen-idee met de realiteit? Wat ook geldt voor de aangeboren ideeën.

De eerste akt van de menschelijke rede is een akt van geloof: zoo gelooven wij met zekerheid aan het bestaan van God, van de natuurwetten, van de wereld rond om ons. Dit geloof gaat aan alle wetenschap vooraf en is spontaan; daarom wordt zij genoemd natuurlijk geloof, of ook wel (vooral bij zijn collega Tits) wijsgeerig geloof, omdat de wijsgeerige zekerheid erop steunt. ³⁾

¹⁾ De Wulf, o.c. pag. 303: „L'autorité de la parole d'autrui devient le fondement de la certitude.”

²⁾ Logique élémentaire, pag. 15: .....les représentations mentales qui par leur intermédiaire se forment et restent dans l'esprit. Theodiceae elementa, 1e editie 1841, pag. 73: .....quae idem quiddam sunt cum ipsa anima seu $\tau\omega$ ego nostro.

³⁾ Idem, pag. 90. Quum antequam ulla sive divinae sive alterius rei externae existentiae demonstratio seu probatio fieri possit, credi debeat, quod interna evidentia cerni nequit, ideas nostras esse fideles rerum earum repraesentationes, patet etiam, quanta sit, non identitas, sed consensio philosophiae et sacrae religionis. Utriusque huius scientiae praeceptum primum est: Nisi credideritis, non intelligetis.

Log. élém. pag. 55. La première loi naturelle de notre intelligence c'est de croire. L'enseignement n'est qu'un moyen extérieur, qui ne

Het fundament van dit natuurlijk geloof is gelegen in onze redelijke natuur, en steunt dus niet op een gezag buiten ons, maar op een innerlijk gezag, n.l. onze redelijke natuur, welke dus logisch fundament is van alle zekerheid en welke wederom steunt op God, als ontologisch fundament der zekerheid, als schepper onzer natuur, welke daarom ook vanzelf streeft naar het ware.

Dit spontane geloof als uitdrukking van de redelijke natuur is een akt van den *sensus communis* en wel subjectief genomen: de kracht in den mensch waardoor hij gedreven wordt algemeen en constant zekere waarheden te aanvaarden. Deze subjectieve *sensus communis* heet ook wel *sensus naturae communis* of gevoel van onze natuur. Twijfelen aan de eerste waarheden zou dan ook beteekenen twijfelen aan de mensche-lijke natuur zelve.

Nu kan het echter voorkomen, dat iets als zeker wordt geponeerd wat met mijn subjectief natuurlijk gevoelen niet overeenstemt. Daarom erkent Ubaghs naast den subjectieven nog een objectieven *sensus communis*: wat zeggen de menschen in het algemeen ervan. Dit zal n.l. uitmaken wat inderdaad overeenkomstig de redelijke natuur is, welke aldus toch fundament blijft der zekerheid. Evenals bij de noodzakelijkheid van onder-richt bewijzen ook hier de feiten het bestaan van den objectieven *sensus communis*. ¹⁾

---

nous profite qu'autant qu'il est reçu intérieurement par un moyen en rapport avec lui. Ce moyen intérieur est la foi. Et celui qui ne croirait rien ne parviendrait jamais à rien connaître.

¹⁾ Log. élém. pag. 96. C'est donc la nature raisonnable de l'homme qui est le dernier fondement intérieur de toute certitude humaine, et qu'on a aussi très-bien appelée le sentiment de la nature, la nature de notre intelligence, la raison, le sens commun, la foi, etc. en prenant ce dernier mot dans le sens philosophique que lui donne quelque part Bergier, celui de confiance naturelle et irrésistible dans nos moyens de connaître, et en les considérant tous subjectivement, puisque le principe ou fondement de certitude, dont il s'agit ici, n'est pas seulement intérieur, mais aussi subjectif.

Mais, nous dira-t-on, à quel signe peut-on reconnaître ce sentiment de la nature, cette nature raisonnable, et le distinguer de ce que l'on confond quelquefois avec lui? On le reconnaîtra à son double caractère,

Ook in deze leer van den *sensus communis* staat Ubaghs onder invloed van het Traditionalisme met name van Lamennais. Maar ook hier kent hij aan diens *sensus communis* slechts een rol toe van de tweede plaats, n.l. als een soort controle-middel, terwijl het eigenlijke zekerheidsmotief wederom iets innerlijks en individueels is: het geloof als stem van de redelijke natuur.

Steunt hij voor zijn ideeën-leer vooral gaarne op Leibniz, voor zijn leer van den subjectieven *sensus communis* staat hij wel onder invloed van Buffier, wiens werk *Traité des premières vérités* hij ook in den boven aangehaalden brief noemt. Zoo komt Ubaghs onder invloed van Lamennais' *sensus communis* en Buffier's sentiment de la nature te spreken van den *sensus naturae communis*.

Uit deze korte uiteenzetting volgt reeds voldoende, hoezeer Ubaghs onder de Traditionalisten een eigen plaats inneemt, en hoe foutief het is hem op een lijn te stellen met de Fransche semi-traditionalisten, hetgeen in handboeken van de geschiedenis der Wijsbegeerte over het algemeen het geval is, waarbij men dan geen ander onderscheid maakt dan tusschen een

---

celui d'être personnel et en même-temps commun à tous les hommes qui se trouvent dans le même cas que nous; car ce qui est vraiment naturel est commun à tous les êtres du même genre. Et voilà aussi pourquoi l'individu peut souvent être réellement certain sans consulter d'autres personnes sur leur sentiment, et pourquoi il ne pourra efficacement démontrer à autrui la vérité de quoi que ce soit sans s'appuyer sur un principe généralement admis.

Pag. 67. La raison humaine, considérée subjectivement, n'est autre chose que le sens commun; zie ook pag. 73 en 79.

Pag. 97. C'est Dieu qui nous a créés capables de connaître le vrai et de le distinguer du faux, qui a mis en nous le principe de toute certitude, quand, en nous créant à son image et à sa ressemblance, il a doué notre âme de cet heureux penchant de la nature qui nous porte à accorder notre assentiment, lorsque la vérité nous apparaît avec ses caractères distinctifs, et à le refuser ou suspendre, quand nous ne trouvons pas de marques suffisantes de vérité. Par conséquent le dernier fondement extérieur et absolument primitif de toute certitude humaine c'est Dieu.

Uit bovenaangehaald citaat blijkt reeds voldoende hoe Ubaghs rede, geloof en *sensus communis* door elkander gebruikt; zie hiervoor nog o.c. pag. 51, 67 en 70.

streng Traditionalisme van de Bonald en een gematigd met Bonnetty als voornaamsten vertegenwoordiger. ¹⁾

Is de Bonald's leer der aangeboren ideeën nogal duister, zoodat er ook verschil van meening over bestond, wat b.v. blijkt uit artikelen in de *Revue Catholique*, het orgaan van Ubaghs en zijn medestanders, aan de taal en de traditie wordt veel grooter waarde toegekend dan bij Ubaghs. „God,” zegt de Bonald, „heeft met het woord stelregels voor ons geloof en ons gedrag gegeven, wetten voor onze gedachten en onze handelingen.” Voor hem ligt de zekerheid in de algemeene rede, welke op slot van rekening niets anders is dan de traditie, want deze is de algemeene rede beschouwd als overgeleverd van geslacht tot geslacht.

Ook Lamennais behoort tot de strenge Traditionalisten; maar we zagen reeds, hoe Ubaghs diens *sensus communis* als criterium der waarheid en principe der zekerheid slechts een tweede plaats toekent.

Voor Lamennais was de eenige weg tot zekere kennis het getuigenis, de *sensus communis*, of de algemeene rede „la raison générale”, welke haar uitdrukking vindt juist in het getuigenis of het woord. Deze algemeene rede, welke deel heeft aan de goddelijke rede, is onfeilbaar en wel altijd en in alles. De zekerheid is dus gelegen buiten ons, in het gezag van het getuigenis van het menschelijke genus, althans van het grootste gedeelte hiervan, waarmede ons oordeel moet overeenstemmen. Welnu, het meest algemeen geldende getuigenis is dat van het bestaan van God, dat reeds voor Christus steeds en door alle volkeren werd aanvaard; en dus bezit ook geen enkel feit meer zekerheid dan dit; en deze kennis van het bestaan van God is basis voor alle verdere kennis. ²⁾

---

¹⁾ Het verschil in leer voornamelijk tusschen de Bonald, Bonnetty en de Professoren van Leuven vindt men uitvoerig uiteengezet bij Henry: *Le Traditionalisme et l'Ontologisme à l'Université de Louvain*, in *Annales de l'Institut supérieur de Philosophie*, Louvain t. V, pag. 65—73.

²⁾ F. Vrijmoed, *Lamennais avant sa Défection et la Néerlande Catholique*, Paris-Limoges 1930, pag. 36-37. Pour le résumer encore en deux mots, disons: Il n'y a que le témoignage qui

Gold voor de Bonald en Lamennais het Traditionalisme voor alle kennis, Bautain beperkt dit tot metaphysieke, moreele en religieuze waarheden. Bij hem ligt de grond van alle zekerheid in de openbaring; de menschelijke rede is uit zich zelf niet in staat een enkele dier waarheden te kennen, traditie en een goddelijk geloof moeten ons te hulp komen. Onze kennis berust dus op de openbaring, en wel zooals deze ons door het onfeilbare leergezag der Kerk wordt voorgehouden.

Bij Bonnetty, die geen aangeboren ideeën aanneemt, worden door het onderricht de ideeën aan ons medegedeeld, deze komen dus van buiten af. Bij hem is de traditie en ten laatste de goddelijke openbaring bron onzer kennis; daar moeten wij bijgevolg ook het fundament der zekerheid zoeken: wij moeten gelooven in het woord van een ander, in de traditie, als bewaarster der goddelijke openbaring.

Het groote verschil tusschen Ubaghs en de overige Traditionalisten is, naar het ons wil voorkomen, juist daarin gelegen, dat voor dezen de bron der kennis en het fundament der zekerheid is gelegen *buiten* den mensch, terwijl volgens Ubaghs wij beide te zoeken hebben *in* ons zelf: innerlijk en subjectief. Wat bij de anderen het eerste en fundamenteele was, komt bij Ubaghs slechts op de tweede plaats, n.l. als middel tot kennis en als controle onzer subjectieve zekerheid, zij het ook, dat hij beide onontbeerlijk en noodzakelijk oordeelt. ¹⁾

---

constitue un moyen infaillible de connaître. Plus le témoignage est général, plus il donne de certitude. Le témoignage sur l'existence de Dieu est le seul absolument universel, donc cette existence est la plus sûre de toutes les vérités. Or, si elle est la plus sûre de toutes, c'est en elle qu'il faut chercher la base de toutes les autres. Sûrs de l'existence de Dieu par le témoignage du genre humain, nous le sommes également de notre propre existence, et sans elle nous ne pouvons être sûr de rien. Dieu est, donc je suis aussi; telle est la proposition développée longuement dans ce deuxième volume (de l'Essai sur l'indifférence en matière de religion.)

Van Vrijmoed namen wij ook de schrijfwijze Lamennais over.

¹⁾ De Katholiek van 1860 komt zelfs min of meer op tegen de benaming van Traditionalisme voor de leer der Leuvensche professoren: „Traditionalisme immers heet o.a. de door den heer Bonnetty gewraakte leer; terwijl het voor sommigen synoniem is met Bo-

Ook Ubaghs zelf wijst ons in zijn werken herhaaldelijk op verschillpunten, en beroept hij zich op de Fransche Traditionalisten dan is dit hoofdzakelijk om aan te toonen, vooral als hij beschuldigd wordt van heterodoxie, dat hij niet alleen staat in zijn leer over den oorsprong onzer kennis, dat n.l. de menschelijke rede op zich beschouwd niet voldoende is om tot volledige kennis der eerste waarheden te komen. Zoo bestrijdt hij reeds in zijn *Précis de logique élémentaire* van 1836 het zekerheidsfundament van Lamennais en Bautain. Tevens bestrijdt hij de meening, dat de aangeboren ideeën ons onmiddellijk kennis zouden schenken zonder dat daarbij onderricht noodig is. ¹⁾

---

naldisme, zelfs met Lamennisme", pag. 284. „In plaats van de meeningen, welke hij, (Lupus, zie pag. 35), bestrijden wil, bepaald en juist afgebakend voor te stellen, vat hij ze te zamen als Traditionalisme, en verwacht wat ten sterkste onderscheiden is; vermeldt dientengevolge als Traditionalisme wat door zeer velen, welke hij Traditionalisten noemt, verworpen wordt, en deze veroordeelt hij dan, als namen zij aan, wat zij verwerpen." Pag. 285 en 286.

¹⁾ O.c. pag. 100-101. L'opinion de M. Delamennais consiste à prétendre que rien n'est certain que ce qui est de foi, c.à.d., ce qui est attesté par la raison générale, et qu'au fond la religion catholique n'est autre chose que l'ensemble des vérités avouées par le consentement universel des hommes qui en est le fondement. Ce système est donc spécialement faux, sous le rapport philosophique, en ce qu'à l'exception de la foi humaine, il ébranle tous les autres moyens de certitude, et, sous le rapport théologique, en ce qu'il donne à la religion une base purement humaine.

M. Bautain enseigne d'une part que la certitude ne s'acquiert que par l'évidence et l'expérience, que le témoignage des hommes sur les faits historiques ne donne que la probabilité; d'autre part il assigne pour unique fondement de la science métaphysique, et en général de toute philosophie, la révélation divine, prenant pour point de départ les Livres saints, conservés et interprétés par l'Eglise, qui, selon lui, renferment tout ce qui est vrai et sont l'unique règle de toute certitude métaphysique. Il soutient que la raison humaine, soit générale soit particulière, ne peut jamais avoir par-elle même une certitude entière, et que les vérités, sur lesquelles on fonde généralement la démonstration de la religion, ne peuvent nous être certaines que par la foi divine inspirée par la grâce surnaturelle. Sous le premier rapport ce système contient le pyrrhonisme historique, sous l'autre rapport ce n'est qu'un mysticisme outré, qui nie la distinction de la philosophie et de la théologie, et qui rend inutile et impossible toute démonstration philosophique ou raisonnée de la religion.

Ook Laforet, Ubaghs' systeem besprekend, wijst erop hoe deze de opinie bestrijdt van hen, die beweren, dat het sociale onder-richt de bron is onzer ideeën, en dat de rede de natuurlijke ideeën ontvangt van het onderricht of de sociale traditie, want dan vervalt men in een traditionalisme, dat te veroordeelen is en men ruïneert het fundament van alle zekerheid. ¹⁾

Maar Ubaghs zal zich in zijn leer nog verder afwenden van de overige Traditionalisten. Door Thomas Reid van de Schot-sche School wordt hij ertoe gebracht een critisch onderzoek in te stellen naar de waarde van het intermediarisme, dat hij zelf ook tot dan toe had voorgestaan; maar tevens zal hij een stap verder gaan. In een artikel van de *Revue Catholique* van 1850 over de natuur van onze ideeën becritiseert hij op zijn beurt Reid: „Reid, die zich te zeer beperkte tot zuiver psycho-logische studiën, heeft zich nooit weten te verheffen tot de ware principes van een hechte en diepgaande metaphysiek; en zoo hij al uitstekend heeft bewezen dat het object onzer zinnelijke percepties de lichamen zelf zijn, hij heeft lang niet voldoende uiteengezet de wijze waarop de algemeene en on-veranderlijke waarheden, die het voornaamste object der wijs-begeerte uitmaken, door ons gekend worden.” ²⁾

In een voorwoord had hij laten voorafgaan, dat hij vóór de

Zie ook pag. 56 en de *Revue Catholique* 1846-1847, pag. 1. Les partisans de ce système n'admettent pas les idées innées en ce sens que par ce terme on entendrait des connaissances innées, ou des idées qui deviendraient des connaissances d'une manière tout à fait spontanée; mais ils regardent les idées innées comme des principes de vérité ou des germes natifs qui se développent naturellement sous l'influence de l'instruction.

Vergelijk ten slotte *Logica*, 5e editie, 1856, pag. 128 tegen Bon-netty en pag. 151 tegen Lamennais o.a.: Quantum ad fundamentum certitudinis earumdem veritatum, scriptor gallus illud consensionem ho-minum communem esse vult; nos illud rationem naturalem esse decla-ramus.

¹⁾ Note de M. le chanoine Laforet touchant le sys-tème de M. Ubaghs sur la nécessité de l'enseignement pour le développement de la raison humaine. Louvain, 1865, pag. 4.

²⁾ *Revue Catholique*, 1850, De la nature de nos idées; afzonderlijk uitgegeven in 1851, Tirlemont, pag. 7.

publicatie van zijn Latijnsche *Anthropologie* in 1848 nog nooit direct de kwestie van de natuur onze ideeën had behandeld. „In mijn vroegere geschriften kunnen meerdere passages worden opgevat ten gunste van wat men kan noemen aangeboren ideeën, andere passages schijnen dit te ontkennen..... De details, waarop ik thans wil ingaan, zullen bijgevolg dit dubbele voordeel hebben, dat behalve de belangstelling, welke natuurlijkerwijze naar dit onderwerp uitgaat, deze verschillende passages in wat ik tot nu toe heb gepubliceerd en welke met deze materie verband houden, zullen verduidelijken, uiteenzetten, vervolledigen en wellicht wijzigen. Toch raken deze veranderingen, welke zij ook zijn mogen, (en ik acht het nuttig hiervoor te waarschuwen), in niets de kwestie van den oorsprong onze kennis, deze kwestie, welke ik ex professo behandeld heb, is totaal onafhankelijk van die van de *natuur onze ideeën*, zooals ik sedert 1834 heb doen opmerken.” ¹⁾

In zijn hier vermelde *Anthropologie* vinden wij de leer van de noodzakelijkheid van onderricht door anderen terug, waaraan hij inderdaad tot in zijn laatste werken blijft vasthouden, maar de aangeboren ideeën, waarvoor hij uitvoerige bewijzen aanhaalt ²⁾, missen nog het uitgesproken karakter van objectieve ideeën. En juist hierin is nu in deze artikelen-reeks een groote verandering gekomen: Ubaghs werd Ontologist, echter zonder zijn leer over den oorsprong der kennis, zijn Traditionalisme, prijs te geven.

Voor zijn Ontologisme beroept hij zich in zijn *De la nature de nos idées* op Augustinus, Malebranche, Thomassin, Bossuet en Fénelon, die volgens hem deze leer het best hebben weergegeven; hij wijst op het verschil dat bestaat tusschen de aangeboren ideeën als virtualiteiten en als de eeuwige waarheden zelve: de subjectieve en objectieve idee, welke hij beide aanvaardt. „Wat betreft de praeëxistentie van de objectieve ideeën in onzen geest, wij herinneren alleen aan het bewijs, dat wij boven gegeven hebben (over het oneindige) om aan te

---

¹⁾ O.c. voorwoord pag. 1.

²⁾ *Anthropologiae philosophicae elementa*, 1848, pag. 51—56.

toonen, dat God zelf het licht is van ons verstand." ¹⁾ Uit alles, wat wij ten slotte van de objectieve ideeën gezegd hebben, volgt: „dat deze ideeën, deze waarheden, niets anders zijn dan goddelijke eigenschappen, dan God zelf; slechts het realisme der ideeën is aanvaardbaar voor de menschelijke rede." ²⁾ Toch zijn hier zijn uitdrukkingen nog dikwijls dubbelzinnig.

Merkwaardig genoeg had Ubaghs zelf nog geen tien jaar geleden, n.l. in 1841, het Ontologisme onredelijk genoemd. Want in zijn eerste uitgave van zijn Theodicee, in dat jaar verschenen, zegt hij: „Maar Sint Paulus, Sint Thomas en ook ons gezond verstand leeren, dat wij in dit leven God niet kunnen zien, dat onze idee van God slechts een onvolmaakt beeld van God is, en dat bijgevolg het Godsbestaan door innerlijke evidentie nauwelijks kan worden waargenomen of bewezen. (*Deum existere interna evidentia a nobis cerni demonstrarive haud posse*)". ³⁾

Hoe kon Ubaghs dan toch er toe komen het Ontologisme ten slotte te aanvaarden?

Wij hebben er reeds op gewezen, hoe hij van den beginne af de leer der aangeboren ideeën verdedigde. De objectieve waarde dier ideeën was gefundeerd op het geloof: eerste akt van den menschelijken geest was een akt van geloof in het onderricht van een ander en in het feit dat onze begrippen beantwoorden aan de realiteit, daar dit alleen in overeenstemming is met onze redelijke natuur. Geloof in het getuigenis onzer zintuigen, geloof in het woord van een ander en in onze ideeën zijn voor hem de brug naar de objectieve werkelijkheid. Door Reid gebracht tot onderzoek betreffende de z.g. tussenideeën, verwerpt hij deze, zoodat geen andere weg meer overblijft dan een Kantiaansch Idealisme of een onmiddellijke visie van het intelligibile in God: het Ontologisme. Als anti-rationalist is hij afkeerig van het Duitsch Idealisme en daar hij geen andere systemen kent, komt hij mede onder invloed van den tijdgeest tot het Ontologisme; ook nog ten slotte door zijn

---

¹⁾ *Revue Catholique*, 1850; in boekvorm 1851, pag. 15.

²⁾ *O.c.* pag. 21.

³⁾ *Theodiceae elementa*, 1ste editie, 1841, pag. 74.

opvatting van de noodzakelijkheid, eeuwigheid etc. onzer begrippen, waarin hij iets goddelijks ziet.

Dit wijsgeerig systeem, dat langs een anderen weg hetzelfde doel nastreefde als het Traditionalisme, vond eveneens veel aanhang onder de Katholieken. In Italië waren het Rosmini, Gioberti en Mamiani, die het in verschillende vorm verkondigden; in Frankrijk o.a. André, Branchereau, Fabre, Gardereau, Maret, Hugonin en Gratry. In Zwitserland en tot in Amerika telde het aanhangers. ¹⁾ In België was het vooral Gioberti, die zijn invloed deed gelden, wiens bekende werk *Introduzione allo studio della filosofia* te Brussel was uitgegeven.

Delvigne merkt hierbij op, dat een vroom priester als Ubaghs was, zich toch wel weinig moet hebben aangetrokken gevoeld tot een Gioberti, die zoo weinig geestelijk was als maar mogelijk, en die in Brussel, waarheen hij was uitgeweken, zijn intrek had genomen bij een geseculariseerd diaken. Volgens hem is het dan ook niet Gioberti, maar Tits geweest, groot bewonderaar van Sint Bonaventura, die Ubaghs overhaalde tot het Ontologisme. ²⁾

Daartegenover staat, dat in een brief van 6 Juni 1856 abbé Gilson aan Kersten schreef, beiden heftige tegenstanders van Ubaghs, dat abbé Lassaigue, vriend van Gioberti en vertaler van diens werk, met Ubaghs had gecorrespondeerd en hem voor het Ontologisme had gewonnen. ³⁾

---

¹⁾ Dictionnaire de Théologie catholique. — Vacant et Mangenot, Paris. Art. Ontologisme.

²⁾ Delvigne o.c. pag. 20 en 21.

³⁾ Mémoires pour servir à l'histoire du Traditionalisme et de l'Ontologisme en Belgique de 1834 à 1864. Correspondance de Mr. l'abbé Gilson avec Mr. Kersten, Alost 1894; pag. 291.

L'Ontologisme gagne du terrain, comme autrefois le traditionalisme. Mr. l'abbé Lassaigue est le principal auteur de ce mouvement, après Gioberti, dont il a été le traducteur et l'ami. C'est lui qui a gagné l'abbé Maret, dont il est ami, et avec lequel il est allé prendre les eaux pour la même infirmité (le surdité). Il a aussi entretenu une correspondance avec Mr. Ubaghs qu'il a fini par gagner. Il m'a entrepris aussi énergiquement mais il a été étonné de ma résistance. Plus tard je pense toujours qu'il faudra nous occuper de cette nouveauté.

Ubaghs' werken geven in deze kwestie geen oplossing. Wel noemt hij Tits den grootsten metaphysicus van dien tijd en verwijst hij ook een enkele maal naar hem ¹⁾; maar overigens tracht hij elders meer oudere bronnen te vinden om zijn Ontologisme op te doen steunen, waartoe het feit, dat den 14en Februari 1852 Gioberti's werken in alle talen verboden werden, het zijne nog wel zal hebben bijgedragen. Wie hem hier ook positief heeft beïnvloed, zeker waren de innerlijke ontwikkeling van zijn systeem en de algemeene tijdgeest mede oorzaak van zijn overgang tot het Ontologisme; van dezen tijdgeest was in België Gioberti in ieder geval de voornaamste vertegenwoordiger, van wien trouwens ook den naam Ontologisme afkomstig was ²⁾ en wiens uitgangspunt voor heel zijn wijsbegeerte was: het eerste zijn in de ontologische orde moet tevens zijn het eerste zijn in de logische orde, „Primum esse ontologicum debet esse etiam primum logicum.” Dit Ontologisme leert, dat wij een onmiddellijke, op intuïtie berustende kennis van het bestaan en van het wezen van God bezitten, en van deze intuïtie van het goddelijke wezen, dus van de idee van God als het eerst gekende, is de kennis van al het overige afhankelijk.

Voor dezen overgang van Ubaghs naar het Ontologisme vinden wij nog een getuigenis bij Gilson, die aan Kersten schrijft in een brief van 5 December 1855, dat Ubaghs, die ontologist is geworden en zijn verandering van ideeën aankondigt in de 3e editie (1852) van zijn Theodicee, van het Ontologisme zegt, alwat men vroeger van Lamennais zeide, dat n.l. zonder het Ontologisme alle bewijzen voor het Godsbestaan zwak en zonder reële waarde zijn. ³⁾

In deze uitgave zijner Theodicee zegt Ubaghs zelf in een voorwoord: „Ik heb enkel mijn meening gewijzigd betreffende de theorie der tusschenideeën, welke ik het vorig jaar in een

¹⁾ O.a. *Logica* 1856, pag. 168, 265 en voorwoord 4de editie; *Ontologie* 3e editie: *Maxime mihi profuerunt quae Cl. Tits, venerandus amicus et collega noster, vir ingenii in metaphysicis praesertim perspicacissimi, dum viveret, tum viva voce tum scriptis liberaliter mecum communicavit.*

²⁾ *Dictionnaire de Théologie Catholique*, l.c.

³⁾ *Mémoires*, pag. 278.

speciaal Fransch traktaatje heb trachten uiteen te zetten." Hier vinden we ook Gilson's gezegde omtrent de Godsbewijzen bekrachtigd. ¹⁾)

Ook de *Correspondant* van Parijs, bij een bespreking van Ubaghs' Latijnsche *Logica* van 1856 (5e editie) zegt, hoe Ubaghs zich sedert zes jaren bezig houdt met het Ontologisme; na de geschriften hierover te hebben aanbevolen, prijst hij deze nieuwe *Logica* tevens aan tegen het streng Traditionalisme van zekere katholieken. ²⁾)

Hoewel Ubaghs zich inderdaad niet tot den persoon van Gioberti zal hebben aangetrokken gevoeld, ligt het toch geheel in den gang der ontwikkeling zijner gedachten, dat hij in het opkomend Ontologisme een heerlijke bevestiging zag van zijn gematigd-traditionalistische opvatting. Daar komt nog bij, dat hem als priester en van z'n jeugd af buitengewoon gods-

---

¹⁾) *Theodiceae seu Theologiae naturalis elementa. Editio tertia, Lovanii, 1852, pag. 56. Argumenta metaphysica sunt quae ex ideis absolutis, metaphysicis, ontologicis, eruuntur. Haec argumenta maxime philosophica sunt et a nonnullis sola tamquam philosophica habentur..... Notionem Dei maxime completam exhibent, atque talia sunt ut his deficientibus caetera non omne illud ostendant quod in veri Dei notione continentur.*

Pag. 71. *Ex iis quae hucusque disseruimus ulterius sequitur omnibus divinae existentiae argumentis necessario praecedere ideam Dei menti nostrae insitam, atque illa huc solum tendere ut hanc ideam collustrent, confirment ac tueantur, quin imo ea ab hac omnem vim suam adeo haurire ut sine ipsa nihil prorsus efficerent.*

²⁾) *Revue Catholique, 1856, pag. 250, overgenomen uit de Correspondant. „M. Ubaghs, qui depuis six ans s'est occupé d'une manière très-active de la question de l'ontologisme, et qui l'a éclairée de travaux fort recommandables, l'applique aujourd'hui aux deux problèmes les plus agités de notre temps: l'origine de la raison et le principe de la certitude. Sans vouloir l'imposer à la science, il fait ressortir cependant avec une grande force tout ce que cette doctrine sainement comprise fournit de lumière contre le traditionalisme exagéré de certains catholiques, et l'idéalisme sceptique des deux derniers siècles."*

Ubaghs zegt zelf in deze vijfde editie zijner *Logica*, pag. 294: *Speciatim vero, caeteris servatis principiis quae antea adoptaverimus, volumus etiam ontologismi, cuius pretium ante annum 1850 non satis adverteramus, valorem exponere.*

dienstig persoon, de objectiviteit van het Godsbegrip op bijzondere wijze ter harte moet zijn gegaan. Het is alsof hij zocht naar een verklaring, hoe God den mensch de kennis van Zich Zelf had gewaarborgd. Zoozeer beschouwt hij alles door God beheerscht en geleid, dat hij in de wereldorde een regeling meende te moeten aannemen, waardoor God den mensch in voortdurend erkennen van zijn oorsprong en doel hield. Hij zag den mensch door God tot Hem Zelf heengeleid. En zag hij eenerzijds in de samenleving, in de opvoeding, welke het eene geslacht het andere geeft, in de traditie, een wijze ordening der Voorzienigheid om den mensch tot zijn oorsprong als doel terug te voeren, anderzijds zag hij de ordening tot dat doel ook in de schepping zelve. Hierdoor beschouwde hij heel het menschedom door God verlicht en tot erkenning van Diens wezen gebracht niet slecht als in vermogen daartoe geordend, maar juist als van nature in kennis op hem gericht. Vandaar zag hij in het zijnsbegrip als vanzelf een begrip, dat tot strekking had God te kennen, waarvan dus het uiteindelijk object God was, en dat krachtens goddelijk bestel den blik van den mensch onmiddellijk richtte naar God. Dit gericht zijn naar God was voor hem het eerste en het alles bepalende. Het gericht zijn van het begrip naar het eindige was voor hem eigenlijk meer een beperking van het Godsbegrip, ofschoon het door God daar evenzeer op gericht is: dit is voor hem als een spiegelbeeld, waarbij het ware wordt voorbij gezien, het eigenlijke, onmiddellijk en krachtens de natuur tot het verstand sprekende object: God.

Eenmaal den weg van het Ontologisme ingeslagen, gaat Ubaghs hierop steeds verder, zoodat, ook al blijft hij hieraan vasthouden, toch zijn Traditionalisme sterker op den achtergrond raakt; wel blijft onderricht van anderen als middel tot kennis noodzakelijk, maar vooral wat de zekerheid betreft, overheerscht de ontologische instelling: het onmiddellijke contact met de wereld der werkelijkheid.

Voor zijn Ontologisme beroept Ubaghs zich in zijn verschillende werken onder de nieuwere schrijvers vooral op Bossuet, Fénelon, Thomassin, Malebranche, Leibniz, André, Lami en Gerdil; maar liever nog tracht hij zijn leer te doen steunen op

Augustinus, Anselmus, Hugo van St Victor en Bonaventura.¹⁾ Met dat doel ook en om zijn Ontologisme te propageeren, geeft hij een Fransche en Vlaamsche vertaling uit van Bonaventura's *Itinerarium mentis in Deum*, dat hij van talrijke aantekeningen vergezeld doet gaan; vervolgens: *De la connaissance de Dieu, Monologue et prosloge de S. Anselme avec appendices; Du réalisme en théologie et en philosophie*; en ten slotte: *De mente S. Bonaventurae circa modum quo Deus ab homine cognoscitur*. In dit laatste werk bevestigt Ubaghs zelf in een voorwoord, dat hij met deze uitgaven bovengenoemd doel beoogde.²⁾ In zijn uitgave van het *Itinerarium mentis* geeft Ubaghs zijn meening over Bonaventura aldus weer, dat deze wel leert, dat wij God kunnen kennen door beelden (images), „maar hij bewijst tevens uitdrukkelijk op vele plaatsen, dat de menschelijke geest niettemin onmiddellijk kan zien of waarnemen de goddelijke waarheid, welke het directe licht is van ons verstand.”³⁾

Evenals van bovengenoemde schrijvers bezaait Ubaghs zijn handboeken ook met citaten van Sint Thomas. Volgens hem leerde ook Thomas, dat de ideeën van metaphysieke en moreele waarheden ons zijn aangeboren.⁴⁾ Eenmaal ontologist geworden, ziet hij echter zelf in, dat hij nog slechts met moeite op Sint Thomas kan steunen. Als intermediarist bestrijdt hij hem herhaaldelijk.⁵⁾ In 1863 zegt hij: „Sint Thomas leert de eerste

---

¹⁾ Over de ontologistische ideeën al dezer schrijvers zie: *Dictionnaire de théologie catholique* l.c.

²⁾ *De mente Sancti Bonaventurae*. Praefatio editoris pag. V: Hanc dissertationem eum in finem conscripsit, ut doctrinam, quae hodie ontologismus vocari solet, duce S. Bonaventura propugnaret.

³⁾ *Itinerarium mentis in Deum*, pag. 8. Il enseigne cette doctrine particulièrement aux nos. 27, 28, 29, 38, 41, 42, 56, 59, 60, et il l'insinue en plusieurs autres endroits.

⁴⁾ *Anthropologiae Philosophicae Elementa*, 1848, pag. 305.

⁵⁾ In zijn *Ideologie* van 1861, pag. 19 geeft hij de volgende uiteenzetting van de kenleer van Aristoteles en zijn volgelingen: Ils soutenaient que, lorsque nous voyons un corps il se détache de la surface de ce corps des images, des fantômes, des simulacres, des formes, des espèces enfin, qui traversent l'air, entrent dans les yeux et font une im-

hoofdstelling van het Ontologisme: de identiteit van elke verstandelijke waarheid met het oneindige zijn; maar hij aanvaardt niet de tweede, het onmiddellijk zien der waarheid of van het oneindige zijn door den menschelijken geest." ¹⁾

De *Revue du monde catholique* zegt het jaar erop, 1864, dat „Ubaghs met dezelfde ernst maar veel gematigder toegeeft, dat, na langen tijd gepoogd te hebben te steunen op het gezag van St Thomas, hij gedwongen was de tegenstelling te erkennen, welke bestaat tusschen diens leer en het Ontologisme." ²⁾ In datzelfde jaar publiceert Ubaghs echter nog een artikel in de *Revue Catholique*, waarin hij wil aantonen, dat Thomas toch geen intermediarist geweest is en dat zijn leer heel goed in overeenstemming is te brengen met het Ontologisme. „Langen tijd, schrijft hij, ³⁾ heb ik de sterk verspreide meening voorgestaan, dat Sint Thomas van Aquino aanhanger was van de leer der tusschenideeën en dat zijn leer der species sensibiles et intelligibiles onvereinigbaar was met het Ontologisme. Nieuwe studie over den engelachtigen Leeraar, waartoe ik door verschillende omstandigheden werd aangezet, hebben mij de overtuiging geschonken, dat deze meening valsch was,

---

pression sur la rétine et ensuite sur le cerveau ou le sensorium commune. Ils appelaient ces espèces-là impresses, parce que les objets les impriment dans les organes des sens extérieurs. Ces espèces impresses étant matérielles et sensibles sont communiquées à l'imagination ou à la fantaisie, derrière laquelle se trouvent l'intellect agent et l'intellect patient. L'intellect agent ou actif s'empare de ces espèces impresses, il les spiritualise ou achève de les spiritualiser, et les transmet à l'intellect patient ou passif: les espèces ainsi spiritualisées sont appelées espèces expresses, parce qu'elles sont exprimées des impresses, ou intelligibles, et c'est par elles que l'intellect patient connaît toutes les choses matérielles. La connaissance des sons, des saveurs, etc. s'acquiert au moyen des espèces audibles, sapides etc. comme celle des couleurs au moyen des espèces visibles. Pour les péripatéticiens il n'y a ni perception, ni imagination, ni intelligence, sans espèces sensibles et intelligibles et sans fantômes.

¹⁾ *Revue Catholique*, 1863, pag. 45. Eveneens in de *Revue du monde catholique*, 1863, pag. 262.

²⁾ *Revue du monde catholique*, 1864, pag. 186.

³⁾ *Revue Catholique*, 1864, pag. 647.

en ik vind er een waar genoeg in, dit te bekennen en er in 't kort het zekere bewijs van te geven."

Had hij eerst gemeend, dat Thomas onder „idee, species of gelijkenis" verstond *datgene wat wordt waargenomen of begrepen*, nu was hem duidelijk gebleken, dat hij eronder verstond *datgene, waardoor de ziel waarneemt of begrijpt* (*non id quod sentitur vel intelligitur, sed illud quo anima sentit vel intelligit*). Het is niet het eigen object der perceptie maar slechts een middel om het object te vatten, en hiervoor beroept Ubaghs zich op Thomas: S. th. 1. 9. 85, a. 2. ¹⁾ Dit alles is duidelijk, en is voldoende om aan te toonen, dat St Thomas niets gemeen heeft met het intermediarisme, ²⁾ en dat zijn meening omtrent de species sensibiles et intelligibiles niet in tegenstelling is met het Ontologisme; we zien immers ook een lichaam, een object met onze oogen, of door middel van een beeld geschilderd op ons netvlies; door middel der species intelligibiles is dan ook, naar de uitdrukking van Augustinus en Bonaventura, ons verstand vereenigd met God.

Daar het verschil tusschen het Ontologisme en de leer van Sint Thomas dan ook slechts gering is, ³⁾ is het voor den Ontologist van geen belang hierover te strijden ⁴⁾; zelfs kan hij gerust diens species sensibiles et intelligibiles overnemen, daar deze niets met het intermediarisme gemeen hebben, dat Sint Thomas ook zelf bestrijdt. ⁵⁾

In 1866 bevestigt Ubaghs in dezelfde Revue nogmaals deze leer en geeft tevens een uiteenzetting van Thomas' ideeënleer; deze besluit hij met de woorden: „Aan ieder, die over deze leer wil nadenken vragen wij, of het bestaan der aangeboren ideeën

---

¹⁾ l. c. pag. 650.

²⁾ l. c. pag. 652.

³⁾ l. c. pag. 653.

⁴⁾ l. c. pag. 654.

⁵⁾ l. c. pag. 654, 650 en 651: Thomas drukt volgens Ubaghs het intermediarisme aldus uit: Dicendum quod quidam posuerunt, quod vires cognoscitivae, quae sunt in nobis, nihil cognoscunt nisi propriam passionem: puta quod sensus non sentit nisi passionem sui organi. Et secundum hoc intellectus nihil intelligit nisi suam passionem, sive speciem in se receptam; et secundum hoc species huiusmodi est ipsum quod intelligitur — sed haec opinio manifeste apparet falsa.....

ooit helderder werd uiteengezet en hun natuur onder alle opzichten door een modern filosoof, wie dan ook, beter werd verklaard." ¹⁾

Reeds deze verschillende interpretaties, welke Ubaghs van Sint Thomas geeft, bewijzen voldoende, dat hij diens leer niet in zijn geheel heeft begrepen; slaat men z'n handboeken na, dan wordt er ook nergens van een abstractie-leer in Thomas' geest gesproken. Voor Ubaghs was abstractie niets anders dan het nauwkeurig beschouwen door onzen geest van een of meerdere eigenschappen van een object. Voor dezen Traditionalist had het ontbreken van het traditioneele onderricht van St Thomas' systeem dan ook wel de merkwaardigste gevolgen.

Evenals voor de overige Traditionalisten was Ubaghs' doel met zijn wijsgeerig systeem de bestrijding van het heerschende Rationalisme en wel ten gunste van het Christendom. ²⁾ En niet alleen in zijn handboeken weerlegt hij dit, maar als anderen zich bezig houden met de leer van Anselmus, o.a. Cousin en Tissot, „en dikwijls op een wijze, die veel te wenschen overlaat”, dan wil hij daartegenover zijn uitgave stellen „voorzien van bevredigende verklaringen”, terwijl hij zich in de keuze der werken heeft laten leiden door daarin bescherming te zoeken tegen de aanvallen der rationalisten ³⁾; en dit geldt niet alleen voor Anselmus maar ook voor Bonaventura. ⁴⁾

---

¹⁾ Revue Catholique, 1866, pag. 173.

²⁾ Revue Catholique, 1846, pag. 1: La question de l'origine de nos connaissances, spécialement des connaissances métaphysiques et morales, est une question fondamentale pour la philosophie comme pour la controverse chrétienne; et, suivant qu'elle est bien ou mal résolue, elle peut conduire aux plus funestes conséquences par rapport à la religion et à la morale, ou aux résultats les plus consolans pour l'homme religieux et en même temps les plus propres à constater philosophiquement la nature, la puissance et les limites de la raison, ses forces natives et son insuffisance naturelle pour conduire par elle seule l'homme à sa véritable destinée, et par conséquent sa dépendance à l'égard de la révélation divine.

³⁾ Du réalisme en théologie et en philosophie. Préface, pag. VII.

⁴⁾ Itinerarium mentis in Deum, pag. 7: il y règne partout une exactitude d'expressions qui est de nature à déconcerter le rationa-

Toch wil hij niet als de strenge Traditionalisten de eigen krachten van het menschelijk verstand ontkennen, maar tracht hij veeleer geloof en rede met elkander in verbinding te brengen: beide steunen op elkander. Nog traditionalist kent hij toch aan het verstand een eigen rol toe: de *begrippen* zijn resultaat van verstandelijke activiteit, eveneens het oordeel en de rede-neering ¹⁾); ook als ontologist blijft hij dit verdedigen. Als traditionalist en ook als ontologist blijft hij vasthouden aan de noodzakelijkheid van het onderricht; in beide gevallen echter niet als bron der kennis maar als middel, waardoor de verstandelijke vermogens tot actie worden gebracht: het onderricht wendt de aandacht van onzen geest op de ideeën, die in ons zijn, op het goddelijk licht in ons, dat God Zelf is. De rede blijft dus *afhankelijk* van het onderricht, en van een oorspronkelijke goddelijke openbaring. Maar deze afhankelijkheid geldt enkel voor klare en duidelijke kennis der rationeele waarheden. Ubaghs zelf spreekt dan ook uitdrukkelijk van *afhankelijkheid der rede* ²⁾), maar nergens van *onmogelijkheid* om tot die kennis te geraken, in dien zin, dat het verstand bij het verwerven dier kennis in het geheel geen rol zou spelen. Ook uit het feit dat Ubaghs zijn natuurlijk geloof doet steunen op de redelijke natuur van den mensch, blijkt reeds voldoende, dat hij de rede zelf niet wil miskennen.

---

lisme et le panthéisme modernes. — Zie ook nog o.a.: De mente Sancti Bonaventurae. Praefatio editoris, pag. VI.

¹⁾ Précis de Logique, 1836, pag. 9. Dans la perception des idées notre entendement est d'abord comme purement passif; mais à peine sont-elles convenablement excitées en lui, qu'aussitôt il exerce sur elles son activité naturelle de différentes manières, savoir: il en acquiert la conscience, il en conserve la mémoire, il en fait l'association, il leur donne son attention, il y ajoute la réflexion, il les modifie par l'abstraction, la précision, la composition et l'imagination, il les compare, il en juge, et il en raisonne.

En op pag. 4: La connaissance exacte de nos obligations morales est spécialement due à la révélation et à la véritable tradition, celle de nos connaissances logiques au raisonnement, celle de nos connaissances physiques à l'expérience.

²⁾ Revue Catholique, 1846, pag. 2. Cette doctrine, que nous croyons pouvoir appeler le système de la dépendance originaire de la raison.

Wat het geloof, het natuurlijk geloof, zooals we dit boven reeds eenigszins bespraken, betreft, eenmaal ontologist geworden, verliest dit voor Ubaghs veel van zijn beteekenis. Als overbrugging van de ideële orde naar de reële heeft zij afgedaan, immers zonder enig tusschending of tusschenidee hebben wij onmiddellijk contact met de objectieve werkelijkheid.

Maar van den anderen kant blijft ook voor den ontologist-Ubaghs het geloof nog een voorname rol spelen en blijft het tevens een machtig wapen tegen het Rationalisme, daar het de afhankelijkheid der rede aantoonst: het geloof is n.l. de spontane bevestiging van het bestaan van zekere waarheden. Het geloof is n.l. een neiging, een drift naar de erkenning der objectieve waarheid van het begrip; het is een hangen aan die objectieve waarheid, een eisch om deze te erkennen en te belijden; een spontane bevestiging van het bestaan der meest fundamenteele waarheden. Door dit spontane geloof kent eenieder b.v. het bestaan van God. En zoo blijft het geloof de eerste schrede van de rede, zoo gaat het geloof van nature aan het weten vooraf, en komt het geloof aan de onmiddellijke intuïtie te hulp, daar deze toch nog steeds eenigszins het karakter van duisternis blijft behouden. En waar aan het weten het gelooven voorafgaat, daar kan het toch ook niet onredelijk zijn zelfs een bovennatuurlijk geloof aan te nemen. En daarmede valt in zijn kern elke vorm van Rationalisme ten gunste van het Christendom. ¹⁾

Zoo meent Ubaghs met het dubbele element in zijn systeem: Traditionalisme en Ontologisme het Rationalisme in al zijn vormen overwonnen te hebben. Kent het Traditionalisme te weinig, het Ontologisme daarentegen te veel waarde toe aan de eigen krachten der rede, Ubaghs meent deze toch te kunnen verbinden: door het Traditionalisme wordt de rede gebonden,

---

¹⁾ In een voorwoord van zijn uitgave van Anselmus' *Monologue et Prosloge* zegt hij o.a., pag. X: *Le chrétien affermi dans la foi doit s'efforcer de concevoir ce qu'il croit. Par rapport aux vérités chrétiennes, la foi doit précéder la raison, ou la conception de ces vérités, et non la suivre. La foi doit à leur égard toujours rester la règle ou la sauve-garde de la raison.*

terwijl anderzijds door het Ontologisme de objectieve werkelijkheid onomstootbaar vaststaat; daardoor vullen zij elkander aan en nemen zij de zwakke punten weg, welke in elk der beide afzonderlijke systemen gelegen zijn, daardoor krijgen beiden bij Ubaghs ook een meer gematigden vorm.

Als strijder voor het Traditionalistisch-Ontologisme stond Ubaghs echter niet alleen. Arnold Tits, geboren te Aelst bij Sint Truiden in 1807, werd in 1833 benoemd tot professor te Rolduc, waar hij nog een jaar samen was met Ubaghs, die in 1834 naar Leuven vertrok, waarheen Tits hem in 1840 als professor in de Theologie volgde. Daar ook Lonay, die eveneens dit wijsgeerig systeem voorstond, professor was te Rolduc, moet niet Leuven maar Rolduc als de eigenlijke bakermat gelden van het Traditionalistisch-Ontologisme, al moet hierbij worden opgemerkt, dat in die eerste jaren nog geen van hen het Ontologisme verkondigde.

Tits was een gemakkelijk spreker, ja zelfs een enthousiast redenaar. Was Ubaghs dan ook de man, die hun leer vastlegde in zijn vele handboeken en geschriften, Tits was het, die door zijn woord de studenten voor hun leer wist te bezielen. Had hij zijn wijsgeerige gedachten in een groot werk willen vastleggen, zijn vroegtijdige dood in 1851 maakte dit onmogelijk. Zijn *Theologia generalis*, een werk van zes deelen en wellicht onvoltooid gebleven, werd nimmer uitgegeven; een copie ervan is bij den brand van de bibliotheek van Leuven, waar het vroeger aanwezig was, verloren gegaan. *La vie et les travaux d'Arnold Tits* van Laforet moet nu hoofdzakelijk dienen als bron voor Tits' leer, want overigens schreef hij maar weinig.¹⁾

Ook volgens Tits gaat aan alle redeneering en bewijsvoering een diepe en reële overtuiging vooraf betreffende de

---

¹⁾ Arnold Tits: *Théorie de la création ou doctrine de la philosophie chrétienne sur Dieu et sur ses rapports avec la monde, comparée aux principes du rationalisme moderne*. Louvain 1842.

Un dernier mot à M. Ahrens, ou examen de la morale philosophique du panthéisme. Louvain 1841. Een artikel in de *Revue Catholique* 1846, en drie in de *Revue de Bruxelles*, 1839 en 1840.

waarheden, welke het voornaamste object der wijsbegeerte uitmaken. En deze overtuiging is vrucht van een eerste kennis, welke gemeen is aan alle menschen, wier verstand zich natuurlijkerwijze heeft kunnen ontwikkelen. De wijsbegeerte mag deze kennis dan ook niet verwerpen, maar moet er integendeel op steunen en moet die kennis verhelderen en ontwikkelen, haar tot de hoogte van wetenschap brengen om aldus wijsgeerige kennis te worden. Taak der wijsbegeerte is dus niet een zoeken naar de waarheid, zooals dat sedert Descartes het geval was, maar la recherche de la science de la vérité ¹⁾: de wetenschap der menschelijke rede, kritiek onzer vermogens, is het noodzakelijke uitgangspunt van alle ware wijsbegeerte ²⁾. Evenals bij Ubaghs gaat ook hier de mensch den wijsgeer vooraf en is de wijsgeerige zekerheid niets anders dan de ontwikkeling der menschelijke zekerheid.

In ons kenvermogen ziet Tits dan ook een hiërarchische orde: de *faculté de connaître* schenkt ons de eerste kennis, welke basis is voor al onze verdere kennis, de *faculté de penser* is principe van reflexie en redeneering. ³⁾

De algemeene begrippen b.v. zijn, substantie etc. zijn ons aangeboren, bestaan dus vóór alle reële en bepaalde kennis, men zou hen met Kant vormen van het verstand kunnen noemen; het zijn subjectieve voorwaarden, elementen à priori onzer kennis en dragen samen den naam: *raison formelle*. Hiermede wordt echter geen reëel object gekend, dat bereiken we door de *raison objective*. ⁴⁾ Uit de vereeniging dezer beiden ontstaat kennis. In deze objectieve rede bezit ons natuurlijk, wijsgeerig geloof haar basis. Door dit geloof zijn ons de eerste waarheden van moreele en metaphysieke orde gegeven, welk geloof echter geen betrekking heeft op een goddelijk of positief menschelijk geloof. Eerst als de mensch zich van de ontvangen waarheid rekenschap tracht te geven, ontstaat een beredeneerd geloof. Evenals bij Ubaghs vinden wij dus ook hier, dat dit geloof niet steunt op eenig gezag, dat buiten de

---

¹⁾ Laforet. *La vie et les travaux d'Arnold Tits*, pag. 78.

²⁾ Idem, pag. 81.

³⁾ Idem, pag. 84.

⁴⁾ Idem, pag. 87 en 88.

rede gelegen is, maar juist op onze eigen redelijke natuur. ¹⁾

Ook voor Tits is het Godsbestaan niet bewijsbaar in den strikten zin van het woord; alle bewijsvoering uit redeneering bezit slechts secundaire waarde, terwijl onze Godskennis spontaan ontstaat. ²⁾

Tenslotte is de menschelijke ontwikkeling onverklaarbaar zonder de revelatie; in de herinnering der volken moeten dan ook sporen te vinden zijn van de absolute waarheden, welke God het eerste menschenpaar mededeelde, zoo b.v. van het bestaan van één God. De christelijke leer vond zijn verspreiding dan ook in het onderricht, voortgezet in de traditie: onderricht, traditie en geloof zijn derhalve de principes, welke de wijsgeerige basis vormen van het christendom. ³⁾

Blijkt hieruit voldoende de overeenkomst van leer tusschen Ubaghs en Tits, toch draagt Tits' leer meer kenteekenen van Kantiaanschen invloed en ook een meer fideïstisch karakter. Meer dan Tits weet Ubaghs zich te ontdoen van subjectivisme en traditionalisme, om meer recht te doen wedervaren aan de objectiviteit onzer kennis.

Hebben wij reeds de verscheidenheid van bronnen gezien, waarop Ubaghs zijn leer tracht te doen steunen, bij Tits is dit niet in mindere mate het geval. Volgens Mgr van Weddingen, die spreekt van een soort syncretisme, als hij de wijsbegeerte aan de Leuvensche Universiteit tusschen de jaren 1834 en 1866 wil karakteriseeren, tracht Tits Middeleeuwen, Fideïsten, Neo-Cartesianen, Hermes en Günther met elkaar in overeenstemming te brengen. ⁴⁾

Reeds in 1834 en 1835 waren Lamennais en Hermes door Rome veroordeeld, en had de bisschop van Straatsburg eveneens in 1834 een *Avertissement sur l'enseignement de M. Bautain* uitgevaardigd, dat door den H. Stoel bevestigd werd, en waaraan Bautain zich volkomen onderwierp. Toch hadden alle drie zich tot taak gesteld: de verdediging van het Christen-

---

¹⁾ Idem, pag. 93—95.

²⁾ Idem, pag. 105 en 192.

³⁾ Idem, pag. 112 en 202.

⁴⁾ *Revue générale*, Bruxelles 1888. Dr van Weddingen: *La philosophie scolastique en Belgique*.

dom. Volgens Tits hadden zij zich vergist in de middelen, maar aan het doel, dat zij hadden beoogd, moest men vasthouden; en evenals Ubaghs is ook hij van meening, dat men de goede elementen hunner leer kon overnemen. ¹⁾

Merkwaardig is wel, dat de Traditionalist Tits onder invloed staat van de Rationalisten Hermes en Günther. Volgens Hermes was de individueele rede eenig fundament en maatstaf voor de waarheden van het christelijk geloof; hij ging uit van den positieven en absoluten twijfel als basis voor alle theologisch onderzoek, om slechts dat te aanvaarden, wat de theoretische of practische rede hem dwingt aan te nemen; door de rede alleen krijgt dus de mensch kennis der bovennatuurlijke waarheden.

Onder invloed van Hegel leert Günther, dat alle zijn, als eerst gedacht, zich ontwikkelen moet tot een denkend zijn; daarom kunnen ook de geheimen van het geloof door de rede gekend worden en zelfs met de rede bewezen. Verder was voor Günther de $\psi\chi\eta$ beginsel van het vegetatieve en sensitieve leven, de $\pi\upsilon\epsilon\upsilon\mu\alpha$ het beginsel van het rationeele leven; ook bij Ubaghs vinden wij hierin een dualisme. Schepper en geschapen wereld, natuur (waartoe ook de ziel behoort) en geest staan tegenover elkander en sluiten elkaar uit; zoodat zijn systeem ook wel genoemd wordt dualistisch Theïsme. Alleen in den mensch zijn natuur (lichaam en ziel) en geest verbonden

---

¹⁾ Ziehier Tits' standpunt ten opzichte der veroordeelingen van Lamennais, Bautain en Hermes: „La guerre de l'erreur contre la vérité a changé de face, donc la manière de défendre celle-ci ne peut plus être la même qu'auparavant; l'ennemi a inventé de nouveaux plans d'attaque, il faut leur opposer de nouveaux plans de défense. M. de Lamennais et les autres écrivains qui ont cru nécessaires ces nouveaux plans de défense ne se sont pas trompés sur ce point, ils ne se sont trompés que dans le choix; ils ont bien vu le but, mais ils l'ont manqué en se trompant sur les moyens propres à l'atteindre. Leur échec n'est point une raison de renoncer à l'oeuvre qu'ils ont tentée; abandonner cette oeuvre, poursuit le jeune professeur, serait non pas de la prudence, mais une négligence impardonnable chez ceux qui doivent être les défenseurs de la foi, car ce serait renoncer à la défense de la vérité. Seulement, toutes les fois, qu'il s'agit de proposer des idées nouvelles en matière de controverse religieuse, on ne saurait apporter trop de réserve ni trop de mesure.” Laforet, Vie et travaux d'Arnold Tits, pag. 36.

en tusschen beiden bestaat ook niettegenstaande hun kwalitatieve verscheidenheid wisselwerking.

De invloed van een Hermes en Günther op Tits is verklaarbaar niet alleen om hun pogingen de moderne wijsgeerige opvattingen van Kant en Hegel in overeenstemming te brengen met het katholiek geloof, maar vooral om hun leer over de verhouding van geloof en wetenschap. Gelooven, zegt Günther, is iets voor waar aannemen op een getuigenis. Het zijn nu kan slechts gekend worden door zijn zelf-getuigenis, d.w.z. doordat het in en door zijn verschijnsel van zich zelf getuigenis aflegt. Onze kennis van het zijn is dus oorspronkelijk een gelooven, het geloof gaat dus aan het weten vooraf, wat ook geldt voor het christelijk geloof, dat evenzeer aan het wetenschappelijk kennen vooraf gaat.

Ten slotte vinden wij ook bij Tits den overgang terug van Traditionalist naar Ontologist. Laforet levert n.l. kritiek op Tits, daar deze met zijn wijsgeerig geloof leert, dat onze geest niet direct en onmiddellijk de waarheid ziet, maar aanhanger is van het intermediarisme. „Maar”, zegt hij verder, „laten we ons haasten eraan toe te voegen, dat de geleerde professor later zelf deze onnauwkeurigheid heeft hersteld en onze opinie heeft overgenomen.” ¹⁾

Ook Lonay, gestorven in 1833, verkondigde eenzelfde leer, welke hij in verschillende werken en artikelen neerlegde. ²⁾ In 1846 was hij mederedacteur geworden met Ubaghs en Tits van de *Revue Catholique*, dat dan ook als het orgaan mocht gelden van het Traditionalistisch-Ontologisme.

Toen in 1857 Mgr Montpellier, bisschop van Luik, de leer van de Bonald op het Klein Seminarie verbood, kreeg Lonay ontslag als professor en werd hij benoemd tot pastoor van Saint-Barthélemy.

Laforet, rector van de Leuvensche Universiteit in 1865 en

---

¹⁾ Laforet, o.c. pag. 97 en 98.

²⁾ Examen de la question de l'origine de nos connaissances au point de vue de la philosophie, Louvain 1847; *Philosophia moralis elementa* (zonder datum of plaats van uitgave); *Dissertations philosophiques*, Bruxelles 1857; verschillende artikelen in de *Revue Catholique*.

gestorven in 1872, is vooral bekend om zijn reeds vermeld werk over Tits. ¹⁾ Ten slotte vermeldt Henry ²⁾ nog: Lefebvre, Labis, Moeller, Claessens en Boucquillon, terwijl Delvigne en de Wulf ook nog van Loo noemen. ³⁾

Volgens Henry is het eenige onderscheid van leer tusschen Laforet en Claessens eenerzijds en Ubaghs van den anderen kant het verschil van opvatting over de rol van het onderricht en het woord met betrekking tot hun Ontologisme. Volgens Ubaghs moet het onderricht de aandacht van ons verstand richten op de waarheid of op God, die daar aanwezig is, terwijl Laforet en Claessens Gioberti's leer overnemen, dat het onderricht ons het woord schenkt, dat het instrument zal worden ter verduidelijking. ⁴⁾

Volgens Ubaghs moet het onderricht in ons verstand de daar reëel aanwezige betrekking tot de waarheid of tot God, die in de waarheid spreekt en leeft, doen erkennen. Het onderricht moet dus in ons doen leven, wat er schuilt in onzen geest, opwekken wat daar sluimert en vooral ons bewust doen worden van ons gericht zijn naar het object. Door het onderricht zijn wij eerst in staat den rijkdom te beschouwen, dien wij anders achteloos in ons zelf zouden voorbijgaan, en beseffen wij eerst onze ordening tot het begrip van het zijn in al z'n rijkdom. Laforet en Claessens houden, dat het onderricht niets anders doet dan ons in het woord de verduidelijking brengen van ons begrip. Het woord is voor hen een middel, waardoor het begrip een formule bezit waaronder dit in ons kan leven. Zij zien derhalve de functie van het onderricht minder diep dan Ubaghs, die door het woord het geheele leven van het begrip beïnvloed ziet en het bovendien een meer objectieve waarde

---

¹⁾ *La vie et les travaux d'Arnold Tits*, Bruxelles, 1853; verder o.a. *Dissertatio historico-dogmatica de methodo theologiae*, Lovanii 1849; *Principes philosophiques de la morale*, 3 edities, 1852-1855-1860; artikelen in de *Revue Catholique*. Note touchant le système de M. Ubaghs, Louvain 1865.

²⁾ Henry. *Le Traditionalisme et l'Ontologisme à l'Université de Louvain*, pag. 97.

³⁾ Delvigne o.c. pag 12; de Wulf o.c. pag. 310.

⁴⁾ Henry o.c. pag. 106—108.

toekent. Bij Laforet en Claessens draagt daarentegen het opgenomen woord of het ontvangen onderricht een sterk subjectief karakter, dat meer aan het kennende subject beantwoordt. In den grond verschillen beiden wel niet zoo heel veel, maar het verdient hier toch vermelding, dat Ubaghs weer meer in den objectivistischen zin gaat, Laforet en Claessens daarentegen minder, al valt ook bij hen erkenning van dien zin te bespeuren.

Wilden de Leuvensche professoren het Rationalisme bestrijden, vooral trokken zij te velde tegen het Krausisme, dat aan de Brusselsche Universiteit eerst in den Duitscher Henri Ahrens (1804-1874) en na 1848 in Tiberghien zijn verdedigers vond. Krause leerde een monistisch spiritualisme, dat den naam kreeg van panentheïsme: hij wil God vereenigen met de individueele wezens, zonder hem ermede te vereenzelvigen, hij wil onderscheiden zonder te scheiden. God is niet de wereld, maar staat er ook niet buiten, hij heeft de wereld in zich, maar rijkt er toch weer buiten uit.

Dit pantheïstisch rationalisme, door Ubaghs bestreden in zijn handboeken, wordt door Tits aangevallen eerst in de *Revue de Bruxelles* van 1839 en 1840, en later nog in een brochure: *Un dernier mot à M. Ahrens*. De analyse van de fundamenteele begrippen der rede vormt geen psychologische methode, zooals Ahrens wil doen voorkomen, maar is een zuiver logische methode, zooals door allen wordt gebruikt, die het Godsbestaan willen bewijzen door redeneering en met behulp der algemeene, absolute ideeën der rede; het abstrakte zijn, zegt Tits, waarvan men uitgaat, wordt het absolute, algemeene, eenige zijn, dat alles omvat wat bestaat. ¹⁾

Huet (1814-1869) bestreed aan de Universiteit van Gent zoowel het Traditionalisme, alsook Materialisme, Neo-Cartesianisme, Pantheïsme en Eclecticisme. Huet kent naast kwantiteit aan elk zijn ook kracht toe; beide moeten als principe van deelbaarheid en als principe van energie en perfectie met elkander verbonden zijn. Dit nu geldt ook voor de ziel en voor God, willen deze werkelijk een substantie zijn. Het dier, bij Descartes tot automaat geworden, herkrijgt hier dus weer zijn

¹⁾ Laforet. *Vie et travaux d'Arnold Tits*, pag. 145-154.

zinnelijke activiteit; bij den mensch behooren de animale functies tot de levende materie, en niet tot het denkend principe, wat we ook bij Ubaghs vinden. Toch is er bij Huet geen inwerking op elkander van de twee substanties lichaam en ziel, hoewel zij wel elkaar opwekken tot handelen. Ten slotte leert ook Huet, dat de ideeën zijn aangeboren, maar deze zijn slechts een zwakke weerglans der goddelijke ideeën, van de intelligibile waarheden. ¹⁾

De voornaamste professoren der Luiksche Universiteit waren Tandel (1804-1850), Loomans (1816-1899) en Le Roy (1822-1896). Tandel, vriend van Lonay, hield het met dezen in den strijd over den oorsprong der taal, welke was ontstaan tusschen de *Revue Catholique* en het *Journal historique* in 1845. Volgens de Wulf wist hij echter zijn gematigd Traditionalisme en zijn leer der aangeboren ideeën niet in overeenstemming te brengen. Loomans, die te Rolduc les had gehad van Tits en later te Leuven studeerde, begaf zich met zijn leer van het bestaan van blijvende waarheden in den menschelijken geest, op het terrein van een spiritualistisch dogmatisme. Door introspectie en psychologische proefneming wil hij een heel wijsgeerig systeem opbouwen. Loomans en Le Roy beroepen zich beiden op de philosophia perennis waar het betreft hun leer over God, de menschelijke wijsheid en het bewustzijn. ²⁾

Bij het plaatsen van Ubaghs naast en tegenover de genoemde professoren van Luik, Gent en Brussel moeten wij ons in tusschen hoeden voor het zien van louter tegenstelling. Zeker zijn er, vooral waar het de leidende figuren betreft, groote tegenstellingen te vinden, maar toch vallen er ook enkele grondtonen te beluisteren, welke de weerklank zijn van een diepere algemeene strooming, welke zou kunnen worden samengevat in een streven om het bestaan en de kennis te ver-

---

¹⁾ Zie de Wulf, *Histoire de la philosophie en Belgique*, pag. 314-322. Hieraan ontleenden wij deze korte uiteenzetting betreffende de leer der hier aangehaalde professoren van de verschillende Belgische Universiteiten, daar wij meenden hiermede voor ons doel te kunnen volstaan.

²⁾ Zie over Tandel, Loomans en Le Roy bij de Wulf o.c. pag. 331-339.

klaren uit de natuur zelve van den mensch, gelijk die door God geschapen is. Bij den een valt de nadruk daarbij meer op de natuur en haar eigen innerlijke bepaling, bij den ander meer op God en zijn blijvende inwerking in het werk zijner handen; bij een derde nog meer op de ordening der natuur door Gods Voorzienigheid gewaarborgd. In deze diepere strooming gaan de onderscheiden hoogleeraren zeker een eigen weg en onder hen is Ubaghs de diepste en de meest oorspronkelijke, degene ook, die het sterkst deze diepere strooming heeft geleid tot het doel, waarheen die strooming uitging en waarop zij moest uitloopen: de erkenning van de bepaling van ons verstand door de objectieve waarheid. En deze overeenkomst geldt wellicht in nog sterker mate voor zijn heftigste bestrijders Kersten en Gilson.

Felle tegenkanting zou Ubaghs en de zijnen n.l. ontmoeten in het eigen katholieke kamp. Kersten was de eerste in het door hem gestichte *Journal historique et littéraire*, waarin hij reeds in 1836 beweerd had, dat de wijsbegeerte van de Bonald nimmer die der Kerk zou zijn en dat zij leidde tot het stelsel van Lamennais. Hier kwamen de Leuvensche professoren tegen op, maar hierdoor kreeg de strijd naast het wijsgeerige nog een ander karakter: het orthodoxe of heterodoxe der Leuvensche leer trad op den voorgrond. Toen in 1843 en 1844 op eenige stellingen uit Ubaghs' *Logica* en *Theodicee* door Rome aanmerkingen waren gemaakt, bestreed in 1845 het *Journal historique* openlijk de orthodoxie der traditionalistische beginselen. Hiertegen verdedigde zich Ubaghs in de *Revue Catholique* van 1846 met een artikel: *Examen de la question de l'origine de nos connaissances au point de vue de l'orthodoxie*.

Met goedvinden der bisschoppen en onder hun aanmoediging zijn de traditionalistische beginselen op seminaries en andere katholieke instellingen aanvaard, en niet alleen in België maar ook in het buitenland; dat zegt toch reeds voldoende ten opzichte van beweringen, geuit door personen, die alle gezag missen om over de orthodoxie eener leer te beslissen. Aldus meende Ubaghs zich te kunnen verdedigen.

In 1847 geeft Ubaghs opnieuw het werk uit van abbé Mon-

taigne : *Recherches sur les connaissances intellectuelles des sourds-muets*, „zooals het was gedrukt te Parijs in 1829” met het uitgesproken doel „de oplossing der psychologische kwestie over den oorsprong onzer kennis” te geven, en waarin hij in een voorwoord de traditionalistische conclusies doet voorafgaan. ¹⁾

Het felst werd de strijd gevoerd in de jaren 1845 en 1846, waarna een tusschenpooze van rust ontstond, om omstreeks 1858 weer opnieuw te ontbranden. In dezen kamp werd Kersten bijgestaan door abbé Gilson, deken van Bouillon, terwijl Tandel zich aansloot bij Ubaghs en zijn collega's: Laforet, Lefebvre en Lonay, en tenslotte Tiberghien nog op eigen houtje stelling nam tegen de Bonald in de *Revue trimestrielle*. Het was

---

¹⁾ *Recherches sur les connaissances intellectuelles des sourds-muets*, par M. l'abbé Montaigne, Avertissement pag. IX, uitgegeven „pour la solution de la question psychologique le l'origine de nos connaissances”.

Pag. VII. Aussi n'hésitons-nous pas à déclarer qu'entre autres choses il résulte évidemment des faits contenus dans ces documens les conclusions suivantes:

1. Indépendamment de toute instruction l'intelligence humaine subsiste en elle-même, elle vit, elle est raisonnable en vertu de sa nature, et se distingue essentiellement du principe quel qu'il soit qui anime les brutes, même celles des classes les plus élevées.

2. L'intelligence humaine abandonnée à elle-même ne reste pas tout à fait inerte ou inactive; elle pense, elle juge et raisonne; mais cette activité est très-faible, très-bornée et à peu près stérile, aussi longtemps qu'elle n'est aidée par des secours venant d'autrui. La seule perception des choses sensibles ne suffit pas pour nous faire connaître leurs causes invisibles et la nature de ces causes.

3. Quelle que soit la perfection native de nos facultés intellectuelles, l'homme privé de toute instruction n'a aucune connaissance explicite des vérités religieuses ou morales qui constituent la loi ou la religion naturelle.

4. L'homme n'acquiert une véritable connaissance de ces vérités qu'à l'aide du langage, c'est-à-dire d'une langue exprimée oralement ou par écrit ou par des gestes.

5. Quelque restreint que soit le nombre de ses organes, fût-il réduit au seul sens du toucher, l'homme est susceptible d'éducation, et peut parvenir à l'aide d'une instruction bien dirigée à la connaissance claire et distincte des vérités de la morale et de la religion.

echter een onbegonnen strijd: telkens worden dezelfde beschuldigingen en weerleggingen opnieuw geponeerd, met opgeworpen moeilijkheden houdt men nauwelijks rekening, halsstarrig blijft men vasthouden aan eigen zienswijze, zonder moeite te doen het standpunt van den tegenstander aan te voelen, wijsbegeerte en orthodoxie worden voortdurend door elkander gehaald. Ook de *Flandre libérale* en de *Indépendance belge* mengden zich in den strijd, waardoor ook aan het groote publiek gelegenheid werd geschonken partij te kiezen, of liever nog dit deden deze bladen zelf wel voor hun lezers. Deze artikelen-strijd is echter reeds voldoende in details weergegeven door Henry, om daar hier nog op te behoeven in gaan.

Kersten gaf vervolgens nog een werk uit: *Essai sur l'activité du principe pensant considérée dans l'institution du langage*, waarin hij wijst op de correlatie, welke bestaat tusschen de spontaneïteit van de gedachte en van de taal en op de eigen substantialiteit der ziel: een denkend principe, dat van een ander gedachte en woord moet ontvangen, bezit geen eigen activiteit en geen eigen zijn, en is bijgevolg geen principe meer. Overigens bezit dit werk geen polemisch karakter, al stelt Kersten zijn standpunt tegenover het Traditionalisme.

Door Lupus werd in 1858 uitgegeven: *Le traditionalisme et le rationalisme examinés au point de vue de la philosophie et de la doctrine catholique* (Luik), een massaal werk, waarin hij terug wil naar de scholastieke wijsbegeerte; de gedachte gaat aan de taal vooraf, anders was deze onmogelijk, en de menschelijke rede is op zich zelf in staat op te stijgen tot de kennis van God en der natuurwetten; hij verdedigt dus de absolute spontaneïteit der rede, waarbij het onderricht slechts in wijderen zin noodzakelijk is en waardoor de mensch ook in staat is een eigen taal uit te vinden; het Traditionalisme, waartegen de Schrift, de Vaders en vele katholieke theologen getuigen, baant slechts den weg naar dwalingen als van Luther, Calvijn, Baius en Jansenius.

De bisschoppen van Luik en Brugge toonden hun instemming met dit werk; tevens de *Civiltà cattolica*, de *Journal historique* en Pater Perrone S.J., professor van de Gregoriana te Rome. In de *Revue Catholique* van 1859 nam ditmaal

Lefebve den strijd op, maar daar wederom in Lupus' werk de kwestie over de orthodoxie der traditionalistische leer was ter sprake gebracht, besloten de professoren Ubaghs, Lefebve, Beelen en Laforet gezamenlijk een uiteenzetting van hun leer te geven en deze aan het oordeel van de Congregatie van den Index te onderwerpen. ¹⁾ Dit geschiedde in een schrijven aan Kardinaal de Andrea, Prefect dier Congregatie, den 1sten Februari 1860 ²⁾, waarvoor wij verder echter naar het volgende hoofdstuk mogen verwijzen.

Ubaghs' standpunt in dezen was, dat zijn leer een vrije opinie is, m.a.w. dat ieder katholiek haar vrij mag aanvaarden en niemand hem daarom van heterodoxie kan beschuldigen. Evenmin beweert hij zelf toch „dat de tegenovergestelde meening der intermediaristen in strijd is met de dogma's van het christelijk geloof”, maar „zijn eigen meening stemt niet minder overeen met het katholiek geloof, is veel meer in overeenstemming met de menschenlijke rede en is ook beter met het verstand te bewijzen.” ³⁾

Aan dezen strijd over de orthodoxie der Leuvensche leer kwam eerst een einde door een verbod van Pius IX, 19 Dec. 1861, om nog verder over deze kwestie te polemiseren; ⁴⁾ waarbij de *Revue Catholique* opmerkt, dat zij sedert April 1860 hieraan reeds niet meer had meegedaan, maar op nieuwe beschuldigingen het zwijgen had bewaard. ⁵⁾

---

¹⁾ *Revue Catholique*, 1860, pag. 193.

²⁾ Zie pag. 80 vlg.

³⁾ Zie o.a. *De mente Sancti Bonaventurae*. Praef. ed. pag. IX, en de *Revue Catholique*, waarin hij dit standpunt herhaaldelijk verdedigt.

⁴⁾ Zie pag. 96 vlg.

⁵⁾ *Revue Catholique* 1862, pag. 65.

Delvigne, *Doctrines philosophiques de Louvain*, pag. 32 en 33, geeft hier nog de volgende opsomming van dergelijke twistgeschriften: *La librairie Goemaere imprima soixante Theses ex scriptis traditionalistarum Belgii pleraeque ad verbum excerptae. Sans nom d'auteur. Écrit secret.*

Le 15 décembre, la librairie Fonteyn imprime, pour un nombre très restreint de personnes, un mémoire des quatre professeurs nommés plus haut: *Remarques sur un écrit anonyme intitulé: Theses ..... 65 pages, in 8°.*

Einde 1861 waren echter tevens eenige Ontologistische stellingen door Rome afgewezen, ¹⁾ wat tengevolge had, dat men nu ook op deze punten Ubaghs begon aan te vallen.

Deze verklaarde echter, dat deze veroordeeling in geen enkel opzicht zijn Ontologisme trof, maar enkel het pantheïsme en een onecht of pseudo-ontologisme. Zoo schrijft hij in de *Revue Catholique* van 1862: „Enkele personen, weinig bekend met de moderne wijsgeerige systemen, en bijzonder met het pantheïsme, hebben gemeend dat deze stellingen betrekking hadden op het Ontologisme, en dat de verwerping ervan door den H. Stoel althans indirect het Ontologisme raakte.” Sommigen namen zelfs drie dier stellingen afzonderlijk, om te kunnen aantoonen, dat ook elke leer der aangeboren ideeën was veroordeeld. „Neemt men ze echter gezamenlijk of afzonderlijk, dan zal men zich zonder moeite ervan overtuigen, dat dit geen ontologistische stellingen zijn, en dat zij geen betrekking hebben op het Ontologisme. Op zich zelf beschouwd, los van alle verband met de overigen, zijn drie van deze stellingen evident absurd, en vier zijn er allerduidelijkst pantheïstisch.” ²⁾

In 1861, le 19 mars, le P. Dechamps réunit ses *Lettres théologiques sur la démonstration de la Foi*. Il y en a quatorze.

Le 19 juillet suivant, paraît du même auteur *La question de Louvain. Réponse à diverses demandes relatives aux Lettres théologiques*. Une brochure de 132 pages, in 12°.

Le 24 octobre, M. le Chanoine Labis donne sa *Réponse au R. P. Dechamps ou trois chapitres sur la démonstration de la Religion*. — Tournai, in 12°, 233 pages.

Ten slotte nog in een noot: „Mgr Malou formula en un certain nombre de propositions des doctrines extraites des ouvrages de MM. Ubaghs, Laforêt, Lefebvre, Lonay, de l'Exposé du 1er février 1860 et des cahiers lithographiés de M. Henrotay; et il les déféra à la censure du Saint-Siège, sans avoir prévenu tous ses collègues. De traditionalismi falsitate intrinseca ad SS. D. Pium PP. IX epistola. Bruxelles, 1860.” M. le chanoine Paris, p. 141.

¹⁾ Zie pag. 121 vlg.

²⁾ *Revue Catholique*, 1862, pag. 6. Reeds eerder, n.l. in zijn *Essai d'idéologie ontologique* van 1860 had Ubaghs dergelijke aanvallen afgeweerd met de bewering dat slechts twee Ontologisten op den Index stonden, n.l. Malebranche en Gioberti, maar dat om geheel andere redenen dan om hun Ontologisme (pag. 124 en 125.)

Van verschillende zijden kwam men echter tegen deze houding van Ubaghs op. Zoo o.a. de *Revue du monde catholique* van 1863, waarin trouwens meerdere artikelen betreffende dezen strijd in Frankrijk te vinden zijn, en door Ramière S.J. in *De l'unité de l'enseignement de la philosophie*. ¹⁾ Ubaghs antwoordt hierop, wederom in de *Revue Catholique* (1863), dat Ramière Ontologisme en Pseudo-ontologisme verwacht ²⁾ en in de plaats van het Ontologisme de leer der peripatetici gevolgd wil zien; daarbij beroept Ubaghs zich nog op Fabre, die eveneens het Ontologisme verdedigde tegen Ramière. ³⁾

Beriep Ubaghs zich nog voor de orthodoxie van zijn Ontologisme op een brief van den aartsbisschop van Tours aan den bisschop van Nantes, 13 Maart 1862, ⁴⁾ Kleutgen vermeldt daartegenover het volgende feit: De ontologist Branchereau, die in 1862 zijn *Cours de philosophie* opnieuw wilde uitgeven, vatte zijn leer samen in 15 stellingen, welke den Paus werden

---

¹⁾ Ramière S.J. — *De l'unité de l'enseignement de la philosophie au sein des écoles catholiques d'après les récentes décisions des Congrégations romaines*. Paris et Lyon 1862.

²⁾ *Revue Catholique* 1863, pag. 43. On entend généralement en philosophie par ontologisme l'opinion qui soutient: 1. que les vérités fondamentales de la métaphysique sont quelque chose d'identique avec Dieu considéré comme l'être infiniment parfait; 2. que l'esprit humain peut percevoir ces vérités, sans interposition d'idées intermédiaires, dans l'idée de l'être infini, qui les embrasse toutes et qui est ainsi la lumière immédiate de notre intelligence, in quo, a quo et per quem intelligibiliter lucent quae intelligibiliter lucent omnia; 3. que cette lumière et ces vérités, loin d'être quelque chose d'identique avec notre esprit, en sont aussi réellement distinctes que la lumière physique est réellement distincte de notre oeil.

J'appelle pseudo-ontologisme l'opinion de quelques catholiques de nos jours, qui se représentent Dieu comme une essence universelle qui se communique elle-même aux êtres finis en les rendant participants de sa propre essence à un degré fini, en sorte que, d'après cela, Dieu s'identifierait à toutes choses de la manière dont la notion abstraite de l'être en général entre dans toutes les autres notions.

³⁾ Fabre. *Défense de l'ontologisme contre les attaques récentes de quelques écrivains qui se disent disciples de Saint Thomas*. Paris et Tournai, 1862.

⁴⁾ Zie pag. 122.

voorgelegd door den aartsbisschop van Tours namens den bisschop van Nantes, met de vraag of de uitspraak van 18 Sept. 1861 (de zeven stellingen) ook op deze 15 punten betrekking had. Einde September 1862 ontving de bisschop van Nantes hierop antwoord van Kardinaal Patrizi, secretaris van het H. Officie, dat luidde, dat de voorgedragen stellingen „nauwelijks verschilden van de zeven veroordeelde, en dus onder dezelfde afkeuring vielen, en bijgevolg niet konden worden onderwezen.” ¹⁾

Tevens waren nog enkele theologen opgekomen tegen zijn beschouwingen over het dynamisme, zooals blijkt uit een werkje hierover in 1861 door Ubaghs uitgegeven. ²⁾

Ten slotte verscheen in 1865 nog een werk van den bekenden Dominicaan Pater Zigliara: *Essai sur les principes du traditionalisme et observations sur quelques interprétations de l'idéologie de S. Thomas d'Aquin*, par G. C. Ubaghs, en in 1874 van denzelfden schrijver tegen het Ontologisme: *De la lumière intellectuelle et de l'ontologisme suivant S. Augustin, S. Bonaventure et S. Thomas d'Aquin*. In datzelfde jaar verscheen ook nog een werk van Pater Lepidi O.P.: *Examen philosophico-theologicum de ontologismo*. Ubaghs had zich toen echter reeds lang uit den strijd teruggetrokken.

Door al deze werken tegen de ideeën van Ubaghs en zijn collega's verschenen, werd een begin gemaakt met een diepere en meer uitvoerige bestudeering van Sint Thomas' leer, wat nog bespoedigd werd door Ubaghs' veroordeeling in 1866 en waartoe vooral medewerkte het verschijnen van de encycliciek van Paus Leo XIII „Aeterni Patris” van 4 Augustus 1879.

Heeft Ubaghs dus ook onder de Katholieken bestrijders van zijn leer gehad, veel grooter was toch zijn aanhang. Wij hebben boven reeds de voornaamste medestrijders voor zijn op-

---

¹⁾ J. Kleutgen S.J. *L'Ontologisme jugé par le Saint-Siège*, Paris 1867, pag. 10; eerst verschenen in *Der Katholik*, 1867, *Über die Verurtheilung des Ontologismus durch den heiligen Stuhl*.

²⁾ *Du dynamisme considéré en lui-même et dans ses rapports avec la Sainte Eucharistie*, 2e editie 1861, pag. 137 vlg.

vattingen genoemd. Maar het getal volgelingen, vooral onder de studeerende geestelijkheid, was zoo groot, dat de bisschop van Brugge meende zijn beklag er over te moeten maken, te meer daar de strijd, welke zich rondom Ubaghs' systeem ontspon, wel uiterst geschikt was om de studenten tot een soort fanatisme te brengen. ¹⁾ De vele uitgaven, welke Ubaghs' verschillende handboeken mochten beleven, zijn overigens reeds een voldoende bewijs voor de groote verspreiding zijner werken en voor den invloed, dien hij op zijn tijdgenooten had.

Een uitvoerige uiteenzetting hiervan vinden wij bij Laforet. ²⁾ Na in enkele groote trekken Ubaghs' leer over de noodzakelijkheid van het onderricht te hebben uiteengezet, gaat hij verder:

„Het provinciaal Concilie gehouden te Amiens in 1853, onder voorzitterschap van Kardinaal Gousset, waarin ook zitting had Mgr de Salinis en waar abbé Gerbet, later bisschop van Perpignan, een voorname rol speelde als theoloog, raadde aan de professoren in de wijsbegeerte onderricht aan van de leer, welke M. Ubaghs verdedigt. Men weet ook, dat zulks de opinie was van Mgr Bouvier, oud-bisschop van Mans, van Mgr Rendu, oud-bisschop van Annecy; dat diezelfde meening gehouden werd door Mgr Parisi, bisschop van Arras; en wij meenen te kunnen bevestigen, dat Mgr Pie, bisschop van Poitiers, dit gevoelen volkomen deelt. Pater Lacordaire heeft de-

---

¹⁾ Henry. *Le Traditionalisme et l'Ontologisme à Louvain*, pag. 131. Comme l'évêque de Liège, il (Mgr Malou) s'inquiétait des tendances que faisait naître l'esprit de système qui régnait à Louvain. Le fait est que les traditionalistes se montraient presque naïvement épris de leur doctrine. L'idée traditionaliste était à leurs yeux une des grandes découvertes de la philosophie, et qui voudrait défendre rationnellement le christianisme devrait désormais, ou marcher dans le sillon traditionaliste, ou échouer pitoyablement. Les professeurs parlant ainsi, leur élèves s'imaginèrent aisément avoir accaparé le monopole de la vérité. „Quelques professeurs de Louvain, écrivait l'évêque de Bruges, ont inspiré aux jeunes clercs une espèce de fanatisme pour leurs idées, au point de compromettre dans plusieurs localités l'union et la paix du clergé.....”

²⁾ Laforet. *Note touchant le système de M. Ubaghs*, pag. 7—9.

zelfde leer gehouden in zijn *Conférences de N. D. de Paris*. August Nicolas, een schrijver wiens geschriften tot de meeste bekeeringen hebben bijgedragen, ontwikkelt dezelfde thesis in zijn *Etudes philosophiques sur le christianisme*. Abbé Bouix.

„In Duitschland wordt Ubaghs' meening door de markantste katholieke theologen verdedigd, die zich niet hebben laten verleiden door de rationalistische of scepticistische theorieën van Günther en Hermes. 't Zij voldoende Moehler te citeeren, wiens *Symbolique* zulk een grooten slag heeft toegebracht aan het Protestantisme. *Symbolique* t. II § 71, en in een brief aan Bautain 1835; zie zijn werken uitgegeven door Jos. Döllinger, 1839, t. II, p. 151 en 146. — Klée, die zoo bekend was met de Vaders en de Scholastieken (*Katholische Dogmatik*, t. II, p. 17); Berlage. *Introduction à la Dogmatique catholique*, § 6 en 8; — Kuhr. *Katholische Dogmatik*, Introd. c. I, § 4; — Lange. *Novae annotationes ad acta Hermesiana et acta Romana*, c. VI, p. 33. Moguntiae 1839; — Staudenmaier. *Encyclopédie des sciences théologiques*, etc. § 89-100; — Ubaghs' opinie wordt ook gedeeld in het grootste huidige monument der katholieke wetenschap in Duitschland, in de *Dictionnaire théologique*, Freiburg im Breisgau, in het artikel Absolu (absolute). ¹⁾ Aldus Laforet in het genoemde werkje.

Ook Ubaghs zelf zegt, dat zijn werken op meerdere seminaries en andere katholieke instituten in Beieren, Oostenrijk en enkele andere streken over den Rijn, in Ierland, Polen en Holland, alsook in de apostolische vicariaten van Limburg en Luxemburg als handboek werden gebruikt of verklaard. ²⁾

Ook het feit dat in verschillende buitenlandsche periodieken de strijd rondom het Traditionalistisch-Ontologisme gevolgd werd, bewijst de belangstelling, welke men daar voor de Leuvensche professoren koesterde, met name voor Ubaghs. Zoo spreekt o.a. *Der Katholik* over den „..... ook in Duitschland bekenden geleerde Dr G. C. Ubaghs.” ³⁾

---

¹⁾ De titels der hier aangehaalde werken hebben wij gehandhaafd zooals zij door Laforet werden geciteerd.

²⁾ *Revue Catholique* 1846/47, pag. 61.

³⁾ *Der Katholik*, 1866, 2de deel pag. 491, in een artikel: *Die Löwen er Frage*, pag. 491-497; reeds het jaar daarvoor was hier-

Wat Ubagh's invloed in Nederland betreft, deze is moeilijk te achterhalen. Wij hebben gezien hoe Ubaghs Holland opneemt onder de landen, waar zijn leer zou worden gevolgd, maar tevens maakt hij zelf hierbij de opmerking, dat daar Dmowski nog meer gevolgd werd. ¹⁾

In *De Katholiek* van 1860 verscheen een artikel: *Eene kerkelijke verklaring betreffende het wijsgeerig vraagstuk over de natuurlijke krachten der menschelijke rede*, ²⁾ waarin het heet: „'t Zou gemakkelijk zijn hier eene menigte plaatsen uit al de jaargangen van *De Katholiek* aan te halen ten bewijze, dat de leer, welke wij in de hoofdtrekken zullen schetsen, door de medewerkers van dit maandschrift onophoudelijk is voorgestaan. Bij velen onzer lezers spreken daarenboven de herinneringen hunner filosofische en theologische studiën.” ³⁾

En verderop heet het: „Zijne bestrijders (d.i. van de leer der Leuvensche professoren) geven het meestal den naam van *Traditionalisme*, een naam, die, hoewel op zich zelf onschuldig, toch bij uitstek geschikt is om verwarring aan te brengen dáár waar juistheid en bepaaldheid hoofdzaak is. *Traditionalisme* immers heet o.a. de door den heer Bonnetty gewraakte leer; terwijl het voor sommigen synoniem is met Bonaldisme, zelfs met Lamennisme.” ⁴⁾ Ook Bautain's leer wordt hier becritiseerd. ⁵⁾

---

in een artikel verschenen: *Endurtheil des heiligen Stuhles über die Lehre des Prof. Dr G. C. Ubaghs*, 1865, deel I, pag. 210, maar door den brief van Kardinaal Patrizi, 2 Maart 1866 (zie hoofdstuk II) moest men nog op deze kwestie terugkomen.

¹⁾ *Revue Catholique*, 1846/47, pag. 61 in noot: Dans un plus grand nombre d'établissements en Hollande on a adopté les Institutions philosophiae du R. P. Dmowski, c'est même principalement pour ces établissements que cet ouvrage a été édité à Louvain en 1840-1841.

²⁾ *De Katholiek*, 1860, pag. 270 vlg.

³⁾ *Idem*, pag. 280, in noot.

⁴⁾ *Idem*, pag. 284.

⁵⁾ *Idem*, pag. 275: Ook Bautain had, ten einde de noodzakelijkheid der goddelijke openbaring te handhaven, de regten der menschelijke rede op verregaande wijze miskend en ten opzichte der grondwaarheid

Hieruit blijkt, dat de redactie van *De Katholiek* zich positief geteld wil zien onder de volgelingen der Leuvensche professoren, want het hier aangehaalde artikel werd geschreven namens de redactie; men mag bij gevolg aannemen, dat de geschriften van Ubaghs en zijn medestanders met de daarin vervatte leer haar bekend waren.

Gaat men echter de verschillende jaargangen van *De Katholiek* tot 1866 na, dan wil het ons toch voorkomen, dat hieruit niets verder is vast te stellen, dan dat men de ongenoegzaamheid der rede aanneemt en de noodzakelijkheid van sociaal onderricht of traditie en van de openbaring; ook wijst een enkele uitlating op een leer der aangeboren ideeën, waarbij men echter steunt op Leibniz. Het is echter meer de algemeen heerschende traditionalistische tijdgeest, dien wij hier terugvinden, dan dat wij tot een onmiddellijken, uitgesproken invloed van Ubaghs meenen te mogen concludeeren, al beroept men zich ook op de Leuvensche leer, waarmede men zich één voelt in een gematigd Traditionalisme.

Een onderzoek, ingesteld naar het gebruik van Ubaghs' werken als handboek der filosofie op de verschillende seminaries en kloosterscholen van ons land, gaf ons weinig positief resultaat. Wat eigenlijk ook niet te verwonderen was; immers, eenerzijds viel Ubaghs' ontwikkelingsperiode in den tijd van den eersten heropbloei van Katholiek Nederland, waarin aan de studie der wijsbegeerte nog slechts een geringe plaats werd ingeruimd, terwijl men anderzijds na Ubaghs' veroordeeling zijn sporen zooveel mogelijk schijnt te hebben willen uitwischen.

Uit de inlichtingen, welke wij welwillend van de verschillende kloosters en seminaries mochten ontvangen, bleek, dat noch bij de Jezuïeten noch bij de Dominicanen Ubaghs ooit werd gedoceerd. De Dominicanen gebruikten thomistische

---

van de natuurlijk-redelijke en godsdienstige orde het bovennatuurlijke geloof in de plaats gesteld der natuurlijke orde. Want, leerde hij o.a., de rede kan noch tot kennis van God, noch tot zekerheid aangaande zijn bestaan geraken, tenzij geholpen en voorgelicht door de bovennatuurlijke genade des geloofs.

werken en bij de Jezuïeten gaf men meestal een eigen cursus of men gebruikte een Jezuïeten-auteur; beide orden stonden overigens over het algemeen niet heel gunstig tegenover het Traditionalisme. Waar het Utrechtsche diocees de opleiding zijner geestelijken had toevertrouwd aan de Jezuïeten van Culemborg, geldt hiervoor natuurlijk hetzelfde. Wel bevinden zich op verschillende bibliotheken werken van Ubaghs en in het historisch archief der Jezuïeten te Maastricht een paar copieën met betrekking op hem, o.a. de veroordeeling van 1843 en critische aantekeningen, waaruit blijkt, dat de schrijver ervan het niet met Ubaghs eens is; anderzijds blijkt er echter wel uit, dat men aan Ubaghs de noodige aandacht schonk.

Bij de Paters Augustijnen dateeren de eigen geregelde studies eerst uit 1886, toen te Utrecht het eerste studiehuis der tegenwoordige Provincie werd opgericht, n.l. het St Monica-klooster. Daarvóór stonden zij onder het bestuur der Belgische Provincie en werden hun studenten naar Gent gezonden of naar Würzburg in Beieren.

Hetzelfde geldt voor de Capucijnen, die tot voor vijftig jaar tot de Belgische Provincie behoorden; daar dicteerde de lector zijn cursus en werd door de studenten geen eigenlijk handboek gebruikt. Te Antwerpen vindt men nog een cursus der filosofie van Pater Michel van Hellebecq, die Ubaghs kende en ermee correspondeerde en die bij de Capucijnen in hoog aanzien stond om zijn degelijke kennis. Deze cursus, in 1867 gedicteerd, werd door Victorius van Appeltern opgeteekend (A. C. B. III, 2190); men zou er echter uit op kunnen maken, dat ook deze Pater Michel het niet met Ubaghs eens was, zoo leest men er o.a.: „Exposez et réfutez l'opinion d'Ubaghs"; deze cursus dateert echter van na Ubaghs' veroordeeling.

Bij de Kruisheeren waren Liberatore, Tongiorgi en later Zigliara in gebruik, maar nimmer Ubaghs. Ook bij de Franciscanen gebruikte men Tongiorgi. Overigens deed zich hier het geleidelijke van het herstel der Nederlandsche Provincie wel in ernstige mate gevoelen: herhaaldelijk werden de wijsgeerige studies naar een ander klooster verlegd, zoo achtereenvolgens naar Megen, Maastricht, Weert en wederom naar Maastricht. Wel zijn er exemplaren van Ubaghs' werken te vinden

op de bibliotheken, maar van een gebruik als handboek blijkt niets. Dit is ook onwaarschijnlijk, daar voor dien tijd Ubaghs voor de Franciscanen — naar eigen oordeel — veel te uitgebreid zou zijn geweest. Ook voor het bisdom den Bosch was het resultaat van onderzoek negatief.

Alleen van de Carmelieten en de Redemptoristen staat het bij mondelinge overlevering vast, dat Ubaghs er gebruikt is als handboek voor de filosofie. Dit was ook het geval met de abdij van Berne te Heeswijk van de Heeren Norbertijnen.

Wat het seminarie Hoeven betreft, naar *vermoeden* van Prof. Mulders zou ook daar inderdaad Ubaghs gebruikt zijn, al valt dit niet met zekerheid te constateeren; van 1854-1872 werd aldaar door Prof. de Bruyn een eigen *tractatus de logica* gebruikt, dat nog te Hoeven is te vinden. In zijn exemplaar van Ubaghs' *Logica* van 1856 schreef Prof. de Bruyn eigenhandig voorin: „Si cl. auctor in sua Logica quaedam tradit quae caute legenda sunt, praesertim circa *fidem* quam fundamentum ponit certitudinis humanae, multo magis id dici debet de eiusdem opinione circa Ontologismum et Realismum.” Was hij het dus eens met Ubaghs' leer van de noodzakelijkheid van onderrecht door anderen? In Ubaghs' *Essai d'Idéologie ontologique* schreef hij een uittreksel uit den veroordeelingsbrief van 2 Maart 1866, waarbij hij verwijst naar de *Revue des sciences ecclésiastiques* van Augustus 1866 en bij de geïncrimineerde plaatsen op pag. 221 en 257-258 van Ubaghs' *Anthropologie*, betreffende diens dynamisme en generationisme, noteerde hij, dat deze plaatsen „ab auctore omnino declaranda atque emendanda” waren.

Van Rolduc, waar Ubaghs zelf enkele jaren professor was, werd bij de beeindiging van den Belgischen tijd met het seminarie ook de bibliotheek overgebracht naar Sint Truiden. Te Rolduc zelf is dan ook niets te vinden dan enkel eenige werken en een paar *conclusiones* van Prof. Marres op de stellingen van 1843. Toch is ook in latere jaren Ubaghs te Rolduc gedoceerd. Pastoor Eyselshoven van Noorbeek deelde ons n.l. mede, dat hij zelf in 1866 Ubaghs' *Logica* als handboek gebruikt had, dat „alom buitengewoon geprezen en aanbevolen werd”; toen hij echter de psychologie zou krijgen, kwam „tot

ons diep leedwezen" het verbod van Rome. Daarna gebruikte men Tongiorgi.

Het meest heeft men in Noord-Nederland wellicht met Ubaghs gesympathiseerd in het seminarie van Hageveld, gesticht door Mgr C. Van Bommel, die er tevens eerste president was ¹⁾ en die zulk een bekendheid verwierf als bisschop van Luik, vooral om al hetgeen hij deed tot herstel van het katholiek onderwijs ²⁾. Van 1830-1851 was daar professor in de filosofie Mgr C. Broere, geboren te Amsterdam in 1813 en gestorven te Warmond, waar hij sedert 1851 professor was in de Kerkgeschiedenis.

Zoowel Van Bommel als Broere stonden onder invloed van den traditionalistischen tijdgeest, met name van Lamennais, weins *Essai sur l'indifférence en matière de religion* door Van Bommel reeds een jaar na het verschijnen, dus in 1820, was vertaald in samenwerking met Boogaerts. ³⁾

Broere had beiden tot professor gehad, en reeds daarom is Lamennais' invloed verklaarbaar. Na diens veroordeeling bestudeert hij Ventura, de Bonald en Ubaghs. Naar aanleiding van Ubaghs' *Logica* schrijft hij aan Van Bommel, die zelf zeer sympathiseerde met Ubaghs, in een brief geschreven in het

---

¹⁾ Vrijmoed. Lamennais et la Néerlande Catholique, pag. 378.

²⁾ Gerard Brom. Herleving van de Wetenschap in Katholiek Nederland. 's Gravenhage 1930, pag. 114: De filosofen Ubaghs en Dupont waren met de geoloog Casimir Ubaghs en de filosoof P. Willems naast vier anderen zulke Limburgers in Leuven, dat in 1834 zijn universiteit biezonder door de zorgen van de Hollander Van Bommel zag herleven. In Hageveld had deze onderwijsspecialiteit een proefveld gevonden voor de vrije school van half Europa. Wanneer Franse kampioenen als Montalembert hem op dit gewichtig punt hun meester noemden, mag hij de voorbereider heten van de Instituts Catholiques, waaraan de wetenschap zoveel te danken heeft en waarvan de weldadige invloed weer op Nederland terug zou werken.

³⁾ Vrijmoed o.c. pag. 380 en 400. Over den invloed van Lamennais op Van Bommel en Broere zie aldaar pag. 378-396 en 397-409. Zoowel Van Bommel als Boogaerts hadden een functie aan het filosofisch college van Leuven geweigerd. Zie Daris, Histoire du diocèse et de la principauté de Liège, pag. 302.

Fransch: „Ik heb van Ubaghs een logica ontvangen, welke zeer mooi is. Ik hoop hem hier op Hageveld in te voeren, want men zal hier niet durven veroordeelen, wat de Belgische bisschoppen goedkeuren, en wat men onderwijst aan de Academie, welke door den Paus is goedgekeurd.” En een ander maal: „Ik kan Uhw. alvast getuigen dat ik met die logica zeer blij ben; dat zal, hoop ik, een gelukkig évenement van mijn leven zijn, indien ik die hier invoer — het mooiste dat er in is, is over de principia certitudinis.” Van den anderen kant beschuldigt hij Ubaghs echter van idealisme, en is hij van meening, dat deze te veel de leer van Lamennais volgt, om daarna weer zijn eigen systeem voor te leggen als het systeem van Ventura.¹⁾ „Brom zegt dan ook: „Als leerling op Hageveld was Broere in de wijsbegeerte ingewijd door Van Bommel's vertaling van Lamennais, die er voor handboek diende. Nog meer dan Lamennais werd Bonald de leider, toen Broere op zijn beurt de filosofiese cursus kreeg te geven. Nauweliks begon Broere zich aan Bonald's invloed te onttrekken, of Van Bommel dreef hem in de armen van Ubaghs, een leeraar in Rolduc, dat onlangs als Luiks seminarie was herrezen. De bisschop verbond Broere en Ubaghs, de twee bevoorrechte geesten aan zijn beide meest geliefde stichtingen, innig in zijn hart. Rolduc heette bij hem „mijn nieuw Hageveld”, en geen wonder dat de twee collega's volgens hem bestemd waren om samen school te maken in de wijsbegeerte. Van Bommel las persoonlijk de drukproeven van Ubaghs' Logica door, die hem heerlijk be-

---

¹⁾ Vrijmoed. Lamennais et la Néerlande Catholique, pag. 404 en 405. Naast bovenaangehaalde citaten vindt men daar o.a.: „Istud displicet quod Ubaghs semper in objectum et subjectum res dividat; nam si nimio utriusque oppositio fit, ducimur ad Idealismum quo subjectum objectum fit. Quod vult igitur? Alium sensum naturae esse vult, quo non iudicio sed sensu quodam amoris distinguamus; et quoniam amor et voluntas quam significat maxime subjectiva vis est, non mirandum est, illum sensum ab eo subjectivum appellari exemplo logicorum, qui id praecipiebant et docebant. Sed de la Menasii doctrina imbutus vidit eum sensum latiori sumptum esse consensionem quandam quae ratione continetur”. Manuscr. de Hageveld. Traité Philosophie, pag. 42.

viel." ¹⁾ Ten slotte was Broere nog een jeugdvriend van Beelen, een der mede-onderteekenaars van Ubaghs' verklaring van 1860. ²⁾

Tot een eigen systeem gekomen geeft Broere zijn wijsgeerige denkbeelden aan zijn studenten uit in een eigen dictaat. Hier van bezit Hageveld nog een handschrift van een zijner leerlingen uit het jaar 1841. Later, in 1889, heeft Pastoor G. L. Rijk zijn lessen uitgegeven: *Praelectiones Philosophicae quas 1840-1841, habuit C. Broere*. Ook schreef Broere nog een groot aantal artikelen in *De Katholiek*.

In de *Praelectiones* vindt men herhaaldelijk verwijzingen naar Ubaghs, maar eveneens vindt men er Dmowski vermeld, van wien Ubaghs zelf immers zegt, dat hij veel in Holland werd gebruikt. Van een uitgesproken afhankelijkheid van Ubaghs's eigen denkbeelden meenen wij bij Broere niet te mogen spreken. Trouwens Broere's wijsgeerige gedachten zijn veel meer litteraire en theologische beschouwingen dan philosophische, waarbij hij vooral gaarne uitweidt over de H. Drie-vuldigheid; ook geeft hij gaarne beschouwingen ten beste over *traditie*, maar ook hierin kan men Ubaghs' leer niet terugvinden: het is veeleer de algemeene tijdgeest, die aan de traditie meer toekent dan haar rechtens toebehoort. Broere moet zeker onder de Traditionalisten gerangschikt worden. Maar mede door de gezagsleer van de Bonald, schijnt hij toch het meest onder diens invloed te staan, al sympathiseert hij ook met Ubaghs. ³⁾ Tot een onmiddellijken invloed van den Ontolo-

---

¹⁾ Gerard Brom. *Herleving van de Wetenschap in Katholiek Nederland*, pag. 39 en 40.

²⁾ Idem, pag. 42. Diezelfde Broere werd naderhand door Schaepman, een Dominicaan en een Jezuiet voor Thomist en een neo-scholasticus uitgemaakt, terwijl hij in werkelijkheid Thomas geenszins was toegedaan, evenmin als zijn leermeester Van Bommel, die Thomas zelfs niet gekend schijnt te hebben. Zie Idem pag. 180 en 181; eveneens Brom: *Romantiek en Katholicisme in Nederland*, dl. II, pag. 177, 178 en 186.

³⁾ Brom. *Herleving van de Wetenschap in Katholiek Nederland*, pag. 42: „Broere trok partij voor de Leuvense leer..... Maar de beste kenner van deze richting (inlichtingen van J. Henry, Mechelen, aan wie de eigenaardigste passages werden voorgelegd) ver-

gist Ubaghs op Broere meenen wij in geen geval te mogen besluiten. Worden wel uitdrukkingen gebruikt, die aan Ontologisme doen denken, dit lijkt ons toch meer een gevolg van den ontologistischen tijdgeest, dan dat wij Broere Ontologist zouden durven noemen; dit was hij wel zeker niet.

Al kan men intusschen den invloed van Ubaghs niet nauwkeurig omschrijven, als zeker mag worden aangenomen, dat hij door de groote verspreiding zijner werken op zijn tijdgenooten een grooten invloed heeft gehad, al is die invloed wellicht niet zoo bewust ondergaan en door den strijd om zijn persoon ook daar, waar hij werd gebruikt, al spoedig verzwakt en later door zijn veroordeeling te niet gedaan. Verder mag nog worden gezegd, dat hij door zijn bestrijding van Rationalisme en Subjectivisme, door het op den voorgrond stellen van de objectiviteit onzer kennis er ook mede toe heeft bijgedragen, dat het Thomisme, waaraan hij zichzelf ten slotte toch verwant gevoelde, weder tot nieuwen opbloei kwam. Zijn optreden is een nog weifelende en onzekere stap in de goede richting. Dat hij daarbij struikelde, ontzegt hem niet de verdienste, tot de kentering der wijsgeerige gedachte te hebben bijgedragen.

---

klaart er geen spoor van te kunnen vinden in Broere's werken." Naar de werken van Henry hebben wij meerdere malen verwezen. Nadat wij den mogelijken invloed van Ubaghs in *De Katholiek* en de *Praelectiones* hadden nagegaan met een negatief resultaat onzerzijds, mochten ook wij in een persoonlijk onderhoud met abbé Henry (thans woonachtig te Brussel) deze meening nogmaals bevestigd zien, dat n.l. van een invloed van Ubaghs hier niets valt te bespeuren.

HOOFDSTUK II.

UBAGHS' LEVEN.

Gerard Casimir Ubaghs werd den 26en November van het jaar 1800 geboren te Berg en Terblijt bij Valkenburg. Zijn ouders moesten met handenarbeid het groote gezin onderhouden, dat elf kinderen telde, waarvan Gerard de negende was. Toch wisten zij, voorbeeldige christenen als zij waren, nog wat opzij te leggen voor goede werken. Zoo onderhielden zij b.v. twee jaren lang tijdens de Fransche revolutie twee verbannen priesters, die door hun toedoen in de Valkenburgsche mergelgroeven in alle verborgenheid leefden. Behoorden deze groeven tot Valkenburg, het ouderlijke huis, waarin Gerard door een dier Fransche priesters gedoopt werd, daar de kerken toen nog gesloten waren, lag juist op de grens van de gemeente Berg, dat later een werd met Terblijt, op een punt in Zuid-Limburg wel bekend onder den naam van Cauberg.

In zulk een talrijk gezin behoeft het ons niet te verwonderen, dat Gerard als jongen reeds spoedig moest helpen bij den dagelijkschen arbeid, waardoor hem weinig tijd werd gelaten voor ontspanning en vermaak. Onschuldig en ernstig van aard werd voor hem dan ook de groote uitzondering gemaakt, dat hij reeds op negenjarigen leeftijd zijn eerste H. Communie mocht doen, wat geschiedde in de grot van Geulhem.

Dit zou tevens groote verandering brengen in zijn leven; want van nu af aan nam Pastoor Pieter Willem de Guasco van Valkenburg de zorg zijner verdere opvoeding op zich, en gaf hem onderricht in Latijn, Philosophie en Theologie. Maar hier ligt wellicht tevens de grond van Ubaghs' falen als wijsgeer. Immers hem ontbrak de leidraad van het traditioneele onderwijs in de scholen der katholieke wijsbegeerte, zooals Delvigne terecht opmerkt; wat hij ook laat gelden voor Ubaghs' toekomstigen vriend en collega Arnold Tits. Want, zegt Delvigne, het moge al waar zijn, dat de wijsbegeerte voor alles de wetenschap van de rede is en haar conclusies niet steunen op gezag zooals de dogma's van het geloof, toch zal

men zich niet van een leer van Sint Thomas afwenden, tenzij men zich rijpelijk heeft beraden. Maar dat was juist het ongeluk voor Ubaghs en Tits. Gevormd buiten de atmosfeer van het traditioneele onderwijs, gingen zij de verkeerde richting uit en stieten op moeilijkheden, die hen te gronde richtten.¹⁾ En al moge hun pastoor zich alle moeite hebben gegeven, veel zal toch wel aan eigen onderzoek zijn overgelaten, wat bij de heerschende wanorde van systemen z'n nadeelen moest medebrengen.

Na enkele jaren ging hij ook zelf les geven aan jonge mannen uit Valkenburg, waardoor hij zich tevens de middelen wist te verschaffen om, zonder zijn ouders ten laste te zijn, zijn studies in filosofie en theologie te kunnen voortzetten in het seminarie van Luik. Daar bleef hij niet langer dan strikt noodig was, zoodat hij ten slotte den 15en Juni 1824 priester werd gewijd te Mechelen.

Dat hij reeds op zulk een jeugdigen leeftijd tot het ontvangen der Eerste H. Communie werd toegelaten, wat voor dien tijd een groote uitzondering mag heeten, is wel een bewijs voor zijn diep-godsdienstig voelen, maar ook voor zijn verstandelijken aanleg. Hierin, in zijn later godvruchtig leven en in de hooge opvatting, welke hij steeds bezat van het priesterschap, mogen wij tevens een blijk zien van zijn ware roeping voor het priesterschap.

Niet opgeleid in een school, zonder leiding van den meester en het feit, dat hij reeds moest doceeren zonder zelf voldoende gevormd te zijn, maakten hem veel sterker onderworpen aan de onbewuste invloeden van zijn tijd. Zijn hoog ontwikkeld innerlijk leven, waardoor hij zich nauw vereenigd wist met God, deden hem nog meer ontvankelijk zijn voor de Tra-

---

¹⁾ Delvigne. *Les doctrines philosophiques de Louvain et les congrégations romaines, 1834-1866. Une page d'histoire contemporaine.* Bruxelles, 1893, pag. 12 en 13.

Op pag. 7 zegt hij: „les jeunes aspirants au sacerdoce avaient eu en main des manuels sans valeur; l'enseignement de la philosophie dans les séminaires valait celui de la théologie.” Op een min of meer alleenstaand student moet het ontbreken van een goed handboek nog wel ernstiger gevolgen hebben gehad.

ditionalistische, Fideïstische en Ontologistische tijdstroomingen.

Om zijn zeldzame hoedanigheden van geest en zijn groote geschiktheid voor het onderwijs benoemde de vicarius capitularis van Luik, Arnold Barrett, hem tot professor in de wijsbegeerte aan het klein seminarie van St Roch, niettegenstaande zijn jeugd en zijn gebrek aan ervaring.

Dit zou echter slechts van korten duur zijn, immers in 1825 werden alle seminaries en colleges opgeheven. Toch bleef de jonge Ubaghs aan het onderwijs verbonden, daar hij belast werd met het geven van onderricht aan de kinderen van den graaf van Hamal. Dit duurde tot 1830, toen het seminarie van Luik wederom geopend werd, waar hij professor werd in de wijsbegeerte. In 1831 werd het klein seminarie door Mgr Van Bommel overgebracht van Luik naar Rolduc. ¹⁾ Hier werd

---

¹⁾ Daris. *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège* (1724-1852), pag. 245 vertelt reeds van vroegere pogingen Rolduc tot Klein Seminarie te maken van het Bisdom Luik: „M. Barrett voulut compléter cet essai de rétablissement du petit-séminaire et agréa, à cet effet, l'offre de l'ancienne abbaye de Rolduc, que lui firent les quatres religieux survivants; mais le gouvernement hollandais refusa, le 13 juillet 1818, au séminaire de Liège, l'autorisation d'accepter la donation des quatres religieux et fonda son refus sur les motifs les plus erronés. N'ayant pu établir un petit-séminaire à Rolduc, par suite de ce refus du gouvernement, M. Barrett fit l'acquisition de l'ancienne abbaye de Bernardfagne et en forma son petit-séminaire qu'il ouvrit le 1er janvier 1820.

In April 1830 opende Mgr Van Bommel het seminarie van Luik. Toen de religieuzen van Rolduc opnieuw hun abdij aanboden, maakte ditmaal het Belgische gouvernement geen bezwaren, zoodat in October 1831 Rolduc als klein-seminarie werd geopend. Naast Ubaghs werden tot professor in de Wijsbegeerte benoemd: Dirix, Tits, Lonay, Rubens en Gradus, terwijl kanunnik Schrijen directeur werd. Ofschoon Rolduc toen ruim driehonderd studenten kon bevatten, bleek het toch nog te klein. Vandaar dat in 1837 nog een tweede inrichting werd geopend te St Roch. Bij den vrede tusschen Holland en België in 1839 kwam Rolduc aan Nederland. Op verzoek van Willem I werd het afgescheiden gedeelte tot afzonderlijk apostolisch vicariaat verheven door Paus Gregorius XVI den 2en Juni 1840. Tot vicarius apostolicus werd benoemd Mgr Paredis. Dit had tevens ten gevolge dat Rolduc als seminarie van Luik werd opgeheven, dat nu in zijn geheel werd overgebracht naar St Roch. Idem pag. 364 en 369.

Ubaghs niet alleen het professoraat opgedragen maar ook de organisatie van deze onderwijsinstelling; de eerste professoren werden door hem uitgekozen en de zorg waarmede dit geschiedde, bewijst, dat hem die taak was toevertrouwd: reeds na korten tijd had Rolduc een schitterenden naam verworven.

Ook hier zou Ubaghs' verblijf echter niet van langen duur zijn. Reeds twee jaren later, in 1833, hadden de Belgische Bisschoppen het plan opgevat gebruik te maken van de gelegenheid door de grondwet van 1831 verleend, om een eigen instelling van hooger onderwijs te openen. Dit was hoofdzakelijk het werk van Mgr Sterckx, aartsbisschop van Mechelen, en van Mgr Van Bommel, die indertijd het rectoraat van het Collegium Philosophicum geweigerd had,¹⁾ en nu bisschop was van Luik, waartoe ook Rolduc behoorde.

Toen in 1834 de nieuwe Katholieke Universiteit te Mechelen geopend werd, werd Ubaghs belast met het professoraat in de wijsbegeerte; het volgende jaar moest hij echter weer naar Leuven vertrekken, waarheen de jonge Universiteit in 1835 werd overgebracht om daar tevens te worden uitgebreid. Te Leuven zou Ubaghs' voornaamste arbeidsveld gelegen zijn, hier zou zich echter ook de groote strijd rondom zijn systeem afspelen, en zou ten slotte het leed hem treffen van eene veroordeeling door Rome.

Naast deze feiten is ons van Ubaghs als mensch en als professor weinig bekend. Het eenige wat wij eigenlijk van hem weten, beschrijft ons kanunnik J. Jacops, professor in de Wijsbegeerte te Leuven, in het jaarboek dier Universiteit van 1876, waaraan wij dan ook het meeste moesten ontleenen.²⁾ Ook

---

¹⁾ Gerard Brom. *Herleving van de Wetenschap in Katholiek Nederland*, 's-Gravenhage 1930, pag. 24.

²⁾ Notice sur la vie et les travaux de M. le chanoine G. C. Ubaghs, prof. émérite à la Faculté de philosophie et lettres de l'Université catholique de Louvain, par M. le chanoine J. Jacops, prof. ord. à la même Faculté, président du collège du Pape Adrien VI. In: *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*, 1876. Een uittreksel uit dit artikel is te vinden in de *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg*. Tome XV, Ruremonde 1878, in het artikel: Notice

leven er nog wel familieleden in Zuid-Limburg, maar ook de oudste daarvan, Huib Ubaghs, letterkundige te Houthem, volle neef van den professor, wist ons weinig over hem mede te deelen. Zelf nog een kleinen jongen, kon de strijd rondom de leer van zijn oom hem toen nog niet interesseeren. Wat hij dan ook van hem wist, had hij gehoord uit den mond van zijn vader en van den bekenden geoloog Jean Casimir Ubaghs, die ook in bezit was geweest van de brieven van zijn oom. Deze is echter jong gestorven en liet alle papieren na aan een zuster, welke echter zwakzinnig werd en waarbij men nooit iets heeft kunnen terugvinden; onbekend met de waarde dezer brieven heeft zij ze waarschijnlijk opgeruimd of verbrand. Alle pogingen later aangewend om iets over zijn oom te vinden, bleven vruchteloos. Van hooren zeggen beschrijft hij hem als een man, die op de eerste plaats een goed priester wilde zijn en wiens hoofddeugd lag in een uiterst strenge opvatting van rechtvaardigheid; onrecht kon hij niet verdragen, van niemand en jegens niemand. Overtuigd van de waarheid zijner leer hield hij vast aan zijn overtuiging, totdat Rome sprak, waaraan hij wist te moeten gehoorzamen. Uiterst vroom, was hij toch afkeerig van allerlei futiliteiten. Een zijner zusters, welke bij hem inwoonde, scheen nogal neiging te hebben tot kwezelarij. In een of ander godsdienstig blaadje verscheen wekelijks een reeks van mirakelen, die elken dag zouden gebeurd zijn. Daarmee trok zij naar Heerbroer; wat een wonderen toch wel allemaal „Ja, Antje, de kwestie is maar of het allemaal waar is; het staat wel gedrukt, maar gelooven doe ik er niets van”, was Heerbroers repliek.

Eerlijkheid, oprechtheid en godsdienstigheid, zonder echter fanatiek te zijn, dat waren zijn levensprincipes.

Volgens Jacops ¹⁾ zullen er weinigen in slagen geest en hart der leerlingen zoo bezig te houden als Ubaghs. Zijn lessen werden gevolgd met levendige en blijvende belangstelling, en zijn invloed op de jeugd strekte zich uit tot buiten den kring

---

sur la vie et les travaux de M. le chanoine Ubaghs, door Jos. H(abets), pag. 331-343.

¹⁾ Jacops, o.c. pag. 421 vlg.

van zijn cursus. Toch bezat hij geen schitterende hoedanigheden. Zijn uiterlijk was uiterst eenvoudig, welsprekendheid was hem niet ten deel gevallen en zijn taal was zelfs niet vrij van barbarismen. En toch luisterde eenieder met respect naar hem; geen student verliet zijn lessen zonder klare ideeën omtrent zijn leer en diepe hoogachting voor den meester zelf mede te nemen. In hooge mate bezat hij twee hoedanigheden, die den professor vormen: liefde voor den arbeid en toewijding voor de leerlingen. Onderwijs geven beteekende voor hem de zielen cultiveeren; en voor deze hooge en delicate zending wendde hij aan, alwat hij bezat aan middelen in den geest, aan energie in den wil en aan priesterlijke liefde in het hart.

Met de uiterste zorg bereidde hij zijn lessen voor. Getrouw aan de gewoonten zijner jeugd, bracht hij uren door op zijn kamer, gezeten op een houten stoel voor een smallen lessenaar, waarop stapels boeken lagen, zoodat hij er nauwelijks zijn armen op kon laten rusten. Zoo zat hij te lezen, sloeg andere werken op, dacht na, schreef neer, streepde weer door en verbeterde, zonder ooit van een vraagstuk af te stappen, dat hij niet geheel en al had doorgrond, zonder alles te hebben ingedeeld om het ook voor de meest ongeoeffende intelligenties met helderheid te doen verschijnen. Nooit verloor hij zich in details maar groepeerde deze handig om de hoofdzaak. Om het zijn studenten gemakkelijk te maken, begon hij reeds spoedig met het schrijven zijner handboeken en hield daar heel zijn professorale loopbaan niet mede op. De nauwkeurigheid, orde en methode dezer handboeken werden terecht geprezen en zij vonden dan ook een groote verspreiding.¹⁾

Buiten zijn openbare lessen was Ubaghs nog een gids en raadgever voor zijne leerlingen. Allen hadden toegang tot hem. Zonder aarzelen onderbrak hij dan zijn ernstigste werkzaamheden, luisterde geduldig, verdreef twijfels, gaf leiding bij de eerste wetenschappelijke pogingen, schonk hun moed, en ondersteunde hun onzekere stappen op den weg der deugd.

---

¹⁾ Ook Stöckl prijst deze in zijn *Geschichte der neueren Philosophie*, Mainz 1883: „was die didaktische Brauchbarkeit betrifft, mustergiltig“, dl II, pag. 582. Ook de Wulf, *Histoire de la Philosophie en Belgique*, pag. 304.

Daarnaast schonk hij zijn aandacht aan allerlei inrichtingen, welke de kracht en de eer der Universiteit uitmaakten. In 1840 nam hij het voorzitterschap op zich van het *Collège du St Esprit* der theologanten en bleef op dien moeilijken post tot 1853. De geestelijken, die hier onder zijn leiding leefden, leggen van hem het getuigenis af, dat hij een voorbeeld was van godsvrucht en van alle priesterlijke deugden, en dat zijn onbuigzame onverzettelijkheid bij het handhaven der discipline slechts gematigd werd door voorzichtigheid, groote goedheid en grenzenlooze toewijding voor de echte belangen zijner leerlingen.

Terzelfder tijd stond hij aan het hoofd van de *Commission directrice de l'Institut philologique*, welke verbonden was aan de faculteit van filosofie en letteren en welke diende voor de vorming van jeugdige professoren.

Hij was stichter en langen tijd de ziel van de *Société Littéraire*, waar de leerlingen zich oefenden in vreedzamen kamp met woord en pen.

Jaren lang was hij alleen belast met de directie van de *Revue Catholique*, en nam daarbij nog voor een groot deel de redactie op zich. Wat een arbeid en moeite hem dit gekost heeft, bleek eerst toen hij zich terugtrok en drie menschen noodig waren om hem te vervangen.

Toch wist hij nog tijd te vinden voor de gewijde en profane letterkunde, zooals blijkt uit de lange reeks werken, welke hij uitgaf. Zoo was hij b.v. nog medewerkend lid van de *Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg* en gaf hij ook verscheidene ascetische werkjes uit. Hieraan werkte hij bij wijze van tijdverdrijf en ontspanning, want andere afleiding dan afwisseling van werk en de vreugde zijner devoties kende hij niet.

Diep geloovig en devoot priester trachtte hij steeds te leven in innige vereeniging met God, hij voelde zich zelf geleid door God en leefde in verwijderde aanschouwing van Hem. Vandaar die drang om in ascetische boekjes van dien omgang met God te getuigen en dien aan anderen te leeren. Maar daardoor ontstond ook in hem zelf een harmonie van leven en leer, van wijsgeerige gedachte en eigen innerlijk leven, welke we-

derom geuit werd in geschriften met het dubbele karakter van wijsgeerig te zijn en tegelijk devoot en ascetisch.

Zelfs gunde hij zich geen tijd voor een wandeling, ofschoon zijn gezondheid nogal te wenschen overliet. En bij al die werkzaamheden bleef hij toch steeds rustig, zonder eenigen schijn van haast of van overladen te zijn met werk. Nimmer zocht hij daarbij eigen eer; reeds vroeg benoemd tot eere-kanunnik van de kathedraal van Luik, eere-doctor in de theologie en andere waardigheden, kon niemand noch te Leuven noch te Luik zich herinneren hem ooit met eenig eereteeken gezien te hebben buiten de academische plechtigheden.

Hier laten wij de lange lijst van geschriften volgen, welke Ubaghs ons naliet:

- 1834 *Logicae seu philosophiae rationalis elementa*. Lovanii, Vanlinthout et Vanden Zande.
- 1835 *Compendiaria introductio in philosophiam universam*. Ibid.
Ontologiae sive metaphysicae generalis specimem paucis delineatum. Ibid.
- 1836 *Logicae, etc.* Editio altera. Ibid.
Précis de logique élémentaire. Ibid.
- 1837 *Précis d'anthropologie psychologique*. Ibid.
- 1838 *Précis de logique élémentaire*. Seconde édition, mise dans un nouvel ordre et considérablement augmentée. Ibid.
Précis d'anthropologie psychologique. Seconde édition. Ibid.
- 1839 *Logicae, etc.* Editio tertia omnino recognita et multum aucta. Ibid.
Ontologiae seu metaphysicae generalis elementa. Editio altera multum aucta et omnino recognita. Ibid.
- 1841 *Theodiceae seu theologiae naturalis elementa*. Ibid.
- 1842 *Précis de logique élémentaire*. Troisième édition. Ibid.
- 1843 *Précis d'anthropologie psychologique*. Troisième édition, revue et augmentée. Ibid.
- 1844 *Logicae, etc.* Editio quarta aucta et recognita. Ibid.
- 1845 *Ontologiae, etc.* Editio tertia aucta et recognita. Ibid.

- Theodiceae, etc.* Editio secunda, multum aucta et recognita. Ibid.
- Du problème ontologique des universaux.* Liège. J. G. Lardinois.
- 1846 *Examen de la question de l'origine de nos connaissances au point de vue de l'orthodoxie.* Louvain, C. J. Fonteyn.
- 1847 *Recherches sur les connaissances intellectuelles des sourds-muets, considérés par rapport à l'administration des sacramens, par M. l'abbé Montaigne, suivies d'un recueil de pièces relatives à l'état intellectuel des sourds-muets, des sourds-muets aveugles et des hommes qui ont vécu dans l'isolement.* Louvain. Vanlinthout et Vanden Zande. (Naar de uitgave van 1829, door Ubaghs van een voorwoord en noten voorzien.)
- 1848 *Précis d'anthropologie psychologique.* Quatrième édition, revue et augmentée. Ibid.
- Anthropologiae philosophicae elementa.* Ibid.
- 1849 *Précis de logique.* Quatrième édition, revue et augmentée. Louvain, Ickx et Geets.
- 1851 *De la nature de nos idées.* Tirlemont, P. J. Merckx.
- 1852 *Theodiceae etc.* Editio tertia. Lovanii, Vanlinthout et socii.
- Du dynamisme considéré en lui-même et dans ses rapports avec la Sainte Eucharistie.* Louvain, Vanlinthout et Cie.
- 1854 *Ontologiae, etc.* Editio quarta multum aucta et omnino recognita. Lovanii, Vanlinthout et socii.
- De la connaissance de Dieu, ou monologue et prosloge avec ses appendices, de saint Anselme.* Louvain, Vanlinthout et Cie.
- Théodicée chrétienne ou itinéraire de l'esprit vers Dieu par saint Bonaventure.* Nouvelle édition accompagnée d'une traduction française, d'une préface, de notes et d'une table analytique des matières. Bruxelles, H. Goemare.
- De la nature de nos idées et de l'ontologisme en général.* Louvain, Vanlinthout et Cie.

- 1856 *Logicae, etc.* Editio quinta aucta et recognita. Lovanii, Vanlinthout et socii.
Du réalisme en théologie et en philosophie. Opuscles sur le dogme de la Trinité et de l'Incarnation du Verbe et sur la conception virginale et le péché originel, par saint Anselme; suivis de deux lettres de saint Anselme, et du IIe livre sur le péché originel du B. Odon, évêque de Cambrai. Texte latin, révisé en partie d'après un ancien manuscrit, accompagné d'une traduction française, d'une préface, de notes et d'une table analytique des matières par G. C. Ubaghs. Louvain, Vanlinthout en Cie.
- Itinerarium mentis in Deum*, of reisbeschrijving der ziel tot God, door den H. Bonaventura. Latijnsche tekst, naeuwkeurig herzien, in het nederduitsch vertaald en met talrijke aantekeningen vergezeld, door G. C. Ubaghs. Leuven, C. J. Fonteyn.
- 1857 *Précis de logique.* Cinquième édition. Louvain, Vanlinthout et Cie.
Précis de psychologie. (*Précis d'anthropologie psychologique*, cinquième édition). Louvain, Ibid.
- 1858 *Korte schets der geschiedenis van het land van Valkenburg.* Leuven, Vanlinthout.
- 1859 *De mente S. Bonaventurae circa modum quo Deus ab homine cognoscitur; edidit G. C. Ubaghs.* Lovanii, C. J. Fonteyn.
- 1860 *Logicae, etc.* Editio sexta denuo recognita. Lovanii, Vanlinthout en socii.
Essai d'idéologie ontologique. Louvain, Vanlinthout et Cie. (Dit werk kan beschouwd worden als een derde uitgave van zijn *De la nature de nos idées* van 1851 en 1854.)
- 1861 *Du problème ontologique des universaux.* Seconde édition. Louvain, Vanlinthout et Cie.
Du dynamisme, etc. Seconde édition, revue et augmentée. Ibid.
- 1863 *Theodiceae, etc.* Editio quarta. Lovanii, Vanlinthout et socii.

Ontologiae, etc. Editio quinta aucta en recognita. Ibid.
Roomsche catechismus ten gebruike der zielbestierders.
Naer den oorspronkelijken tekst vertaeld door G. C.
Ubaghs. Leuven, Ch. Peeters en Cie.

Jesus-Christus door eenen raedsheer. Uit het fransk
vertaeld (van J. Thomassy). Leuven, Ch. Peeters.

Inleiding tot het godvruchtig leven, door den H. Fran-
ciscus de Sales, Prins-Bisschop van Genève, naer den
oorspronkelijken tekst vertaeld door G. C. Ubaghs.
Leuven, Ch. Peeters.

- 1864 *Leven van den H. Franciscus van Assisië, opgesteld*
door zijne medegezellen, gevolgd van de leer en gul-
den woorden van broeder Egidius, vertaeld door G. C.
Ubaghs. Leuven, Ch. Peeters.

- 1865 *Geschiedkundig overzicht van Gulpen en deszelfs on-*
derhoorige plaatsen. Maastricht. Ch. Hollman. (Ook
verschenen in de *Publications*, Maastricht.)

Historie van Jesus-Christus naer de gelijktijdige teksten,
door M. Foisset. Uit het fransk vertaeld door eenen
hoogleeraer van de katholieke Universiteit van Leuven.
Leuven, Vanlinthout en Cie.

- 1867 *Eene maand te Rome of beschrijving der bijzonderste*
merkwaardigheden der stad Rome, door C. A. Oza-
nam; uit het fransk vertaald. Mechelen, E. en I. van
Moer.

Als artikelen verschenen in de *Revue Catholique* van
Leuven:

- 1845/46 Du problème ontologique des universaux (ook als bro-
chure verschenen) .

- 1846/47 Examen de la question de l'origine de nos connaissances
au point de vue de l'orthodoxie (Idem).

Un mot de réponse au *Journal historique*.

Une réponse du *Journal historique* précédée d'un mot
d'explication.

La doctrine de M. De Bonald d'après le *Journal histo-*
rique. *)

Encore de la doctrine de M. De Bonald..... *)

Du *Journal historique.* *)

- Un petit mot sur notre controverse avec le *Journal historique*. *)
- Réponse à l'article du *Journal historique* intitulé: *De l'autorité en philosophie, et de l'apologie de M. le professeur Ubaghs*. *)
- De la tolérance philosophique que voudrait. M. Kersten, et des prétendues rétractations de M. Ubaghs. *)
- 1850/51 De la nature de nos idées. (Ook afzonderlijk uitgegeven).
- Antiquité de la Messe. Nouvelles découvertes. *)
- 1853/54 De l'essence de la matière. — D'une critique de la dissertation de M. Ubaghs sur le dynamisme. *)
- De l'atomisme des sciences naturelles. Réflexions sur l'article de M. Martens intitulé: *De l'atomisme comparé au dynamisme*.
- 1854 De la nature de nos idées et de l'ontologisme en général. (Ook afzonderlijk verschenen).
- 1855 Le testament philosophique de Schelling. *)
- 1862 Propositions désapprouvées par le Saint-Office.
- 1863 Quelques mots sur l'ontologisme et sur un pseudo-ontologisme moderne.
- 1864 Des espèces sensibles et intelligibles de S. Thomas et de l'ontologisme.
- 1866 De quelques principes de métaphysique générale de S. Thomas d'Aquin.
- Doctrines de S. Thomas concernant les idées innées.
- 1841 Ten slotte nog in: *Choix de mémoires de la Société littéraire de l'Université catholique de Louvain*: Des conséquences morales du Panthéisme.
- *) Niet door Ubaghs onderteekend, staat echter vermeld in het *Liber Memorialis* van 1887 der Katholieke Universiteit van Leuven, als door Ubaghs geschreven.

Voor een hard werker als Ubaghs was, moet het des te pijnlijker geweest zijn, de voornaamste leerstellingen welke hij verkondigde, veroordeeld te zien door Rome; temeer waar uit zijn handboeken zoo duidelijk blijkt de zuivere bedoeling waarmede hij werkte. Zoo verdedigt hij telkens weer opnieuw

zijn leer tegen de voornaamste dwalingen van dien tijd: Pantheïsme, Scepticisme en Rationalisme; zelf tracht hij alle uitersten te vermijden, zoodat èn zijn Ontologisme èn zijn Traditionalisme dan ook een gematigden vorm aannemen. Maar ook dit was nog niet voldoende. Eerst zullen zijn traditionalistische, later ook nog zijn ontologistische ideeën voorwerp zijn van een langdurigen strijd, welke ten slotte eerst zou beëindigen bij een laatste definitieve beslissing van Rome.

Waren in 1834 Lamennais en Bautain veroordeeld, dit was reeds voldoende om de kerkelijke overheid waakzaam te doen zijn ten opzichte van alle traditionalistische tendenzen.

Reeds in 1843 maakte de Pauselijke Nuntius, Mgr Fornari opmerkingen en meende Ubaghs' leerstellingen aan het oordeel van Rome te moeten voorleggen. Merkwaardig is wel, dat het juist de ontologist Gioberti geweest is, van wiens hand de redactie der stellingen afkomstig was. ¹⁾

Den 23sten Juni 1843 veroordeelde de Congregatie van den Index vijf stellingen van Ubaghs en droeg hem op zijn boeken bij een nieuwe uitgave op deze punten te herzien. Er waren

---

¹⁾ Henry. Le Cardinal Sterckx et la condamnation du Traditionalisme de Louvain, in: Collectanea Mechliniensia. Maart 1927, pag. 184, in een voetnoot:

Daris. Le diocèse de Liège sous l'épiscopat de Mgr Théodore de Montpellier. Liège, 1892, pag. 133. Dans un ouvrage intitulé: De l'état religieux en Belgique au XIXe siècle, le P. V. De Buck S.J., expose la doctrine traditionaliste et conclut que les jésuites n'en sont pas partisans. „Mais, dira-t-on, si tout se réduit à pareille chose, pourquoi les jésuites ont-ils dénoncé à Rome la doctrine philosophique de Louvain? C'est ce que les jésuites n'ont pas fait; celui qui a dénoncé cette doctrine c'est le fameux Gioberti, l'auteur du *Gesuita moderno*. Lorsqu'il résidait à Bruxelles, il remit au nonce apostolique, Mgr. Fornari, une série de propositions qu'il avait extraites des livres philosophiques de Louvain. Le nonce communiqua ces propositions à feu le P. Wiere, alors professeur de théologie dogmatique au Séminaire des jésuites à Louvain. Celui-ci les examina et déclara à Son Excellence, ainsi qu'il me le raconta lui-même au fort de la dispute entre la *Revue Catholique* de Louvain et le *Journal historique et littéraire* de Liège, que quoiqu'il n'admit pas cette doctrine, il ne voyait pas pourquoi elle serait censurée à Rome....." (pp. 60-61).

toen reeds meerdere edities van zijn Logica, Ontologie en Psychologie en een eerste uitgave van zijn Theodicee verschenen.

In een rechtvaardigend schrijven van 8 December 1843 aan Z.Em. Kardinaal Sterckx, aartsbisschop van Mechelen, verklaarde hij zijn leer nader. De H. Congregatie kwam hierna echter niet op zijn beslissingen terug, maar oordeelde integendeel den 8sten Augustus 1844 opnieuw, dat Ubaghs' werken moesten worden gecorrigeerd in den zin der vroegere opmerkingen. Deze tweede uitspraak was echter veel gematigder dan de eerste.

Deze twee veroordeelingen komen in hoofdzaak hierop neer, dat als valsche leer werd aangemerkt, dat wij behalve ons eigen innerlijk niets bovenzinnelijks zonder onderricht en bijgevolg ten slotte niet zonder goddelijke openbaring zouden kennen; dat de metaphysieke waarheden, met name het bestaan van God, niet streng te bewijzen zijn (demonstrari); dat dergelijke bewijzen veel meer op een zeker natuurlijk geloof berusten en terug zijn te brengen tot den *sensus communis*.

Zie hier den vertaalden tekst der beide uitspraken: ¹⁾

---

¹⁾ *Observationes Sacrae Indicis Congregationis sub die vigesima tertia junii 1843. Rev. D. Ubaghs in sua Theodicea, et interdum etiam in Logica, subsequentes propositiones docet, quas Sacra Congregatio Indici praeposita emendandas esse iudicat.*

1. „Haud posse nos in cognitionem cuiusvis externae metaphysicae veritatis venire (nempe quae respiciat ea, quae sub sensus nostros non cadunt), absque alterius instructione, ac in ultima analysi absque divina revelatione.” Porro haec doctrina admitti nequit, quia sicut veritates internae et mathematicae cognosci possunt ope ratiocinii, ut ipsemet auctor fatetur, ita saltem possibile est, veritates externas assequi, quotiescumque necessario cum internis connectuntur; aut cum ipsae internae consistere nequeunt, non supposita aliqua veritate externa. — 2. „Veritates externas metaphysicas demonstrari non posse.” (Vid. Theod. p. 220 n. 413 et sequ.) Iam vero veritates externae quandoque cum internis necessario copulantur tanquam effectus cum causa; et ideo per hanc connexionem demonstrari possunt eo genere argumenti, quod a posteriori vocatur, cuius certitudo non minor illa est, quae per demonstrationem a priori obtinetur. — 3. „Dei existentiam minime demonstrari posse. - Deum existere demonstrari posse negamus.” - Theod. p. 73. Quae importuna doctrina ultro fluit ex opinionibus iam indicatis ipsius auctoris. — 4. „Probationes existentiae Dei reduci ad

1. „Wij kunnen geenszins kennis verkrijgen van eenige metaphysische waarheid (welke n.l. betrekking heeft op wat niet onder onze zintuigen valt) zonder onderricht van een ander en bij laatste analyse zonder goddelijke openbaring.”

Deze leer n.l. is onaanvaardbaar, want, gelijk men innerlijke en wiskundige waarheden door redeneering kan leeren kennen, zooals de schrijver zelf erkent, zoo is het ten minste mogelijk uiterlijke waarheden te achterhalen, zoo dikwijls deze noodzakelijk verband houden met innerlijke; of, daar deze innerlijke zelf niet kunnen bestaan, zonder dat men de een of andere uiterlijke waarheid veronderstelt.

2. „Uiterlijke metaphysische waarheden kunnen niet bewezen worden” (zie Theod. p. 220, no. 413 vlg.)

Werkelijk zijn de uiterlijke waarheden soms noodzakelijk met de innerlijke verbonden als gevolg met oorzaak; en zoo kunnen zij ten gevolge van dit verband bewezen worden door dat soort van argumenten, dat men „a posteriori” noemt, welker zekerheid niet minder is dan die, welke men verkrijgt door bewijzen „a priori”.

3. „Het Godsbestaan kan allermint bewezen worden.” — „Wij ontkennen, dat men Gods bestaan kan bewijzen.” Theod. p. 73. Deze verkeerde leer vloeit van zelf uit de reeds bovenvermelde meeningen van den schrijver zelf voort.

4. „De bewijzen van Gods bestaan zijn te herleiden tot een

---

quamdam fidem-aut fundari in hac fide, qua non tam videmus quam credimus, seu naturaliter persuasum nobis est, ideam hanc esse fidelem, id quod evidentia mere interna cernere non possumus.” Theod. p. 73. Quae verba significare videntur potius credi, quam demonstrari Dei existentiam; quod quidem a vero omnino distat. — 5. Auctor omnes probationes veritatum externarum metaphysicarum reducit ad sensum communem. Quae doctrina admitti nequit, eo quod aliquae veritates externae demonstrantur a posteriori per veritates internas, absque ulla relatione ad sensum communem. Ita habentes conscientiam nostrae existentiae, directe inferimus, existere causam, quae nobis existentiam contulerit, seu ab una veritate interna deducimus aliam veritatem externam, absque interventu sensus communis.

Hae sunt praecipuae sententiae, quae in praedicto libro corrigendae videntur. Monet igitur sacra Congregatio Rev. Auctorem, ut nova aliqua editione librum suum emendandum curet; atque interim in scholasticis suis lectionibus ab iis sententiis docendis abstinere velit.

zeker geloof, of wel gronden op een geloof, waardoor wij niet zoozeer zien als wel gelooven, of de natuurlijke overtuiging hebben, dat dit begrip betrouwbaar is, wat wij door zuiver inwendige klaarblijkelijkheid niet kunnen onderscheiden." — Theod. p. 73.

Deze woorden schijnen aan te duiden, dat men het bestaan van God eerder slechts gelooven dan bewijzen kan; hetgeen echter geheel van de waarheid afwijkt.

5. De schrijver brengt alle bewijzen voor uitwendige metaphysische waarheden terug tot het algemeen gevoelen (*sensus communis*.)

Deze leer is onaanneembaar en wel daar sommige uiterlijke waarheden „a posteriori” door innerlijke waarheden bewezen worden, zonder eenige betrekking tot dat algemeen gevoelen. In het bewustzijn van ons bestaan komen wij aldus rechtstreeks tot het besluit, dat er eene oorzaak is, die ons het bestaan heeft bijgebracht, of, van een inwendige waarheid leiden wij een andere, uitwendige waarheid af zonder tusschenkomst van den *sensus communis*.

Zooals Ubaghs deze stellingen kreeg, stond er verder niets bij vermeld dan: „In zijn *Theodicee* en somtijds ook in zijn *Logica* leert de schrijver de volgende stellingen.”

De opmerkingen van 1844 luidden aldus ¹⁾:

Ons dunkt, dat op enkele plaatsen van het boek, getiteld *Theodiceae seu theologiae naturalis elementa*, uitgegeven door den Heer Ubaghs in 1841 te Leuven, aanmerkingen te maken zijn, opdat de geleerde schrijver, door het aanbrengen

---

¹⁾ *Observationes Sacrae Indicis Congregationis sub die octava augusti 1844.*

Pauca quaedam loca in opere quod a. cl. viro G. C. Ubaghs, an. 1841, Lovanii editum est, et inscribitur Theodiceae seu theologiae naturalis elementa, adnotanda esse videntur, ut doctissimus auctor, additis quibusdam illustrationibus, obortas circa eiusdem operis intelligentiam difficultates e medio tollere possit; ac primo quidem memoranda sunt illa, quae p. 73 habentur de Dei existentia „Deum existere demonstrari posse negamus, sed id certo certius probari etiam atque etiam affirmamus.” Omnis certe ambiguitas ex hoc loco tolleretur, si post vocem demonstrari adderetur a priori, quod conveniret

van sommige nadere verklaringen, de moeilijkheden uit den weg kan ruimen, welke ontstaan zijn rondom het juiste begrip van zijn boek. En 1° is te vermelden wat er op pag. 73 staat over het bestaan van God:

„Wij ontkennen, dat wij het bestaan van God wetenschappelijk bewijzen kunnen (demonstrari), maar toch verklaren wij met allen nadruk, dat dit allerzekerst kan worden aannemelijk gemaakt (probari).” Voorzeker zou alle dubbelzinnigheid uit deze plaats weggenomen worden, indien na het woord „bewijzen” zou toegevoegd worden „a priori” hetgeen overeen zou komen met wat de schrijver zegt in zijn *Logica* op pag. 114, 3e uitg., over de verschillende soorten van bewijzen, waar hij tegen de Kantianen aantoonst, dat het bewijs „a posteriori” terecht een waar bewijs genoemd wordt.

De schrijver vermeldt aldaar op pag. 105 ook:

„Wetenschappelijk bewijzen is, strikt genomen, hetzelfde als aantoonen, dat een oordeel zeker is zooals het gegeven wordt.” Niemand echter zal ontkennen, dat de bewijzen voor het bestaan van God die kracht hebben, dat zij beantwoorden aan het begrip van strikt bewijs, dat hier door den schrijver gegeven wordt.

---

cum iis, quae tradit auctor in Logica p. 114 edit. tertia, de demonstrationis divisione, ubi ostendit contra Kantianos demonstrationem a posteriori iure ac merito veram demonstrationem vocari.

Auctor etiam *ibid.* p. 105 haec habet:

„Demonstrare si stricte intelligitur, idem est ac probare iudicium certo esse sicut effertur.” Nemo autem negabit probationes existentiae Dei eam vim habere ut respondeant notioni strictae demonstrationis, quae hic a cl. auctore traditur.

2. Ubi auctor ad examen vocat diversa argumentorum genera, quae ad Dei existentiam demonstrandam afferri solent, quaedam habet, quae observatione digna videntur. Theod. p. 86, de argumentis physicis loquens, ait: „Et licet tum recta ex rationalis naturae nostrae impulsu, etc. probari possit, eundem esse potentia et intelligentia vere infinita, illud tamen ex argumentis physicis solis et stricte spectatis secundum leges logicas effici nequit” p. 87. De argumentis, quae moralia dicuntur, ita se exprimit: „In his solis veram Dei infinitatem expresse contentam esse, strictis logicae legibus nondum plane efficitur.” Additis porro quibusdam de argumento ex ente infinito, concludit quod fide naturali et spontanea quadam progressionem continuo suppleamus id quod ad accuratam Dei notionem concipiendam et ad veri Dei existentiam plene

2° Waar de schrijver de verschillende soorten van bewijzen, die plegen aangehaald te worden om het bestaan van God te bewijzen, aan een onderzoek onderwerpt, haalt hij een en ander aan, dat verdient aangemerkt te worden. In zijn Theod. op pag. 86 over de physische bewijzen sprekend, zegt hij: „En hoewel dan rechtstreeks uit den aandrang van onze redelijke natuur bewezen kan worden, dat Hij een werkelijk oneindige macht en een oneindig verstand is, kan zulks toch volgens de wetten der logica niet geschieden door strikt genomen physische bewijzen alleen.” Over de zoogenaamde moreele bewijzen drukt hij zich aldus uit: „Dat in dezen alleen de ware oneindigheid van God uitdrukkelijk vervat is, wordt volgens de strikte wetten der logica nog niet volledig aangetoond.” Na verder nog een en ander over het bewijs uit het oneindig zijn toegevoegd te hebben, besluit hij, dat wij door natuurlijk en spontaan geloof door een zekere voortredeneering dat toevoegen, wat, naar 't schijnt, aan die logische bewijsvoering, op zich alleen en allerstriktst genomen, ontbreekt om tot een juist begrip van God te komen en tot het bewijs van het bestaan van den waren God. Ten slotte lezen wij op pag. 89, dat wij welis-

---

probandum illi soli probationi logicae, si strictissime acciperetur, deesse videretur. Tandem, p. 89, legimus: „probabiles quidem coniecturas facere de prima causa, vel de primis causis (nesciremus utique, utrum una an plures dicendae essent), deque earum proprietatibus possemus.”

In his omnibus mens doctissimi auctoris paulo clarius explicanda videtur, ne quis inde occasionem sumat vim elevandi argumentorum quae Dei existentiam demonstrant.

3. Clarissimus auctor cap. 7 par. 3 Theod. profitetur se: magis speciatim ac si fieri possit, paulo apertius declarare velle: „Ea, quae ad veritatem cognoscendam spectant.” Quaedam tamen ibi leguntur, de quorum intelligentia dubitationes oriri possent. P. 216 haec habentur: „veritatem internam immediate cognoscere possumus, externam non sine interposita fide, et p. 219 necesse est..... ut institutio aliena nobis manifestas faciat veritates, quae nec merae animi affectiones sunt, nec sub sensus nostros externos cadunt”. Plura alia eiusdem generis ibi obvia sunt, quae contra mentem auctoris forte in alienos sensus torqueri possent, et ad id adhiberi, ut vis humanae rationis extenuaretur, et argumenta, quae pro veritatibus externis demonstrandis adhibentur, ita infirmarentur, ut certitudinem illam minime afferrent, quae in iis homini omnino necessaria est.

waar waarschijnlijke veronderstellingen zouden kunnen opzetten over de eerste oorzaak, of de eerste oorzaken (wij zouden n.l. niet weten, of er een of meerdere te noemen zijn) en over hunne eigenschappen.

Ons dunkt, dat bij dit alles de bedoeling van den geleerden schrijver iets duidelijker zou moeten uitgelegd worden, opdat niemand daaruit aanleiding zou kunnen nemen om de kracht der bewijzen, die het Godsbestaan aantoonen, te verminderen.

3° De geachte schrijver bekent in hfdst. 7, par. 3 der Theodicee, dat hij meer in 't bijzonder, en, zoo mogelijk, iets duidelijker zou willen verklaren „datgene, dat strekt om tot de kennis der waarheid te komen.” Nochtans staat er een en ander, over welks begrip er twijfel zou kunnen ontstaan. Op pag. 216 staat het volgende: „Wij kunnen de innerlijke waarheid onmiddellijk kennen, de uiterlijke slechts door tusschenkomst van het geloof” en op pag. 219: „Het is noodig..... dat onderricht van anderen ons de waarheden duidelijk maakt, welke niet enkel aandoeningen der ziel zijn en ook niet onder onze uiterlijke zintuigen vallen.” Meerdere andere dergelijke passages ontmoeten wij daar, welke, tegen de bedoeling van den schrijver in, wellicht in anderen zin zouden kunnen verdraaid worden en aangewend om de kracht van de menschelijke rede te verzwakken, en argumenten, die tot bewijs van uiterlijke waarheden aangevoerd worden, zoo te verminken, dat zij die zekerheid allerminst bijbrengen, welke den mensch daarin volstrekt noodzakelijk is.

Ubaghs' formuleering van zijn leer was echter inderdaad als zoodanig bedoeld en staat daardoor tegenover de opvattingen van Rome, zooals duidelijk blijken zal uit de beschouwingen aan zijn leer gewijd. Vooral wat het Godsbestaan betreft, was het inderdaad juist dat Ubaghs de physische en moreele Godsbewijzen niet als een strikte bewijsvoering beschouwde, maar slechts als argumenten van den tweeden rang, die hun bekroning vinden en hun volle bewijskracht eerst krijgen door het bewijs van het Godsbestaan uit de aangeboren idee van God, welke realiteit steunt op een natuurlijk geloof. Voor Ubaghs had het dus heelemaal geen zin het door Rome ge-

vraagde „a priori” aan zijn „demonstrari” toe te voegen; integendeel bedoelde Ubaghs wel degelijk dat de bewijzen „a posteriori” voor het bestaan van God streng wetenschappelijke waarde missen.

Jacops merkt bij deze uitspraak op: ¹⁾ „De Heilige Stoel oordeelde dat de werken van Ubaghs moesten worden gecorrigeerd. Zij ging niet verder, zonder twijfel uit eerbied voor de jonge Katholieke Universiteit en voor den eminenten hoogleeraar, wiens verklaringen en betuigingen van toewijding zij goedgunstig had ontvangen. Ongelukkigerwijze vergiste zich Ubaghs aangaande de portée der beslissingen van Rome. Het schijnt zelfs, dat hij er niet héél den inhoud van kende.” Als Delvigne deze woorden van Jacops heeft overgenomen, laat hij er zelf op volgen ²⁾, dat Ubaghs inderdaad den inhoud der twee stukken niet in zijn geheel gekend heeft. Dit blijkt hieruit, dat Ubaghs dit zelf heeft bevestigd in een brief van 14 November 1864 aan Kardinaal Sterckx ³⁾; maar daar komt nog bij, zegt hij verder, dat op Ubaghs' afschrift der twee decreten, geheel van de hand van Kardinaal Sterckx, de aanhef „*Observationes Sacrae Indicis Congregationis sub die vigesima tertia junii 1843..... sub die octava augusti 1844*”, zooals het jaarboek der Universiteit van 1876 deze geeft, totaal ontbreekt. Ubaghs zelf schreef erop: *acte d'accusation reçu en novembre 1843* op het eene afschrift en op het andere: *reçu en septembre 1844*. Later bleek dat aldus was gehandeld in overleg met de kerkelijke autoriteiten. ⁴⁾

---

¹⁾ Jacops o.c. pag 433. Zie ook Daris, o.c. pag. 135.

²⁾ Delvigne, o.c. pag. 29 en 30.

³⁾ Zie pag. 110 vlg.

⁴⁾ Naar aanleiding van deze bewering van Delvigne merkt Henry o.c. pag. 187 en 188 het volgende op:

L'auteur semble insinuer que Ubaghs ne connut pas, avant la condamnation de 1866, la provenance des *Observationes* de 1844. Ceci est absolument inexact: la correspondance ultérieure du professeur de Louvain le prouve abondamment. Qu'il n'ait pas connu le caractère du premier document (1843), au moins au moment où on le lui communiqua, c'est incontestable. Cela aussi pose une question. Que le document ait été amputé par négligence, ce n'est pas admissible:

Zelf bespreekt Ubaghs de eerste uitspraak uitvoerig in de *Revue Catholique*, van 1846/47. Daarin vertelt hij ¹⁾, dat zijn werken door de Congregatie van den Index zeer ernstig zijn onderzocht, wat jaren duurde, en al zijn wijsgeerige geschriften, maar vooral zijn Logica en Theodicee betrof. Dit onderzoek strekte zich uit over de principes, welke de basis vormen

---

la copie en était tout entière de la main de l'archevêque. Faut-il voir plutôt dans ce fait l'indice d'une complaisance à l'égard des doctrines ou au moins des personnes? Vingt ans plus tard certains interprétèrent ainsi le geste du cardinal Sterckx.

Le provincial des dominicains écrivit au général de l'Ordre: „L'affaire paraît prendre de très grandes proportions en Belgique où l'on dit..... que le cardinal est un faussaire ayant altéré une décision de la Congrégation de l'Index en 1843 et ayant trompé la Belgique en la cachant pendant vingt ans qu'il faut remonter à Baïus pour trouver une dissimulation aussi perverse que celle de M. Ubaghs....” Lettre du P. Rouard de Card au P. Jandel, 10 décembre 1864. Arch. gén. Ord. Praed.

L'examen des documents conservés à l'archevêché de Malines permet d'affirmer que la conduite du cardinal Sterckx fut d'une correction parfaite. Il agissait d'accord avec le nonce apostolique et sur ses conseils.

Le P. Rouard de Card écrivait le 3 janvier 1865 au P. Jandel: „Je suis maintenant tout à fait édifié sur l'altération du bref notifié par le cardinal de Malines en 1843..... il n'avait agi que d'après le conseil du nonce qui en avait référé au cardinal Secrétaire d'Etat. Toutes les pièces ont été retrouvées à la nonciature.” Arch. gén. Ord. Praed.

Lorsque, le 15 décembre 1843, le cardinal envoya à Rome le mémoire de Ubaghs, il l'accompagna d'une lettre adressée au cardinal Lambruschini. J'ai communiqué, y disait-il, au professeur Ubaghs, les Observations de l'Index, à moi transmises par le nonce: „reticito, juxta Excell. D. Nuntii consilium, Sacrae Congregationis nomine.”

Le 26 décembre suivant il demandait au chanoine Aerts, alors à Rome, de faire observer aux cardinaux de l'Index „que, d'après le conseil du nonce, je n'ai pas dit à l'auteur que les Observations viennent de la Sacré Congrégation”. La même asertion se trouve répétée dans les lettres des 9. 15. 21 novembre 1864, adressées respectivement à l'évêque de Liège, au Souverain Pontife et au cardinal Patrizzi.

Le secret demandé par le nonce sur l'auteur des Observations, la démarche, entourée de secret elle aussi, du cardinal Lambruschini (27 juillet 1843) indiquent, de la part de la Cour Romaine, la volonté d'éviter tout bruit et tout éclat, de ménager le professeur et l'Université sans toutefois rien sacrifier de la pureté de la doctrine. On espérait sans doute que l'affaire en resterait là; il n'en fut malheureusement pas ainsi.

¹⁾ *Revue Catholique*, 1846/47, pag. 142.

van zijn onderricht, alsook over details; met name had het betrekking op de kwestie van den oorsprong onzer kennis en van het fundamenteel principe van alle menschenlijke zekerheid.

Op deze eerste uitspraak van Rome, welke hij, daar alle positieve aanwijzingen erop ontbraken, had opgevat als een acte van beschuldiging zijner aanklagers, had hij geantwoord door zijn principes nader uiteen te zetten en talrijke citaten uit zijn werken aan te halen. Dit schrijven zond hij aan Kardinaal Sterckx, 8 Dec. 1843, die het den 15en Dec. doorzond aan de leden der Congregatie van den Index, „die zich zeer voldaan toonden”. Officieel antwoord was daar echter nooit op gekomen. Daarom wendde Ubaghs zich opnieuw tot den Kardinaal om een beslissing van Rome te verkrijgen, waaraan hij zich zou hebben te houden. Dit antwoord ¹⁾ kwam in September 1844, dus — merkwaardig genoeg — juist een maand na de tweede uitspraak van Rome, en was inderdaad in veel welwillender woorden gesteld. Ubaghs zegt ervan, „zij gaf mij tevens de meest formeele verzekering, welke ik slechts verlangen kon, van de orthodoxie mijner principes”. Geen enkele stelling, geen enkel principe uit zijn geschriften was in de tweede uitspraak afgekeurd, ja „men droeg mij zelfs niet op de beteekenis te veranderen van een enkele zin of uitdrukking, maar gaf mij eenvoudig den raad eenige verklaring toe te voegen aan een aantal passages, die slechts betrekking hebben op eenige detailpunten van mijn Theodicee. Deze verklaringen, waarvan men mij wezen en vorm overlaat, doet men mij eraan toevoegen, niet om mijn meening te wijzigen, maar enkel om te verhinderen dat mijn tegenstanders aan enkele passages een valsche beteekenis zouden geven, „*quae contra mentem auctoris forte in alienos sensus torqueri possent*”. Hij meende dan ook te kunnen volstaan met zijn leer slechts nader uiteen te zetten.

Men had hem verteld, dat Rome hem dwingen zou zijn opinies te wijzigen. „Toch heb ik rede om te gelooven, zegt hij ²⁾, dat men in Rome, waar het niet voldoende is enkel aangeklaagd te zijn, aan deze zaak geen gevolg zou hebben ge-

---

¹⁾ Zie pag. 112.

²⁾ *Revue Catholique*, 1846/47, pag. 330.

geven zonder *mijn* verzoek en het *uitdrukkelijk* verlangen mijner superieuren."

In denzelfden jaargang van de *Revue Catholique* zet hij nog uiteen tegen de beschuldiging van heterodoxie, hoe zijn leer met toestemming van de bisschoppen en de kerkelijke overheid op tal van seminaries werd gedoceerd (pag. 61) of van verwante denkers, die dezelfde meening hielden aangaande de kwestie van den oorsprong der kennis. Maar, en dit zegt hij met nadruk omdat men het tegenovergestelde heeft beweerd. (pag. 135) ook heeft geen enkele der bisschoppen hem noch een zijner collega's, die dezelfde principes verkondigen (hier noemt hij: De Cock, Moeller en Tits) de minste ongerustheid getoond over de orthodoxie van hun leer, de geringste afkeuring over hun leerstellingen of de minste aanwijzing dat in hun oogen zij te ver zouden zijn gegaan, en dat noch officieel noch officieus, direct of door een tusschenpersoon. Verder heeft de Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen hun werken doen goedkeuren door den Rector der Katholieke Universiteit, die speciaal belast is met het onderzoek en de goedkeuring van alle werken van de professoren der Universiteit (pag. 136). Tevens beroept hij zich op een goedgeunstig schrijven van den Paus van 24 Januari 1845 aan Bonnetty (pag. 141). Rome heeft hem vrijgesproken van heterodoxie en verder zal men daar nooit gaan. „*Officieel*, schrijft hij pag. 332, is de beslissing van Rome aangaande de *orthodoxie* onzer leer. Maar wij weten dat Rome zich nooit uitspreekt over de wetenschappelijke waarde van een wijsgeerige opinie of theorie".

Sterk komt hierin naar voren, dat de opmerkingen van Rome beschouwd worden als signaleering eener meening, welke niet overeenkomt met het standpunt te Rome daaromtrent ingenomen. Daardoor wordt Ubaghs' leer wel min of meer als gevaarlijk aangemerkt, maar een veroordeeling heeft niet plaats, zij blijft nog steeds beschouwd als een vrije kwestie, waarvan de conclusie nog 'ns nader onder oogen moet worden gezien om na de waarschuwing van Rome nog nader te worden toegelicht.

Ubaghs verwacht dan ook geen veroordeeling van Rome omdat de kwestie voor hem als een wetenschappelijk vraagstuk

geldt, dat den eigenlijken geloofsinhoud niet raakt, maar dat enkel handelt over den weg, dien de mensch bewust of onbewust bewandelt om tot het geloof te komen, of waarlangs hij door God tot het geloof wordt gebracht. Hij beschouwt deze kwestie dus meer als een logisch-psychologisch dan als een theologisch vraagstuk.

Juist waar Ubaghs het als een kwestie dier orde beschouwde, gaf hij zich als priester-hoogleraar, wiens integriteit met betrekking tot geloof en zeden ten slotte toch boven alle verdenking stond, en die zich zelf sterk en gelukkig voelde in zijn geloof en zijn aanhankelijkheid aan de Kerk, niet zoo gemakkelijk gewonnen voor de waarschuwing uit Rome ontvangen en door hem zelf beschouwd als een meening van geëerde godgeleerden, maar toch van personen met wien hij als gezien hoogleraar der Katholieke Universiteit van Leuven toch meende in deze vrije, wetenschappelijke kwestie gerust van meening te mogen verschillen. Hij zag zelfs in zijn leer een middel om het geloof in breeden kring aannemelijker te doen voorkomen. In zijn oprechte liefde voor de Kerk en door zijn eigen leven in geloof kon hij zich nauwelijks voorstellen, dat men zijn leer als een gevaar voor het geloof zou voorstellen. Hierdoor achtte hij de formuleering van zijn tegenstanders niet aangepast aan den tijd en meende hij te kunnen volstaan met een nadere uiteenzetting van zijn standpunt; twijfelen aan zijn bedoelingen was voor hem uitgesloten. Zoo valt het ook te be grijpen, dat hij zelf te Rome op een uitspraak aandrong, zeker als hij was, dat zoo men hem juist verstond en geheel begreep, van veroordeeling geen sprake kon zijn ¹⁾. Een uitspraak van Rome zou veeleer een einde maken aan de zijns inziens nog te zeer verspreide en aangehangen voorstelling betreffende den weg, waarlangs God het menschdom het geloof zou hebben willen schenken.

Overtuigd van de juistheid en de orthodoxie der beginselen

---

¹⁾ Na de definitieve uitspraak van Rome kan men dan ook bij de beschouwingen hierover in verschillende periodieken niet ontkomen aan den indruk, dat deze beslissing zeer wordt betreurd vooral juist om de vele goede elementen in Ubaghs' leer, zoo o.a. bij Stöckl en in *Der Katholik*.

waarop zijn leer rust, begint hij dan ook na de uitspraak van 1844 aan een nieuwe uitgave van zijn Latijnsche Logica, Ontologie en Theodicee, zonder iets aan het wezenlijke zijner leer te veranderen, daar hij dit niet noodig oordeelde, zooals hij zelf getuigt in de voorrede van zijn opnieuw uitgegeven Fransche Logica. ¹⁾ Van zijn nieuwe edities zond hij een exemplaar aan Kardinaal Maï, prefect van de Congregatie van den Index, van wien hij den 26sten Mei 1846 een goedkeurend schrijven mocht ontvangen: aan de verlangens van de Congregatie was volkomen voldaan. Dit schrijven ontving Ubaghs door bemiddeling van kanunnik Aerts, die zich voor dat doel tot den Kardinaal had gewend. De *Revue Catholique* hechtte er echter de waarde aan van een officieel stuk.

Deze brief luidde als volgt ²⁾:

Zijne Eminentie Kardinaal Maï, prefect der H. Congregatie van den Index, heeft mij opgedragen U mede te deelen: na de nieuwe uitgave uwer werken te hebben laten onderzoeken en te hebben laten vergelijken met de opmerkingen, waarin de H. Congregatie het verlangen had uitgedrukt, niet om eenige dwa-

---

¹⁾ Logique, 4 ed. 1844. Préface: Quels que soient les changements que j'ai fait subir à mes écrits, je n'ai jamais cru devoir m'écarter le moins du monde des principes que j'avais embrassés dans mes premières éditions, bien que je n'eusse pas hésité à les répudier ou à les modifier, si quelqu'un m'y eût fait découvrir des erreurs ou des inexactitudes.

²⁾ Son Eminence le Cardinal Maï, préfet de la S. Congrégation de l'Index, m'a chargé de vous dire: qu'après avoir fait examiner la nouvelle édition de vos ouvrages, et l'avoir fait confronter avec les observations dans lesquelles la S. Congrégation vous avait fait exprimer le désir, non pas de voir corriger quelque erreur qu'elle n'avait pas rencontrée dans l'édition précédente, mais de voir ajouter quelques mots d'explication à certaines expressions, pour montrer encore mieux le sens que vous y attachiez, et éloigner ainsi jusqu'au moindre prétexte pour vos adversaires de les interpréter d'une autre manière, il a reconnu que vous avez pleinement satisfait aux désirs de la Congrégation, et que vous avez rempli ses intentions d'une manière exemplaire et admirable. Son Eminence a ajouté qu'Elle a fait son rapport au Pape, que le Saint-Père a été pleinement satisfait de tout, et que cette circonstance a fait accroître les sentiments d'estime et de bienveillance dont Sa Sainteté, ainsi que le cardinal préfet, est pénétrée pour vous.

ling, welke zij in de vorige editie niet had aangetroffen, te zien verbeteren, maar om eenige woorden van verduidelijking te zien toevoegen aan zekere uitdrukkingen, om nog beter den zin, dien U daaraan hecht, aan te toonen, en aldus het voorwendsel zoo klein mogelijk te maken voor uw tegenstanders om deze op een andere wijze te interpreteren, heeft hij erkend, dat U volkomen aan de verlangens der Congregatie hebt voldaan, en dat U op voorbeeldige wijze aan haar bedoelingen hebt beantwoord. Zijne Eminentie heeft hieraan toegevoegd, dat hij rapport heeft uitgebracht aan den Paus, dat de H. Vader over alles geheel voldaan was, en dat deze omstandigheid de gevoelens heeft doen toenemen van achting en welwillendheid, waarvan Zijne Heiligheid, alsook de Kardinaal Prefect, jegens U vervuld zijn.

Deze brief was afkomstig van kanunnik Aerts. Het *Journal historique et littéraire* spotte er dan ook mee: „lettre romaine écrite en bon français, réponse officielle sans signature”.

Toch bleef ook hierna Ubaghs aanhouden om een onmiddellijke beslissing uit Rome. Nadat hij reeds een min of meer goedgunstig schrijven had ontvangen van Pater Degola,¹⁾ secretaris van de Congregatie van den Index, dat toen echter niet door Ubaghs werd gepubliceerd, vroeg hij Mgr Van Bommel om bisschoppelijke interventie. Deze, toen bisschop van Luik, zond dit verzoek door aan Kardinaal Sterckx, die echter van meening was de beslissing van Rome te moeten afwachten. Dit alles speelde zich nog af in 1846. Daar Rome echter geen uitspraak deed, kwamen de gemoederen langzamerhand tot rust, en werd de strijd slechts voortgezet op uitsluitend wijsgeerig terrein. Voorloopig althans.²⁾

---

¹⁾ Zie pag. 115.

²⁾ Daris, *Le diocèse de Liège sous l'épiscopat de Mgr Théodore de Montpellier, 1852-1879*, pag. 139: „A Bruxelles à Louvain, à Gand et ailleurs, il se forma le soupçon que Mgr. Van Bommel approuvait au moins implicitement les critiques que M. Kersten faisait du traditionalisme, parce que son *Journal historique* s'imprimait à Liège et qu'il était lui-même imprimeur de l'évêché. Mgr. Van Bommel qui fut informé de ce soupçon, envoya son vicaire général Mgr Neven à M. Kersten pour l'engager à ne pas continuer la polémique, et

Intusschen had in 1855 Ubaghs kennis kunnen nemen van een uitspraak van Rome, waardoor Bonnetty veroordeeld werd.¹⁾ Maar daar hij zelf dit Traditionalisme van Bonnetty niet aanvaardde en wellicht ook omdat hij intusschen ontologist was geworden, moet Ubaghs wel gemeend hebben, dat deze uitspraak in geen enkel opzicht ook maar iets met zijn eigen leer had uit te staan.²⁾

si ses convictions étaient profondes, ajoutait-il, il pourrait les exposer au Pape et aux Evêques. M. Kersten, résolu de continuer la polémique, renonça à la faveur d'être l'imprimeur de l'évêché. Mgr. Neven ne communiqua pas immédiatement cette renonciation à Mgr. Van Bommel, parce qu'il espérait trouver un moyen de concilier les personnes et les choses. Par ses conseils et ses lenteurs, il détourna Mgr. Van Bommel d'un coup d'éclat contre le Journal historique." We meenen echter op verschillende gronden (zie hoofdstuk I) te hebben mogen concludeeren dat Van Bommel van het begin af aan met Ubaghs sympathiseerde, die toch ook door Van Bommel tot professor was benoemd.

¹⁾ Zie De Katholiek, 1856, pag. 122: „Die stellingen zijn van dezen inhoud: a) Ofschoon het Geloof boven de Rede is, kan er toch nooit eenige wezenlijke verdeeldheid of eenige strijdigheid tusschen beiden gevonden worden, daar beide uit ééne en dezelfde onveranderlijke bron der waarheid, den Algoeden en Grooten God, voortkomen, en derhalve elkander wederzijdsche hulp verleen. (Encyc. van Paus Pius IX, 9 Nov. 1846).

b) Het redevermogen kan het bestaan van God, de geestelijkheid der ziel, de vrijheid van den mensch met zekerheid bewijzen. Het Geloof komt na de openbaring, en kan derhalve niet gevoegelijk worden aangehaald, om het bestaan van God te bewijzen tegen een godloochenaar, of om de geestelijkheid en de vrijheid van de redelijke ziel te bewijzen tegen een aanhanger van het naturalisme en fatalisme. (Stelling die onderschreven is door Bautain, 8 Sept. 1840).

c) Het gebruik der Rede gaat het Geloof vooraf, en leidt den mensch tot het Geloof met behulp der Openbaring en der Genade. (Stelling die onderschreven is door Bautain, 8 Sept. 1840).

d) De leerwijze, die de H. Thomas, de H. Bonaventura en andere scholastieken na hen gevolgd hebben, voert niet tot rationalisme, en is geenszins oorzaak geweest, dat, in de hedendaagsche scholen, de wijsbegeerte tot naturalisme en pantheïsme is vervallen. Bijgevolg mag het dien leeraars en meesters niet tot een verwijt gemaakt worden, dat zij die leerwijze gevolgd hebben, vooral daar zulks geschied is met goedkeuring of althans onder stilzwijgen der Kerk. (Stelling in strijd met verschillende stellingen van den heer Bonnetty)."

²⁾ In de reeds vermelde Mémoires, pag. 270 schrijft Kersten aan Gilson in een brief van 29 Dec. 1855: J'ai su très confidentiellement

In 1859 begint de strijd weer opnieuw, naar aanleiding van het in 1858 verschenen werk van Lupus, *Le Traditionalisme et le Rationalisme*, waarin Ubaghs en zijn collega's beschuldigd werden van heterodoxie. Natuurlijk kwam Ubaghs wederom in verzet, en niet ten onrechte: immers als zoodanig zou hij ten slotte toch ook nooit worden veroordeeld. Met Lofaret, Lefebve en Beelen stelde hij een uiteenzetting samen hunner leer, en zonden dit om eene uitspraak der Congregatie van den Index te verkrijgen aan Kardinaal de Andrea, den 1sten Februari 1860, waarop zij den 2en Maart een brief terugontvingen, dat de leer in hun uiteenzetting vervat, behoorde tot die zaken waaromtrent men een vrije meening mocht houden; van heterodoxie was dus geen sprake. Ook aan dit schrijven werd een officieel karakter toegekend, hoewel later zou blijken dat het dit geenszins had; op dat moment echter was dit niet uit te maken. ¹⁾ De *Revue Catholique* komt dan ook tot de conclusie: „Onze meening blijft een vrije opinie; men kan haar vrij aannemen of verwerpen, maar men is geenszins vrij haar niet te eerbiedigen.” ²⁾

Deze kwestie werd in verschillende buitenlandsche tijdschriften levendig besproken, o.a. in meerdere Fransche periodieken en in het Duitsche *Der Katholik*. Hieruit blijkt reeds voldoende, met welk een belangstelling deze strijd ook in het buitenland gevolgd werd. Ook in *De Katholiek* van 1860 verscheen een artikel: *Eene kerkelijke verklaring betreffende het wijsgeerig vraagstuk over de natuurlijke krachten der menschelijke rede.* ³⁾ Daarin heet het o.a.: „Met regt ook rekent die Redactie (van de *Revue Catholique*) zich gelukkig aan hare lezers de belang-

---

ces jours derniers que les ouvrages de Mr. Ubaghs ont de nouveau été déferés à la Congrégation de l'Index et qu'il a reçu un monitum relativement à la brochure sur le dynamisme.

Wat betreft zijn generationisme had hij voor het verschijnen van zijn *Psychologie* in 1857 nog kennis kunnen nemen van een decreet van de Congregatie van den Index van 5 Maart, waardoor het werk van Froschammer *De origine animarum humanarum seu defensio generationismi* getroffen werd.

¹⁾ Henry o.c. pag. 191.

²⁾ *Revue Catholique*, 1860, pag. 199.

³⁾ *De Katholiek*, 1860, pag. 269—299. *De Katholiek* van

rijke uitspraak te kunnen mededeelen. Zeer gaarne doet *De Katholiek* hetzelfde; terwijl de schrijver dezes, ook in naam van de Redactie, de Leuvensche Universiteit en bepaaldelijk de vier betrokkene hoogleeraren met de verkregene uitkomst geluk wenscht, vooral om wille der wetenschap en der waarheid."

Op pag. 295 gaat *De Katholiek* verder: „Niet dat zij die verklaring (van Kardinaal de Andrea) aanzien als eene goedkeuring, door het kerkelijke gezag gegeven aan de leer, welke zij voorstaan, met uitsluiting van de meeningen, die meer gunstig voor het Rationalisme schijnen te zijn; zulke goedkeuring zal de Kerk nimmer geven, want zij leert en predikt de geopenbaarde waarheid, geen wetenschappelijke theoriën of wijsgeerige systemen. Voor drie jaren schreef een der ijverigste voorstanders onzer leer (Lonay): „Indien de Kerk ooit uitspraak doet, 't zal slechts zijn, of om te bewijzen dat zij die leer niet afkeurt, of om haar als gevaarlijk te veroordeelen." Ondanks de meermalen aangewende pogingen, om eene uitspraak in den laatsten zin te erlangen, is nu eene in den eersten zin gegeven; en Katholieke schrijvers zullen in het vervolg aan de leer, die het maatschappelijk onderrigt als noodzakelijke voorwaarde tot ontwikkeling van de menschelijke rede voorstelt — zij mogen haar blijven verwerpen en bestrijden — niet meer het regt der *vrije opinie* ontzeggen."

Hier volgen de uiteenzetting van Ubaghs en zijn collega's en het antwoord van Kardinaal de Andrea ¹⁾ :

Eminentie,

Daar het voor de Katholieken van het allerhoogste gewicht moet zijn, zich meeningen te vormen in overeenkomst met het gevoelen van den H. Stoel, meenen ondergeteekenden, Pro-

---

1867, pag. 41 vlg. geeft nog een artikel: De H. Congregatie der H. Inquisitie en van den Index over de wijsgeerige werken van den Hoogleeraar Dr. G. C. Ubaghs, waarin de hoofdpunten uit de geschiedenis van Ubaghs' veroordeeling worden vermeld.

¹⁾ Eminentissimo Cardinali De Andrea Sacrae Congregationis Indicis Praefecto, etc. Eminentissime Princeps,

Quum viris catholicis nihil antiquius esse debeat quam ut ad mentem

fessoren aan de Katholieke Universiteit van Leuven, de vraag, waaromtrent tegenwoordig in ons België niet zonder hartstocht gestreden wordt over de natuurlijke kracht van het menschelijk verstand, aan het oordeel der H. Congregatie van den Index te moeten voorleggen. Het zou ons zeer aangenaam zijn, Eminentie, zoo de H. Congregatie van den Index zich zou willen verwaardigen te antwoorden op eenige vragen, welke betrekking hebben op de onderhavige strijdvraag. Voordat wij deze voorleggen, zij het ons geoorloofd, het een en ander vooraf te laten gaan.

Zooals Uwe Eminentie weet, doen de Rationalisten hun best, de goddelijke Openbaring uit te roeien en stellen zij alles in het werk om aan te toonen, dat de kennis van alle waarheden en bovenal van die, waaruit de natuurlijke Godsleer bestaat, als uit hare bron voortvloeit alleen uit de volkomen onafhankelijke kracht van het menschelijk verstand en zijn spontaneïteit, zooals zij 't noemen. En zoo stellen zij het voor, alsof de eerste menschen aanvankelijk in de wouden een leven geleid hebben gelijk aan dat der stomme dieren en dat zij langzamerhand enkel door hun zichzelf ontwikkelend verstand, en hun spraak verkregen hebben, en hunne burgerlijke gemeenschap gevormd en ten slotte een zekeren godsdienstvorm uitgedacht en ingesteld hebben. Zij leeren, dat deze eerste gods-

---

Sedis Apostolicae sententias suas exigant, nos infrascripti, in Universitate Catholica Lovaniensi Professores, controversiam, quae de rationis humanae vi nativa non sine aliquo animorum aestu in Belgio nostro nunc agitur, ad arbitrium Sacrae Indicis Congregationis conferendam duximus; et foret nobis hoc sane quam gratissimum, Eminentissime Princeps, si Sacra Congregatio respondere dignaretur ad nonnullas quae ad praesentem controversiam pertinent quaestiones. Quas antequam proponamus, pauca praefari nobis liceat.

Rationalistae, quod te non latet, Eminentissime Princeps, ut divinam Revelationem radicitus evellant, magno conatu studioque id agunt, ut veritatum omnium, praesertim earum ex quibus constat Religio naturalis, notitiam manare ostendant, veluti e suo fonte, ex absoluta et omnino independenti mentis humanae vi et, ut aiunt, spontaneitate. Itaque fingunt, primaevos homines principio quidem instar muti pecoris sylvestrem egisse vitam, at sensim sensimque ope solius rationis sua sponte sese evolventis, et sermonem invenisse, et civilem societatem condidisse, denique et cultum quemdam religiosum excogitasse atque instituisse. Hanc

dienst, geheel ruw en onvolmaakt als hij was, uit niets anders bestond, dan uit een zekeren vorm van Fetichisme, dien de menschen echter later, evenals litteratuur, kunsten en wetenschappen of welke andere menschelijke uitvinding, door nadenken en redeneering vervolmaakt hebben. Daaruit zijn ontstaan, zeggen zij, bij de Indiërs, Egyptenaren, Grieken en overige volken der oudheid, verschillende vormen van Polytheïsme, die in den loop der tijd aanhoudend meer volmaakt werden en als even zoovele trappen geworden zijn, waarlangs de mensch ten slotte dien hooger godsdienstvorm verkregen heeft, die Christendom genoemd wordt. En zoo houden zij onzen H. Godsdienst voor 'n meer volmaakt voortbrengsel van het menschelijk verstand en maken hem onderworpen aan het oordeel en aan de heerschappij der menschelijke rede en verklaren zij, dat hij door de werking alleen van het menschelijk verstand met aanhoudende, noodzakelijke ontwikkeling, steeds verder vervolmaakt moet worden.

Dit is, Eminentie, die theorie, welke onder den schoonen naam van *voortdurende ontwikkeling*, in onze dagen in de verschillende scholen der ongeloovigen geleerd wordt en van daar uit verspreidt deze leer zich heinde en verre, te werk gaande als eene verderfelijke pest.

---

porro primam religionem, utpote plane rudem atque imperfectam, non aliud quidem fuisse docent nisi crassam quamdam, ut aiunt, Fetichismi formam, quam deinceps tamen homines, sicut litteras, artes, scientias, aut quodvis aliud humanum inventum, cogitando et ratiocinando perfecterint. Hinc comminiscuntur, apud Indos, Ægyptios, Graecos caeterosque populos antiquos varias apparuisse Polytheismi formas, quae progressu temporis perpetuo perfectiores evaserint, ac totidem veluti gradus exstiterint, per quos homo altiore illam Religionis formam, quae Christiana vocatur, tandem fuerit assecutus. Atque ita sacratissimam nostram Religionem pro nobiliore quodam humani ingenii foetu habent, ideoque et humanae rationis iudicio atque dominio eam subiiciunt, eamdemque huius unius rationis ope continuo quodam ac necessario progressu in dies ulterius perficiendam esse declarant.

Atque haec est, Eminentissime Princeps, theoria illa, quae sub specioso nomine progressus continui in variis incredulorum scholis hodiedum docetur; atque inde haec doctrina, tamquam teterrima quaedam pestis, longe lateque serpit atque grassatur.

In impia autem illa et exitiosa doctrina refellenda plerique ex recen-

Bij het bestrijden echter van deze verderfelijke leer ontken-
nen de meesten der katholieke geloofsverdedigers der laatste
jaren aanstonds, dat het menschelijk verstand die volstrekte
en geheel onafhankelijke kracht of spontaneiteit zou bezitten,
waaraan de Rationalisten den oorsprong van den godsdienst
toeschrijven. Maar daarentegen leeren zij, en bewijzen zij door
verschillende aan de ervaring ontleende bewijsvoeringen, dat
de mensch, zooals hij thans geboren wordt, buiten die innerlijke
kracht van zijn verstand, een of andere verstandelijke hulp van
buiten behoeft, om tot zulk een gebruik van het verstand te
komen als voldoende is om tot het onderscheiden begrip van
God en tot kennis van de zedelijke waarheden enkel door
eigen verstand te kunnen komen.

Deze meening echter over het behoeven van een of andere
uitwendige verstandelijke hulp, welke de meeste der vooraan-
staande katholieke geloofsverdedigers tegenwoordig onder-
schrijven, hebben sommige Fransche schrijvers, welke men
Traditionalisten noemt, in verkeerde richting verwrongen. Die
Traditionalisten leeren immers, dat geen enkel idee van meta-
physische of zedelijke waarheden door God het menschelijk
verstand ingestort is; en zij schijnen het menschelijk verstand
te houden voor een zuiver *passieve* kracht van het verstand,

---

tioribus inter Catholicos apologetis iam statim illud negant, scilicet
rationem humanam pollere absoluta illa ac penitus independenti vi sive
spontaneitate, cui Rationalistae Religionis originem acceptam referunt;
at docent e contra variisque argumentis ab experientia ductis probant,
hominem, ut nunc nascitur, praeter internam illam suae rationis vim
nativam, indigere externo aliquo intellectuali auxilio, ut obtineat eum
rationis usum, qui illi sufficiat, ut ad distinctam Dei notitiam et veritatum
moralium cognitionem ope unius suae rationis pervenire possit.

Hanc vero de indigentia externi alicuius intellectualis auxilii sententiam,
cui quam plurimi e praestantissimis apologetis catholicis hodiedum sub-
scribunt, ad pravam sensum detorserunt nonnulli Galliae scriptores, quos
Traditionalistas appellant. Docent scilicet Traditionalistae illi, nullam
veritatum metaphysicarum et moralium ideam menti humanae a Deo
inditam esse; ac mentem humanam habere videntur pro animi vi sive
virtute mere *passiva*, docentes primam illarum veritatum ideam et
cognitionem ex sola institutione externa, veluti ex unico fonte, in mentem
influeri, hominemque illarum veritatum notitiam eo fere modo acquirere,
quo factum aliquod historicum ex aliorum testimonio discere solemus.

leerende, dat eerste begrip en kennis dier waarheden enkel en alleen door onderricht van buiten af, als uit hun eenige bron, in ons verstand komen, en dat de mensch de kennis dier waarheden verkrijgt op ongeveer dezelfde wijze als wij een of ander geschiedkundig feit op getuigenis van anderen gewoon zijn te leeren kennen. Volgens hun meening moet men derhalve het getuigenis der goddelijke Openbaring, die door eene voortdurende overlevering bewaard en onder alle volken verspreid is, als eenige bron en het eenig beginsel voor de kennis der waarheden van den natuurlijken godsdienst houden. En er zijn er ook sommigen geweest, die niet aarzelden te beweren, dat het onmogelijk is, dat de mensch die waarheden van natuurlijke orde, als b.v. het bestaan van God en de onsterfelijkheid der ziel, met zekerheid aanneemt, zoo hij niet van te voren geloof heeft gehecht aan de goddelijke Openbaring; en zij hebben de tegenovergestelde meening voorgesteld als die der Rationalisten en Semipelagianen.

Deze leer echter der Traditionalisten hebben de Professoren van Leuven, èn in hunne voorlezingen, èn in hunne verschillende geschriften, altijd als valsch veroordeeld; en tot hare bestrijding plegen zij o.a. het volgende op te merken:

1) Dat zij meenen, dat volgens die leer der Traditionalis-

Ex horum igitur sententia testimonium Dei revelantis, quod ope continuae traditionis servatum et in omnes populos propagatum sit, pro unico fonte et principio cognitionis veritatum Religionis naturalis sit habendum. Et fuere quoque nonnulli qui asserere non dubitarunt, fieri non posse ut homo illis ordinis naturalis veritatibus, quales sunt existentia Dei et animae humanae immortalitas, cum certitudine assensum praebeat, nisi prius divinae Revelationi fidem adhibuerit; et sententiam sententiae suae oppositam erroris insimularunt Rationalistarum et Semipelagianorum.

Hanc vero Traditionalistarum doctrinam Professores Lovanienses, tum in suis praelectionibus, tum etiam in variis suis scriptis, tamquam falsam perpetuo improbarunt; et ad eam refellendam, inter alia, haec monere solent :

1) *Videri, secundum illam Traditionalistarum doctrinam, omnem veritatum ordinis naturalis cognitionem revocari ad actum fidei, atque ita tolli essentialem illam quae exstat inter fidem et rationem differentiam. Atqui, rationis usus (uti monuit Sacra Indicis Congregatio) praecedit fidem, et ad eam hominem ope Revelationis et gratiae conducit.*

ten, alle kennis der waarheden van natuurlijke orde teruggebracht wordt tot een geloofsact en dat op die wijze het wezenlijke verschil, dat er bestaat tusschen geloof en rede, opgeheven wordt. Welnu, *het gebruik van het verstand* (zooals de H. Congregatie van den Index opmerkt) *gaat vooraf aan het geloof en brengt den mensch tot het geloof met de hulp van de Openbaring en van de genade.*

2) Dat zij meenen, dat uit diezelfde leer volgt, dat aan het menschelijk verstand de kracht van de natuurlijke verlichting moet ontkend worden, voldoende om tot de kennis der zedelijke waarheden te kunnen komen; en dat zij dientengevolge meenen, dat deze leer de dwalingen nabij komt van Baius, Calvijn en anderen, die geleerd hadden, dat, in den staat der gevallen natuur, de kracht van het verstand, wat betreft de zedelijke waarheden, geheel en al verdoofd is; daartegenover meenen zij, dat uit de H. Schrift en de algemeene leer der H.H. Vaders en der Godgeleerden allerduidelijkst blijkt, dat de mensch, die in bezit van het gebruik van zijn verstand is, door het natuurlijke licht zijner rede zonder eenige hulp der bovennatuurlijke Openbaring en der genade kan kennen en ook bewijzen meerdere metaphysische en zedelijke waarheden. waaronder het bestaan van God en de onsterfelijkheid der ziel te re-

---

2) *Videri consequi ex eadem illa doctrina, humanae menti abnegandam esse vim naturalis luminis, quod ei sufficiat ut ad cognitionem veritatum moralium pervenire possit; ideoque et videri, doctrinam hanc proprius accedere ad errores Baii, Calvini cet., qui in statu naturae lapsae vires rationis, quod ad veritates morales attinet, penitus extinctas esse docuerunt; atqui ex S. Scriptura et communi SS. Patrum et Theologorum consensu apertissime constare, hominem rationis usu fruentem naturali suae rationis lumine, absque ullo Revelationis supernaturalis et gratiae auxilio, posse cognoscere atque etiam demonstrare plures veritates metaphysicas et morales, inter quas existentia Dei et immortalitas animae sint recensendae. Sedulo quoque monent hic Professores Lovanienses, omnino tenendum esse, ut ne ipsa fides concutiat, exstare quaedam fidei praeambula, eaque naturaliter cognosci; atque ibi recitant S. Congregationis Indicis declarationem illam, qua dicitur: „Ratiocinatio Dei existentiam, animae spiritualitatem, hominis libertatem, cum certitudine probare potest. Fides posterior est revelatione proindeque ad probandam Dei existentiam contra atheum, ad probandam animae spi-*

kenen zijn. Met klem merken hier ook de Leuvensche Professoren op, dat men er zich beslist aan houden moet, opdat het geloof zelve onverlet blijve, dat er zekere „*Praeambula fidei*” bestaan en dat deze op *natuurlijke wijze* gekend worden; en op dit gebied halen zij de uitspraak der H. Congregatie van den Index aan, die zegt: „Door verstandelijke bewijsvoering kan het bestaan van God, de geestelijkheid der ziel, de menschelijke vrijheid met zekerheid bewezen worden. Het geloof komt na de Openbaring, en kan derhalve niet gevoeglijk aangehaald worden om het bestaan van God tegenover een godloochenaar en de geestelijkheid der ziel en hare vrijheid tegenover een aanhanger van het naturalisme en het fatalisme te bewijzen.”

3) Dat zij verder meenen, dat uit diezelfde leer volgt, dat voor de kennis der waarheden van natuurlijke orde de bovennatuurlijke Openbaring volstrekt noodzakelijk geweest is. — Daartegenover meenen zij, dat dit ingaat tegen het algemeen

---

ritualitatem ac libertatem contra naturalismi ac fatalismi sectatorem, allegari convenienter nequit.”

3) *Videri porro consequi ex eadem illa doctrina, dicendum esse, ad cognitionem veritatum ordinis naturalis absolute necessarium fuisse Revelationem supernaturalem; atqui hoc adversari communi Theologorum sententiae, qui ibi non agnoscunt nisi moralem istiusmodi Revelationis necessitatem.*

Haec igitur, inter alia, Eminentissime Princeps, contra eam Traditionalarum doctrinam ore et scripto monemus, atque inde a primo eius ortu monuimus.

Quodsi ab una parte humanae rationis vires tuemur, ab altera tamen parte profitemur, sicut iam supra innuimus, nos in ea esse opinione, ut putemus non esse humanae menti tribuendam omnimodam illam spontaneitatem sive absolutam independentiam, quam Rationalistae eidem tribuunt; sed de mente humana sic sentimus: Mens humana vi pollet interna sibi quae propria; per se et continuo actiosa est; attamen ut homo hac mente praeditus perveniat ad expeditum usum rationis, opus habet externo aliquo intellectuali auxilio. Itaque opinamur, principia veritatum rationalium, metaphysicarum ac moralium, a Deo conditore humanae menti indita esse; at simul arbitramur, hanc esse mentis nostrae legem naturalem sive psychologicam, ut homo indigeat institutione aliqua intellectuali ad obtinendum eum rationis usum, qui illi sufficiat, ut distinctam Dei et veritatum moralium cognitionem sibi comparare possit. Non negamus, humanae menti absque illa institutione inesse confusum quemdam harum veritatum sensum et vagam quamdam

gevoelen der Godgeleerden, die hier alleen de zedelijke noodzakelijkheid van een dergelijke Openbaring erkennen.

Dit is het derhalve, Eminentie, waartegen wij o.a. in deze leer der Traditionalisten met woord en geschrift waarschuwen, en van zijn eerste ontstaan gewaarschuwd hebben.

Ofschoon wij van den eenen kant de krachten der mensche-lijke rede beschermen, beweren wij toch van den anderen kant, zooals wij reeds boven te kennen gaven, dat wij de meening zijn toegedaan, dat aan het menschelijk verstand niet die spontaneïteit of absolute onafhankelijkheid moet worden toegekend, welke de Rationalisten het toekennen; maar wij denken aldus over het menschelijk verstand:

's Menschen geest bezit een innerlijke, hem eigen kracht; door zich zelf en ononderbroken is hij werkzaam; opdat evenwel de mensch, met zulk een geest begaafd, tot het volle gebruik der rede komen kan, is voor hem eenige verstandelijke hulp van buiten noodig. Daarom is het onze meening, dat de beginselen der redelijke, bovenzinnelijke en zedelijke waarheden door God den menschelijken geest zijn ingestort; maar tevens erkennen wij als natuurlijke of psychologische wet van onzen geest, dat de mensch eenig *verstandelijk onderricht behoeft* om tot zulk een gebruik der rede te komen, als voldoende

---

apprehensionem; sed loquimur hic de vera cognitione, hoc est, de clara et certa illarum veritatum notitia acquirenda. Institutionem autem intelligimus externum quodvis intellectuale auxilium, sive de industria sive non data opera praestitum, idque sive voce, sive scripto, sive gestu, sive alio quovis modo, quem sociale commercium suppeditat. Indigentiam porro intelligimus absolutam, at non eo sensu, ut putemus, Deum non potuisse aliter condere hominem, sed eo sensu, ut putemus, esse eam indigentiam omnibus hominibus, quales nunc nascuntur, communem. Hanc vero absolutam institutionis indigentiam exstare affirmamus, si sermo sit de expedito rationis usu acquirendo; minime vero dicimus, quod e contra falsum putamus, singularum veritatum ordinis naturalis cognitionem ope institutionis esse comparandam; nam ubi homo iam usu suae rationis reapse fruitur, ipse sua sola ratione quam plurimas veritates detegere atque cognoscere potest. Praeterea notamus, institutionem illam, quam dicimus, ex nostra sententia non esse habendam tamquam efficientem causam per quam homo perveniat ad expeditum rationis suae usum, sed tanquam meram conditionem sine qua non possit ad expeditum illum usum pervenire; quemadmo-

is om een duidelijke kennis van God en van de zedelijke waarheden te verkrijgen. Wij ontkennen niet, dat zonder dit onderricht in 's menschen geest een vaag gevoel en een onbepaalde waarneming dier waarheden aanwezig is, maar wij spreken hier van het verkrijgen van ware, d.i. van duidelijke en zekere kennis dier waarheden. Onder *onderricht* verstaan wij elke verstandelijke hulp van buiten, opzettelijk of niet opzettelijk verleend, hetzij door woord, hetzij door geschrift, gebaar of op andere wijze, door de maatschappelijke omgang verleend. Deze behoefte is een *volstrekte, absolute* behoefte, echter niet in dien zin, dat God den mensch niet anders zou hebben kunnen scheppen, maar zoo, dat naar onze meening die behoefte voor alle menschen, gelijk zij nu geboren zijn, bestaat. Dit onderricht heeft volgens onze zienswijze de mensch volstrekt noodig om tot het volle gebruik der rede te geraken; wij beweren toch hoegenaamd niet, verwerpen dit integendeel als valsch, dat de kennis der afzonderlijke waarheden der natuurlijke orde door middel van onderricht moet verworven worden; immers wanneer de mensch eenmaal het gebruik van zijn verstand werkelijk geniet, dan kan hij vele waarheden enkel met zijn verstand ontdekken en kennen. Daarenboven merken wij hierbij op, dat dit onderricht waarvan wij spreken naar onze

---

dum, verbi gratia, aër, calor, humor requiruntur tamquam conditio sine qua non possit manifestari vita, quae in aliquo grano seminis reapse inest, sed involuta ac latens. Principia legis naturae scripta sunt in corde hominis; verum ea numquam distincte legere quis poterit, nisi postquam ope intellectualis illius, quod diximus, auxilii, ad expeditum suae rationis usum pervenerit.

Sententiam nostram sive doctrinam hactenus expositam, Eminentissime Princeps, probare solemus variis argumentis ab experientia et observatione psychologica petitis, quae huius loci non est exponere.

Patet autem, hac doctrina Rationalismi principium de nativa humanae rationis independentia et absoluta, ut aiunt, spontaneitate radicatus convelli; et tamen per eam nullatenus tolli, sed omnino integram et salvam in ea permanere nativam vim omnem humanae rationis internam.

Et possumus ex nostra doctrina contra Rationalistas sic contendere: Si homo, ut Rationalistae docent, primitus in hac terra in statu ignorantiae absolutae constitutus fuisset, numquam sola vi sua ex hoc ignorantiae statu exire potuisset, nec umquam (posita eadem naturae conditione, quae

meening niet moet worden beschouwd als de eigenlijke, de *efficiente oorzaak*, waardoor de mensch tot het volle gebruik der rede komt, maar slechts als *voorwaarde*, zonder welke hij niet tot dat volle gebruik kan geraken; evenals b.v. lucht, warmte en vocht noodig zijn als *voorwaarden*, zonder welke het leven, dat in een graankorrel werkelijk, ofschoon onontwikkeld en verborgen, aanwezig is, zich niet kan openbaren. De beginselen der natuurwet zijn in het hart van den mensch *geschreven*; maar nooit kan iemand ze duidelijk *lezen*, tenzij hij te voren door verstandelijke hulp, waarvan wij hier spreken, tot het volle gebruik der rede is gekomen.

Onze meening of leer tot nu toe uiteengezet, Eminentie, plegen wij met verschillende argumenten aan de ervaring en de psychologische observatie ontleend te bewijzen; het is hier echter de plaats niet om deze uiteen te zetten.

Het blijkt echter wel, dat door deze leer het beginsel der Rationalisten betreffende de oorspronkelijke onafhankelijkheid der rede en haar *absolute spontaneïteit*, zooals zij het uitdrukken, geheel en al wordt ondermijnd; en dat toch alle oorspronkelijke kracht, het menschelijk verstand eigen, door die leer geenszins wordt verworpen, maar dat deze geheel ongeschonden wordt gehandhaafd.

---

nunc est) sine Dei interventu, quocumque tandem modo iste interventus concipiatur, pervenire potuisset ad eum rationis usum, quo principia aut praecepta Religionis naturalis cognovisset.

Ceterum nostram hac de re sententiam adnumerandam esse arbitramur inter eas quaestiones, quae a philosophis catholicis libere disputantur. Verumtamen R. D. Lupus, canonicus Leodiensis, in opere quod inscribitur: *Le Traditionalisme et le Rationalisme examinés au point de vue de la philosophie et de la doctrine catholique*, nostram sententiam sive doctrinam erroris theologici insimulare non dubitat et asseverare, eam nexu indivulso cohaerere cum perversis doctrinis Baii et Calvinii, atque aperte repugnare doctrinae catholicae, S. Scripturae, et communi Patrum et theologorum sententiae. Quas criminationes in quadam epistola, nuper in Belgio longe lateque propagata, sua auctoritate approbare et firmare visus est R. P. Perrone.

Norunt tamen illi scriptores sententiam, quae ab ipsis tam iniuriöse notatur, a multis auctoribus vere catholicis et doctis non tantum in Belgio, sed etiam in Gallia, in Germania, in Italia propagari; sciunt

Krachtens onze leer kunnen wij tegen de Rationalisten aldus redeneeren: was de mensch, gelijk de Rationalisten beweren, in den beginne op deze aarde geplaatst geweest in een staat van volslagen onwetendheid, dan zou hij nooit enkel door eigen kracht uit dien staat van onwetendheid hebben kunnen geraken, en nooit zou hij (in de veronderstelling dat zijn natuur in denzelfden toestand verkeerde als waarin deze nu is) zonder goddelijke tusschenkomst, hoe men deze ook opvatte, tot zulk een gebruik der rede hebben kunnen komen als voor hem noodig was om de beginselen of voorschriften van den natuurlijken godsdienst te kennen.

Overigens meenen wij, dat onze meening over deze zaak behoort tot die kwesties, welke door de katholieke wijsgeeren vrij mogen worden besproken. Toch heeft de Eerwaarde Heer Lupus, kanunnik van Luik, in zijn werk: *Le Traditionalisme et le Rationalisme examinés au point de vue de la philosophie et de la doctrine catholique*, onze meening of leer als *theologische dwaalleer* verdacht gemaakt en beweerd, dat deze onafscheidelijk samenhangt met de valsche leer van Baius en Calvijn en dat zij openlijk in strijd is met de katholieke leer, de H. Schrift en de algemeene sententie van de Vaders en van de theologen. Deze beschuldgingen schijnt de Eerwaarde Pater Perrone in een brief, onlangs wijd en zijd in België verspreid, met zijn gezag goed te keuren en te bevestigen.

---

eam ut veram haberi ab episcopis non paucis et a pluribus theologis et philosophis Sedi Apostolicae ac sanis doctrinis addictissimis. Et notum pariter est, eandem sententiam in multis seminariis aliisque scholis catholicis cum assensu episcoporum tradi atque doceri.

Sed iam post expositam nostram in controversa hac re sententiam, humiliter petimus ut nobis liceat, Eminentissime Princeps, sequentes propositiones S. Indicis Congregationis subiicere iudicio :

1) An licet auctoribus catholicis, in disquisitione mere philosophica de vi nativa rationis humanae, docere: Deum, si voluisset, potuisse quidem ita condere hominem, ut is ipsa sola suae rationis vi et ope veritatum ordinis naturalis menti eius inscriptarum, nullo praeterea indigens quocumque tandem externo intellectuali auxilio, pervenisset ad expeditum usum rationis; — videri tamen potius dicendum, hominem nunc ita nasci, ut ad expeditum illum rationis usum obtinendum, praeterea indigeat externo aliquo intellectuali auxilio, quod tamen non sit habendum tamquam efficiens causa per quam perveniat, sed tamquam

Toch weten deze schrijvers, dat de meening, welke door hen zoo wederrechtelijk wordt gebrandmerkt, door vele ware katholieke en geleerde leeraren niet alleen in België, maar ook in Frankrijk, Duitschland en Italië wordt voorgestaan; zij weten, dat niet weinige bisschoppen en meerdere theologen en filosofen, den Apostolischen Stoel en een gezonde leer geheel toegedaan, haar voor waar houden. En het is evenzeer bekend, dat diezelfde meening op veel seminaries en andere katholieke scholen met goedvinden der bisschoppen wordt gedoceerd.

Maar na onze leer in deze strijdvraag te hebben uiteengezet, vragen wij ootmoedig, dat het ons moge gegeven zijn. Eminentie, de volgende stellingen aan het oordeel der H. Congregatie van den Index te onderwerpen:

1. Staat het aan katholieke schrijvers vrij, bij een zuiver wijsgeerige verhandeling over de natuurlijke kracht van het menschelijk verstand te leeren: God had wel, indien Hij gewild had, den mensch zoo kunnen scheppen, dat hij alleen door zijn verstandelijk vermogen en door de in zijn geest ingeschreven waarheden der natuurlijke orde, zonder verder eenige verstandelijke hulp van buiten te behoeven, tot het volle gebruik van het verstand zou zijn gekomen; — evenwel schijnt men veeleer te moeten zeggen, dat de mensch nu zoo geboren wordt, dat hij, om tot dit volle gebruik der rede te geraken,

---

mera conditio sine qua non possit pervenire ad eum rationis usum, qui illi sufficiat, ut distinctam Dei et veritatum moralium cognitionem sibi comparare queat?

2) *An licet auctoribus privatis, privata sua auctoritate, eam sententiam censura notare asserendo, illam cum perversis Baii et Calvinii doctrinis cohaerere, atque S. Scripturae, unanimi Patrum et theologorum sententiae, definitionibus Ecclesiae et Sacrae Indicis Congregationis propositionibus repugnare?*

3) *Num Calviniana habenda est interpretatio eorum qui docent, verba Apostoli (Rom. I, 19—20) accipienda esse de hominibus in vitae societatem inter se coniunctis plenoque rationis usu fruentibus, ut ex tota contexta oratione confici videtur?*

4) *An licet reprehendere ac iniuriose notare auctores catholicos qui asserunt, simili sensu, hoc est, de hominibus pleno rationis usu fruentibus, intelligendam esse Sacrae Indicis Congregationis propositionem hanc: „Ratiocinatio Dei existentiam, animae spiritualita-*

bovendien eenige verstandelijke hulp van buiten noodig heeft; deze hulp is echter niet te beschouwen als oorzaak. waardoor hij tot dat gebruik der rede komt, dat hem voldoende is om zich duidelijke kennis van God en van de moreele waarheden te verwerven, maar slechts als voorwaarde, zonder welke hij daartoe niet kan komen?

2. Mogen private schrijvers op eigen gezag genoemde leer censureren door te beweren, dat zij met de valsche leer van Baius en Calvijn samenhangt, en in strijd is met de H. Schrift, met het eenstemmig gevoelen der Vaders en theologen, met de uitspraak der Kerk en met de leerstellingen van de H. Congregatie van den Index?

3. Is de uitleg van hen die leeren, dat de woorden van den Apostel (Rom. I, 19—20) moeten verstaan worden, zooals uit den heelen samenhang schijnt te blijken, van menschen, die in maatschappij samenleven en in het genot zijn van het volle gebruik der rede, calvinistisch te noemen? (Rom. I, 19—20 luidt in de vertaling van Van Tichelen — *Het Nieuw Testament* —: Aangezien, wat van God kennelijk is, duidelijk bij hen gekend is. God immers heeft het hun laten kennen. Want zijn onzichtbare eigenschappen kunnen sinds de schepping der wereld in zijn werken door het verstand beschouwd en doorzien worden, evenals zijn eeuwige macht en goddelijkheid; zoodat de menschen onverschonbaar zijn.....).

4. Is het geoorloofd katholieke schrijvers terecht te wijzen en smadelijk te brandmerken, indien zij beweren, dat in gelijken zin d.i. van menschen, die het volle gebruik der rede genieten, de stelling van de H. Congregatie van den Index moet ver-

---

tem, hominis libertatem, cum certitudine probare potest" ?

Reliquum est, Eminentissime Princeps, ut optima quaeque Eminentiae Vestrae apprecantes, scribendi finem faciamus cum humili voto, ut nos tui observantissimos benevolentia complecti digneris.

J. Th. Beelen, S.S. Pii IX Cubicular. ad hon.,
S. Script. et lingg. Orientt. prof.

J. B. Lefebve, theol. dogm. prof.

G. C. Ubaghs, philos. prof.

N. J. Laforet, philos. prof.

Datum Lovanii kalend. Februar. MDCCCLX.

staan worden: „*Het redeneervermogen kan het bestaan van God, de geestelijkheid der ziel en de vrijheid van den mensch met zekerheid bewijzen*”?

Op dit schrijven kwam 2 Maart 1860 het volgende antwoord van Kardinaal de Andrea ¹⁾ :

In het bezit van Uw schrijven van 1 Febr. l.l., heb ik aan eenige geleerde en ervaren theologen, Consultoren der H. Congregatie, opgedragen, de wijsgeerige leer over de natuurlijke kracht der menschelijke rede, welke Gij mij in genoemd schrijven helder en klaar hebt uitgelegd, en welke, naar uw getuigenis, aan de verdienstelijke Universiteit van Leuven door de professoren wordt voorgedragen, ernstig te beschouwen en te bestudeeren. Deze Godgeleerden nu, hebben met den secretaris de zaak ernstig en nauwkeurig overwogen en hebben, in consult opgeroepen, eenstemmig met ons bevonden: 1°. Dat bedoelde leer geenszins in strijd is met de bekende vier stellingen, welke voor kort van deze H. Congregatie zijn uitgegaan betreffende de natuurlijke kracht der menschelijke rede. 2°. Dat zij terecht te rekenen valt tot die vraagstukken, welke door katholieke wijsgeeren vrij naar beide zijden besproken kunnen worden, en dientengevolge 3°. Heeft men zich, wat deze leer betreft, te houden aan de constitutie „*Sollicita et provida*” § 23 van Benedictus XIV z.g.

Deze uitspraak deel ik U, hooggeleerde Professoren, gaarne mede en ik wensch U van harte geluk met Uw oprechte gehoorzaamheid aan den H. Stoel, zuil en steunpunt der waarheid.

---

¹⁾ Praeantissimi Clarissimique Professores,

Acceptis litteris vestris quas ad me dedistis kalendis Februarii huius anni, commisi doctis et eruditis quibusdam Theologis Sacrae huius Congregationis Consultoribus, ut philosophicam de vi nativa rationis humanae doctrinam, quam iisdem litteris dilucide exponitis, atque in benemerita Universitate Lovaniensi tradi a Professoribus testamini, diligenter considerarent et expenderent. Qui quidem Theologi una cum R. P. a secretis, re sedulo antea accurateque perpensa, in consultationem acciti concorditer nobiscum sententia censuerunt: 1° Memoratam doctrinam nullatenus adversari quatuor illis propositionibus, quae ab hac Sacra Congregatione

Men begrijpt dat Ubaghs met dit antwoord tevreden was ; toch mag hier niet onvermeld blijven dat door de hier gegeven uiteenzetting Ubaghs' leer niet volkomen gedekt wordt, wat voldoende zal blijken bij de weergave van Ubaghs' leer in het volgende hoofdstuk. Toch kunnen wij er reeds hier op wijzen, hoe ook Ubaghs tot het einde toe in zijn wijsgeerige werken wijst op de noodzakelijkheid van een oorspronkelijke openbaring Gods. ¹⁾

Lupus' boek, dat aanleiding was geweest voor dezen stap der Leuvensche professoren, droeg de kerkelijke goedkeuring van den bisschop van Luik, Mgr de Montpellier, opvolger van Mgr Van Bommel, maar in tegenstelling met dezen een fel tegenstander van Ubaghs en diens leer. Deze had in 1857 reeds de leer van de Bonald op het klein seminarie van Sint Truiden verboden, het systeem van Perrone ingevoerd en nieuwe professoren benoemd o.a. voor Lonay, die pastoor-deken werd van Saint-Barthélemy. ²⁾

Tevens was Lupus' werk voorafgegaan door een brief van den bisschop van Brugge, Mgr Malou, en wel met het doel een nieuwe polemieek te voorkomen. Het valt dan ook te be-

---

circa nativam rationis humanae vim non ita pridem prodierunt. 2° Recte adnumerandam esse inter eas quaestiones, quae a Philosophis catholicis libere in utramque partem disputari possunt; adeoque 3° ad eandem doctrinam quod attinet, standum esse Constitutioni Benedicti XIV P.M. quae incipit: Sollicita et provida § 23.

Hanc sententiam vobis, Egregii Professores, libenter communico, atque vobis ex animo gratulor de sincerissimo vestro erga Apostolicam Sedem, columnam videlicet et firmamentum veritatis, obsequio.

Romae postrid. kal. Martias anno MDCCCLX.

Hieronymus Cardinalis De Andrea, S.I.C. Praefectus.

L † S

*Fr. Angelus Vincentius Modena, O.P.S. Ind. Congnis
a secretis.*

Boven dezen brief, gepubliceerd in de *Revue Catholique* van April 1860, staat het redactie-opschrift: *Responsum S. Congregationis Indicis de die 2 martii an. 1860 ad praecedentes professorum Lovaniensium litteras.*

¹⁾ Zie verder ook pag. 126 in voetnoot.

²⁾ Daris, o.c. pag. 140.

grijpen, dat deze beiden, die allerm minst voorstanders waren van het Traditionalisme, over Ubaghs' handelwijze geenszins te spreken waren, en hem voortaan heftig bestreden.

Den 15en Juni 1860 zond Mgr Malou een schrijven aan den Paus, dat een briefwisseling tusschen de verschillende Bisschoppen en de Kardinalen Sterckx en de Andrea, van den Nuntius en de Leuvensche professoren ten gevolge had. ¹⁾

---

¹⁾ Zie hierover Henry o.c. pag. 192—194. Hier vindt men o.a.:

L'évêque de Liège retira immédiatement de l'Université deux de ses prêtres, étudiants en théologie; quelques mois après Mgr Malou prenait la même mesure et omettait d'annoncer, dans son diocèse, la quête annuelle pour l'université. L'évêque de Bruges se plaignit au cardinal Sterckx et envoya un Mémoire au Souverain Pontife. „Quelques professeurs de Louvain, écrivait-il, ont inspiré aux jeunes clercs une espèce de fanatisme pour leurs idées, au point de compromettre dans plusieurs localités l'union et la paix du clergé...” De son côté l'évêque de Liège écrivait au cardinal Sterckx: „L'esprit de système qui existe à Louvain inspire aux jeunes clercs des idées et des sentiments autres que ceux qui forment le prêtre doux et humble de coeur... Mes jeunes lévites reviennent d'ordinaire de Louvain pleins d'eux-mêmes et affectant un esprit d'indépendance” (4 mai 1860).

A ce motif venait s'ajouter une autre considération, d'ordre pratique, elle aussi: il importait d'affirmer le principe de l'autorité suprême de l'épiscopat sur l'enseignement de l'Université et sur ses professeurs; on ne pouvait tolérer qu'ils triomphassent bruyamment des évêques. Ces considérations étaient accompagnées d'un exposé du traditionalisme: il faisait ressortir les inconvénients du système, blâmait la conduite des professeurs, contestait la sincérité de leur Exposé et leur reprochait d'avoir publié comme réponse de la S. C. de l'Index une lettre du cardinal de Andrea. Les évêques de Liège et de Gand déclarèrent adhérer au Mémoire.

Le cardinal de Andrea ayant réuni en un *Summarium* les pièces dont il importait de prendre connaissance, envoya les documents au cardinal Sterckx (1er août 1860) avec prière d'entendre les professeurs et de donner son avis...

...Une lettre ultérieure (5 avril) du nonce proposait comme moyen pratique de répondre à ces desiderata l'envoi d'une lettre des professeurs aux évêques mécontents... En place d'excuses qu'auraient désirées les évêques, la lettre constituait plutôt une protestation. Les professeurs s'y disaient heureux d'exprimer de nouveau les sentiments qui n'avaient cessé de les animer, notamment leur soin à conserver les saines doctrines, leur conviction qu'il ne saurait être permis d'enseigner à l'Université des opinions contraires aux intentions de l'épiscopat. Jamais, ajoutaient-ils,

Den 31sten Juli zonden de gezamenlijke bisschoppen van België, te Mechelen bijeengekomen, een brief aan den Rector der Leuvensche Universiteit, waarin zij te kennen gaven dat geen enkele leer als die der Universiteit mocht gelden, waarbij men niet uit het oog moest verliezen het onderscheid tusschen hetgeen dogma is en enkel een opinie. Waarop de professoren antwoordden, dat zij zich hier steeds aan gehouden hadden. Deze brieven werden echter niet gepubliceerd. ¹⁾

Ten slotte verscheen een schrijven van Paus Pius IX aan Kardinaal Sterckx, 19 December 1861, waarin de Paus zijn voldoening uitspreekt over de houding der bisschoppen in Juli

---

ils n'avaient eu l'intention de déplaire, par leur recours à l'Index, aux évêques de Bruges et de Liège; ils continueraient d'ailleurs à user de modération.

¹⁾ In een brief aan Gilson, deken van Bouillon, schrijft Kersten, 9 Augustus 1861: ...une lettre serait adressée à Mgr. de Ram signée par tous les évêques, lettre que Mgr. de Ram était chargé de lire aux professeurs de philosophie et de théologie, et dans laquelle il leur est ordonné de n'avoir aucun système comme étant celui de l'université, aucun système comme exclusivement apte à prouver la vérité de la Religion, mais d'exposer impartialement les divers systèmes... A Rome, aucune décision n'est prise et les questions dogmatiques, soumises à la Congrégation de l'Index, n'ont pas été examinées et discutées, les 6 votes donnés en faveur de l'université ne sont qu'une confirmation de la réponse favorable donnée aux 4 professeurs (par le cardinal d'Andrea). Le Pape s'est montré fort mécontent de cette manière d'agir et a fait remettre toutes les pièces à la Congrégation du St. Office. Le cardinal d'Andrea, préfet de la Congrégation de l'Index, et le grand protecteur de l'université, a donné sa démission et le Pape l'a acceptée sur-le-champ. *Mémoires*, pag. 343.

2 December 1861 schrijft Kersten aan Gilson, dat de brief van Kardinaal de Andrea, volgens diens eigen bekentenis, slechts een persoonlijk oordeel geweest was. *Idem*, pag. 345.

Daris o.c. pag. 145 en 146 geeft aangaande de demissie van Kardinaal de Andrea de volgende rede: L'assesseur du Saint-Office informa alors le père Modena, secrétaire de l'Index, que l'affaire devait être traitée de nouveau par les deux Congrégations réunies du Saint Office et de l'Index. Andréa exposa l'histoire de la question au Saint-Père et le pria de retirer cette mesure comme préjudiciable à l'honneur de la Congrégation. N'en ayant point obtenu le retrait, il offrit sa démission de préfet. Le Pape l'accepta, le 31 juillet 1861.

ten opzichte der Universiteit aangenomen, en ook over de onderwerping daaraan van de Leuvensche professoren. Tevens betreurt hij het echter, dat aan een stuk (den brief van Kardinaal de Andrea) waarde was gehecht, welke deze niet bezat. Ten slotte legt hij beide partijen het stilzwijgen op, totdat een definitieve uitspraak zou zijn geschied door Rome, waaraan dit alleen toekomt: ¹⁾

Bij de vele, ernstige bitterheden, door welke Wij van het begin van ons Pontificaat af en vooral in deze zeer moeilijke tijden bezocht werden, voegt zich nog de smart, veroorzaakt door de moeilijke vraagstukken in uw land ontstaan tengevolge van de uiteenloopende meeningen over sommige beginselen, gebezigd bij het voordragen van de Godgeleerdheid en de Wijsbegeerte aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Geen geringen troost bracht het Ons, beminde Zoon en doorluchtige Broeders, te vernemen, dat Gij, U houdend aan de raadgevingen van Ons en van den Nuntius ginds van den H. Stoel, in een vergadering in Juli l.l. te Mechelen uwe aandacht gevestigd hebt, niet alleen op het behandelen van andere aangelegenheden der Universiteit, maar ook aan het zoeken naar een weg om deze geschillen geheel te doen ophouden. Deze troost nam vooral toe, toen Wij zagen, dat deze uwe zorgen leidden

---

¹⁾ Dilecto filio nostro Engelberto S. R. E. Presbytero Cardinali Sterckx, Archiepiscopo Mechliniensi, et venerabilibus fratribus eius suffraganeis in Belgio episcopis.

Pius PP. IX.

Dilecte Fili Noster, ac Venerabiles Fratres, Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Ad plurimas gravissimasque amaritudines, quibus vel ab ipso Supremi Nostri Pontificatus initio, et hisce asperissimis praesertim temporibus affligimur, accessit etiam dolor excitatus ex molestis quaestionibus istic exortis ob discrepantes opiniones de quibusdam principiis adhibitis in tradenda philosophica ac theologica scientia in Catholica Lovaniensi Universitate. Non levi autem consolatione affecti fuimus noscentes quomodo Vos, Dilecte Fili Noster, ac Venerabiles Fratres, inhaerentes consiliis Nostri et huius Apostolicae Sedis istic Nuntii, Mechliniae proximo mense Julio in unum congregati ad alia eiusdem Universitatis tractanda negotia, vestras quoque impendistis curas in aliquo suscipiendo consilio, quo huius-

tot het zenden, in gemeenschappelijk overleg, van een brief aan den Rector Magnificus van genoemde Universiteit. Want in dien brief komt sterk uit die ijver voor eendrachtig beleid, zoo noodig om den vrede te bewaren en om alles te verwijderen, wat den Christelijken vrede en de stichting der geloovigen zou kunnen in den weg staan. En met nog grootere vreugde werden wij vervuld, zoodra wij vernamen, dat de Professoren der Universiteit van Leuven uwe raadgevingen en de door uw schrijven aangegeven richtlijnen in gehoorzaamheid aanvaard hadden en eensgezind verklaard, zich ten volle aan die raadgevingen en richtlijnen zonder eenig voorbehoud te zullen houden. Terwijl wij ons ten zeerste verheugden, dat op deze wijze de strijd beeindigd was, vernamen wij echter met diepe droefheid, dat door artikelen in openbare tijdschriften en door andere onlangs in het licht gegeven geschriften getracht werd, den strijd weder te doen herleven en dat men zich daartoe beriep op beslissingen, die door onze Congregaties zouden gegeven zijn en door Ons goedgekeurd, maar welke in 't geheel niet bestaan. En dat geschiedde doordat sommigen aan een zeker document een gewicht wilden toeschrijven, dat het heelemaal niet had, terwijl woorden en samenhang ervan elke gedachte aan eene beslissing der Congregatie duidelijk uitsluiten en geen enkele aanwijzing bevatten, dat ons pontificaal

---

modi controversiae plane amoverentur et extinguerentur. Quae nostra consolatio summopere crevit, ubi intelleximus, has vestras curas locum habuisse in Epistola, quam die 31 eiusdem mensis julii communi consensu ad Magnificum eiusdem Universitatis Rectorem dedistis. Namque in eadem Epistola elucet ac dominatur illud concordiae prudentiaeque studium tantopere necessarium ad pacem tuendam, atque ad removendum quidquid christianae paci, et publicae fidelium aedificationi obesse possit. Atque maiore etiam laetitia perfusi fuimus, vix dum cognovimus, ipsius Lovaniensis Universitatis Professores obsequenter excipientes consilia et regulas a Vobis per eandem Epistolam expressas declarasse unanimiter, se eisdem consiliis et regulis plene adhaerescere sine ulla exceptione. Verum dum vehementer laetabamur hoc modo controversiam finem habuisse, summo certe animi Nostri moerore novimus, per articulos publicis ephemeridibus insertos, aliaque scripta recens vulgata, operam datam esse, ut controversia ipsa revivisceret, et in hunc finem invocatas fuisse decisiones a Nostri Congregationibus editas, et a Nobis probatas, quae minime existunt. Atque id evenit, propterea quod nonnulli cuidam

gezag tusschenbeide zou getreden zijn, hetgeen in werkelijkheid ook niet gebeurd is.

En daarom, beminde Zoon en doorluchtige Broeders, ten volle voor oogen houdend het allergrootste nut, dat volgt uit eene wederzijdsche overeenstemming, zonder welke godsdienst en wetenschap nooit gunstige uitkomsten kunnen opleveren, leggen wij er ons met hart en ziel op toe, om elke aanleiding, die deze overeenstemming slechts in het minst zou kunnen storen of verminderen, geheel te doen verdwijnen. Daarom doen Wij in 't geheel geen uitspraak omtrent de deugdelijkheid der leeringen, waartoe deze strijd aanleiding heeft gegeven, en wier beslissend onderzoek en beoordeeling enkel en alleen aan onzen Apostolischen Stoel toekomt, en willen en verordenen Wij, dat èn de verkondigers èn de bestrijders dezer leer zich er geheel van onthouden, hetzij te leeren, hetzij door welk soort geschriften ook in druk te doen verschijnen of op eenige andere wijze uit te geven of te verspreiden zoowel met als zonder den naam van de schrijvers, hetzij in feite, hetzij door raadgevingen, welke dan ook dezer wijsgeerige of godgeleerde leeringen te verkondigen of te begunstigen als de eenige, ware en uitsluitend aanvaardbare en als die der Universiteit, totdat onze H. Stoel het zal goedgevonden hebben, een beslissend oordeel over die leeringen uit te spreken. Bovendien bevelen

---

documento illud pondus attribuere voluerunt, quo documentum idem plane caret, cum illius contextus et verba omnem de Congregationis decisionis ideam evidenter excludant, nec ullum indicium praebeant, Pontificiam Nostram interpositam fuisse auctoritatem, quae reapse interposita non fuit. Itaque optime prae oculis habentes innumeras maximasque utilitates quae ex mutua animorum concordia derivant, sine qua religio et scientia prosperos exitus consequi nunquam possunt, Nobis summopere cordi est, Dilecte Fili Noster, ac Venerabiles Fratres, omnem occasionem omnino de medio tolli et eliminari, quae concordiam istam quovis modo vel leviter turbet et imminuat. Quo circa nullam prorsus proferentes sententiam de doctrinarum merito, quae praesentem excitarent controversiam, et quarum definitivum examen, et iudicium ad hanc Apostolicam Sedem unice pertinet, volumus atque mandamus, ut earumdem doctrinarum tum fautores tum oppugnatores, donec definitivum de ipsis doctrinis iudicium haec Sancta Sedes proferre existimaverit, se omnino abstineant sive docendo, sive cuiusque generis scriptis vel in lucem typis edendis, vel alia quavis ratione vulgandis, distribuendis, tam

wij, dat men zich er van onthoude, onder welk voorwendsel dan ook, nieuwe strijdvragen hierover uit te lokken, welke ten zeerste strijden tegen de Christelijke liefde en het heil der zielen.

Uw taak echter zal het zijn, beminde Zoon en doorluchtige Broeders, aan de geloovigen, die aan uwe zorg zijn toevertrouwd, deze onze pauselijke beschikking mede te deelen, die, zooals Wij vertrouwen, met Gods hulp grootelijks ertoe zal bijdragen de gewenschte gemoedsrust en eensgezindheid te bewaren en te begunstigen. Wij zijn ervan verzekerd, dat gij, gezien uwe uitstekende herderlijke bezorgdheid, er al uwe zorg en al uwe gedachten aan besteden zult om dit doel te bereiken en dat gij met de grootste waakzaamheid, waar noodig in algemeen overleg, tijdig en met wijs beleid overvloedige raadgevingen zult willen geven betreffende de onderwijsinrichting aan de Leuvensche Universiteit, en dat ieder van U insgelijks met allen ijver in uw eigen bisdom zult willen optreden. Wij vleien ons met de hoop, dat de geestelijkheid van België, wegens de uitstekende gehoorzaamheid en den eerbied, waardoor zij zich steeds jegens Ons en onzen H. Stoel onderscheiden heeft, dit ons bevel in alle volgzzaamheid en gehoorzaamheid zal willen aanvaarden, dat Wij met het oog op de zeer ernstige redenen en de bijzondere omstandigheden van

---

cum auctoris nomine, quam sine nomine auctoris, ac sive factis, sive consiliis aliquam ex praedictis philosophicis ac theologicis doctrinis exhibere ac tueri veluti unicam, veram, et solam admittendam, ac veluti Catholicae Universitati propriam. Insuper praecipimus ut sub quovis praetextu se abstineant novas de hac re iterum excitare quaestiones, quae christianae caritati et animarum saluti vel maxime adversantur. Vestrum autem erit, Dilecti Fili, ac Venerabiles Fratres, istis fidelibus curae vestrae commissis hanc Nostram Pontificiam ordinationem voluntatemque significare, quae, uti confidimus, ad exoptatam animorum tranquillitatem et concordiam servandam ac fovendam, Deo bene iuvante, maxime conducet. Certi vero sumus, vos pro eximia vestra pastorali sollicitudine omnes curas cogitationesque ad eundem assequendum finem esse collaturos, ac summa vigilantia, ubi opus fuerit, opportuna consilia communi vestrum omnium consensu provide sapienterque esse suscepturos quoad docendi rationem in Lovaniensi Universitate, et unumquemque vestrum idem omni studio in propria Dioecesi esse curaturum. In eam profecto spem erigimur, fore ut Belgii clerus ob egregiam illam qua semper

zaak en tijd gemeend hebben te moeten geven tot meerder nut van onzen heiligen godsdienst in uw land. Ten slotte nemen wij gaarne deze gelegenheid te baat, om nogmaals onze bijzondere welwillendheid jegens U te betuigen en te bevestigen. Wij willen, dat hiervan ook een duidelijk onderpand zij de Apostolische Zegen, dien Wij, uit geheel ons hart en met den wensch voor Uw waar geluk, aan U zelve, beminde Zoon en doorluchtige Broeders, en aan alle geloovigen, geestelijken en leeken, aan Uwe hoede toevertrouwd, gaarne verleen.

Heftige meningsverschillen tusschen de bisschoppen over de publicatie en de strekking van dit Pauselijk schrijven was er het gevolg van; de bisschop van Brugge verbood zelfs alle traditionalistische meeningen en leerboeken aan zijn professoren.¹⁾

Den 16en Juni van het volgende jaar laat de Paus hierop echter een tweeden brief volgen, gericht aan Kardinaal Sterckx, waarin hij zich beklagt niet voldoende volgzzaamheid te hebben ondervonden bij het ten uitvoer brengen der voorschriften uit zijn vorigen brief. Dit schrijven werd gepubliceerd in de *Revue Catholique*, waaraan men liet voorafgaan, dat de Paus opnieuw verklaarde, dat hun leer kon worden onderwezen binnen de grenzen getrokken door de Encycliek van 19 Dec. 1861, welke echter niet was opgevolgd, zooals het behoorde.²⁾ Dit sloeg op een artikel van Lupus in het *Journal historique* van 1 Mei 1862, waarin deze aantoonde, dat Ubaghs de door de Congre-

---

eminuit erga nos et hanc Sanctam Sedem observantiam et venerationem, omni docilitate et obsequio hanc Nostram ordinationem sit excepturus, quam propter gravissimas causas, et peculiara rerum ac temporum adiuncta dandam esse censuimus ad maiorem sanctissimae nostrae religionis utilitatem in isto regno procurandam. Denique hac etiam occasione libentissime utimur, ut iterum testemur et confirmemus praecipuam Nostram erga Vos benevolentiam. Cuius quoque certissimum pignus esse volumus Apostolicam Benedictionem, quam ex intimo corde profectam, et cum omnis verae felicitatis voto coniunctam Vobis ipsis, Dilecte Fili, ac Venerabiliter Fratres, cunctisque clericis laicisque fidelibus cuiusque vestrum vigilantiae concredit peramanter impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die 19 decembris anno 1861, Pontificatus Nostri anno decimo sexto.

Pius PP. IX.

¹⁾ Zie Henry, o.c. pag. 194-196.

²⁾ *Revue Catholique*, 1862, pag. 418.

gatie gevraagde correcties van 1843 en 1844 niet had aangebracht; de *Revue Catholique* antwoordde echter ook hier niet op. Dit pauselijk schrijven luidde aldus: ¹⁾

Met vreugde hebben wij Uwen brief van 12 dezer ontvangen, Beminde Zoon, waarin Gij ons den toestand mededeelt der Katholieke Universiteit van Leuven. Met vreugde ook hebben wij vernomen wat Gij ons mededeelt over den ijver, waarmede de Rector en de Professoren dier Universiteit bezielde zijn om zich van hun plicht te kwijten, en over den toeloop harer studenten en over het nut dezer Universiteit voor de Katholieke Kerk en voor de burgerlijke maatschappij.

Het is U niet onbekend, beminde Zoon, hoe groot onze zorg steeds geweest is voor die Universiteit, en het is Ons zeer aangenaam U bij dezen onze bijzondere welwillendheid voor die zoo nuttige instelling te betuigen. Want juist dit vertrouwen geeft ons de hoop, dat deze instelling met Gods hulp nooit zal afwijken van het heilzame doel, waartoe zij door On-

---

¹⁾ Dilecto Filio nostro Engelberto S. R. E. Presbytero Cardinali Sterckx, Archiepiscopo Mechliniensi.

Pius PP. IX.

Dilecte Fili Noster, salutem et Apostolicam Benedictionem.

Libentissimo certe animo Tuas accepimus Litteras, Dilecte Fili Noster, quas die 12 huius mensis ad Nos dedisti, ut certiores Nos faceres de catholicae Lovaniensis Universitatis statu. Atque etiam libenter novimus quae significasti tum de studio, quo eiusdem Universitatis Rector, et Professores animati sunt ad proprium fungendum munus, tum de studiosae iuventutis frequentia, ac de utilitatibus, quae ex ipsa Universitate in Catholicam Ecclesiam, et civilem societatem redundant.

Te minime latet, Dilecte Fili Noster, quae fuerint semper Nostrae de eadem Universitate curae, ac pergratum Nobis est, nunc denuo Tibi testari, praecipuam esse Nostram erga tam utile Institutum benevolentiam. Namque ea profecto fiducia nitimur fore, ut Institutum ipsum, Deo bene iuvante, nunquam declinet a salutari fine, ob quem a felicis recordationis Gregorio XVI Decessore Nostro fuit erectum et approbatum. Ut autem huiusmodi finis quotidie magis possit obtineri, oportet omnino, ut cuncti Venerabiles Fratres Belgii Episcopi Tui collegae, a quibus Universitas ipsa pendet, suas omnes curas cogitationesque in id assidue ac sedulo conferant. Quocirca maxime interest, ut iidem Epis-

zen Voorganger, Gregorius XVI z.g. opgericht en goedgekeurd is. Opdat echter een dergelijk doel steeds meer kan bereikt worden, is het alleszins noodig, dat alle Doorluchtige Bisschoppen van België, uwe ambtsbroeders, die over deze Universiteit gesteld zijn, al hunne zorgen en gedachten met aanhoudenden ijver hieraan besteden. Daartoe is het van het hoogste belang, dat deze Bisschoppen, waar noodig, met U samenkomen en nauwkeurig onderzoeken, al wat strekt tot een goede inrichting der studiën, tot de verkiezing en aanstelling der Professoren en tot al het overige, waardoor de Universiteit voorspoedig en gelukkig kan opbloeien. Daar Gij Ons echter, beminde Zoon, bericht gezonden hebt over de strijd-vragen onlangs in België opgeworpen wegens leeringen door sommige Professoren der Universiteit verkondigd, kunnen Wij niet verhehlen, dat het Ons groot verdriet gedaan heeft, uit de jongste publicaties in tijdschriften te vernemen, dat de opdrachten en voorschriften, die Wij aan U en alle Belgische Bisschoppen in Onzen brief van 19 Dec. van verleden jaar

---

copi, ubi opus fuerit, una Tecum inter se convenient, et accurate examinent quidquid pertineat ad rectam studiorum rationem, ad Professorum electionem et confirmationem, atque ad alias res omnes, quibus Universitas ipsa prospere feliciterque vigere et efflorescere queat. Cum autem, Dilecte Fili Noster, mentionem feceris de ultimis controversiis in Belgio excitatis propter quasdam doctrinas a nonnullis Universitatis Professoribus traditas, dissimulare non possumus, magno Nos dolore affectos fuisse, ubi per recentes ephemeridum promulgationes intelleximus, haud fuisse, uti omnino par erat, plane observata, et executioni mandata quae in Encyclica Nostra Epistola die 19 Decembris anno superiore ad Te, omnesque Belgii Episcopos data mandavimus, atque praescripsimus. Etsi enim recentes, de quibus loquimur, promulgationes minime essent intentae ad commemoratas praesertim discutiendas doctrinas, tamen poterant aditum ad novas excitandas controversias patefacere, atque ita de medio tollere illam omnem utilitatem, quam prae oculis habuimus in edendis perspicuis illis praescriptionibus, quae eadem Nostra Encyclica Epistola continentur.

Itaque hac etiam occasione renovantes quae a Nobis in eadem Encyclica fuere praescripta circa modum, formam et limites, quibus memoratae doctrinae a Lovaniensibus Doctoribus erunt tradendae, denuo omnibus tum ecclesiasticis, tum laicis viris praecipimus atque mandamus, ut plane se abstineant ab excitandis quovis modo etiam indirecto, et sub quovis praetextu declarandi ac diluendi facta, quaestionibus et contro-

gegeven hebben, geenszins, gelijk het volstrekt behoord had, geheel in acht genomen en uitgevoerd zijn. Hoewel deze publicaties, waarvan Wij spreken, allerminst bedoeld waren om hoofdzakelijk de bedoelde leeringen te bespreken, konden zij toch aanleiding geven tot het verwekken van nieuwe geschillen en zodoende al het nut wegnemen, dat Wij voor oogen gehad hebben bij het uitgeven der duidelijke voorschriften, die vervat zijn in Onze genoemde Encycliek.

Dientengevolge herhalen Wij bij deze gelegenheid hetgeen door Ons in genoemden onzen brief voorgeschreven was betreffende de wijze waarop, den vorm waarin en de grenzen waarbinnen de bedoelde leeringen door de Leuvensche leeraars behandeld moesten worden en bevelen wij aan allen, zoo wel geestelijken als leeken, dat zij, op welke wijze dan ook, zij het onrechtstreeks en onder welk voorwendsel van feiten te verklaren of op te lossen, zich moeten onthouden van het opwekken van strijdvragen of geschillen, die de liefde kwetsen, de gewetens verwarren en den eerbied bedreigen, die verschuldigd is aan allen, die met eenige kerkelijke waardigheid van welken graad ook bekleed zijn, en de studiën der Belgische geestelijkheid verdeelen kunnen, die altijd een voorbeeld gege-

---

versiis, quae caritatem laedant, conscientias turbent, et imminuant reverentiam debitam omnibus aliqua ecclesiastica cuiusque gradus dignitate insignitis, et in contraria studia Belgii clerum scindant, qui semper singulari in Catholicam Ecclesiam amore et studio, ac pari in hanc Apostolicam Sedem fide et observantia praestitit.

Optamus autem vehementer, ut hae nostrae praescriptiones iis omnibus quos respiciunt iterum manifestentur, sive ipsi ad Lovaniensem Universitatem pertineant, sive ad eam minime spectent. Ea porro sustentamur fore, ut indefessae Tuae, et omnium in Belgio Episcoporum curae ac sollicitudines efficiant, ut pax et tranquillitas in posterum nunquam turbetur novis et importunis cuiusque naturae ac generis hac super re promulgationibus. Denique Tibi persuade, praecipuam esse, qua Te in Domino complectimur, benevolentiam. Cuius quoque certissimum pignus esse volumus Apostolicam Benedictionem, quam intimo cordis affectu Tibi ipsi, Dilecte Fili Noster, et gregi Tuae curae commisso peramanter impartimus.

Datum Romae apud Sanctum Petrum die 16 iunii anno 1862.

Pontificatus Nostri anno decimo sexto.

(Signatum) PIUS PP. IX.

ven heeft van bijzondere liefde en ijver voor de Katholieke Kerk en van gelijke trouw jegens Onzen H. Stoel.

Wij wenschen echter ten zeerste, dat deze, onze voorschriften opnieuw medegedeeld worden aan allen waarop zij betrekking hebben, hetzij zij behooren tot de Leuvensche Universiteit, hetzij zij daar geenszins toe behooren. Verder koesteren Wij de hoop, dat Uwe zorgen en bemoeiingen en die van alle Belgische Bisschoppen mogen bewerken, dat de vrede en rust in de toekomst nooit meer verstoord worden door nieuwe en ongelegene publicaties over deze aangelegenheid van welken aard of soort ook.

Wees ten slotte overtuigd van onze bijzondere welwillendheid jegens U in den Heer. Zij hiervan het zekerste onderpand onze Apostolische Zegen, dien Wij van harte U, dierbare Zoon, en de aan Uw hoede toevertrouwde kudde, gaarne verleen.

Intusschen gaf Ubaghs in 1863 zijn *Ontologie* en *Theodicee* wederom opnieuw uit, maar wat de leer betreft, veranderde hij hierin niets. Ofschoon men van meening kan zijn, dat hierdoor ook Ubaghs zelf zich niet geheel afzijdig hield, valt deze daad toch te verklaren, daar het Pauselijk verbod meer direct sloeg op de twistvraag over het al of niet geoorloofd zijn van de Leuvensche leer; door het zonder meer opnieuw uitgeven dier leer bleef dus ten slotte de status quo gehandhaafd.

Eindelijk verscheen den 11en October 1864 een schrijven van Kardinaal Patrizi, Prefect van de Congregatie van het H. Officie, aan Kardinaal Sterckx, waarin werd verklaard, dat Ubaghs niet had voldaan aan de voorschriften van 1843 en 1844; immers een correctie in zijn leer had hij niet aangebracht, zooals hij zelf erkent in een brief aan Kardinaal Altieri. Ten slotte wordt hem opgedragen zijn leer nog in den geest van genoemde uitspraken te herzien, wat echter geenszins wil zeggen, dat de overige leerstellingen in zijn nieuwere werken werden goedgekeurd; terwijl de brief sluit met het verbod de leer in kwestie nog langer aan de Universiteit of aan de Seminaries te onderwijzen. Deze brief werd Ubaghs den 30en October door Kardinaal Sterckx overhandigd en was van den volgenden inhoud:

Daar de sedert eenige jaren in uw land opgeworpen strijd-vraag betreffende de door sommige Doctoren der Leuvensche Universiteit verkondigde leer over de natuurlijke kracht van het menschelijk verstand van niet weinig gewicht is, heeft Z. Heiligheid, wiens plicht het is volgens Zijn verheven ambt te waken, dat geen minder juiste leer verspreid worde, deze vraag voor onderzoek toevertrouwd aan beide colleges van Kardinalen der H. R. Kerk, n.l. van het H. Officie en van den Index. Nu dan zulk onderzoek moest plaats hebben, heeft men de beslissingen voor oogen gehouden, welke diezelfde H. Congregatie van den Index reeds gegeven heeft sedert de jaren jaren 1843 en 1844, nadat ter harer beoordeeling gebracht waren de werken van Gerard Casimir Ubaghs, professor-deken aan de Universiteit van Leuven, en voornamelijk de tractaten der Logica en der Theodicee. Dit H. College nu oordeelde, na rijp overleg in twee zittingen, gehouden op 23 Juni 1843 en 8 Aug. 1844, dat de zoowel in de Logica als in de Theodicee voorgestelde leeringen over den oorsprong der menschelijke kennis, hetzij op het gebied der metaphysiek, hetzij op dat der zedeleer, vooral waar zij betrekking hebben op het bestaan van God, moeten verbeterd worden. ¹⁾

---

¹⁾ Litterae ab Emo Card. Patrizi, SS. Congr. S. Officii et Indicis nomine, ad Emum Card. Sterckx, Archiepiscopum Mechliniensem, datae die 11 Octobris 1864.

Eme ac Rme Domine Obsme.

Quum non levis momenti sit pluribus abhinc annis istis in regionibus agitata questio circa doctrinam a nonnullis Universitatis Lovaniensis doctoribus traditam de vi nativa humanae rationis, Smus Dominus noster qui in Apostolicae sedis fastigio positus advigilare pro suo munere debet, ne qua minus recta doctrina diffundatur, questionem illam examinandam commisit duobus S. R. E. Cardinalium Conciliis tum Sancti Officii, tum Indicis. Iam vero quum esset huiusmodi examen institutendum, prae oculis habitae sunt resolutiones, quas sacrum idem concilium Indicis edidit iam inde ab annis 1843 et 1844, posteaquam ad illius iudicium delata sunt opera Gerardi Casimiri Ubaghs, in Lovaniensi Universitate doctoris decurialis, imprimisque tractatus Logicae ac Theodiceae. Etenim sacer ille Consessus, matura adhibita deliberatione duobus in conventibus habitis die 23 mensis junii an. 1843, ac die 8 augusti an. 1844, emendandas iudicavit expositas tam in Logica quam in

Dit blijkt duidelijk uit de twee folio's met aantekeningen, welke volgens de uitspraak van deze H. Congregatie, bevestigd door het gezag van Paus Gregorius XVI, door bemiddeling der Nuntiatuur aan Uwe Eminentie toegezonden waren om den schrijver van het werk er op te wijzen — *dat hij moest zorg dragen, dat bij een eventueel nieuwe uitgave zijn boek verbeterd werd, en dat hij intusschen bij zijn voorlezingen zich zou willen onthouden van het doceeren dier sententies.* Deze twee folio's zijn, wat de zaak betreft, geheel aan elkander gelijk; zoo n.l. op het laatste eenige verandering is aangebracht wat den vorm betreft, dan moet dit hieraan toegeschreven worden, dat de schrijver, na ontvangst van het eerste stuk op 8 Dec. 1843 aan Uwe Eminentie een verweerschrift deed toekomen, waarin hij trachtte den aard zijner leer uiteen te zetten en haar van alle verdenking van dwaling te zuiveren.

Nadat echter de Vergadering van Kardinalen dit geschrift nauwkeurig onderzocht had, week zij echter allerminst van haar gevoelen af en oordeelde derhalve, dat die traktaten, met name de Theodicee, welke in druk uitgegeven in aller handen kwamen en aan de Universiteit en op andere scholen openlijk verklaard werden, verbeterd moesten worden. Erkend moet

---

Theodicea doctrinas de humanarum cognitionum origine sive ordinem metaphysicum spectent, sive moralem, et illarum praesertim quae Dei existentiam respiciant. Id sane constat ex duobus notationum foliis, quae ex eiusdem Sacri Consensus sententia Gregorii XVI Summi Pontificis Auctoritate confirmata ad Eminentiam Tuam per Nunciaturam Apostolicam transmissa fuerunt monendi causa auctorem operis — ut nova aliqua editione librum suum emendandum curet, atque interim in scholasticis suis lectionibus ab iis sententiis docendis abstinere velit. — Quae duo notationum folia, modo res spectetur, simillima omnino sunt; si namque in folio posteriori aliqua facta est specietenus immutatio, id ex eo repetendum est, quod auctor, accepto priori folio, libellum die 8 decembris an. 1843 Eminentiae Tuae dedit, quo libello doctrinae suae rationem explicare, atque ab omni erroris suspicione purgare nitebatur. Quem sane libellum licet idem Emorum Patrum Concilium accurate perpendisset, minime tamen a sententia discessit, atque adeo tractatus illos ac nominatim tractatum de Theodicea, qui typis impressi in omnium versabantur manibus, atque in Universitate aliisque Scholis publice explicabantur, corrigendos iudicavit. Fatendum quidem est post annum 1844 nonnullos intervenisse

echter worden, dat er sedert 1844 verschillende brieven verschenen zijn, door welke voornoemden Professor van Leuven den lof werd toegebracht, alsof hij in de latere uitgaven van zijn werk gehoorzaamd had aan den wensch en het gevoelen van het H. College.

Maar evenzeer als het ontwijfelbaar vaststaat, dat beide folio's met opmerkingen geschreven zijn na de uitspraak van dat H. College, door het gezag van den H. Stoel goedgekeurd, evenzeer is het zeker, dat die andere brieven geenszins het gevoelen der Congregatie en nog veel minder dat van den H. Stoel bevatten, hetgeen zij, die deze brieven lezen, zelf kunnen zien. Dientengevolge heeft men gemeend te moeten onderzoeken en te overwegen of genoemde Professor van Leuven in de uitgaven zijner *Logica* en *Theodicee*, van na 8 Aug. 1844, nauwkeurig heeft opgevolgd hetgeen hem door de H. Congregatie van den Index in genoemde stukken, hem door Uwe Eminentie ter hand gesteld, onder oogen gebracht was. Na zulk een onderzoek ingesteld en alles lang en rijp overwogen te hebben, oordeelden bovenvermelde Kardinalen, die aan het hoofd staan der H. Inquisitie en van den Index, na een vergadering op 21 Sept. l.l., dat de jongste uitgaven dier tractaten aller-

---

actus, quibus praedicto Lovaniensi doctore laus tribuebatur, perinde ac si in posterioribus sui operis editionibus Sacri Consensus voto ac sententiae paruisset; sed tamen uti firmum, ratumque est bina illa notationum folia post sacri eiusdem Concilii sententiam Summi Pontificis auctoritate comprobata fuisse conscripta, ita pariter certum est posteriores illos actus haudquaquam Sacri Consensus, multoque minus Summi Pontificis continere sententiam, quod quidem actus illos legentibus videre licet. Quae cum ita sint, necessarium investigare ac perpendere visum est, num memoratus Lovaniensis doctor in editionibus *Logicae* ac *Theodiceae*, quas post diem 8 mensis augusti anni 1844 confecit, accurate sit exequutus, quod a Sacro Concilio libris notandis inculcatum ei fuit in memoratis notationum foliis per Eminentiam Tuam eidem auctori transmissis. Huiusmodi porro instituto examine, rebusque diu multumque ponderatis, memorati Cardinales, tum qui sacrae Inquisitioni, tum qui libris notandis praepositi sunt, conventu habito die 21 septembris proxime praeteriti, iudicarunt recentes eorumdem tractatuum editiones minime fuisse emendatas iuxta praedicti Sacri Consensus notationes, in iisdemque adhuc reperiri ea doctrinae principia, quae, uti prescriptum fuerat, corrigere oportebat.

minst verbeterd zijn volgens de opmerkingen van genoemde H. Congregatie en dat in die uitgaven nog dezelfde leerbeginselen worden gevonden als, gelijk voorgeschreven was, hadden moeten verbeterd worden. Dit erkent trouwens de schrijver zelf openlijk in een brief onlangs aan Z.Eminentie Kardinaal Ludovicus Altieri, Praefect der Congregatie van den Index gezonden, dat hij n.l. tot nu toe vier uitgaven zijner Theodicee heeft laten verschijnen, de eerste in 1841, welke het eerst onderworpen is aan het oordeel van den H. Stoel. de tweede in 1845, niet lang na de bemerkingen door de Vergadering van Kardinalen voorgesteld. Beide uitgaven, zooals de schrijver met zijn eigen woorden erkent, — *zijn geheel aan elkaar gelijk, eenzelfde aantal hoofdstukken, paragraphen en bladzijden, dezelfde uitdrukkingen; zij verschillen alleen hierin, dat de tweede uitgave eenige aantekeningen bevat van anderen aard en sommige ingeschoven zinnen, die te zamen ongeveer twaalf bladzijden kunnen vullen. Ook de derde uitgave van 1852 en de vierde van 1863 zijn, gelijk hij zelf zegt, onderling gelijk; zij verschillen veel wat betreft den uiterlijken vorm, maar niet wat betreft de leer.* — Wat verder de Logica betreft, dit tractaat heeft hij wederom in druk doen verschijnen na ont-

---

Quod quidem auctor ipse recenti in epistola ad Emum Cardinalem Ludovicum Altieri, Praefectum S. Concilii libris notandis missa aperte fatetur, quatuor nempe adhuc se publicasse Theodiceae editiones, primam nimirum an. 1841, quae primitus subiecta est S. Sedis iudicio, alteram an. 1845 typis impressam haud ita multo post notationes a S. Cardinalium Consessu propositas. Utraque vero editio, quemadmodum suis ipse verbis fatetur auctor — Similes prorsus sunt, idem capitum, paragraphorum et paginarum numerus, eadem locutiones, hoc solum differunt quod secunda aliquod diversi generis notas et paucas phrases incidentes continet, quae simul paginas forte duodecim implere possint. Editiones vero, ut ipse prosequitur, tertia ann. 1852, et Quarta ann. 1863 etiam inter se similes sunt, et a praecedentibus, si formam exteriorum, non doctrinam spectes, multum differunt. — Ad Logicam porro quod spectat, cum illius tractatum iterum typis mandavit post acceptas S. Consensus notationes, haec in praefatione significavit. — Quantumcumque scripta immutaverim, nunquam minime recedendum esse duxi a principiis, quae in pri-

vangst der opmerkingen der H. Congregatie, zooals hij in zijn voorrede aangeeft. — *Hoeveel ik ook aan mijne geschriften veranderd heb, meende ik echter geenszins te moeten afwijken van de beginselen, die ik in de eerste uitgaven heb aangenomen; ik zou mij echter niet schamen deze op te geven of te veranderen, indien mij iemand aantoonde, dat zij valsch of minder juist waren.* Daarvandaan hebben vermelde Kardinalen geoordeeld, dat de schrijver ten uitvoer moet brengen, wat hij tot nu toe allerminst gedaan heeft, n.l., dat hij de door hem verkondigde leer moet verbeteren op al die plaatsen en in al die hoofdstukken, welke de H. Congregatie van den Index minder heeft goedgekeurd volgens de opmerkingen op beide bovenvermelde folio's vervat en in 't bijzonder op het eerste, dat toch de zaak het duidelijkst en helderst uiteenzet. Hieruit moet echter volstrekt niet opgemaakt worden, dat de overige leeringen goedgekeurd worden, die vervat zijn in de latere uitgaven der werken van den bedoelden schrijver.

Dit gevoelen der Kardinalen heeft Z.H. Paus Pius IX met zijn gezag goedgekeurd en bevestigd.

Dientengevolge zal het de plicht zijn van de herderlijke waakzaamheid en toewijding van Uwe Eminentie, Professor

---

mis editionibus assumpseram, quae tamen repudiare vel mutare me non puderet, si illa falsa vel minus recta esse quisquam ostendisset. — Hinc pariter memorati Cardinales iudicaverunt, exequendum ab auctore esse, quod minime adhuc praestitit, nimirum emendandam illi esse expositam doctrinam in cunctis iis locis seu capitibus, quae Sacer Consensus librorum notandorum iudex minus probavit iuxta notationes in supradictis duobus foliis comprehensas, et peculiariter in primo, utpote quod rem apertius ac distinctius explicat. Ex quo tamen haudquaquam intelligendum est probari doctrinas reliquas, quae in recentioribus operum praedicti auctoris editionibus continentur. Hanc porro Emorum Patrum Sententiam Smus Dominus Noster Pius IX auctoritate sua ratam habuit ac confirmavit.

Quae cum ita se habeant, erit vigilantiae studiiue pastoralis Eminentiae Tuae, admonere doctorem Gerardum Casimirum Ubaghs officii sui, eique etiam atque etiam inculcare ut doctrinam suam ad exhibitas Sacri Consensus notationes omnino componat. Nec vero est cur pluribus excitem verbis Eminentiam Tuam ad dandam cum Episcopis suffraganeis operam ut huiusmodi Emorum Patrum sententia executioni, nulla interiecta mori, mandetur, neque in ista Lovaniensi Universitate, quae ab Ar-

Gerard Casimir Ubaghs op zijn plicht te wijzen, en hem bij herhaling op het hart te drukken zijn leer geheel in overeenstemming te brengen met de opmerkingen der H. Congregatie. Ik behoef verder Uwe Eminentie niet met nog meer woorden op te wekken om met uwe Suffragaan-bisschoppen alles in het werk te stellen, dat deze uitspraak van Hunne Eminenties zonder eenig uitstel uitgevoerd wordt en dat noch aan uwe Universiteit van Leuven, die onder den Aartsbisschop van Mechelen en zijne Suffragaan-bisschoppen staat, noch op de Seminaries en andere onderwijsinrichtingen deze leer nog langer uiteengezet wordt, welke zoodra zij aan het oordeel van den Apostolischen Stoel onderworpen was, beschouwd is van de Katholieke Scholen te moeten worden geweerd.

Dit was mij opgedragen aan Uwe Eminentie namens de Kardinalen ter kennis te brengen, terwijl ik Uwe Eminentie intusschen eerbiedig de hand kus.

Reeds den 14en November liet Ubaghs op dezen brief een zeer uitvoerig schrijven volgen, waarin hij algeheele onderwerping uitsprak, verklaringen gaf over het gebeurde in 1843 en getuigde steeds gemeend te hebben aan de uitspraak van '43 te hebben voldaan: ¹⁾)

Op de eerste plaats wil ik U schriftelijk de verklaring bevestigen, welke ik de eer had U mondeling af te leggen, dat ik mij geheel en volstrekt onderwerp aan de decreten der H. Congregatie van den Index van 1843 en 1844 en aan dat van Hunne Em. de Kardinalen van den Index en van het H. Officie, vergaderd op 21 Sept. 1864 en ik beloof formeel mij nauwkeurig naar die drie decreten te voegen.

---

chiepiscopi Mechliniensis et suffraganeorum Antistitum auctoritate pendet, neque in seminariorum scholis, aliisque lyceis illae amplius explicentur doctrinae, quae, ubi primum ad Apostolicae Sedis iudicium delatae fuerunt, visae sunt a scholis Catholicis emandandae.

Haec significanda mihi eant Emorum Patrum nomine Eminentiae Tuae, cui interim manus humillime deosculor.

Romae, die 11 octobris an. 1864.

(Sign.) C. CARD. PATRIZI,

Domino Cardinali Archiepisco Mechliniensi.

¹⁾) Voor den Franschen tekst zie Delvigne, o.c. pag. 34—41.

Vervolgens, zonder in het minst die volkomen onderwerping te willen beperken of verzwakken, heb ik de eer aan Uwe Em. te doen toekomen de verklaringen, welke ik gevraagd heb Haar te mogen afleggen om mijn goede trouw te wettigen en aan te toonen, dat, zoo ik gedurende twintig jaar niet aan de decreten van de H. Congregatie van den Index voldaan heb, zulks niet is geschied uit gebrek aan eerbied en onderwerping aan het oordeel der H. Congregaties, maar alleen omdat ik, tot op het oogenblik waarop mij het decreet van 21 Sept. 1864 ter kennis is gebracht, in volle oprechtheid meende mij er naar geschikt te hebben.

Ik verklaar vooreerst en volkomen oprecht, dat ik mij hierin vergist heb. Nu de beide Congregaties beslist hebben, dat ik niet voldaan had, kan er dienaangaande geen twijfel meer bestaan; ook bestaat er geen twijfel in mijn gedachten, noch in mijn innerlijke overtuiging. Mijne verklaringen hebben dus enkel en alleen ten doel aan te toonen, dat ik gedurende twintig jaar in volkomen onvrijwillige dwaling heb verkeerd, en dat ik nooit de minste aarzeling gehad heb in mijne gevoelens van eerbiedige en algeheele onderwerping aan de bevelen, raadgevingen en verlangens van den H. Stoel, welke onderwerping ik beschouw als den eersten plicht van iederen Katholiek.

Opdat men over mijn goede trouw kunne oordeelen, moge Uwe Eminentie mij toestaan eenige feiten en documenten aan te halen.

In de maand September 1843 deelde mijn vriend, Graaf Van der Vrecken, die gedurende den zomer een reis naar Rome gemaakt had, mij in een persoonlijk onderhoud mede, dat men mijn werken aan de H. Congregatie van den Index zou hebben voorgelegd. Vreezend, dat mijn beginselen slecht zouden zijn toegelicht, deed ik pogingen om te verkrijgen, dat de hoofdpunten van beschuldiging aan mij medegedeeld zouden worden, opdat ik aldus ophelderingen kon geven. Twee maanden later ontving ik van den Staatssecretaris, Z.Em. Kardinaal Lambruschini, door tusschenkomst van Z.Excell. den Apostolischen Nuntius en van Uwe Eminentie de vijf stellingen uit het decreet van 23 Juni 1843.

Het stuk, dat ik ontving, bevatte niet de woorden: „Bemerkingen van de H. Congregatie van den Index dd. 23 Juni 1843. De Eerw. Heer Ubaghs leert in zijn Theodicee en op sommige plaatsen ook in zijn Logica de volgende stellingen, waarover de H. Congregatie van den Index oordeelt, dat ze verbeterd moeten worden.” Zij bevatte evenmin de volgende woorden: „Dit zijn de voornaamste leermeeningen, welke in voornoemd boek, naar ons oordeel, verbeterd moeten worden. Daarom vermaant de H. Congregatie den Eerw. schrijver om bij een nieuwe uitgave zijn boek te verbeteren en intusschen bij zijn voorlezingen zich van het doceeren dier meeningen te willen onthouden.” Het mij ter hand gestelde stuk luidde eenvoudig: „De schrijver leert in zijne Theodicee en ook op sommige plaatsen zijner Logica de volgende stellingen”, met de vijf stellingen.

Bij ontvangst dezer mededeeling begreep ik, dat ik nadere verklaring en verduidelijking over deze vijf stellingen moest geven. Ik meende, dat de H. Congregatie van den Index, met het oog op mijn stelling van Professor aan de Katholieke Universiteit van Leuven, zich gewaardigd had op mij toe te passen § 10 van de Constitutie van Benedictus XIV *Sollicita ac Provida*, en geen definitieve beslissing had willen nemen alvorens mij gehoord te hebben. In deze overtuiging haastte ik mij een *Memorie van Uitleg en Rechtvaardiging* op te stellen, welke Uwe Eminentie naar Rome heeft willen opzenden. Eene dergelijke *Memorie* zou, tegenover een oordeel dat ik als definitief zou hebben beschouwd, een gebrek aan eerbied mijnerzijds geweest zijn.

De H. Congregatie heeft haar zoo niet opgevat. Zij heeft mijn verklaringen met welwillendheid willen aannemen, getuige een brief van Mgr Pecci, Ap. Nuntius te Brussel. Deze brief vergezelde de mededeeling van het decreet van 1844 en hij werd mij overgebracht door Uwe Eminentie. Ziehier den inhoud.

Brussel, Ap. Nuntiatuur No. 227.

Eminentie,

Ik heb uit Rome het antwoord ontvangen, dat men met ongeduld verwachtte met betrekking tot het werk van Professor

Ubaghs. Hoewel de ophelderingen, welke deze gegeven had, zeer op prijs gesteld zijn, heeft men toch gemeend, dat het voorzichtig en noodzakelijk was, dat men in den herdruk de verbeteringen zou aanbrengen, die aangemerkt zijn op het stuk, dat mij door den Staatssecretaris toegezonden is, en dat ik de eer heb ingesloten aan Uwe Eminentie te overhandigen, opdat Zij zich gewaardige het te doen toekomen aan bovenvermelden Professor, met de opdracht, dat hij zich in zijn nieuwe uitgave wel zal willen schikken naar de verlangens, welke door de H. Congregatie geuit zijn, zoodanig, dat deze moge geregeld zijn volgens de beginselen van zijn godsdienstigheid en rechtshapenheid, vooral wanneer hij spreken moet over wat van zeer essentieelen aard is, n.l. over het bestaan van God.

Terwijl ik den uitslag dezer aangelegenheid aan Uwe Eminentie mededeel, moet ik Haar in opdracht van Zijne Eminentie den Staatssecretaris verklaren, dat men, juist met het oog op den ijver en de aanbevelingen van Uwe Eminentie, zijn best gedaan heeft, dat de afgewachte uitspraak zoo spoedig mogelijk geschiedde, om er vervolgens zonder uitstel de noodige mededeeling van te doen.

Mij aldus van de mij gegeven opdracht kwijtend, heb ik de eer, enz.

(Get.) † J. Aartsbisshop v. Damiate,
Brussel, 23 September 1844. Ap. Nuntius.

Zoodra ik het decreet van 1844, dat dezen brief begeleidde, ontvangen had, haastte ik mij een nieuwe uitgave van mijn Logica en Theodicee voor te bereiden, er de verbeteringen in aanbrengend, die ik noodig achtte om aan de verlangens van de H. Congregatie van den Index te voldoen.

Deze verbeteringen zijn niet voldoende geweest. Dit is een punt, dat nu definitief beslist is. Maar tot het oogenblik, waarop ik kennis gekregen heb van het decreet van 21 Sept. 1864, heb ik eerlijk gemeend, dat zij het wel waren. Ik verzoek Uwe Eminentie mij toe te staan op eenige bijzonderheden in te gaan.

De feiten, die ik aangehaald heb, stellen vast, hoe ik er toe

geleid ben, het decreet van 1844 te beschouwen als het eenig definitieve ten mijnen opzichte. Wat dit decreet betreft, het bevat o.a. de volgende uitdrukkingen:

„Wij meenen, dat eenige weinige plaatsen in het boek, door den Eerw. Heer G. C. Ubaghs in 1844 te Leuven uitgeven onder den titel *Theodiceae seu Theologiae naturalis elementa* aan te stippen zijn, opdat de zeergeleerde schrijver, na het aanbrengen van enkele ophelderingen, de moeilijkheden rondom de beoordeeling van dit boek ontstaan, verwijdere.

Wij meenen, dat in dit alles de bedoeling van den geleerden schrijver eenigszins nader moet verklaard worden, opdat niemand daarin aanleiding ziet om de kracht der bewijzen voor het bestaan van God te verzwakken..... — Meerdere andere punten van denzelfden aard komen er in voor, die wellicht tegen de bedoeling van den schrijver in verkeerden zin zouden kunnen verwrongen worden.”

Deze uitdrukkingen deden mij vermoeden, dat de H. Congregatie mij geen dwalingen in de leer had willen doen verbeteren, noch valsche beginselen doen verlaten, maar dat zij mij alleen ophelderingen en verklaringen vroeg, welke in staat waren om beter mijn gedachte te doen begrijpen. Dat verklaart ook de taal, die ik in de voorrede mijner *Logica* van 1844 gebruikte en in een brief, dien ik onlangs aan Zijne Eminentie Kardinaal Altieri, Prefect van de H. Congregatie van den Index, schreef.

In 1845 heb ik aan Mgr Pecci, Apostolisch Nuntius, twee exemplaren van de nieuwe uitgave mijner *Logica* en *Theodicee* toegezonden, terwijl ik Zijne Excell. verzocht, ze naar Rome te willen zenden, opdat de H. Congregatie zou kunnen oordeelen, of de aangebrachte toevoegingen en veranderingen geheel aan de door Haar uitgedrukte wenschen voldeden. Meerdere malen ontving ik de overtuigende verzekering, dat ik gedaan had, wat mij gevraagd was. De documenten, waarvan ik hier wil spreken, hebben, daar zij niet goedgekeurd zijn door de H. Congregatie noch vooral door den H. Vader, slechts waarde om mijn goede trouw te rechtvaardigen; ik beroep er mij dan ook op, enkel onder dit opzicht. Het zij mij geoorloofd van deze documenten hier over te schrijven den brief, dien mij de

Z.E. Pater Degola, Secretaris der Congregatie van den Index, deed toekomen. Ziehier:

Eerwaarde Heer.

Hoewel ik weet, dat, hetgeen ik U bij dezen ga mededeelen, U door anderen reeds ter kennis gebracht is, breng ik toch, om aan uw verzoek te voldoen, alsook aan de opdracht van Zijne Eminentie den Kardinaal Prefect, gaarne ter uwer kennis, dat de verklaringen en de veranderingen, welke Gij op aanmanen der H. Congregatie in de laatste uitgave uwer *Logica* en *Theodicee* getrouw en overvloedig aangebracht hebt, geheel beantwoorden aan den wensch en het gevoelen derzelfde H. Congregatie. Daarom wensch ik U met uwe volgzzaamheid naar behooren geluk en koester ik den wensch, dat Gij moogt voortgaan met uwe leer over de goddelijke en menschelijke dingen verdienen te verzamelen, welke in overeenstemming zijn met uw groote kennis en godsdienstzin. Vaarwel.

Uw nederige, toegewijde dr
Fr. Th. Antonius Degola O.P.,
Secretaris S. C. I.

Rome, 1 Sept. 1846.

Ten slotte verklaar ik nogmaals, dat ik er mij met de grootste zorg op zal toeleegen, om mij met de meeste nauwgezetheid naar de decreten van den H. Stoel te voegen, en ik zal mijn best doen om zoo spoedig mogelijk mijn werken te verbeteren overeenkomstig de voorschriften dier decreten.

Ik heb het vertrouwen, Eminentie, dat de hier afgelegde verklaringen voldoende zullen zijn om aan te toonen, dat ik nooit gewankeld heb in mijn gevoelens van volkomen onderwerping aan de decreten van den Apostolischen Stoel, het orakel der waarheid.

Wijl Uwe Eminentie er mede belast is, mij bovenvermelde decreten mede te deelen, zou ik mij gelukkig voelen, indien Zij mij ook Hare tusschenkomst zou willen verleenen, om aan de voeten van den Plaatsvervanger van Jesus Christus de uitdrukking mijner meest eerbiedige en volledige onderwerping te doen toekomen.

Ontvang Mgr de hulde mijner gevoelens van diepen eerbied, waarmede ik de eer heb te zijn,

Van Uwe Eminentie
de zeer nederige en onderdanige dienaar,
(Get.) G. C. Ubaghs.

Leuven, 14 November 1864.

Gezien de gematigdheid, waarmede Rome was opgetreden, eerst in 1843 en nog meer in 1844, het lange stilzwijgen dat daar op volgde, de goedkeuring van hooggeplaatste kerkelijke autoriteiten, welke Ubaghs mocht ontvangen, de groote verspreiding, die zijn werken ook op de seminaries vond, en niet het minst de stappen meerdere malen door Ubaghs zelf ondernomen om van Rome een beslissing omtrent zijn leer te krijgen, wanneer we dit alles overwegen, dan is het wel onmogelijk aan de goede trouw van Ubaghs te twijfelen, ook al poogde men, zelfs van bisschoppelijke zijde, zijn houding in een verkeerd daglicht te stellen, waaraan echter ook in Rome niet werd geloofd. ¹⁾

De verklaring van de eenigszins dubbelzinnige en met hun positie schijnbaar strijdige houding, welke de Kardinalen Sterckx, de Andrea e.a. in deze kwestie aannamen, ligt vooral in het feit, dat zij in de werken en de leer van Ubaghs meer oog hadden voor de blijkbaar goede inzichten van den schrij-

---

¹⁾ Henry o.c. pag. 197: Annonçant au Pape la soumission de Ubaghs, le cardinal Sterckx lui faisait parvenir la lettre du 14 novembre. Il l'appuyait de son autorité. „En recevant, l'année suivante (1844), écrivait l'archevêque, les secondes observations, M. Ubaghs a cru, comme le nonce et moi, que les premières étaient abandonnées. Outre la lettre du P. Degola, plusieurs autres faits m'ont fait croire que la Congrégation était satisfaite. Le silence seul qu'elle a gardé pendant vingt ans ne permettait pas d'en douter.”

Rome se montra pleinement satisfaite de la soumission de Ubaghs. Malgré cela l'évêque de Liège ne désarma pas: dans une longue Note adressée au cardinal Sterckx, il s'efforce de prouver le mauvaise foi de Ubaghs; à plusieurs reprises il revient sur ce sujet. Ses efforts restèrent vains, le nonce lui écrivant de faire taire ses ressentiments et déclarant d'autre part au cardinal Sterckx que „le Pape ayant informé V. E. de ses sentiments bienveillants à l'égard de M. Ubaghs, je considère ce point comme écarté de toute contestation.” (27 décembre 1864).

ver; de hier en daar minder gelukkige uitdrukkingen achtten zij daardoor voldoende geneutraliseerd. In deze overtuiging verwachtten zij veel meer van een waarschuwing dan van een veroordeeling. Door die waarschuwing toch was Ubaghs' leer als min of meer gevaarlijk aangeduid; men vreesde misverstand en dus was een nadere verklaring noodig, welke het min of meer gevaarlijke zou kunnen wegnemen. Juist hun hooge achting voor het heldere inzicht en de geloofstrouw van Ubaghs deden hen in de verwachting leven dat een gegeven waarschuwing voor Ubaghs zeker voldoende zou zijn om hetgeen minder gelukkig of zelfs onjuist was uitgedrukt, door wijziging of toelichting geheel in overeenstemming met het Geloof te formuleeren. Door de veranderde mentaliteit in de omgeving werd het gevaar echter van ernstiger afmeting; wat als gevaarlijk was gesignaleerd, bleek hoe langer hoe meer een uitgesproken verkeerde meening te zijn, zoodat herroeping noodig werd. Kardinaal de Andrea beriep zich dan ook op het standpunt der H. Congregatie, om zijn houding van 1860 te verklaren. ¹⁾ Ten slotte mag men ook niet uit het oog verliezen, dat men te Rome geenszins algemeen van meening was, dat Ubaghs' leer met het Geloof in strijd of ook zuiver wijsgeerig onjuist was.

Onmiddellijk begon Ubaghs dan ook weer opnieuw zijn Logica en Theodicee te herzien en zond deze toen ter beoordeeling aan beide Congregaties van het H. Officie en van den Index, echter nog steeds overtuigd van zijn goed recht. ²⁾

---

¹⁾ Daris o.c. pag. 143: Le Cardinal a expliqué plus tard (23 février 1862) le fait de la manière suivante dans une lettre adressée à l'Armonia de Turin: la doctrine des professeurs est la même que celle qui est renfermée dans les ouvrages de M. Ubaghs; or ces ouvrages ont été déferés à la Congrégation deux fois à raison de cette doctrine, mais la Congrégation, après les avoir examinés, n'y a rien trouvé qui soit digne de censure; donc je pouvais en ma qualité de président répondre d'une manière conforme aux antécédents de la Congrégation.

²⁾ In het archief der PP. Capucijnen te Antwerpen wordt nog het volgende briefje bewaard van Ubaghs aan Pater Michel van Hellebecq, 8 April 1865. „En réponse à votre honorée de ce jour, je vous prie de venir me voir. Je Vous montrerai non-seulement les pièces qu'on a publiées contre l'intention du Saint-Siège, mais aussi les autres pièces qui

Helaas, ook deze uitgave werd niet goedgekeurd: beide werken bevatten dezelfde principes als de uitspraak van 1843 en 1844 had veroordeeld; ja zelfs nog meer: er werd verwezen naar een uitspraak van 1861 en op het traducianisme dat hij leerde; ten slotte werd het gebruik zijner boeken verboden. Dit schrijven dateerde van 2 Maart 1866 en was uit naam der beide Congregaties door Kardinaal Patrizi gezonden aan Kardinaal Sterckx, welke uitspraak Paus Pius IX met zijn hoogste gezag bekrachtigde: ¹⁾

Hunne Eminenties de Kardinalen van de H. Inquisitie en van den Index, samen vergaderd op 21 Febr. l.l., hebben een zoo nauwkeurig mogelijk onderzoek ingesteld naar de wijsgeerige werken van Gerard Casimir Ubaghs, Deken en Professor van de Universiteit van Leuven, en vooral naar de laatste uitgave van 1865 van zijn tractaten der *Logica* en *Theodicee*, door hem geschreven, maar nog niet gepubliceerd. Vooral wat betreft de leeringen, reeds sedert 1843 en 1844 door de H. Con-

---

appartiennent à mon affaire et que mes adversaires se garderont bien de publier. Je Vous en laisserai prendre copie. Je Vous raconterai même toute l'histoire de ce procès. Puis nous causerons philosophie. Mais pour faire cela à l'aise, Vous devez venir loger chez moi, où Vous ne trouverez que trois Franciscaines du Triers Ordre et ma servante. Je serai libre dès lundi prochain." Vraagt dan nog gebeden om te eindigen. (ACB. III. 9910).

¹⁾ Litterae ab Emo Card. Patrizi, S.S. Cong. S. Officii et Indicis nomine, ad Emum Card. Sterckx, Archiepiscopum Mechliniensem datae die 2a martii 1866.

Eme ac Rme Domine Obsme.

De libris philosophicis Gerardi Casimiri Ubaghs in Lovaniensi Universitate doctoris decurialis, et praecipue de novissima tractatum *Logicae* et *Theodiceae* editione anno 1865 ab ipso confecta, nondum tamen evulgata, Eminentissimi Patres Cardinales tum Sacrae Inquisitioni tum libris notandis praepositi, conventu simul habito die 21 februarii proxime elapsi, quam accuratissime examen instituerunt. In primisque quod ad doctrinas attinet a Sacra Indicis Congregatione iam inde ab annis 1843 et 1844 notatas, non potuerunt quin aegro quidem animo deprehenderent, cl. auctorem in novissima praedictorum tractatum editione exterioris formae asperitatem utique attenuasse, verba quandoque molliasse, eadem tamen quoad substantiam nunc docere principia, quae in

gregatie van den Index afgekeurd, konden zij niet nalaten met groot ongenoegen te laken, dat de schrijver in de laatste uitgave van voormelde tractaten weliswaar de scherpte van den uiterlijken vorm verzacht heeft en de woorden hier en daar verzwakt, maar dat hij, wat den inhoud betreft, dezelfde principes leert als in de vorige uitgaven; en daarom hebben zij geoordeeld, dat deze laatste uitgave heelemaal niet verbeterd is volgens de opmerkingen, die in de jaren 1843 en 1844 aan den schrijver zijn overgebracht, en waarop hem ten slotte door de H. Congregaties van het H. Officie en van den Index in het jaar 1864 met aandrang gewezen is.

Bovendien zijn gemelde Kardinalen begonnen, hetgeen zij zich, als blijkt uit mijn brief van 11 Oct. 1864 aan de afzonderlijke Bisschoppen van België, hadden voorbehouden, andere leeringen, die vervat zijn in de latere uitgaven der werken van denzelfden schrijver, te onderzoeken. En werkelijk moesten zij duidelijk bevinden, dat in die boeken leeringen verkondigd worden, geheel gelijk aan eenige der zeven stellingen, welke Uwe Eminentie op bijgaand folio zal vermeld vinden, en waarvan de hooge Congregatie van het H. Officie op 18 Sept.

---

praecedentibus editionibus reperiabantur: proindeque iudicarunt, hanc novissimam editionem haud fuisse emendatam iuxta notationes annis 1843 et 1844 auctori transmissas, et denuo a Sacris Congregationibus S. Officii et Indicis anno 1864 eidem inculcatas.

Praeterea quod iam prout ex litteris meis ad singulos in Belgio Episcopos die 11 octobris anno 1864 datis sibi faciendum reservaverant memorati Cardinales, alias doctrinas examinandas susceperunt, quae in recentioribus operum eiusdem auctoris editionibus continentur. Et vero perspicere debuerunt, tradi in illis libris doctrinas plane similes aliquot ex septem propositionibus, quas in adiecto folio Eminentia Tua enuntiatis reperiet quasque suprema S. Officii Congregatio die 18 septemb. anni 1861 haud tuto tradi posse iudicavit: et alias quoque in iisdem libris opiniones referri, quae caute minus quam fas esset, exponuntur. Ita declaranda potissimum omnino essent et emendanda, quae in Anthropologia anno 1848 Lovanii edita pag. 221, n. 428 leguntur de opinione, quam Traducianismum vocant, et quae ibidem pag. 257 et 258, n. 514 occurrunt de vitae principio in homine. Quare Emi Cardinales in hanc devenere sententiam. — In libris philosophicis a Gerardo Casimiro Ubaghs hactenus in lucem editis, et praesertim in Logica et Theodicea inveniri doctrinas seu opiniones, quae absque periculo tradi non possunt. — Quam sententiam SSmus

1861 geoordeeld heeft, dat zij volstrekt niet veilig kunnen verkondigd worden; en ook dat in dezelfde boeken andere meeningen verkondigd worden op minder voorzigtige wijze, dan het behoorde. Dat derhalve liefst geheel en al verklaard en verbeterd moest worden wat in de *Anthropologie*, uitgegeven te Leuven in 1848, te lezen staat op pag. 221 onder nummer 428 over het zoogenaamde *Traducianisme*, en wat in dezelfde *Anthropologie* voorkomt op pag. 257 en 258 onder no. 514 over den oorsprong van het leven in den mensch. Dientengevolge zijn Hunne Eminenties tot de volgende meening gekomen:

In de door Gerard Casimir Ubaghs tot nu toe uitgegeven wijsgeerige boeken, en vooral in zijn *Logica* en *Theodicee* worden leerstellingen of meeningen gevonden, die niet zonder gevaar kunnen gedoceerd worden. Dit gevoelen heeft Z. H. Pius IX bevestigd en met zijn hoogste gezag bekrachtigd.

Hieruit kan Uwe Eminentie gemakkelijk opmaken, dat de geesten der jongelieden door tijdige zorg voor zulke gevaren moeten gevrijwaard worden; vandaar zal het volstrekt noodzakelijk zijn, dat niet alleen die boeken en andere, daaraan ge-

---

Dominus Noster Pius Papa IX ratam habuit et suprema sua auctoritate confirmavit.

Ex quibus Eminentia Tua facile intelliget huiusmodi pericula a iuvenum mentibus opportuno praesidio esse propulsanda; hinc necessarium omnino erit, ut nedum illi libri iisque similes ab Universitate Catholica Lovaniensi et a scholis omnibus arceantur, verum etiam ea adhibeantur opera communi Episcoporum consensu et auctoritate probata, quibus iuvenilis aetas irreprehensibili et sana doctrina in celebri illa Universitate imbuatur.

Non dubitatur, quin professor G. C. Ubaghs ea qua praestat virtute, aliisque Lovanienses professores eisdem opinionibus adhaerentes huic iudicio pareant; neque est cur Eminentiae Tuae maiorem in modum commendetur, ut collatis consiliis cum Episcopis suffraganeis tuis, omnem operam ponas, ut haec, quae Summi Pontificis nomine praecipiuntur, continuo executioni tradantur, et de omnium executione Apostolica Sedes fiat instructa. — Interim Eminentiae Tuae manus humillime deosculor.

(Sign.) C. Card. PATRIZI,
D. Cardinali Archiepiscopo Mechliniensi.

Romae, die 2 martii 1866.

lijk, van de Katholieke Universiteit van Leuven en van alle scholen geweerd worden, maar ook dat men werken gebruikt, door de bisschoppen gezamenlijk goedgekeurd, en welke de jeugd aan uwe beroemde Universiteit een gezonde en onberispelijke leer bijbrengen.

Wij twijfelen niet, of Professor G. C. Ubaghs, gezien zijn voorbeeldige deugd, en ook de andere Professoren van Leuven, die dezelfde leer aanhangen, zullen aan deze uitspraak gehoorzamen; noch behoeven wij Uwe Eminentie met meer aandrang op te leggen, om, na beraadslaging met uwe suffragaan-bisschoppen, alles in het werk te stellen, dat deze namens Z.H. den Paus gegeven voorschriften onmiddellijk ten uitvoer gebracht worden en dat de H. Stoel er van verwittigd worde, dat alles ten uitvoer gebracht is.

De bovenstaande verwijzing naar een uitspraak van 1861 betrof een afwijzing van zeven ontologistische stellingen. Ubaghs en andere Ontologen waren echter van meening dat deze niet hen troffen, maar het Duitsch Pantheïsme of een Pseudo-ontologisme, zooals Ubaghs het noemde. Deze stellingen waren de volgende: ¹⁾

I. De onmiddellijke, tenminste habitueele kennis van God is het menschelijk verstand essentieel, zoodat het zonder haar niets kan kennen; immers zij is het verstandelijk licht zelf.

---

¹⁾ A Sancta Romanae et Universalis Inquisitionis Congregatione postulatum est utrum sequentes propositiones tuto tradi possint.

Prop. I. Immediata Dei cognitio habitualis saltem intellectui humano essentialis est, ita ut sine ea nihil cognoscere possit: si quidem est ipsum lumen intellectuale.

Prop. II. Esse illud, quod in omnibus et sine quo nihil intelligimus, est esse divinum.

Prop. III. Universalia a parte rei considerata a Deo realiter non distinguuntur.

Prop. IV. Congenita Dei tanquam entis simpliciter notitia omnem aliam cognitionem eminenti modo involvit, ita ut per eam omne ens, sub quocumque respectu cognoscibile est, implicite cognitum habeamus.

Prop. V. Omnes aliae ideae non sunt nisi modificationes ideae, qua Deus tanquam ens simpliciter intelligitur.

II. Dat zijn, dat wij in alles kennen en zonder hetwelk wij niets begrijpen, is het goddelijk zijn.

III. De universalia, objectief beschouwd, zijn niet reëel van God onderscheiden.

IV. De aangeboren kennis van God als van het eenvoudig zijn (*esse simpliciter*) bevat alle andere kennis op verheven wijze, zoodat wij door haar van alle zijn, onder welk opzicht dit ook kenbaar is, impliciet kennis hebben.

V. Alle andere begrippen zijn slechts modificaties van het begrip, waardoor wij God kennen als het „ens simpliciter”.

V. De geschapen dingen zijn in God als het deel in het geheel, wel niet in een formeel geheel, maar in een oneindig, hoogst eenvoudig geheel, dat zijn — als 't ware — deelen zonder eenige verdeeling of vermindering van zich zelf buiten zich stelt.

VII. De schepping kan aldus verklaard worden: God brengt het schepsel voort door die bijzondere daad zelve, waardoor hij zichzelf kent en zichzelf wil als onderscheiden van een bepaald schepsel, b.v. den mensch. ¹⁾

Prop. VI. *Res creatae sunt in Deo tanquam pars in toto, non quidem in toto formali, sed in toto infinito simplicissimo, quod suas quasi partes absque ulla sui divisione et diminutione extra se ponit.*

Prop. VII. *Creatio sic explicari potest: Deus ipso actu speciali, quo se intelligit et vult tanquam distinctum a determinata creatura, homine verbi gratia, creaturam producit.*

Feria IV die 18 septembris 1861.

In Congne genli habita in conventu S.M. supra Minervam coram Emis et Rmis DD. S. R. E. Card. contra haeticam pravitatem in tota republica christiana inqtoribus genibus, iidem Emi et Rmi DD. prae-habito voto DD. consultorum, omnibus et singulis propositionibus superius enuntiatis mature perpensis, proposito dubio responderunt: Negative.

(Loco sigili) (sign.) Angelus Argenti S. R. et U. I. Notarius.

¹⁾ Dat men het over deze zeven stellingen verre van eens was, blijkt o.a. uit den volgende brief van den aartsbisschop van Tours

Ubaghs onderwierp zich volledig; den 23en Maart 1866 schreef hij aan Kardinaal Sterckx: „Volgens den plicht van elk katholiek priester haast ik mij U te verklaren, dat ik mij op eenvoudige, absolute en algeheele wijze onderwerp aan deze

---

aan den bisschop van Nantes, 13 Maart 1862, door de *Revue Catholique* overgenomen uit de *Correspondant*:

Je n'ai pu vous écrire de Rome que d'une manière bien succincte à propos des renseignements que vous m'aviez prié de recueillir. Arrivé à Tours depuis quelques jours, je profite des premiers moments de loisir pour vous donner sur ce sujet quelques autres détails.

Malgré les grandes préoccupations du moment, les controverses soulevées sur le sens des sept propositions condamnées le 18 septembre par le Saint-Office ont attiré l'attention des esprits à Rome même, surtout parmi les hommes qui s'appliquent aux études philosophiques.

J'ai interrogé un grand nombre de prélats les plus instruits et les plus compétents sur ces matières, ceux en particulier qui étaient le plus en mesure de connaître le sens et l'objet du jugement qui a été rendu. Ils m'ont tous exprimé la conviction que l'intention du Pape et de la Sacrée Congrégation n'a point été de toucher aux opinions enseignées dans les écoles et connues sous le nom d'ontologisme. C'est le panthéisme qu'on a eu en vue et qu'on a voulu atteindre, ainsi que vous l'avez pensé tout d'abord.

Voilà, Monseigneur, sur la question capitale que vous vouliez avant tout éclaircir, ce que j'ai recueilli aux sources les plus sûres et les plus autorisées.

En ce qui concerne la doctrine elle-même, j'ai cru reconnaître que, à Rome, comme ailleurs, les esprits sont partagés. On emploie des termes différents de ceux qui sont en usage chez nous; mais il y a là deux écoles qui répondent à celles qui existent en France. Les uns professent le système péripatéticien, les autres sont platoniciens. On trouve de part et d'autre des hommes éminents; les congrégations religieuses elles-mêmes prennent parti pour l'une ou l'autre opinion.

Au reste, les controverses présentes ne me paraissent pas différentes de celles qui ont été agitées pendant tout le moyen âge, et dont on trouve déjà la trace dans les écrits des Pères les plus illustres de l'Eglise grecque et de l'Eglise latine.

Peut-être les préventions qui se sont élevées en quelques endroits contre l'ontologisme tiennent-elles en grande partie à la nouveauté du mot, qui a pu faire croire aux esprits qui ne pénètrent pas au fond des choses que ce terme exprimait une doctrine nouvelle. Mais à Rome, où l'on procède avec tant de sagesse et de maturité, on ne s'arrêtera pas à l'expression, on examinera la doctrine; et, comme cette doctrine a été jusqu'ici librement professée dans les écoles et qu'elle compte parmi ses

beslissing." Van zijn collega's kon dit niet zonder meer gezegd worden; eenige meenden n.l., dat men het Traditionalisme nog wel mocht aanhangen, maar niet meer onderwijzen. ¹⁾

Nog was de strijd hiermede niet ten einde. Ook het Concilie van het Vaticaan ²⁾ zou zich met dit Leuvensch Traditionalisme bezig houden, terwijl 1 October 1870 een nieuwe verkla-

---

partisans des hommes non moins distingués par les plus hautes qualités de l'intelligence que par leur attachement à la foi catholique, il n'est pas présumable qu'elle soit jamais de la part du Saint-Siège l'objet d'une censure.

Je crois donc que Votre Grandeur peut être tranquille sur l'enseignement philosophique donné dans son séminaire, qui est du reste celui d'un grand nombre d'établissements ecclésiastiques.

Au demeurant, Monseigneur, nous ne sommes pas de ces esprits qui veulent à toute force avoir raison; nous ne demandons qu'à connaître la bonne doctrine pour nous y attacher. *Amicus Plato, magis amica veritas.*

Agréez, Monseigneur, la nouvelle assurance de tout mon dévouement et de mon tendre respect.

Signé: J. HIPPEL, Arch. de Tours.

¹⁾ Henry, o.c. pag. 198: Le bruit y (à Rome) était parvenu que quelques professeurs n'interprétaient pas comme il le fallait, la dernière résolution du Saint-Siège. Et de fait, certains traditionalistes recouraient à une distinction de nature, pensaient-ils, à concilier à l'obéissance due au Saint-Siège et l'attachement qu'ils gardaient à leurs idées. Les professeurs Beelen et Lefebvre estimaient la décision de Rome simplement disciplinaire: il était défendu d'enseigner le traditionalisme, non d'y adhérer. Laforêt ne partageait pas cet avis; il considérait pourtant l'opinion de ces collègues comme probable et licite.

Les évêques réunis entendirent les deux professeurs et firent rapport à Rome. La réponse de Rome montre la volonté d'en finir. „Tout ce qui concerne la question de Louvain, y est-il dit, a été mûrement examiné et les réponses données ont tenu compte de tous les éléments de la question. Une chose reste donc à faire: se soumettre parfaitement.”

Une lettre des évêques au recteur et aux professeurs ecclésiastiques de l'Université; leur fit connaître la réponse romaine. Une formule d'adhésion y était jointe. Elle fut signée de tous ceux qui, de façon quelconque, avaient adhéré aux doctrines réprouvées.

Le 15 janvier 1867, le cardinal Patrizi déclarait que les professeurs avaient pleinement satisfait aux désirs du Pape et des cardinaux.

²⁾ Zie hiervoor: Henry. *Le Traditionalisme et l'Ontologisme à l'Université de Louvain*, pag. 142-143.

ring van het Belgisch Episcopaat verscheen, welke een bevestiging inhield van alle decreten aangaande het Traditionalisme en Ontologisme, met name van den brief van 2 Maart 1866 ¹⁾. Ubaghs stond hier echter geheel en al buiten.

Volgens Jacobs n.l. had Ubaghs in 1865 zijn emeritaat aangevraagd en verkregen. Dit schijnt echter onjuist te zijn. Want niet alleen staat hij in het jaarboek der Universiteit van 1866 nog als professor vermeld, maar de archieven van het aartsbisdom Mechelen bevatten een brief van 21 Maart 1866 van de bisschoppen aan den Rector van de Universiteit, waarin Ubaghs zijn ontslag moest nemen. Den 5en Mei 1866 deelt Kardinaal Sterckx in een brief aan Kardinaal Patrizi mede, dat Ubaghs zijn ontslag genomen had. Zoodat dit feit tusschen de genoemde data moet hebben plaats gehad.

Ubaghs was dus veroordeeld. Om heterodoxie? Met Henry mogen we zeggen: zeker niet! Zijn werken werden verboden en zijn leer gevaarlijk verklaard, verder echter niet. ²⁾

---

¹⁾ Zie De Katholiek, 1871, pag. 43 vlg.: Verklaring der Hoogwaardige Bisschoppen van België, overgenomen uit de Nouvelle Revue Théologique.

²⁾ Henry, o.c. pag. 148 en 149: Le traditionalisme de Louvain était donc condamné. L'était-il comme hérésie? Assurément non. En parlant, dans sa lettre du 7 août 1870, le cardinal Patrizi disait: „Haud te profecto latet..... illas absque periculo tradi non posse.”

La doctrine de Louvain est donc déclarée simplement dangereuse.

L'archevêque de Malines, Mgr Dechamps, reçut du reste de l'assesseur du Saint-Office des explications éclairant d'un jour complet la portée de la condamnation du traditionalisme. Ce qu'on a voulu atteindre chez Ubaghs, ce sont les doctrines de la nécessité absolue de la révélation et de l'impossibilité de donner de l'existence de Dieu une preuve qui ne se réduise pas en quelque sorte à un acte de foi.

L'Exposé de 1860 a-t-il donc été atteint? Oui et non.

L'Exposé pris prout jacet, abstraction faite des écrits qu'il prétend résumer, a un sens que n'atteint aucune condamnation. (Étant donné que la question de la nécessité de l'enseignement „non attingitur” et que d'autre part l'Exposé ne mentionne pas la nécessité de la révélation).

Mais l'Exposé résumait des doctrines éparées dans des livres et des revues. Or, s'il ne fait pas mention expresse de la révélation, la nécessité absolue de la révélation était néanmoins enseignée par les traditionalistes. L'Exposé ne rétractant pas cette doctrine, celui-ci a été

Huib Ubaghs vertelde nog, zooals hij dit van zijn vader en zijn neef den geoloog gehoord had, dat zijn oom de veroordeeling van Rome vooral toeschreef aan het drijven der Jezuïeten, waarvoor een actie van Pater Kleutgen aanleiding schijnt te zijn geweest.¹⁾ Dat kon hij niet verdragen. Voor de definitieve veroordeeling, in de dagen van strijd, liet hij zich daarover soms zeer scherp uit en gaf hij te kennen niet te zullen wijken, ook al werd het aantal tegenstanders steeds grooter en onder hen dat van mannen van het hoogste gezag. Hij bleef er tot

---

considéré comme un voile jeté sur elle et atteint in sensu auctorum.

„Qu'il ait été justement atteint en ce sens, écrit Mgr Dechamps, j'en ai eu autrefois une preuve personnelle. Voici comment: ayant écrit à M. l'abbé Cognat des lettres publiées alors dans l'Ami de la Religion, j'y ai inséré à dessein un passage où je supposais que les professeurs de Louvain, ne parlant plus de la révélation dans leur Exposé de 1860, rétractaient ce qu'ils avaient écrit de la nécessité naturelle ou physique de la révélation primitive, pour donner à la raison humaine la connaissance de Dieu et de la religion naturelle. Je demandai à M. Ubaghs de vouloir bien reproduire ces lettres dans la Revue de Louvain. Il me répondit qu'il ne le pouvait pas, vu qu'il ne partageait pas le sentiment que j'exprimais dans ces lettres au sujet des professeurs de Louvain”.

L'ontologisme, lui, ne fut pas atteint directement. Deux évêques, notamment Mgr Pecci, en demandèrent la condamnation; leur postulatum ne fut pas pris en considération.

Plus tard un autre évêque proposa de condamner l'ontologisme en même temps que le traditionalisme. „Mais la Députation de la foi jugea cette proposition inacceptable par cette seule raison que la question si importante de l'ontologisme ne pouvait être ainsi traitée à la légère..... D'ailleurs, en demandant d'écarter la proposition du débat actuel, le Concile n'entendait préjuger en rien de la question; celle-ci restait intacte comme avant.”

La déclaration du Saint-Office sur les sept propositions demeurait cependant en vigueur; la lettre du 7 août 1870 fait mention de l'ontologisme, confirmant ainsi celle du 2 mars 1866.

Ainsi Ubaghs se trouvait trois fois atteint par les décisions du concile: comme traditionaliste, comme fidéiste et comme ontologiste, sans compter que restaient prohibées ses théories sur l'origine de l'âme et son rôle dans le composé humain.

¹⁾ Henry o.c. pag. 196 in noot: Les notes de Mgr Aerts mentionnent à cette époque (rondom 1864) une assez vive opposition du P. Kleutgen aux doctrines de Louvain.

het laatst een vrije kwestie in zien en dacht er niet aan, toe te geven. „Herroepen? Nooit” zou hij dan ook hebben gezegd, „want dan zou ik een leugenaar zijn en ik ben overtuigd van de waarheid van hetgeen ik geschreven heb.” Velen, die hem minder goed kenden, vreesden dan ook, dat Ubaghs zou afvallen. Zoover kwam het echter geenszins, want toen de beslissing viel, had hij gezegd: Rome heeft gesproken en Rome gehoorzaam ik! Hij vond het jammer, dat hij zijn werk moest staken, maar in het belang van den godsdienst was het beter dat het verboden werd.

Tot zoover Ubaghs' neef.

Jacops vertelt er nog van: geen klacht, geen bitter woord kwam over zijn lippen. Integendeel prees hij zich zelf gelukkig, aan den rand van een onvermoeden afgrond te zijn terughoudend. Tot een vriend had hij gezegd: „Ik hield een dwaalleer; in ieder geval vergiste ik me, en ik zag het niet. Al mijn verlangen is, mijn werken te kunnen herzien naar de beslissingen van den H. Stoel.” God stelde zich tevreden met zijn goeden wil, voegt Jacops hieraan toe; een aanval van beroerte stelde hem niet in staat z'n werken voort te zetten. ¹⁾ Toch schijnt hij nogmaals zijn voornaamste tractaten aan de Congregatie van den Index ter beoordeeling te hebben toegezonden, al bestaat hieromtrent geen zekerheid. ²⁾

Van nu af aan was zijn leven nog slechts één lange biddag, waarop Sint Bonaventura zijn ziel geleiden zou tot God en Franciscus hem als lid der Derde Orde de ware armoede van geest leeren. Nooit was hij trouwens gehecht geweest aan het aardsche. Hadden zijn boeken, die zulk een groote oplage vonden, hem veel geld opgebracht, even spoedig gaf hij het weer

---

¹⁾ Jacops o.c. pag. 436.

²⁾ Henry, *Le Traditionalisme et l'Ontologisme à l'Université de Louvain (1835—1865)*, pag. 141, in noot: „Sans se décourager, Ubaghs se remit à corriger ses ouvrages.” Le 5 février 1868, il écrivait à Mgr Dechamps, archevêque de Malines, que l'Ontologie, la Psychologie, la Logique et la Théodicée étaient entre les mains du P. Modena. On ne sait quel accueil fut fait aux ouvrages transformés; ceux-ci ne virent jamais le jour.” Ook verdere nasporingen om hieromtrent eenige oplossing te verkrijgen, bleven vruchteloos.

uit aan goede werken, vertelde zijn neef; de laatste editie van zijn *Logica en Theodicee*, welke Ubaghs, na de opdracht in 1864, om deze volgens de opmerkingen van 1843 en 1844 te wijzigen, aan de Congregatie had gezonden, maar welke door deze in 1866 verboden was, zou hij zelf geheel en al hebben bekostigd, opdat zijn drukker er geen schade van ondervinden zou. ¹⁾ Samen met Pastoor Erens van Nederweert en Pastoor Ariens van Valkenburg stichtte hij in 1865 te Valkenburg een onderwijs-inrichting voor jonge meisjes, dat werd toevertrouwd aan de Zusters Franciscanessen van Heijthuisen. Op wensch van den bisschop van Roermond en met goedvinden der erfgenamen werd deze inrichting omgebouwd tot een moderne meisjesschool, waartoe den 23sten December 1920 definitief besloten werd; de oorspronkelijke inrichting is daarbij hoofdzakelijk blijven bestaan als klooster der zusters. Te Leuven, waar hij woonde in de Rue Vleminckx no. 45, vindt men echter, behalve zijn graf, niets meer dat nog aan Ubaghs doet herinneren. Zijn huis bestaat niet meer en zelfs geen portret van hem is nog te vinden. Hing er vroeger een in de bibliotheek der Universiteit, met de boekerij is ook dit omgekomen in den bekenden brand van Leuven gedurende den wereldoorlog.

Toen in 1868 Kardinaal Dechamps, opvolger van Kardinaal Sterckx, bij een bezoek aan Leuven ook Ubaghs opzocht, dien hij reeds vanaf Rolduc gekend had, verklaarde hij, dat Ubaghs hem bewonderenswaardige gevoelens van geloof en onderwerping aan alle decreten van den H. Stoel had betoond; hij had slechts een verlangen gekend, dat hem van Rome een woord mocht bereiken, waaruit hij zou zien, dat Christus' Plaatsvervanger wist, dat hij nooit ook maar één enkel oogenblik gemeend had, niet in overeenstemming te handelen met de voorschriften van den H. Stoel. „Maar zoo God niet wil dat ik dezen troost hier op aarde ondervind, dan wil ik dien evenmin. Ik wil slechts wat Hij wil”.

Tegenover Jacops uitte hij zijn dankbaarheid, dat hij de H. Mis in een eigen huiskapelletje mocht opdragen, en hij zette

---

¹⁾ Jammer genoeg waren bij de firma Vanlinthout, welke de voornaamste werken van Ubaghs uitgaf, omtrent de verschillende uitgaven van diens boeken, geen gegevens meer te vinden.

daarna uiteen, hoe de ware wijsheid slechts bestaat in te leven met en voor God.

Den 3en Februari 1869 legde hij nogmaals eene verklaring af aan zijn biechtvader, kanunnik d'Hollander, oud-professor in de theologie, die dit door Ubaghs eigenhandig geschreven stuk eenige dagen na diens dood afstond aan kanunnik Jacops: ¹⁾

Onbekend met het oogenblik, waarop het God behagen zal mij uit dit leven terug te roepen, verklaar ik mij geheel te onderwerpen en getrouw te gehoorzamen aan al hetgeen het Katholiek Geloof voorschrijft, en in het bijzonder aan alle beslissingen der Kerk en aan al wat de H. Stoel heeft besloten of nog besluiten zal aangaande mijn leven, mijn geschriften en mijn leer, daar ik met Gods hulp wil leven en sterven als een gehoorzaam en met eerbied vervuld zoon van de Roomsche Katholieke Kerk.

Ter bevestiging hiervan teeken ik vrij en eerlijk deze verklaring, welke ik toesta te publiceeren, indien of wanneer mijn biechtvader dit gepast zal vinden.

Leuven, 3 Februari 1869.

(Get.) G. C. UBAGHS, prof.

15 Juni 1874 mocht hij nog zijn vijftigjarig priesterfeest vieren. Vanwege zijn slechten gezondheidstoestand werden geen openbare feestelijkheden gehouden. Toch mocht hij nog vele blijken van belangstelling ondervinden. Mgr Dechamps scheef

---

¹⁾ Incertain du moment où il plaira à Dieu de me rappeler de cette vie, je déclare me soumettre et obéir fidèlement à tout ce que la Foi catholique prescrit, et en particulier à toutes les décisions de l'Eglise et à tout ce que le Saint-Siège a décidé, ou décidera, à l'égard de ma vie, de mes écrits et de mes doctrines, voulant, avec la grâce de Dieu, vivre et mourir comme un fils obéissant et très-respectueux de l'Eglise catholique et romaine.

En foi de quoi, je signe librement et consciencieusement cette déclaration, que je permets de publier si ou quand mon confesseur le jugera à propos.

Louvain, le 3 février 1869.

(Signé): G. C. UBAGHS, prof.

hem een hartelijken brief en de Rector met vele professoren der Universiteit kwamen hem gelukwensen. „Nooit heb ik zulk een vreugde ondervonden als thans”, zei hij na afloop.

Langzaam kwam de dood. Na de laatste H. Sacramenten te hebben ontvangen, stierf hij den 15en Februari 1875. Zijn stoffelijke overblijfselen rusten op het kerkhof van de abdij van het Park. Maar de herinnering aan hem bleef voortleven bij professoren en studenten, en zelfs die hem bestreden hadden om zijn wijsgeerige opinies, legden getuigenis af van zijn voortreffelijken geest en zijn stichtend priester-leven. Met Ubaghs was tevens de laatst overgeblevene hoogleeraar heengegaan, die de oprichting der Katholieke Universiteit had meegemaakt.

HOOFDSTUK III.

UBAGHS' LEER.

Het kernpunt van Ubaghs' systeem is gelegen in zijn leer, welke een dualistisch karakter draagt. Niet alleen omdat hij dit opbouwde uit het Ontologisme en het Traditionalisme, zoodat hij den mensch eenerzijds het bezit der ideeën toekent, zonder daarvan echter actueele kennis te hebben, en hij anderzijds de traditie noodig acht, opdat de mensch tot actueele kennis kome; maar ook doordat hij het menschelijk verstand zelf niet alleen passiviteit maar ook activiteit toekent. Daar hij onder kennen echter hoofdzakelijk verstaat het bewustzijn der waarheden van moreele en metaphysieke orde ¹⁾, welke juist den mensch zijn aangeboren, en welke van objectieven aard zijn, daarom ligt het zwaartepunt zijner leer in het Ontologisme, dat hij zelf noemt de leer der onmiddellijke of objectieve ideeën. ²⁾

Aan het woord „idee” geeft hij echter vier verschillende teekenissen, evenals deze toekomen aan het woord „gezicht” b.v., en wel het gezichtsvermogen, de act van zien, het object dat gezien wordt, b.v. een landschap en ten slotte een copie van hetgeen gezien wordt, een teekening of schilderij. ³⁾ En

---

¹⁾ *Logicae seu Philosophiae rationalis elementa*, editio quinta, 1856, pag. 119. *Cognitio definiri potest conscientia veritatis, praesertim objectivae*. Pag. 118. *Veritates vel subjectivae sunt, si non exstant nisi vi cogitationis nostrae, ut cogitata et opiniones cuique propria, vel objectivae sunt, si aliquid rei sint, sive substantia, sive proprietas sive relatio, etiamsi de eis nullus homo cogitat; waarvan de voornaamste zijn de: veritates absolutae ordinis moralis ac metaphysici quae sensus naturae dictamine aut rationis intuitione discernuntur.*

²⁾ *Essai d'Idéologie Ontologique, ou considérations philosophiques sur la nature de nos idées et sur l'ontologisme en général*, 1860, pag. 74: *L'ontologisme n'est autre chose que le système des idées immédiates et objectives.*

³⁾ *Précis de Psychologie*, 5e édition 1857, pag. 41. *De même qu'on désigne par le mot „vue” principalement quatre choses différentes: la faculté de voir, l'acte de voir, l'object de la vision, p. e. un*

naar aanleiding dezer indeeling bouwt hij heel zijn ontologische ideeënleer op en beschouwt hij aldus achtereenvolgens de idee als kenvermogen, als te kennen object, als act van kennen en als resultaat der kenact of als begrip. ¹⁾

Onder aangeboren idee is nu te verstaan de idee als kenvermogen, d.w.z. dat er iets bestaat inhaerent aan onzen geest, dat de actueele kennis voorafgaat, maar waardoor de mensch juist in staat is de rationeele waarheden te leeren kennen ²⁾ d.i. de waarheden van metaphysieke en moreele orde ³⁾, wat neerkomt op de principes der speculatieve en practische orde, met name van het Godsbestaan en de geboden der natuurwet. Hiervoor geldt dus zijn leer der aangeboren ideeën alleen en bijgevolg niet voor zintuigelijke kennis. ⁴⁾

---

paysage et le dessin qu'un artiste ferait de cet objet, de même on donne le nom d'idée, qui est dérivé de celui-là, particulièrement à quatre choses diverses: à la faculté de connaître rationnellement, à l'acte de la connaissance rationnelle, à l'objet de cette connaissance, et à la copie ou formule intellectuelle que nous faisons de cet objet en le concevant. Il s'agit ici uniquement de l'idée nommée en troisième lieu, qu'on appelle aussi idée objective.

Zie ook Ideologie, pag. 6.

¹⁾ Ideologie, pag. 6. Dans tout acte intellectuel se rapportant à des vérités rationnelles ces quatre choses désignées par le mot idée se trouvent réunies; c'est pourquoi, afin d'exposer aussi clairement qu'il nous sera possible en quoi consiste la nature de nos idées, nous nous proposons de traiter: 1e. de l'idée en tant que faculté de connaître; 2e. de l'idée en tant qu'objet à connaître; 3e. de l'idée en tant qu'acte de connaître; 4e. de l'idée en tant que résultat de cet acte.

²⁾ Ideologie, pag. 7. L'idée, envisagée comme faculté de connaître est ce qu'on appelle ordinairement idée innée, quoique ce terme indique, selon la plupart des partisans des idées innées, quelque chose de plus qu'une faculté vide ou une pure et nue puissance de connaître .....on appelle communément idée innée ce quelque chose d'inhérent à notre esprit et d'antérieur à la connaissance actuelle, en vertu de quoi il est capable de connaître des vérités rationnelles autrement que par une transformation des sensations ou par une transmission orale.

³⁾ Logica, 1856, pag. 129. Veritatum (rationalium seu) metaphysicarum nomine significamus principia tum stricte metaphysica tum moralia, praesertim quae legis naturalis fundamentum sunt.

⁴⁾ Ideologie, pag. 7. On ne donne guère le nom d'idée ou d'idée innée à notre faculté de connaître les choses individuelles et sensibles.

Die aangeboren idee is echter tegelijk subjectief en objectief, in zooverre zij eenerzijds bestaat in de tegenwoordigheid der rationeele waarheden in onzen geest, welke zelve het licht zijn van ons verstand en anderzijds in eene betrekking van ons verstand tot die waarheden, waardoor wij reeds voor alle actueele kennis een vaag gevoel dier waarheden bezitten en een geschiktheid om die te kennen, zoo al de andere voorwaarden om de kenact te stellen vervuld zijn. ¹⁾ Het begrip aangeboren idee omvat dus met het aangeboren zijn der idee ook de objectiviteit dier idee, dus met het vermogen om te kennen de tegenwoordigheid in den geest der objectieve idee of van de idee als object der kennis, d.i. het intelligibile, dat onmiddellijk door onzen geest wordt gevat als wij een waarheid kennen of begrijpen. ²⁾ De idee is dus als objectieve realiteit werkelijk van onze geboorte af in onzen geest tegenwoordig, en hierdoor is de mensch in staat de rationeele waarheden te kennen; want dat intelligibile of die objectieve idee der absolute waarheden is juist niets anders dan die waarheid zelf, voor zoover zij kan worden gezien of waargenomen door ons verstand; vandaar dat men de aangeboren, objectieve idee ook wel noemt onmiddellijke idee.

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 15. Pour ce qui nous regarde, nous pensons que toute idée innée est constituée de deux choses inséparables, ou qu'on ne peut séparer sans détruire l'idée elle-même, et dont l'une est subjective et l'autre objective. Descartes se trompe en représentant l'idée innée comme une pure faculté vide et sans contact avec rien de réel; Leibniz lui-même, dans sa conclusion, laisse trop à l'ombre le côté objectif de ces idées. Il nous semble qu'il faut dire que les idées innées consistent, d'une part, dans la présence à notre esprit de ces vérités rationnelles qui sont la lumière de notre intelligence, et d'autre part, dans une affinité de notre esprit avec ces vérités en vertu de laquelle il a, déjà avant toute connaissance, comme un pressentiment ou sentiment vague de ces vérités et une aptitude à les connaître, lorsque toutes les conditions nécessaires pour faire cet acte se rempliront. En un mot, le concept d'idée innée implique avec la faculté de connaître la présence de l'idée objective.

²⁾ *Idem*, pag. 16. L'idée objective ou l'idée considérée comme objet de la connaissance, est ce quelque chose d'intelligible qui est immédiatement perçu par notre esprit lorsque nous connaissons ou apercevons une vérité.

Tusschen een waarheid en de objectieve idee ervan bestaat dus geen ander verschil dan dat de waarheid is het echte object op zich zelf beschouwd, terwijl de objectieve idee die waarheid is, in zooverre zij intelligibel is of vatbaar voor onzen geest. ¹⁾ Die ideeën kunnen het natuurlijke licht van ons verstand worden genoemd en derhalve zijn het de absolute, noodzakelijke, eeuwige en onveranderlijke waarheden zelve, waardoor ons verstand kent. ²⁾ Toch kan het zijn, dat ons verstand die waarheden zelf niet vat, ofschoon er alles door begrepen wordt; immers, ook het fysieke licht wordt niet steeds door ons opgemerkt, ofschoon het dag en nacht voor ons aanwezig is, terwijl men er ook de oogen voor sluiten kan. Hetzelfde kan ook het geval zijn met het licht van ons verstand. ³⁾ Ofschoon

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 16, (in noot). Les partisans des idées immédiates ne reconnaissant point d'autre différence entre la vérité et l'idée objective sinon que la vérité est la chose vraie considérée en elle-même et l'idée cette vérité en tant qu'intelligible, concevable ou percevable pour l'esprit; c'est pourquoi ils prennent souvent les mots vérité et idée comme synonymes. Mais ils ne donnent pas le nom d'idée à un objet sensible qui serait perçu immédiatement.

Idem, pag. 50. Il ne reste donc qu'à répéter, en d'autres termes, que les idées objectives des vérités absolues ne sont autre chose que ces vérités elles-mêmes, en tant qu'elles peuvent être vues ou aperçues par notre intelligence.

²⁾ Idem, pag. 74. La véritable lumière de notre intelligence, les premiers principes de la raison, qui doivent être la règle de tous nos jugements et la base de tous nos raisonnements dans l'ordre supra-sensible, ne sont autre chose que les vérités absolues, nécessaires, immuables, éternelles.

³⁾ *Anthropologiae Philosophicae elementa* 1848, pag. 46. Hae veritates utique semper animo praesentes sunt, et lumen rationis objectivum constituunt, et quamvis ope huius luminis a nobis intelligantur quaecumque intelligimus, illud ipsum tamen a nobis non semper percipitur, sed quemadmodum lumen physicum neque diu neque noctu esse desinit nec tamen semper sentitur, atque etiam claudendo oculos vitari potest, ita illud animi lumen nunquam menti nostrae praesens esse cessat, etsi non semper percipiatur, sive dum mentis oculus non satis firmus est ad illud contemplandum, sive dum ad alia divertitur. Quin imo, ut hanc analogiam prosequamur, sicut lumen physicum, quo omnia visibilia cernimus, non cogitato videmus nisi iam visis multis aliis; ita et veritates generales, quibus alia quaecumque concipimus, non meditate cogitamus, nisi postquam earum ope iam multa cognovimus.

dit door Ubaghs eigenlijk gezegd wordt van de aangeboren ideeën nog vóór hij ontologist is geworden, blijft dit ook daarna gelden; reeds toen bleek de kiem voor zijn Ontologisme aanwezig.

Kan het dus zijn, dat onze geest die waarheden niet steeds opmerkt, toch ziet hij ze steeds onmiddellijk. Ons verstand kent het object zelve en niet een beeld ervan, een gelijkenis of vorm. De mensch bezit geen tusschenideeën, geen intermédiaires, of hoe men ze noemen mag, een of ander ding geplaatst tusschen het kennende verstand en het te kennen object, en dat dit te kennen object representeert. Neen, ons verstand kent volgens Ubaghs dat object zelf, zonder hulpmiddel, waardoor het verstand juist erin belet zou worden het reële object onmiddellijk te kennen. ¹⁾

De Wulf zegt dan ook, dat men Ubaghs wel den grooten tegenstander van de tusschenideeën genoemd heeft. ²⁾ En inderdaad, in zijn verschillende handboeken komt hij hier telkens op terug en bestrijdt hij alles, wat maar op een tusschenidee lijkt, fel. Ook Sint Thomas, dien hij anders zoo gaarne aanhaalt

---

¹⁾ Ideologie, pag. 17. Par idée intermédiaire on entend une chose quelconque placée entre l'intelligence qui connaît et l'objet à connaître. Cette chose, qu'on a appelée successivement image, simulacre, fantôme, type idéal, forme, espèce, idée représentative, ou simplement idée, est regardée par ses partisans comme un être représentatif des objets à connaître comme l'objet immédiat de l'intelligence, au moyen duquel celle-ci aperçoit les choses qu'elle connaît..... ils prétendent que notre esprit ne voit qu'une certaine idée, image ou forme, immédiatement présente à l'âme, et moyennant laquelle les objets nous étant connus, nous jugeons qu'ils existent réellement.

Idem, pag. 74. Ces vérités sont immédiatement présentes à notre esprit et agissent directement sur lui; elles ne sont pas connues par notre intelligence au moyen d'idées intermédiaires, d'espèces impresses et expresses, de formes purement subjectives, d'images ou de ressemblances représentatives et qui seules seraient vues par l'entendement; mais elles sont aperçues d'une manière directe et immédiate par l'esprit suffisamment préparé; dans le sens philosophique du mot, elles sont vues par notre intelligence.

²⁾ M. de Wulf, Histoire de la Philosophie en Belgique, Brussel-Parijs, 1910, pag. 306: On l'a appelé le grand adversaire des idées intermédiaires.

ter bevestiging van zijn eigen leer, ontkomt hieraan niet. Thomas' species impressae et expressae, de ingedrukte en tot uitdrukking gebrachte beelden, beletten ons het object onmiddellijk te zien, volgens Ubaghs, en dus moet hij St Thomas hier bestrijden. ¹⁾

Na in zijn Vlaamsche vertaling van Bonaventura's *Itinerarium mentis in Deum* een uiteenzetting gegeven te hebben over het peripatetische stelsel, zegt hij ²⁾: „Wij oordeelen dat dit leerstelsel ongegrond is, en dat onze geest de lichamelijke voorwerpen zoowel als de geestelijke waarheden zonder tuschenkomst van zulk een beeld of gelijkenis ziet, kent of waarneemt. Maar het is aen onzen geest eigen, terwijl hij een voorwerp of eene waarheid kennend betracht, er zich eene denkform van te maken, gelijk men een afbeeldsel maakt van een oorspronkelijk wezen, om er voortaan gemakkelijk aen te denken. En deze denkform is geen beeld of gelijkenis dat de kennis voorafgaat als een noodzakelijke voorwaarde om kunnen te kennen, maer zij is een voortbrengsel van ons denkvermogen, een denkbeeld of gelijkenis gevormd door onzen geest, een denkbeeld dat ons het oorspronkelijk voorwerp niet belet te zien, maer ons deszelfs denken en herdenken vergemakkelijkt. Zie over deze manier van oordeelen den H. Anselmus, Monolog. 33e hoofdst., die aldaer leert, niet dat het voorwerp een beeld in onzen geest voortbrengt, maer dat onze geest zich een beeld vormt van het voorwerp dat hij denkt”

Toch geldt dit alles een ander maal weer, enkel waar het betreft de rationeele waarheden; corporeele dingen kunnen mogelijk wel door tusschenideeën gekend worden, en hiervoor be-

---

¹⁾ Idéologie, pag. 137. Ainsi ce que nous voyons, selon S. Thomas, n'est pas la vérité immuable, la lumière divine, les raisons éternelles elles-mêmes, mais seulement une idée ou espèce intelligible, une vérité créée; et la lumière qui éclaire notre esprit n'est pas la lumière in-créée elle-même, mais une ressemblance participée, c'est-à-dire créée, de la lumière éternelle; en un mot, nous ne voyons jamais, dans l'état actuel de notre nature, qu'une idée intermédiaire. Zie verder echter Hoofdstuk I, pag. 19 vlg.

²⁾ *Itinerarium mentis in Deum*, of reisbeschrijving der ziel tot God, door den H. Bonaventura, 1856, pag. 155.

roept hij zich op Augustinus, Anselmus, Bonaventura en Malebranche. ¹⁾ Daar hecht hij trouwens minder waarde aan, als men maar aanneemt dat men de objectieve ideeën der eeuwige waarheden of de rationeele waarheden zelve onmiddellijk kent.

Ook van een subjectivisme van Kant wil hij niets weten; onze aangeboren ideeën zijn iets objectiefs, iets van God en niet iets van den geest. En daar hij geen ander systeem kent dan dit subjectivisme, de leer der tusschenideeën en het Ontologisme, moest hij bij het verwerpen der twee eersten zich wel tot het laatste bekennen. ²⁾

Om deze leer der aangeboren, objectieve ideeën te bewijzen, noemt hij schrijvers en geeft hij aanhalingen uit hunne werken vanaf de oudheid tot en met tijdgenooten, o.a. Plato, Athanasius, Augustinus, Anselmus, Hugo van St Victor, Bonaventura, Thomassin, Malebranche, Bossuet, Leibniz, Fénelon, Lami en uit de 18e eeuw de paters Berti, André S.J. en Kardinaal Gerdil. ³⁾ Maar deze leer valt ook onmiddellijk te bewijzen. Immers,

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 25. Quant à nous, nous n'attachons pas un très-grand prix à la question de savoir si l'âme humaine perçoit les objets corporels d'une manière directe et sans espèce interposée. Plusieurs profonds penseurs qui n'admettent point d'idées intermédiaires pour les vérités absolues ne font aucune difficulté d'admettre que les êtres corporels nous sont connus au moyen d'idées-images. Il suffit de nommer saint Augustin, saint Anselme et saint Bonaventure. Malebranche lui-même, comme nous l'avons vu plus haut, dit: „je crois que tout le monde tombe d'accord que nous n'apercevons pas les objets qui sont hors de nous par eux-mêmes." Mais si ce point est moins important, nous regardons comme étant de la plus haute importance en philosophie la solution du problème ontologique de l'objectivité de nos idées des vérités éternelles.

²⁾ *Psychologie*, pag. 42. On peut réduire à trois les diverses opinions qui se sont produites à cet égard. 1e. Les idées sont quelque chose de subjectif, comme des attributs, des qualités ou des aptitudes de notre faculté de connaître, des formes subjectives de notre entendement, selon l'expression de Kant, ne se distinguant de notre esprit que comme des modifications de l'être qu'elles modifient. 2e. Les idées sont quelque chose d'intermédiaire..... En tant que ces idées-images sont attribuées en définitive à l'esprit lui-même, elles ne diffèrent pas essentiellement des formes subjectives de Kant. 3e. Les idées sont quelque chose d'objectif.

³⁾ *Ideologie*, pag. 26—47.

de ideeën bezitten een superioriteit, uitgaande boven onzen geest en boven alles, wat met onzen geest geïdentificeerd kan worden; de absolute heerschappij, welke zij uitoefenen op onzen geest, kan aan niets subjectiefs, aan niets menschelijks worden toegeschreven. Integendeel bezitten de objectieve ideeën alle karaktertrekken van de absolute waarheid, van het oneindige zijn, van God; terwijl onze geest toch slechts iets toevalligs is, geconditioneerd, veranderlijk, begrensd etc., zijn de objectieve ideeën noodzakelijk, eeuwig, absoluut en onbegrensd, zoodat men met Bossuet kan zeggen, dat zij iets goddelijks of liever nog God zelf zijn. Ook bezitten wij een werkelijke idee van het oneindige zijn, waarin alle absolute waarheden vervat zijn; maar niets, dat geschapen is of slechts eindig is, kan het oneindige representeren. Wij vatten onmiddellijk de absolute waarheden, met name het oneindige zijn, dat allen omvat, omdat wij dat duidelijk van elk ander ding onderscheiden en wij weten wat er aan toebehoort en wat ermee in strijd is. Welnu, daar niets van hetgeen eindig is, het oneindige kan representeren, immers het mindere kan het meerdere niet vertegenwoordigen, daarom zouden wij dit nooit kunnen vatten, zoo het zelf niet in onzen geest aanwezig was. ¹⁾

---

¹⁾ *Idéologie*, pag. 47 vlg. Comme preuves directes de ce dernier système, nous ferons remarquer, en premier lieu, la suréminente supériorité des idées à notre raison et à tout ce qui s'identifie avec notre esprit. On ne saurait attribuer à rien de subjectif, à rien d'humain, cet empire absolu qu'elles exercent sur notre intelligence; cette force avec laquelle elles nous instruisent, nous éclairent et nous dominent; cette puissance irrésistible qui commande et arrête nos conceptions, nos jugements et nos raisonnements, qui les maîtrise, les dirige et les règle, qui les corrige et les redresse. — „Cette lumière qui nous illumine, dit saint Augustin, ce maître qui nous enseigne, cette vérité qui nous dirige, c'est Dieu.”

En second lieu, pour constater l'identité ou la différence de deux choses quelles qu'elles soient, on trouve un criterium dans l'identité et l'opposition de leurs caractères ou propriétés. Or les idées objectives, loin d'être quelque chose de subjectif, d'identique avec notre esprit, ou quoi que ce soit de créé ou de fini, présentent évidemment tous les caractères de la vérité absolue, de l'être infini, de Dieu. Notre esprit avec toutes ses qualités et toutes ses modifications, de même que tout ce qui est créé, substance, forme ou espèce, est contingent, conditionné, variable

Naast de aangeboren en objectieve idee kunnen wij de idee nog beschouwen als kenakt, als actuele kennis of actueel bewustzijn der rationeele waarheid. Dit bewustzijn kan verschillende graden van perfectie bezitten. Bij directe kennis, zonder dat er reflexie volgt, spreekt men van perceptie der waarheid; bij reflexie op de waarheid van conceptie.¹⁾ Die perceptie is slechts een oppervlakkige, vage kennis en strekt zich enkel uit over individuele objecten. Door conceptie worden echter de innerlijke en karakteristieke eigenschappen der objecten gevat en onderscheidelijk voorgesteld. Door conceptie wordt onze kennis verdiept, en weet deze door te dringen tot de verstandelijke hoedanigheden van het object, en deze te onderscheiden in zulke, die uitsluitend aan dat object eigen zijn en die, welke

---

passager, borné, tandis que nos idées objectives sont nécessaires, absolues, immuables, éternelles, illimitées. Il faut donc qu'elles soient, comme parle Bossuet, quelque chose de divin ou plutôt Dieu même.

Enfin une preuve irréfragable des idées immédiates, et qui est péremptoire par elle seule, se trouve dans ce simple raisonnement: Nous avons une véritable idée de l'être infini, de l'être infiniment parfait, dans lequel sont contenues toutes les vérités absolues, et rien de créé, rien de fini ne peut être représentatif de l'infini, comme le répètent, avec Malebranche, Fénelon et le Père Lami. En effet, comme nous le disions ailleurs, (Psychologie) „il est certain que nous concevons les vérités absolues, et nommément l'être infini qui les comprend toutes; car nous le distinguons nettement de toute autre chose, et nous savons ce qui lui appartient et ce qui lui répugne; or nous ne pourrions le concevoir s'il n'était lui-même présent à notre esprit, car rien de fini ne peut être représentatif de l'infini. C'est-à-dire, rien de fini ne peut par lui-même, par la présence et l'exhibition de ses traits, exprimer, reproduire ou faire voir l'infini; la raison en est que le moins ne peut représenter le plus, et que tous les caractères du fini sont immensément inférieurs à ceux de l'infini et tout à fait différents. Le fini peut être commémoratif de l'infini déjà connu d'ailleurs, et dans ce sens en être représentatif; mais celui qui prétendrait connaître l'infini par la seule vue du fini, se tromperait bien plus que celui qui croirait pouvoir concevoir le végétal en ne connaissant qu'un minéral, ou l'animal en ne connaissant qu'un végétal."

Zie ook Psychologie, pag. 43.

¹⁾ Ideologie, pag. 51. En tant qu'acte de connaître, l'idée de la vérité n'est autre chose que la connaissance actuelle ou notre conscience actuelle de la vérité; et cette conscience peut, suivant ses degrés de perfection, être ou seulement directe ou réfléchie; nous aimons de donner à l'une le nom de perception et à l'autre celui de conception.

het gemeen heeft met andere wezens. De conceptie alleen is dus waarlijk verstandelijke kennis.

Hoe de ontwikkeling dezer kennis plaats heeft, volgt later nog. Maar reeds hier mogen wij erop wijzen, hoe Ubaghs bijzonder onze aandacht vraagt voor het feit, dat er in deze ontwikkeling der kennis graden van perfectie zijn, en dat hij een open oog heeft voor het sterk gedifferentieerd leven van het begrip in ons verstand. Het tot stand komen van het begrip geschiedt volgens hem langs een langen weg en hij beproeft een eerste ontleding van dit proces niet slechts in de psychische maar ook in de fysische orde, en erkent het innig verband tusschen beiden. Door die voorstelling eener geleidelijke ontwikkeling is bij hem de ordening van het begrip tot het object nog versterkt. En al blijft hij nog te veel dat proces bestudeeren van het subject uit en al ziet hij die ordening nog te eenzijdig en nauwelijks correlatief, toch mogen wij, vergeleken bij vele anderen uit zijn tijd, in zijn psychologie en zijn kenleer een grooten stap voorwaarts zien in de richting, welke den aard van ons kennen nader tracht vast te stellen door bestudeering van hetgeen in onze organische natuur niet slechts daarmee verbonden is, maar daarmee zoo innig mogelijk samenhangt.

Ten slotte is het resultaat dier kenakt de idee als begrip. Door reflexie vormt zich het verstand n.l. een intellectueel beeld van de beschouwde waarheid, d.i. een begrip. Het verstand drukt dit begrip verder in zijn herinnering, om het daar later te kunnen terugvinden en er zich van te bedienen ¹⁾ b.v. in het oordeel en de redeneering, bij de verbeelding en de herinnering.

Hier ligt dus voor Ubaghs het verschil tusschen de activiteit

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 63. Lorsque notre esprit fixe son attention sur une vérité rationnelle qui l'intéresse, il ne se borne pas à la contempler et à en jouir momentanément; mais il s'efforce de s'en faire par la puissance de la réflexion une image intellectuelle, de s'en former une notion, qu'il imprime dans sa mémoire, pour l'y retrouver et s'en servir, quand cela lui conviendra, comme d'une copie faite sur un original plus difficile à déchiffrer pour lui que cette copie qui est son propre ouvrage.

Logica, pag. 15. Actus ii, sive mentis operationes quibus notiones formantur, prae caeteris sunt attentio, abstractio, analysis, comparatio, synthesis et generalisatio, qui omnes simul uno reflexionis nomine donari solent.

en de passiviteit onzer kennis, althans waar het betreft de waarheden van moreele en metaphysieke orde te kennen. Ons verstand wordt bepaald door de ideeën, doordat deze, objectief in ons tegenwoordig, en wel steeds en van onze geboorte af, zelf ons de waarheden doen kennen; tot zoover is ons verstand dus geheel passief. Maar wordt eenmaal een waarheid door ons verstand gekend, dan vormt dit zich door reflexie op de gekende waarheid een intellectueel beeld, vormt zich door eigen activiteit een begrip, en hierin is dus ons verstand actief.

Toch erkent hij ook in de niet gereflecteerde kennis, in de directe kennis der rationeele waarheden, nog een actief element in den mensch, inzooverre het n.l. steeds noodig is dat wij den blik van onzen geest richten op de aangeboren ideeën; anders zijn wij immers wel in potentie om te kennen, maar kennen wij niet actueel.

Deze leer van de actualiteit en de passiviteit der kennis van de verstandelijke waarheden blijkt uit de beschouwing van de oorzaak onzer kennis der objectieve idee.

De efficiënte oorzaak van het bestaan der objectieve ideeën in onzen geest kan geen andere zijn dan God zelf. Immers, de mensch zelf kan dit niet zijn, want het menschelijk verstand kan uit een gegeven alleen halen wat dit bevat; maar geen enkel object of met de zinnen waarneembaar feit bevat een absolute waarheid; welke er dus ook nooit, noch door reflexie, noch door abstractie kan worden uitgehaald; dit is ook het geval met een verstandelijke waarheid zelf of met het niets, noch ook baat hier het woord van een ander. ¹⁾

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 51. Dieu seul est la cause efficiente de notre idée ou de la préexistence à la connaissance actuelle de cette idée dans notre esprit. En effet, il faut absolument que ce soit Dieu ou l'homme qui fasse entrer cette idée dans notre intelligence. Or il est impossible qu'elle vienne de l'homme ou qu'elle soit produite par l'homme. Car, pour que l'homme en pût être la cause, il faudrait qu'il la produisît lui-même par son activité intellectuelle au moyen de la réflexion en l'abstrayant soit des objets sensibles, soit de la vérité intelligible, ou de rien ou bien qu'elle lui fût transmise par la parole ou l'enseignement d'autrui. Mais aucune de ces suppositions ne peut résister à un examen un peu sérieux. En voici la preuve.

En premier lieu, le travail intellectuel de l'homme ne saurait tirer d'une

Wanneer Ubaghs hier spreekt van abstractie, dan is dit heel iets anders dan die, welke St Thomas leert; deze kent hij heelmaal niet. Voor hem is abstractie niets anders dan een handeling van den geest, waardoor deze een of meerdere eigenschappen door de akt van denken afscheidt om deze nauwkeuriger te beschouwen, terwijl hij de overige eigenschappen van het object buiten beschouwing laat. ¹⁾

Is God dus de causa efficiens van de praeexistentie der ideeën, de efficiënte oorzaak van onze kennis der ideeën is een dubbele: n.l. God, die door de objectieve ideeën onzen geest verlicht en de redelijke ziel, welke den blik van het verstand richt op het goddelijke licht. ²⁾ God zelf is het dus, die den

---

donnée quelconque que ce qu'elle renferme; or aucune donnée, objet ou fait sensible, ne contient une vérité absolue; d'où il suit que toutes les réflexions, analyses et abstractions possibles ne sauraient l'y trouver ou l'en extraire. Et qu'on ne dise pas qu'à l'aide du principe de cause l'esprit peut s'élever des choses sensibles à l'idée et à la connaissance des causes intelligibles. — Cela se peut et se fait si l'idée de cause préexiste dans l'esprit et si elle en est assez aperçue; autrement cela serait impossible.

En second lieu, dire que l'homme se pourrait procurer l'idée de la vérité par la réflexion sur la vérité, ce serait dire qu'il faut que l'idée, qui n'est autre chose que la vérité, existe déjà dans son esprit pour qu'il la produise par ses opérations intellectuelles.

En troisième lieu, produire l'idée dont il s'agit ici de rien ou par une opération intellectuelle sur le néant, ce serait une création impossible même à Dieu, qui peut produire du néant des êtres finis, mais non l'idée ou la vérité infinie.

Enfin, comme l'a très-bien montré S. Augustin dans son livre *De Magistro*, la parole est un excellent moyen d'éveiller l'esprit et de lui faire connaître les idées qui lui sont inhérentes; mais la parole ne transmet pas les idées d'un esprit à un autre, elle ne peut produire la vérité là où elle ne préexiste point; elle est un moyen de connaissance, mais non pas une cause productrice des idées.

¹⁾ *Logica*, pag. 15. *Abstractio* (sive *praecisio*) est actus, quo mens, attentione advocata a contemplatione caeterarum rei perceptae proprietatum, unam vel plures cogitatione separat, ut has seorsim attente consideret.

²⁾ *Ideologie*, pag. 53. Il y a ici deux causes en présence, qui contribuent l'une et l'autre à produire en nous la conscience actuelle de la vérité. Chacune de ces deux causes concourt à la production de la connaissance, d'une manière différente et à des degrés divers. La principale cause est l'impression de la vérité sur notre esprit, ou l'action de Dieu

mensch op de eerste plaats doet kennen, en deze is daarbij dus hoofdzakelijk passief, ofschoon hem toch ook nog eenige activiteit wordt toegekend. En voor deze leer van een dubbele oorzaak onzer kennis der rationeele waarheden beroept hij zich op Augustinus, Bonaventura, Sint Thomas, Berti, Juvenalis en Bossuet. ¹⁾

Hieruit volgt de conclusie, dat onze geest zonder tusschen-ideeën, dus onmiddellijk, contact heeft met de waarheid, of liever met God zelf, want die waarheden zijn God zelf. Immers God is het oneindig volmaakte zijn, zoodat alle perfecties of absolute waarheden dus essentieel aan Hem zijn of zijn essentie constitueeren. God is derhalve die perfecties en die waarheden, en daarom moet men ook niet spreken van God is goed of God bezit goedheid, maar: God is de absolute goedheid, etc. ²⁾

Dit contact met God noemen wij *zien* van de waarheid of van God, want wij zien de absolute waarheden in God of omgekeerd God in de absolute waarheden. ³⁾

---

illuminant notre raison par la communication et la manifestation directe de sa lumière; l'autre cause est l'âme raisonnable, tournant le regard de l'esprit vers la lumière divine, écartant ce qui pourrait le distraire, et prêtant son attention à l'impression de la lumière qui l'éclaire, à la voix du maître intérieur qui l'instruit, à l'influence de la vérité qui la sollicite, et recevant ainsi, d'une manière en quelque sorte active et passive à la fois, la connaissance de ce dont elle n'avait jusqu'alors que l'idée.

¹⁾ Ideologie, pag. 53—56.

²⁾ Ideologie, pag. 75. ....Dieu est l'être infiniment parfait, à tel point que toutes les perfections ou vérités absolues lui sont essentielles, sont constitutives de son essence. A parler rigoureusement Dieu n'a pas ces perfections, il les est; car un être n'a pas son essence, il l'est et elle lui est identique. Aussi selon la doctrine constante des docteurs chrétiens les plus distingués ce n'est pas assez de dire que Dieu est juste, bon, vrai, puissant, intelligent; on s'exprimerait imparfaitement en disant que Dieu a ou possède la justice, la bonté, la vérité, la puissance etc., comme s'il était juste, bon, parfait par participation ou conformité à une justice ou une perfection supérieure, égale ou d'une manière quelconque réellement distincte de lui. Mais strictement parlant, Dieu est la justice, la justice absolue, la bonté absolue, la vérité absolue, la raison absolue, la puissance absolue.

³⁾ Ideologie, pag. 76. De là il suit que nous ne concevons Dieu véritablement qu'en le concevant comme justice absolue, comme bonté

Immers deze kenakt van God kan, wijsgeerig gesproken, geen *gelooven* genoemd worden, want daaronder verstaat men de akt van onzen geest, waardoor deze een ding aanneemt op getuigenis van iets anders, zonder dat ding zelve te hebben waargenomen. *Zien* daarentegen is een akt van den geest, waardoor deze een object kent, dat zich in onmiddellijk contact met hem bevindt. En dit is immers ook het geval met onze Gods-kennis. Daarom moeten wij dus ook spreken van *God zien* of een *waarheid zien*. ¹⁾

absolue, comme perfection absolue; et réciproquement, lorsque nous concevons la justice absolue, ou telle autre perfection absolue, c'est quelque chose d'identique avec Dieu et comme identique avec lui que nous concevons; ce n'est pas quelque chose de purement idéal ou d'abstrait que notre esprit perçoit et contemple, mais quelque chose de réel et d'appartenant réellement à l'essence réelle de Dieu. C'est ainsi que nous voyons toute vérité ou perfection absolue en Dieu et que nous ne pouvons la concevoir véritablement, ou telle qu'elle est, qu'en Dieu, comme un attribut de Dieu, ou comme un élément constitutif de la notion de Dieu, conçu comme être infiniment parfait.

¹⁾ Ideologie, pag. 57. Il est usité en philosophie d'entendre les mots croire et voir par opposition, de telle manière qu'on appelle croire l'acte par lequel l'esprit admet une chose qu'il n'aperçoit pas elle-même, mais qui lui est notifiée par un intermédiaire quelconque, sur le témoignage duquel il l'accepte; tandis qu'on donne le nom de voir à l'acte par lequel l'esprit connaît un objet qui se trouve en contact immédiat avec lui. Dans ce sens, généralement reçu par les philosophes modernes il faut dire que l'on croit, sans les voir, l'existence des corps sur le témoignage des représentations sensibles et celle des vérités absolues sur le témoignage des idées, si l'on suppose que ce qui est aperçu par l'esprit ne soient pas les objets sensibles et intelligibles eux-mêmes, mais seulement quelque chose qui les représente. Par conséquent l'intermédiaire qui dirait qu'il voit la vérité objective se mettrait en contradiction avec lui-même; il peut seulement dire qu'il la croit. Au contraire, celui qui rejette les idées intermédiaires doit dire, en ce sens philosophique, qu'il voit les objets à l'égard desquels il rejette ces idées.

Aussi voir la vérité, voir dans la vérité, voir par la vérité, sont des expressions qu'on rencontre très fréquemment dans S. Augustin, S. Anselme et S. Bonaventure, pour ne citer que ces docteurs éminents. Elles sont donc aussi autorisées en théologie qu'en philosophie. Mais il se présente ici une question spéciale, celle de savoir si l'on peut également dire qu'il nous est possible de voir Dieu.

A cet égard, il est à remarquer que, puisque la vérité est Dieu, les termes voir la vérité et voir Dieu sont réellement synonymes.

Daar het woord *God* echter meer uitdrukkelijk de goddelijke essentie aanduidt, wordt de uitdrukking *God zien* door de theologen meer uitdrukkelijk — ofschoon niet steeds — gebruikt voor het zien der Goddelijke substantie, wat den mensch te beurt valt in het leven hiernamaals ¹⁾); tevens omvat dit het zien der goddelijke essentie niet alleen zonder tusschenidee, maar een onmiddellijk zien ook zonder redeneering; niet alleen het zien der goddelijke perfecties, welke relatief zijn aan die van het eindige, maar ook het zien der goddelijke substantie of van den grond van de essentie van God, en dat zonder duisternis, maar in alle klaarte en volheid. Maar dit is onmogelijk voor den mensch. Wij zien God niet onmiddellijk in bovenstaanden zin, maar slechts in duisternis ²⁾); het is geen intuïtief

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 58. Cependant comme le mot Dieu designe plus expressément l'essence divine, l'expression voir Dieu est, dans le langage théologique, plus spécialement, mais non exclusivement réservée pour désigner la vue de la substance divine, ou la vue de Dieu par essence, vue qui est propre à la vie céleste.

.....l'emploi des termes voir, vue, intuition, pour désigner l'acte au moyen duquel nous pouvons connaître Dieu en cette vie devrait toujours être accompagné d'une explication, si le sens de ces mots n'est pas déterminé par les circonstances; et que cet emploi est irréprochable lorsque cette condition est observée.

On peut dire que les mots connaissance immédiate, perception immédiate, conscience immédiate et d'autres semblables suffisent pour exprimer exactement l'acte dont il s'agit; mais cela n'empêche pas que les autres termes dont nous avons parlé ne puissent être légitimement employés là où leur sens n'est pas équivoque.

Je préférerais nommer cet acte sentir et donner à la faculté qui le produit le nom de sens divin, si bien décrit par le R. P. Gratry, si le mot de sentiment ne signifiait dans son acception ordinaire, quelque chose de trop vague pour exprimer la conception si distincte que l'esprit habitué aux méditations métaphysiques peut avoir de Dieu en tant que centre des vérités éternelles.

Du reste, les mots voir Dieu, intuition de Dieu et autres semblables, sont employés pour désigner notre connaissance de Dieu par des théologiens des plus recommandables, tels que Thomassin et Gerdil.

²⁾ *Idem*, pag. 107. Voir l'essence de Dieu, au sens théologique du mot et comme la voient les bienheureux dans le ciel, c'est voir immédiatement, non-seulement sans idée intermédiaire, mais aussi sans raisonnement ou par voie de conséquence, de voir, dis-je, non-seulement les per-

zien der goddelijke essentie, maar een conclusie van een serie van gecompliceerde redeneeringen, want de perfecte identiteit van alle waarheden en volmaaktheden in God in een enkele en dezelfde essentie kennen we slechts tengevolge van ingewikkelde redeneeringen. ¹⁾ Wij zien dus niet de goddelijke essentie, maar de attributen van God ²⁾; wij zien Hem, maar tegelijkertijd zien we Hem ook weer niet, zoodat dit zien van God ook niet ons volmaakte geluk kan uitmaken. ³⁾

Aldus trachtte Ubaghs zijn leer der goddelijke intuïtie in overeenstemming te brengen met de leer der Kerk.

fections divines qui sont relatives aux êtres finis, mais encore sa substance ou le fond de son essence, et de voir cela sans obscurité d'une manière aussi claire et aussi pleine que l'être fini peut voir l'être infini.

¹⁾ *Ideologie*, pag. 109. Cette connaissance n'est pas une vue intuitive de l'essence divin, mais la conclusion d'un raisonnement ou plutôt d'une série de raisonnements très-complicqués; car, si, en principe, il est évident que toutes les perfections divines, toutes les vérités absolues ne peuvent être qu'une seule et même vérité, une seule et même perfection, une seule et même essence, cependant nous ne saurions pas voir facilement, même au moyen des raisonnements les mieux combinés, cette parfaite identité de toutes les vérités et perfections, de même que nous en concevons la nécessité. Ainsi notre connaissance de l'essence divine n'est pas strictement une vue directe ou immédiate de cette essence, c'est une connaissance sous plusieurs rapports incomplète et imparfaite, qu'il est impossible de comparer ou de confondre avec ce qu'en théologie on appelle l'intuition de l'essence divine ou la vue de Dieu par son essence. Et qu'on ne dise point que, les perfections divines étant identiques avec son essence, voir ces perfections c'est voir l'essence de Dieu. — Car voir directement les propriétés d'une chose et entrevoir, ou ne voir qu'à l'aide de longs raisonnements, qu'elles constituent l'essence de cette chose, ce n'est pas avoir la vue intuitive de l'essence, au moins ce n'est pas la vue par l'essence dont parle la théologie.

²⁾ *Idem*, pag. 109. Nous ne pouvons pas la (l'essence de Dieu) saisir sans ses attributs, mais au moyen de ses attributs il nous est donné d'avoir une véritable connaissance de sa nature, de la concevoir, de nous en former un concept réel comme d'un être dont l'essence consiste à être infiniment parfait.

³⁾ *Idem*, pag. 115—121. *Revue Catholique* 1863, pag. 46, M. Fabre prouve qu'une telle vue (voir Dieu par son essence) implique nécessairement, entre autres, la vision claire de la Trinité des trois personnes dans l'essence divine; et il montre à l'évidence quelle différence il y a entre cette vue surnaturelle et la vue naturelle qu'on nomme l'intuition ontologique.

Deze kenakt, waardoor onze geest kennis der absolute waarheden, met name van God verkrijgt, is een spontane akt, d.w.z. dat de mensch haar stelt door de kracht zijner persoonlijke vermogens; daar deze echter op zich niet voldoende zijn, maar geholpen moeten worden door nog een ander middel, daarom is deze akt niet zuiver spontaan. ¹⁾

Want al zijn de ideeën ons aangeboren, deze komen toch niet tot actueele kennis, tenzij daarbij eenige zinnelijke perceptie optreedt, en wel als noodzakelijk middel om een verstandelijke waarheid te vatten, zoolang de rede nog niet genoeg gevormd is, m.a.w. die waarheid moet ons gemanifesteerd worden in betrekking tot een feit of een sensible akt. Wil men b.v. begrijpen wat de rechtvaardigheid is, waarvan ons de idee is aangeboren, dan is daarvoor noodig dat men eerst enkele akten, hetzij rechtvaardige of onrechtvaardige, waarneemt om door analyse dier feiten te zien, dat zij rechtvaardig of onrechtvaardig zijn ter oorzake van hun conformiteit of tegenstelling met de voorafgaande idee van rechtvaardigheid. ²⁾

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 59. Nous appelons spontané un acte naturel que l'homme fait par la puissance de ses facultés personnelles, aidées ou non aidées dans leur exercice par un autre moyen, et nous nommons purement ou absolument spontané un acte qu'il fait uniquement par ces facultés sans être aidées par aucun moyen réellement distinct d'elles.

Pag. 63. La connaissance de la vérité est donc un acte spontané de notre esprit; mais pour que la spontanéité de l'intelligence s'exerce d'une manière efficace et fructueuse, plusieurs conditions peuvent être nécessaires et le sont en effet.

²⁾ *Idem*, pag. 59. Or il est d'abord généralement reconnu que les idées innées ou les principes de la vérité imprimés dans l'âme ne se développent ou ne deviennent des connaissances actuelles qu'au moyen de perceptions sensibles. Ce que nous entendons de cette manière que, non-seulement des perceptions sensibles précèdent de fait dans l'homme la connaissance des vérités intelligibles, mais aussi, pour qu'un homme dont la raison n'est pas encore assez formée puisse bien saisir une vérité intelligible, il faut que cette vérité lui soit manifestée dans son rapport avec un fait ou un acte sensible. Per exemple pour qu'il reçoive bien ce qu'est la justice, il faut qu'il aperçoive d'abord quelques actes justes ou injustes, et qu'en analysant ces faits, qui peuvent être matériellement semblables, il voie qu'ils sont justes ou injustes à cause de leur conformité ou de leur opposition avec son idée préexistence, de la justice, qu'il parvient ainsi à discerner et à reconnaître expressément.

In dezen zin geldt ook voor Ubaghs: geen kennis tenzij door de zintuigen, want de ervaring leert ons, dat ons verstand niet komt tot kennis der intelligibile waarheden, dan met behulp der zintuigelijke dingen, hoewel dit niet steeds opnieuw noodig is, zoo iemand n.l. gewoon is aan de beschouwing der geestelijke wereld. ¹⁾)

Maar onze kenakt is nog om een andere reden niet zuiver spontaan. Immers, om tot volle ontplooiing van ons verstand te komen, is het noodig, dat een ander, die dit reeds heeft bereikt, intellectueelen invloed op ons uitoefent, ons verstand op een of andere wijze instrueert, door het tot nadenken te brengen en het de kenprincipes, welke wij in ons zelve dragen, te doen opmerken. ²⁾) Onderricht van anderen is dus noodig, niet als efficiënte oorzaak, maar slechts als middel, hoewel natuurlijk en noodzakelijk middel, *conditio sine qua non* voor expliciete kennis der rationeele, metaphysieke of moreele waarheden. ³⁾)

Zelfs merkt hij hierbij nog op, dat, willen wij een zoo volmaakt mogelijke kennis der waarheid en vooral van God hebben als onze menschenlijke natuur slechts toelaat, voor ons noodig is een ware zuiverheid van geest en hart. of helderheid

---

¹⁾ Psychologie, pag. 41. ....l'expérience prouve que notre esprit ne s'élève à la connaissance des vérités intelligibles qu'à l'aide des choses sensibles; bien que l'homme déjà habitué à la contemplation du monde spirituel n'ait plus besoin de s'y élever constamment de nouveau au moyen des sens et du monde corporel.

²⁾ Ideologie, pag. 60. Ensuite, une expérience constante qui n'est démentie par aucun fait certain démontre que l'homme ne parvient pas au plein développement de la raison, à la connaissance claire et distincte des vérités rationnelles dont il a les idées innées, à moins qu'un autre homme jouissant déjà de l'usage de la raison n'exerce sur lui une influence intellectuelle, ne l'instruise d'une manière quelconque, en le portant à réfléchir et à remarquer les principes de connaissance qu'il porte en lui.

³⁾ Idem, pag. 60. Il suit de là que l'instruction sous une forme quelconque est, non pas le principe ou la cause efficiente, mais un moyen naturel, une condition nécessaire de la connaissance explicite des vérités rationnelles, métaphysiques ou morales, et que dans ce sens l'acte par lequel nous les connaissons n'est pas purement spontané.

van ons verstand en oprechtheid onzer genegenheden en van onzen wil. ¹⁾)

In deze beschouwing over de kenact der rationeele waarheden zien wij, hoe Ubaghs het traditionalistische element zijner kenleer verstaat. Immers voor hem is de traditie wel de natuurlijke weg tot kennis der rationeele waarheden, en is zij zelfs noodzakelijk ²⁾). maar toch blijft zij slechts middel en voorwaarde, en is zij niet bron dier kennis, zooals bij Bonnetty b.v., die geen aangeboren ideeën kent, waaruit blijkt. hoe gematigd zijn Traditionalisme is en hoeveel waarde hij juist hecht aan het ontologistisch gedeelte zijner leer, waarin hij de bron ziet voor de kennis der metaphysieke en moreele waarheden. ³⁾) Het onderricht *geeft* ons dus niet de kennis, want deze is ons virtueel reeds in de ideeën gegeven, maar die kennis wordt juist door de hulp van anderen actueel. Het onderricht is aldus noodzakelijk middel en causa excitatrix, en als zoodanig is het Traditionalisme een onmisbaar element in zijn Ontologisme geworden.

De methode, welke Ubaghs aanwendt om dit traditionalistisch gedeelte zijner leer te bewijzen, is die der ervaring; deze immers leert ons, dat wij bij onze geboorte geen enkele actueele

---

¹⁾ Ideologie, pag. 60. Les docteurs chrétiens en général, d'accord sur ce point avec les plus illustres philosophes anciens, reconnaissent en outre, comme dispositions indispensables pour que notre connaissance de la vérité et nommément de Dieu soit aussi parfaite que la nature humaine le comporte, une véritable pureté d'esprit et de coeur, ou la sérénité de l'intelligence et la droiture des affections et de la volonté.

Verder pag. 60—63.

²⁾ Logica, pag. 131. Thesis igitur nostra haec est: Aliena institutio via naturalis et necessaria est, qua homo ad primam veritatum metaphysicarum cognitionem pervenit.

³⁾ Idem, pag. 129. Nos contra (in tegenstelling met de aanhangers van Locke, Descartes en de Fransche Traditionalisten) censemus, ideas veritatum rationalium seu metaphysicarum, praesertim quae legem naturae constituunt, humanae menti innatas esse; et simul hanc mentis nostrae legem naturalem seu psychologicam esse dicimus, ut ipsa ope institutionis notitiam claram et distinctam, seu apertam conscientiam harum idearum veritatumque acquirat; atque hoc sensu institutionem, non unicum fontem aut principium, sed conditionem necessariam sive instrumentum huiusmodi cognitionis esse contendimus.

kennis bezitten, dat onze geest geen enkele waarheid kent, ofschoon wij toch nooit het rationeele leven missen. ¹⁾

Er moet dus nog iets anders bestaan, dat ons de actueele kennis verschafft der ons aangeboren, objectieve ideeën. En dit is de traditie of het sociale onderricht, de aliena institutio, zooals Ubaghs het gaarne noemt. Het staat immers vast, dat geen mensch zonder onderricht van anderen de eerste kennis der metaphysieke en moreele waarheden bereikt heeft, daarentegen allen, die er wel gebruik van maakten, haar verkregen, tenzij een of ander physisch gebrek belemmerend werkte. ²⁾

Dit onderricht moeten wij verstaan in den breedsten zin; het omvat alle hulp, ons door anderen verleend bij het verkrijgen der actueele kennis, hetzij mondeling, door geschrift of gebaar. Het is verder de natuurlijke en noodzakelijke weg tot kennis, inzooverre het geldt voor alle menschen en het in den gegeven toestand onzer natuur de gewone weg der Goddelijke Voorzienigheid is, wat b.v. een buitengewone verlichting van God niet uitsluit, en wat tevens in het midden laat of een andere natuurlijke orde, door God gewild, niet mogelijk ware geweest. ³⁾

---

¹⁾ *Logica*, pag. 124. *Experientia constat nullius rei notitiam seu cognitionem actualem nobis congenitam esse. Namque mens seu ratio nostra, etsi numquam vita rationali destituta sit, primum tamen velut iners, consopita et omnium veritatum ignara jacet.*

²⁾ *Ideologie*, pag. 60. *C'est un fait incontestable que tout homme qui connaît explicitement les vérités dont nous parlons a subi cette influence sociale, et que quiconque est privé de tout commerce social les ignore.*

Logica, pag. 131. *Sane haec praepositio invicte probata est, si hinc constat neminem sine aliena institutione ad illam cognitionem pervenisse, illinc vero omnes, qui hoc auxilio usi sunt, eam obtinuisse, nisi inhaerenti constitutionis suae vitio praepediti idiotae essent. Haec vero ita se habere omnino probant facta quae sequuntur: pag. 132—151.*

³⁾ *Logica*, pag. 130. *Institutionem sensu latissimo intelligimus omne alienum auxilium sive de industria sive opera non data praestitum, seu voce seu scripto seu gestu seu alio modo quovis, quem sociale commercium suppeditat, etsi praeter sermonem ore, scripto vel gestu prolatum alia adminicula non sufficere censeamus.*

Necessitatem intelligimus non absolutam cuius oppositum secum necessario pugnet, sed absolutam quae homines omnino omnes respicit.

At, quamvis Deus hanc legem naturalem statuere potuisset ut homo ideas suae menti divinitus inditas sponte sua evolveret, haec tamen in

Uit deze leer van het sociale onderricht volgt onmiddellijk de noodzakelijkheid en ook het bestaan der goddelijke openbaring. Immers, evenals thans eenieder onderricht moet worden door 'n ander, zoo moet de eerste mensch door God Zelf zijn onderricht om tot het volle gebruik van het verstand te zijn gekomen. ¹⁾

We worden dus wel gedwongen, meent Ubaghs, om onze toevlucht te nemen tot de eerste oorzaak, God Zelf; dit geschiedt echter niet met voorbijgaan der secundaire oorzaken. Wie nu dus toch, zooals de Rationalisten doen, de oogen gesloten houden voor deze eerste oorzaak, handelt dus wel verre van wijsgeerig. ²⁾

Hoe deze goddelijke openbaring heeft plaats gehad, weten we niet, ³⁾ en op de vraag of zij natuurlijk of bovennatuurlijk

---

praesenti naturae nostrae statu divinae Providentiae lex ordinaria seu vere naturalis est, ut homo aliena institutione ad plenum rationis usum pertingat; Hanc legem ordinariam vocamus, non hoc sensu quod pauci aliquot homines, prae caeteris mira intelligendi facultate praediti, aliter per se solos ad plenum rationis usum pervenire possent, sed quod homo in presenti naturae statu aliter eo pertingere nequeat, nisi divinitus via extraordinaria et supernaturali edoceatur.

¹⁾ *Logica*, pag. 152. *Ex demonstrata thesi omnino probatur necessitas et existentia divinae revelationis, atque adeo ipsius Dei hominum primi institutionis. Etenim quemadmodum nunc unusquisque ab aliis iam scientibus erudiendus est ut ad praesentem rationis usum perveniat, ita primitus genus humanum sive primos homines ab ipso Deo edoceri oportuit.*

²⁾ *Idem*, pag. 158. *Quemadmodum non philosophatur is qui, neglectis causis secundis, omnes nodos solvisse se existimat, ubi primam causam assignavit; ita longe minus philosophus reputandus est qui, quum secundarum causarum exploratione eo adducitur ut causam primam persentiscat, tum ab illa investigatione cessat, oculos claudens, ne Deum latentem videat; eiusque praesentiam negat, hoc futili nixus praetextu, secus aliquid supernaturale et insoliti agnoscendum esse; quum contra veris philosophis constet nullum actum humanum sine divino concursu naturali vel supernaturali produci.*

³⁾ *Idem*, pag. 159. *Divina revelatio, etiam naturalis et necessaria, sane mysterium seu Dei arcanum est, non quod eius necessitas et existentia philosophice non possit concipi et demonstrari, sed quod modus quo facta est Dei secretum sit. Modus ille a nobis multifariam concipi potest; at philosophice non possumus demonstrare eam potius sermone*

was, kan men antwoorden: beide; zij was *natuurlijk* in zooverre zij noodig was voor de menschelijke natuur, *bovennatuurlijk* in zooverre God daaraan toevoegde, wat uitging boven het natuur-noodzakelijke ¹⁾; wijsgeerig is dus aanname van een natuurlijke goddelijke openbaring voldoende.

Deze oorspronkelijke revelatie hield voor den eersten mensch in een mededeeling in den toestand van ontwikkeling, hetgeen in ons is neergelegd in staat van verborgenheid onder den vorm der aangeboren ideeën. Toch beroept Ubaghs zich nooit hierom op de eerste plaats op God als garantie voor de logische orde, maar enkel als fundament voor de ontologische orde, waar het betreft de zekerheid onzer kennis. Voor Ubaghs valt de nadruk dan ook niet zoozeer op de revelatie, dan wel op de illuminatie.

De menschelijke rede is op zich dus niet voldoende, maar is afhankelijk van onderricht, dat ten slotte berust op goddelijke openbaring. En daarmee valt het Rationalisme. ²⁾

---

externo quam illustratione interna sive in ipsa creatione sive statim post creationem divinitus evenisse.

¹⁾ Logica, pag. 159. At praecipue supernaturale dicitur, quidquid nobis non est necessarium ut natura nostra in genere suo, seu quatenus humana natura, perficiatur et absolvatur, sed ex mera Dei liberalitate ultra hanc naturae exigentiam sive necessitatem additur, ut homo elevetur ad finem naturae suae necessitate superiorem; naturalem autem nuncupatur quidquid natura nostra exigit ut in genere suo absolvatur et perficiatur, ne opus Dei mancum et incompletum maneat, v. g. ne facultates nostrae omnino steriles potentiae sint et maneant, quae in actum transire non possint, instrumenta sine usu, media sine fine quem attingere queant. Hoc omne, inquam, a theologis naturale dicitur, etiamsi illud per vires nostras solas habere non possimus, et non nisi a Deo obtinere, quo sensu vere supernaturale donum est. Iam vero si priori modo consideratur, revelatio primaeva ab omnibus theologis naturalis simul et supernaturalis habetur; siquidem omnes agnoscunt Deum revelasse et veritates naturales, quae non sunt supra rationem, ut pleraque praecepta decalogi et veritates supernaturales, quae supra rationem sunt, ut mysteria.... Paucis verbis: revelatio primigenia, quae reapse fuit, a) est naturalis, quatenus patefecit veritates naturales, et supernaturalis, quatenus simul patefecit veritates supernaturales; etiam b) est naturalis, quatenus satisfecit exigentiae naturae humanae, et supernaturalis, quatenus ultra hanc exigentiam hominem pluribus veritatibus ditavit.

²⁾ Logica, pag. 153. Thesis probata funditus convellit et evertit

Wij moeten dus gelooven in de goddelijke openbaring, maar ook in het woord van elk ander, daar zonder het geloof geen onderricht ons van nut is. ¹⁾

Daarom gaat ook het geloof aan de wetenschap vooraf, waar het betreft metaphysieke en moreele waarheden te kennen; waar het echter betreft hiervan beredeneerde zekerheid te verkrijgen, daar gaat echter de wetenschap aan het geloof vooraf. ²⁾ Hier is dus duidelijk aangetoond, welke band bestaat tusschen geloof en wetenschap. De rationalisten hebben dus ongelijk, wanneer zij meenen, dat de individueele rede voldoende is om tot wetenschap te komen. en dat geloof nergens voor noodig is; immers zonder geloof bestaat er heelemaal geen wetenschap, is wetenschap onmogelijk; geloof en wetenschap moeten elkaar aanvullen, maar het geloof komt daarbij op de eerste plaats.

Met dit geloof is geen bovennatuurlijk geloof bedoeld, maar, zooals Tits het uitdrukt, een wijsgeerig geloof, waarmede beweerd wordt, dat wij niet kunnen kennen wat als waar begrepen moet worden, tenzij wij eerst aan iets gelooven, en dat wij zonder dat geloof ook niets zouden kennen.

Wanneer derhalve het Katholicisme bij katholiek opgevoede

---

palmare rationalismi dogma de originaria rationis humanae independentia et sufficientia. Etenim, si verum est, quod certum esse probavimus, rationem nostram, ut veritates ordinis moralis et metaphysici expresse cognoscat, traditione adiuvandam esse, atque adeo eius exercitium circa veritates, quae vitae nostrae moralis et societatis humanae fundamentum sunt, a divina institutione pendere, quomodo ratio a se sola pendere et sibi sufficere ad verum cognoscendum et hominem in moralibus dirigendum dici possit? Haec consequentia procul dubio causa est cur rationalistae huic doctrinae tam infensi sunt.

¹⁾ *Logica, pag. 154. Quum institutio, quod medium externum est, prodesse nequeat, nisi interne recipiatur (recipitur autem discendo et credendo), hinc fides medium internum est, sine quo primam aliquam veritatum supra dictarum distinctam notitiam habere non possumus.*

²⁾ *Idem, pag. 154. Itaque in moralibus et metaphysicis, spectato ordine acquisitionis, id est, quo cognitiones nostrae acquiruntur et perficiuntur, fides naturaliter prior est scientia, ut nemo ad hanc perveniat, nisi illa quomodocumque praecesserit; etsi in ordine demonstrationis, et quo certitudo ratiocinata gignitur, scientia fidem antecedere soleat.*

kinderen het geloof aan de wetenschap laat voorafgaan in het onderwijs, dan is dit dus geheel in overeenstemming met den natuurlijken weg, volgens welken wij zonder voorafgaand geloof niet tot wetenschap geraken. ¹⁾)

Zoo is het ten slotte God zelf, die ons doet kennen, niet alleen door de aangeboren objectieve ideeën, maar ook doordat Hij het eerste onderricht aan de menschen gaf, dat voortgezet door de verschillende generaties en aangevuld door de Kerk, ons thans geschonken wordt door de huidige maatschappij.

Leerde het Rationalisme de zelfgenoegzaamheid der menschelijke rede, zoodat een goddelijke openbaring niet noodig was, daaruit volgt vanzelf, dat ook de taal eigen vinding was van den mensch. Vandaar het belang, dat Ubaghs aan het vraagstuk van den oorsprong der taal toekent. Hierbij volgt hij dezelfde methode als bij het vraagstuk van het onderricht van anderen, met hetzelfde resultaat: de mensch heeft zelf de taal niet uitgevonden, maar deze is hem medegedeeld. ²⁾) Door een polemieek met het *Journal historique et littéraire* kreeg deze kwestie echter een te groote belangstelling, welke de Traditionalisten zelve ook geenszins aan dit vraagstuk wilden toekennen. ³⁾) Voor Ubaghs is de rol van het woord ten slotte nooit een andere geweest dan van noodzakelijk middel tot opwekking onzer gedachten, en, door die opwekking, tevens van bekroning dier gedachten. ⁴⁾)

---

¹⁾) Logica, pag. 156. Via catholica igitur, ubi in ordine acquisitionis et cognitionis etiam fides scientiam antecedit, apud eos qui ab infantia catholice educati sunt, omnino consentanea est viae naturae nostrae, secundum quam sine fide praevia nemo ad scientiam eniti valeat.

²⁾) Logica, pag. 134—135. Iam vero nullo homo sermonem a se ipso habet; experientia enim docet a) neminem loqui qui loquentem non audierit, b) omnes ea lingua loqui quam didicerunt.

³⁾) Zie het artikel van Lonay: Examen de la question de l'origine de nos connaissances, in de Revue Catholique v. 1846, pag. 253.

⁴⁾) Précis de Logique 1836, pag. 64. 1e. Nous entendons la parole d'autrui, 2e. par elle notre pensée s'éveille, 3e. nous exprimons cette pensée au moyen de la parole. En deux mots, la parole ouïe précède nécessairement notre pensée, et notre pensée précède nécessairement la parole que nous parlons. Op pag. 58 en 59 geeft hij nog de twee volgende stellingen: 1e. l'homme n'est point l'auteur du langage; 2e. le

Om dus de rationeele waarheden te kennen, is volgens Ubaghs noodig: de praeexistentie der objectieve ideeën, directe perceptie van eenige zinnelijke feiten en onderricht van anderen, en hierbij is ons verstand dus passief; willen wij van die waarheden begrippen hebben, dan is bovendien nog noodig de *verstandelijke activiteit*, daar het begrip resultaat is van de geestelijke reflexie. ¹⁾

Ook deze begrippen der verstandelijke waarheden, deze notions *générales*, zooals hij ze noemt, in tegenstelling met de notions *généralisées*, b.v. *de boom*, noemt hij ideeën ²⁾, maar deze verschillen van de objectieve ideeën, en hebben ook niets uit te staan met z.g. tusschenideeën. Deze toch zijn voorwaarde van onze kennis en gaan de kenakt logisch vooraf, terwijl de begrippen juist resultaat der kenakt zijn, als het ware een portret, dat onze geest maakt naar het model. ³⁾

---

langage n'a pu être institué par l'homme sans une intervention divine plus ou moins directe.

¹⁾ Psychologie, pag. 40. Les conditions nécessaires pour former la notion d'une vérité intelligible sont: 1e. la préexistence de l'idée, comme on l'appelle, ou la présence de la vérité intelligible dans notre esprit; 2e. la perception directe de quelques faits ou actes sensibles auxquels cette idée ou vérité s'applique, c'est-à-dire qui lui sont conformes ou opposés; 3e. l'instruction, la parole ou des mots, pour attirer l'attention de l'esprit sur l'idée, pour dégager des faits ou actes sensibles l'intelligible relatif à cette idée, et pour soutenir et guider l'intelligence dans l'exercice de la réflexion; 4e. le travail actif de la réflexion spirituelle elle-même.

Ideologie, pag. 63. On la définit (la notion) ordinairement la représentation mentale d'un objet quelconque, ou la formule intellectuelle que l'esprit se fait d'une chose en la concevant.

²⁾ Idem, pag. 63. Cette image ou ressemblance imparfaite de l'idée objective porte aussi le nom d'idée.

Idem, pag. 64. En considérant tout l'ensemble des objets dont nous pouvons nous former ces types intellectuels, on peut diviser ceux-ci en notions *généralisées* et en notions *générales*. Les premières sont celles que nous nous formons d'êtres sensibles en concevant p.e. l'animal en général, l'oiseau en général, l'arbre en général, etc.; les autres sont celles que nous avons des vérités proprement dites.

³⁾ Ideologie, pag. 69. En premier lieu, l'idée intermédiaire est, d'après ses partisans, une condition indispensable de la connaissance, et par conséquent elle précède, au moins logiquement, l'acte de connaître, tandis que la notion est un effet de la connaissance, un pro-

De verhouding van het begrip tot de objectieve idee is als van een portret tot het origineel. De objectieve idee is het origineel, de idee als begrip portret en ons verstand de schilder, terwijl de onmiddellijke perceptie der waarheid het onontbeerlijke middel is om het portret te maken en er de getrouwe weergave van vast te stellen. Het begrip is dan ook uitsluitend iets subjectiefs. ¹⁾

Dit portret of beeld, gevormd door het verstand zelf, wordt geplaatst vis-à-vis zijn prototype, dat zelf ook zichtbaar blijft voor onzen geest, en dus ook gezien kan worden zonder dat beeld of voor dat dit gevormd is. Dat beeld is dan ook slechts onvolmaakt en perfectibel door het te vergelijken met zijn origineel, maar van den anderen kant vergemakkelijkt het de gedachte en de herinnering aan de waarheid, waarvan het de intellectueele formule is. ²⁾

---

duit de l'acte de connaître, et par conséquent elle ne peut que lui être postérieure. En second lieu, d'après ses propres partisans encore, l'idée intermédiaire est un moyen de voir indirectement et en même temps un obstacle qui empêche de voir directement l'objet, comme un miroir qui intercepte l'objet, qui le cache, le remplace, le représente, sans le laisser voir, tandis que la notion ne s'interpose point entre notre esprit et l'objet intelligible, n'empêche pas la vue de cet objet, n'intercepte pas ses rayons lumineux. En un mot, la notion est une image produite par notre esprit subsistant à côté du prototype, mais n'est pas une idée intermédiaire, un fantôme dans le sens que les péripatéticiens donnent à ce mot.

¹⁾ *Ideologie*, pag. 70. La vérité objective est l'original, la notion, le portrait, notre esprit le dessinateur, la perception immédiate de la vérité le moyen indispensable et pour tirer le portrait et pour en constater la fidélité. En effet la notion doit son origine à l'idée objective, comme un portrait à son prototype; son fond, ce qu'elle a de nécessaire et d'immuable ne saurait venir que du rayonnement incessant de la vérité originale, la forme que lui donne notre esprit est seule véritablement subjective, appartient seule en propre à l'homme.

²⁾ *Idem*, pag. 71. Enfin c'est une image, non pas créée et suspendue par la main de Dieu entre l'esprit de l'homme et la vérité objective, mais un type formé par le travail intellectuel de l'homme et placé par lui vis-à-vis de son prototype. C'est aussi pour cette raison que l'objet peut aussi bien être vu par notre esprit sans cette image et avant qu'elle soit formée, que par elle, avec elle et à côté d'elle. C'est aussi pour la même raison que cette image est toujours imparfaite et perfectible par le travail de l'homme, et que pour la perfectionner il est nécessaire de

Het begrip kan zich derhalve in actueelen en in habitueelen toestand bevinden in onzen geest of er in reserve worden gehouden.

Ten slotte vindt het zijn uitdrukking in de definitie, waarmede het in eenzelfde verhouding staat, als de gedachte in het algemeen en het woord in het algemeen. ¹⁾ Het begrip wordt dan ook als uitgangspunt of basis gebruikt voor bijna al onze oordeelen en redeneeringen. Het wordt door ons verstand gebruikt in plaats van de objectieve idee, welke meestal enkel met aandacht beschouwd wordt in geval van twijfel omtrent de nauwkeurigheid en juistheid, waarmede het begrip de objectieve idee eener waarheid weergeeft. Hier ligt dan ook het gevaar, dat men n.l. het begrip voor de objectieve idee zelve neemt; een verwarring dus van de logische met de objectieve idee, waardoor men aan het origineel toekent wat slechts aan de copie behoort. ²⁾

---

la comparer à l'original même, qui par conséquent doit rester visible ou perceptible aussi bien que l'image faite d'après lui.

Elle est..... un dessin, une description, une forme ou formule intellectuelle de la vérité, dont elle facilite la pensée et le souvenir.

¹⁾ *Ideologie*, pag. 71. La notion étant ainsi formée, elle peut désormais se trouver dans notre esprit à deux états différents, à l'état actuel et à l'état habituel. Elle y est à l'état actuel, lorsque nous y pensons par un acte d'attention directe ou réflexe, ou lorsque nous nous en servons dans nos méditations ou dans nos discussions; elle est à l'état habituel lorsque, tenue en quelque sorte en réserve dans les profondeurs de l'esprit, elle n'est pas remarquée ni employée par lui, mais seulement prête à pouvoir être évoquée dès qu'il en aura besoin.

(La notion) c'est une formule qu'il (l'esprit) a inventée pour la facilité de ses actes intellectuels, formule mentale et interne qui s'énonce s'exteriorise ou s'exprime par la définition, et qui a avec la définition le même rapport que la pensée en général avec la parole en général.

²⁾ *Idem*, pag. 72. Notre esprit fixant ses regards plus facilement sur les formules, les symboles, les types qu'il s'est faits de la vérité que sur la vérité, idée archétype même, il est accoutumé à les prendre pour point de départ et pour base de presque tous ses jugements et de presque toutes ses discussions; il les substitue ainsi ordinairement à la vérité ou à l'idée objective. Celle-ci il ne la regarde désormais presque jamais attentivement sinon dans une seule circonstance, savoir lorsque, se doutant de l'exactitude ou obligé de défendre contre un contradicteur l'exactitude de la notion, il se trouve forcé de la justifier par une confrontation nouvelle et directe avec l'idée ou l'objet qu'elle représente.

Deze begrippen worden nu verder vervolmaakt door de activiteit van ons verstand in het oordeel en de redeneering, en worden aldus wetenschap; zij worden verrijkt om zoo te zeggen door de verbeelding en ten slotte bewaard in onze herinnering. ¹⁾ In heel deze leer van de idee als begrip kent Ubaghs dus aan het menschelijk verstand eigen activiteit toe.

Wij hebben reeds gezien, hoe Ubaghs de uitdrukking van intuïtie Gods verstaat (pag. 143 vlg.), welke beschouwing voortvloeide uit de meening, dat wij onmiddellijk contact hebben met de idee van God, met God zelf. Voor hem is dan ook de idee van God als de idee van het zijn bij uitstek, *ovtos ov*, van het oneindige zijn, de eerste idee, welke onze geest bezit, als het eerst intelligibile en de hoogste realiteit, waarin en waardoor wij alles zien, wat wij in de metaphysieke en moreele orde kunnen kennen; en dus is wat ons verstand het eerste vat, niet de idee van het zijn in 't algemeen, het ens in genere. ²⁾

Cette substitution de la notion à l'idée serait sans danger, n'était que notre esprit arrive souvent à les confondre et à prendre la notion pour l'idée elle-même. Là est l'abus; croyant voir la vérité, tandis qu'il ne regarde que l'image imparfaite et défectueuse qu'il s'en est faite, il attribue à l'original ce qui n'appartient qu'à la copie. Et comme cette copie est souvent très imparfaite, inexacte et défectueuse, il est évident que la confondre avec l'original c'est courir grand danger de tomber dans les écarts les plus funestes.

¹⁾ Psychologie, pag. 45. Jusqu'ici, l'on a vu comment nous acquérons nos connaissances en nous formant des notions; il importe de constater maintenant comment elles se perfectionnent par le jugement et le raisonnement, et deviennent ainsi des sciences, puis comment elles s'agrandissent, pour ainsi dire, par l'imagination, et se conservent par la mémoire.

Anthropologiae philosophicae elementa, 1848, pag. 56. Perceptiones et conceptiones nostrae utcunque iam formatae continuo magis definiuntur, perficiuntur, et ampliantur exercitio iudicii, scientiae atque imaginationis.

²⁾ Ideologie, pag. 75 .....Il (l'ontologisme) regarde l'idée de l'être par excellence, *ovtos ov* (de l'être simplement, de l'être infini, et non pas de l'être en général), qui est l'idée de Dieu, comme la première idée de notre esprit, comme le premier intelligible, comme la plus haute réalité, comme la vérité la plus compréhensive et comme la lumière dans laquelle et par laquelle brille, se voit et se conçoit tout ce

Deze idee noemt hij ook nog de idee van het ens *κατ' ἐξοχην*; zij is objectief en het meest reëel; principe van alle metaphysieke waarheden, omdat zij bevat, al wat absoluut, eeuwig, noodzakelijk en oneindig gedacht kan worden. of liever nog, dat alles is identiek met haar, terwijl al het relatieve, tijdelijke, toevallige en eindige in haar z'n grond heeft, zoowel waar het de mogelijkheid als waar 't het werkelijke bestaan betreft; daarom kan men het ook het *primum ontologicum* noemen. ¹⁾

De idee van het ens in genere daarentegen kan het *primum logicum* genoemd worden, voor zoover het n.l. impliciet in elk ander begrip vervat is. Het is echter subjectief, abstract en onbepaald; het ens in genere wordt dus ook niet het eerst door ons verstand gevat, want dat moet iets reëels zijn, want abstractie kan slechts plaats vinden van iets dat reeds direct gekend wordt, en derhalve objectief is. ²⁾ Het ens *κατ' ἐξοχην*

---

que nous pouvons concevoir dans l'ordre suprasensible, spécialement dans l'ordre métaphysique et moral.

¹⁾ *Ontologiae seu metaphysicae generalis elementa*, editio quarta, 1854, pag. 10. Ens *κατ' ἐξοχην* seu idea entis infiniti 1) veritas objectiva et realis, imo omnium realissima est; 2) praeterea in ipso contineri rationem omnium veritatum metaphysicarum, sic probatur: a) omnia quae absoluta, aeterna, necessaria, infinita cogitari possint, in ipso continentur seu cum ipso idem aliquid sunt; b) omnium, quae relativa, temporaria, contingentia, uno verbo finita existunt aut existere possunt, ratio tum possibilitatis tum existentiae in ipso solo reperitur. Ratio enim eius quod relativum vel contingens est non esse potest nisi in ente absoluto. Idea igitur entis *κατ' ἐξοχην* sola pro supremo ontologiae principio teneri potest.

Idem pag. 14. *Primum intelligibile ac praesertim primum ontologicum aliud esse nequit quam ens κατ' ἐξοχην.*

²⁾ *Ontologie*, pag. 14. Haec notio primus conceptus logicus seu *το* primum logicum vocari potest, quatenus illa implicate continetur et tacite intelligitur in quovis alio conceptu, eodem fere modo quo in conceptu cuiuslibet plantarum vel animalium generis et speciei nota plantae vel animalis abstracte sumpta continetur.

At illa notio, aut id quod ea repraesentatur, minime haberi potest tamquam primum ontologicum seu primum metaphysicum. Imo ea nec stricte primum intelligibile dici potest; nam notio omnino abstracta est, sed quod primo a mente nostra intelligitur aliquid reale sit necesse est, abstractio enim ne exerceri quidem potest nisi in res iam directe cognitae atque adeo vere objectivas.

als het meest reële is dus het primum ontologicum en tevens het primum intelligibile of primum logicum. Deze opvatting komt voort uit de voorstelling, dat het begrip uitgaat van het object, tot het object geordend is en dus uit het begrip tot het object wordt geconcludeerd; daarom is voor hem ook het primum ontologicum tevens primum logicum, omdat het daartoe in de natuur door God geordend is.

Het eerste begrip, dat onze geest zich vormt, is dus het begrip van het oneindige zijn; dit begrip is iets van de rede, is resultaat van de akt van onzen geest, door zich een beeld te vormen van het prototype, de objectieve idee van het oneindige. Dit begrip krijgen wij dus niet uit de ervaring, welke dat trouwens ook niet geven kan. Immers in het eindige vinden we enkel eindige eigenschappen, en door abstractie kan dus ook het oneindige hier niet worden uitgehaald; ook zou daarvoor het begrip van het oneindige reeds noodig zijn. Het oneindige is ook geen negatie van het eindige, want dat geeft ons slechts begrip van het onbepaalde. Daar de affirmatie of bevestiging overal de negatie of ontkenning voorafgaat, evenals het positieve aan de privatio, daarom moet ook het begrip van het oneindige aan het eindige voorafgaan, zoowel op zich beschouwd, als waar het betreft de aanwezigheid in onzen geest. Het eindige begrijpen we dan ook alleen, doordat wij zien dat het volmaakte eraan ontbreekt, na eerst gedacht te hebben over de absolute volmaaktheden of over het oneindige.¹⁾ Om het eindige te kennen, moeten we dus eerst het oneindige kennen, en het is dus niet andersom, dat wij het oneindige door abstractie uit het eindige zouden kennen.

---

¹⁾ Ontologie, pag. 18. *Notio rationis, non empirica est, nec empirice sola mentis abstractione vel compositione ex notis entium finitorum conficta. Nam a) in entibus finitis non alias quam finitas notas seu proprietates videre, atque adeo non alias ab ipsis mentis abstractione separare possumus, quae profecto ens infinitum neque conficere neque repraesentare possunt. b) Praeterea qui in rebus finitis ens infinitum quaereret, seu earum limites negando mentem ad ens infinitum attollere conaretur, is procul dubio se ens infinitum cogitare, seu eiusdem notionem sibi iam esse aperte probaret.*

Nam si infinitum negative tantum cogitarem, non infinitum sed indefinitum solum nobis repraesentarem, atque adeo nobis nulla vera

Daar dus niets eindigs het oneindige kan representeeren, en wij toch een begrip hebben van het oneindige, daaruit volgt, dat dit begrip ons onmiddellijk gegeven moet zijn, of m.a.w. dat het oneindige zijn door onzen geest onmiddellijk wordt gevat. ¹⁾

Uit de idee van het oneindige zijn wordt nu ook het bestaan van het oneindige zijn bewezen. Dit volgt nog niet onmiddellijk door logische analyse. Immers, dan wordt wel aangetoond, dat wij het oneindige zijn niet anders dan als bestaande kunnen vatten, maar nog niet, dat wat wij met onzen geest vatten ook daarbuiten of objectief moet bestaan. Daarom verwerpt hij ook het z.g. ontologische Godsbewijs van Anselmus, zoo men daarin niets anders ziet dan een logische begripsontleding. ²⁾

---

notio entis infiniti foret, aequae ac verae hominis notionem non habet qui solum concipit hominem non esse brutum.

Notio entis infiniti et in se et in mente nostra prior est notione cuiusvis entis finiti. Etenim a) affirmatio ubique praecedat negationem, sicut positivum privationem. b) Nec intelligere quidquam ut finitum possumus, nisi quatenus ei aliquid perfecti deesse concipiamus, atque adeo nisi prius de perfectione absoluta seu de infinito cogitemus. Ita etiam censent optimi philosophi. (Bonaventura, Bossuet, Fénelon, Leibniz, Malebranche.)

¹⁾ *Ontologie, pag. 21. Entis infiniti perceptio est immediata seu aliis verbis, ens infinitum a mente nostra immediate percipitur nulla intellectuali forma, specie aut imagine interposita. Nulla enim imago aliave res finita potest esse vera representatio entis infiniti at vera tamen entis infiniti (er staat finiti in den tekst) notio nobis est; ergo haec notio est immediata.*

²⁾ *Idem, pag. 29. At quidem sunt qui logica analysi notionis entis infiniti huius entis existentiam demonstrare conantur. Ii post S. Anselmum et Cartesium istud argumentum hoc fere conficiunt modo: si notas notionis entis infiniti attento animo perpendimus, illico apparet existentiam esse unam ex eius notis tam necessariam, ut ens infinitum non existens cogitare non magis possimus quam triangulum sine tribus angulis; ergo ens infinitum non existere non potest. Verum etsi antecedens et consequens huius ratiocinationis vera sint, consequentia tamen nulla est. Etenim logica analysi conceptus entis infiniti evidenter demonstratur quidem ens infinitum concipi non posse nisi existens; sed eiusmodi analysi probari non potest, illud, quod mente concipimus etiam extra mentem nostram seu objective existere.*

Zie ook Theodicee, pag. 25 en 26. De la connaissance de Dieu ou Monologue et Prosloge de S. Anselme, Louvain

Maar de idee van het oneindige zijn is, zooals wij juist aan-
toonden, onmiddellijk gegeven, het bezit dus objectieve waar-
de en derhalve moet het oneindige zijn nog des te zekerder
bestaan als de idee ervan.¹⁾

Deze redeneering geldt voor hem als het eenige eigenlijke
Godsbewijs. Het bestaan van God vatten wij dus onmiddel-
lijk; dit staat vast, reeds voor de zekerheid ervan met wijsgeeri-
ge argumenten wordt aangetoond.²⁾ Het is de eerste waarheid

1854, pag. 398 en 399: Cette preuve est légitime: 1e. lorsque l'idée de l'être infini est présentée comme une idée ontologique ou immédiate. Elle nous paraît encore légitime 2e. lorsque, l'idée de l'être infini étant présentée comme une idée intermédiaire, on prouve convenablement sa fidélité, ou son accord avec l'objet qu'elle représente. Mais 3e. elle n'a point de valeur si, en présentant l'idée de l'être infini comme une idée intermédiaire, on se borne à prouver sa fidélité par l'analyse logique de cette idée. C'est de cette manière qu'a procédé Descartes dans ses *Principes de Philosophie*, part. I, n. 14, et dans sa *Méditation* Ve. Ne voyant dans cette idée qu'une notion ou une image, qu'il se contente de soumettre à une analyse logique pour en prouver la fidélité, son raisonnement se réduit à un véritable paralogisme.

Bij Anselmus zelve moet, volgens Ubaghs, deze idee van het onein-
dige zijn in ontologischen zin worden verstaan.

¹⁾ *Ontologie*, pag. 29. Qui nobiscum entis infiniti ideam immediatam esse censent, facile ostendunt, qui hac idea ipsam enti infiniti existentiam certam esse constet. Quid enim? Si idea nostra entis infiniti immediata est, seu aliis verbis, si objectum immediatum nostrae entis infiniti perceptionis ens infinitum ipsum est, hoc ens certo certius existit. Nam is cum se ipso manifeste pugnat, qui ens infinitum a nobis immediate percipi affirmat et an illud re ipsa existat in dubium revocare conatur. Contra hoc argumentum nihil objici potest quam negando nostram entis infiniti ideam esse immediatam. Sed qui attento animo haec duo perpendit, nempe entis infiniti vere et proprie dictam notionem seu repraesentationem nobis esse et nihil finiti vere et proprie repraesentationem esse posse entis infiniti, hoc ipso cernit fieri non posse ut nostra idea entis infiniti non sit immediata.

²⁾ *Theodiceae seu theologiae naturalis elementa*; editio tertia 1852, pag. 23. Primo quidem notandum est, Deum existere homini ingenuo cuique hoc ipso naturaliter certum esse, quod idea Dei nobis insita apte excitatur et aperte percipitur. Atque adeo Deum existere iam ante certum est quam argumentis philosophicis illud certum esse comprobetur. Haec enim argumenta, quae certitudinem philosophicam tantum pariunt, certitudinem naturalem non antecedunt, sed necessario eam sequuntur.

welke wij kennen; zonder haar kan niets waar zijn of wijsgeerig worden bewezen, want alle moreele en metaphysieke waarheden steunen op haar. Bijgevolg kunnen ook nooit wijsgeerige argumenten de zekerheid van het Godsbestaan geven, zij kunnen het bestaan van God niet bewijzen, maar enkel die voorafgaande zekerheid bevestigen, door aan te toonen, dat die zekerheid steunt op wettige fundamenten. ¹⁾

Zulke wijsgeerige argumenten zijn van physischen, moreelen en metaphysischen aard, en er zijn er ten slotte talloze. De voornaamste zijn de beschouwing van de orde in deze wereld, van den mensch als grootste kunstwerk; van den *sensus communis*, het geweten en ons natuurlijk verlangen naar weten met onzen afschuw voor scepticisme; de beschouwing van onze menschelijke vermogens, het essentiele verschil tusschen het moreel goede en kwade, de sociale natuur van den mensch en ons natuurlijk verlangen, ons leven te behouden; ten slotte van onze idee van het *ens a se*, van de idee van waarheid, goedheid en rechtvaardigheid en van de idee van het oneindige zijn. Deze argumenten doen ons achtereenvolgens kennen, dat God bestaat als het eene zijn, met de grootste macht en het hoogste verstand en als het meest vrije wezen; als hoogste wetgever, rechter en wreker van goed en kwaad, eerste oorzaak en laatste einde der dingen, als ons hoogste goed; ten slotte als *ens a se*, ongeschapen, noodzakelijk, eeuwig, onafhankelijk en absoluut, als absolute waarheid, goedheid en rechtvaardigheid en als metaphysisch oneindig wezen. ²⁾

Toch hebben al deze bewijsvoeringen slechts betrekkelijke

---

¹⁾ *Theodiceae seu theologiae naturalis elementa*, editio tertia 1852, pag. 24. An hinc sequitur eam veritatem nec ostendi nec philosophice probari posse? Minime quidem. At sequitur 1) eam veritatem primum recta seu immediate percipi debere, quia veritas prima, non derivata est. Sequitur 2) eamdem eo apertius certo veram esse, quod sine ipsa nihil aliud verum esse aut philosophice probari queat, aut ullius alterius veritatis ratio reddi possit. Sequitur 3) argumenta philosophica, quae ratiocinando et inferendo procedunt, huius veritatis certitudinem non gignere sed vere confirmare. Illam non gignunt, nam certitudine directa posteriora sunt; illam confirmant, nam probe ostendunt quo legitimo fundamento nitatur.

²⁾ *Theodicee*, pag. 28—72.

waarde, in zooverre zij n.l. hun kracht slechts ontleenen aan de aangeboren idee Gods, dat dus aan al deze argumenten moet voorafgaan; zij zijn dan ook enkel in staat deze idee te belichten en te bekrachtigen. ¹⁾

Ofschoon wij nu van nature reeds het Godsbestaan kennen, is voor de bewustwording van de aangeboren idee van God toch weer noodig eenige perceptie van zinnelijke dingen, en onderricht van anderen. ²⁾ En dit onderricht moet een voortzetting zijn van de oorspronkelijke revelatie. Goddelijke openbaring was dus noodig voor den mensch om tot ware Godskennis te komen. ³⁾ Daar het echter kan voorkomen, dat ons opvoeding of sociale omgang ontbreekt, of ook dat het vermogen om het bovenzinnelijke te vatten, niet voldoende ontwikkeld is, daarom is het dus toch mogelijk, dat iemand het bestaan van God niet kent, daar de hem aangeboren idee van God niet tot actueele kennis uitgroeit. Is echter iemand in het volle bezit der rede, dan is het onmogelijk, dat hij het bestaan van God niet kent, want dan wordt kennis van goed en kwaad veronderstelt, welke echter onmogelijk is zonder kennis van God, daar de absolute goedheid God zelf is. Heeft men dus den naam

---

¹⁾ Theodicee, pag. 71. Ex iis quae hucusque disseruimus ulterius sequitur omnibus divinae existentiae argumentis necessario praecedere ideam Dei menti nostrae insitam, atque illa huc solum tendere ut hanc ideam collustrent, confirment ac tueantur, quin imo ea ab hac omnem vim suam adeo haurire ut sine ipsa nihil prorsus efficerent.

²⁾ Idem, pag. 10. Generatim vero haec de Deo naturaliter noscimus et intelligimus: a) Deum vere existere, et b) summis quibusdam attributis seu perfectionibus caetera omnia entia antecellere.

Cognitio seu notitia Dei est actus mentis nostrae quo haec sibi insitae Dei ideae vere conscia fit. Ut Dei cognitio in nobis aperta gignatur, aequae ac ut rationis usus acquiratur, hae conditiones necessariae sunt: 1) ut Dei idea nobis insita sit, 2) ut aliquot rerum sensibilibus perceptiones habeamus, 3) ut ope instructionis excitemur ad mentem elevandum a rebus sensibilibus ad ideas quae supra sensus sunt, utque mens ita excitata sua ipsius alacritate ad ideam Dei sibi insitam attendat, eam distincte percipiat, atque ita Deum vere cognoscat.

³⁾ Idem, pag. 11. Quum porro huiusmodi instructio vera primaevae revelationis continuatio sit, et sicut nos instructione ita primi homines divina revelatione indiguerunt ut ad Dei notitiam pervenirent, hoc sensu revelatione divina, homini opus esse dicimus ut ad veram Dei cognitionem pertingat.

zelf van God nog nooit gehoord, dan moet men hem toch kennen, al kan die kennis minder of meer volmaakt zijn. ¹⁾

Zoo tracht Ubaghs ook hier uitersten te vermijden: we kennen van nature het bestaan van God, maar in die kennis bestaan graden en zelfs kan het voorkomen, dat men God in het geheel niet kent, ofschoon dit toch slechts een uitzondering is. Want al erkent het Ontologisme het zien van God, dit is toch gehuld in duisternis, waardoor het zich ook verre onderscheidt van de wijze waarop wij God zullen zien hiernamaals. ²⁾ Ook erkent hij, dat we God kunnen kennen door „intermédiaires”.

---

1) Theodicee, pag. 16. Fieri quidem potest ut homo qui quacumque de causa ad perfectum rationis usum non pervenit Deum esse nesciat, nam stricte potest fieri ut insita nobis Dei idea, deficiente vel societate vel educatione vel sufficienti suprasensibilia percipiendi facultate, ab homine quodam non distincte percipiatur; omnino enim fieri potest ut quispiam, etiamsi corpore sit adultus, animo tamen infans maneat, saltem quod ad ea spectat quae supra sensus posita sunt. At omnino fieri posse negamus ut homo pleno rationis usu fruens Deum prorsus ignoret. Quod probatur hoc modo: Ad plenum rationis usum Dei cognitio necessaria est; nemo enim pleno rationis usu fruitur, nisi suo primo ingenio iudicare possit quae actiones moraliter bonae quae moraliter malae haberi debeant; proindeque nisi vere et expresse cognoscat, quid sit iustum, verum, bonum et quae sint vere hominis officia; seu nisi cognoscat, hominem, non naturali instinctu, sed morali obligatione adstringi ad opera quaedam facienda, ad omittenda alia, et ad quae quidem ita adstringatur. Atqui nulla actio moraliter bona aut mala iudicari, nulla veri officii notio formari potest, nisi interveniat idea Dei; tum quia sine Deo nulla officii cuiuspiam ratio reddi potest, tum quia iustitia, bonitas et veritas absoluta, quacum actiones nostrae conferri debent ut bonae vel malae iudicari possint, nihil aliud quam Deus ipse est. Ergo fieri nequit ut homo pleno rationis usu fruens penitus ignoret illud ens quod Dei nomine designamus, etsi forsitan nomen ipsum non audierit. Attamen haec notitia magis vel minus perfecta esse potest. — Zie ook Ideologie, pag. 133.

2) Ideologie, pag. 112. La vue ontologique, la connaissance naturelle, quelque parfaite qu'elle soit, est toujours mêlée d'ombre et d'obscurité; malgré toute la clarté qu'elle puisse avoir, elle ne cesse d'être obscure, et comparativement à la vue céleste elle reste toujours très-obscur. Au contraire la vision béatifique exclut tout mélange de ténèbres, elle est entièrement claire dans toute la rigueur du terme. Nunc videmus per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem (I. Cor. XIII, 12.) Ces paroles de l'Apôtre caractérisent parfaitement cette première différence. Zie ook pag. 132.

d.i. in den zin van hulpmiddelen, zooals die gebruikt werden bij de physische, moreele en metaphysische Godsbewijzen, maar niet in den zin van tusschenideeën, van „idées intermédiaires”, in den geest der peripatetici. ¹⁾ Zoodat ook de Ontologist kan zeggen met Sint Paulus: „Wij zien thans immers vage beelden in eenen spiegel; dan echter zal het van aangezicht tot aangezicht zijn.” (I. Cor. XIII, 12.)

Ook blijft voor dit Ontologisme steeds het Traditionalisme geldend, want al kunnen wij ons vergissen in de *reden waarom* het onderricht noodig is, dat doet niets af aan de kracht der bewijzen voor *het feit, dat* het woord noodig is. En als reden waarom geeft hij dan nogmaals aan, niet dat het woord noodig zou zijn om de waarheid in onzen geest te doen tegenwoordig zijn, maar wel om ons verstand op te wekken, het attent te doen zijn op het haar overstromende licht, om den geest die reflexie te doen uitoefenen, die noodig is opdat het verstand de waarheid niet enkel bezit, maar haar ook bemerkt en leert kennen. ²⁾

---

¹⁾ Ideologie, pag. 90. Il est facile de montrer que les ontologistes reconnaissent plusieurs intermédiaires, qui peuvent nous servir à connaître Dieu, et en quoi ces intermédiaires diffèrent de l'idée intermédiaire qu'ils repoussent. Zie verder pag. 90—95.

Idem, pag. 77. Mais si c'est là (zooals boven uiteengezet) la manière la plus parfaite dont nous puissions concevoir la divinité dans cette vie, il ne s'ensuit point que l'homme qui ne serait pas encore capable de cette sublime conception ne puisse connaître véritablement Dieu d'une manière plus imparfaite. B.v. door het causaliteitsbeginsel uit de beschouwing der natuur.

²⁾ Ideologie, pag. 134. Toutefois, pour plus d'exactitude, nous ferons observer qu'il y a une grande différence entre le fait que l'enseignement est un moyen nécessaire pour parvenir à la connaissance de Dieu et la raison de ce fait. On peut constater le fait et avouer son ignorance ou même se tromper complètement à l'égard de la raison dont nous parlons ici, sans que cet aveu ou cette erreur affaiblissent en rien la valeur des preuves du fait. Ce fait, de même que tout autre fait, ne se prouve que par des faits, et comme les faits qui le prouvent sont constants, uniformes, décisifs, il est ridicule de recourir, ainsi que quelques-uns le font, à des hypothèses arbitraires, gratuites, inventées à plaisir et en dehors des faits, pour arriver à des conclusions que les faits démentent. D'après tout cela, il est évident que, quand même nous nous tromperions entièrement dans ce que nous allons dire sur la raison pour-

Wordt door het Traditionalistisch-Ontologisme het Rationalisme overwonnen (pag. 152), ook het Scepticisme valt er door. Immers voor alle wijsgeerige reflexie, voor elke gereflecteerde zekerheid, zelfs voor elken twijfel omtrent de metaphysieke waarheden, bezit de mensch reeds een directe, natuurlijke, ware zekerheid dier waarheden, welke ontstaat tegelijk met de kennis ervan. ¹⁾ Directe zekerheid ²⁾ bestaat in een akt van geloof, van spontaan geloof of in een akt van den *sensus communis*, en wordt daarom natuurlijk geloof genoemd. Zij is op dezelfde basis gefundeerd als de gereflecteerde of wijsgeerige zekerheid, want tusschen beiden bestaat geen verschil dan

---

qu o i l'enseignement est nécessaire pour arriver à la connaissance, cela ne diminuerait aucunement la force des arguments par lesquels nous avons prouvé ailleurs que l'enseignement est nécessaire pour obtenir ce résultat. Cela posé, nous disons que la raison que nous cherchons ici nous semble être le mieux indiquée par ceux qui pensent que la parole n'est pas nécessaire pour rendre la vérité présente à l'esprit, mais qu'elle est indispensable pour éveiller l'intelligence, pour la rendre attentive à la lumière qui l'inonde, et un mot, pour que l'esprit exerce cette réflexion forte, régulière et efficace sans laquelle il se trouve en présence de la vérité sans l'apercevoir, comme un oeil égaré et distrait, quoique environné, impressionné et éclairé par la lumière la plus brillante, ne voit rien de tout ce qui lui est présent.

¹⁾ *Ideologie*, pag. 79. Avant toute réflexion philosophique, avant toute certitude réfléchie ou tout doute sur les vérités métaphysiques, principes de la morale et de la religion naturelle, l'homme élevé d'une manière conforme à sa nature intelligente, a de ces vérités une certitude directe, naturelle et véritable. En même temps qu'il en acquiert la connaissance, il y adhère spontanément sans douter de leur existence réelle, à cause de l'affinité qu'elles ont avec son intelligence, de même qu'en acquérant la connaissance des choses sensibles, du soleil par exemple ou de la lumière, il est naturellement convaincu que ce sont des choses réelles, à cause du rapport qu'il sent entre elles et sa sensibilité, alors même qu'il n'est pas encore en état de se rendre explicitement compte du rapport que ces vérités et ces choses ont avec son esprit, ou du motif pour lequel il croit qu'elles sont réellement ce qu'elles sont.

²⁾ Zekerheid definieert hij aldus: *firma mentis adhaesio veritati satis cognitae*, ofwel: *immotus animi assensus veritati praestitus propter firmam rationem*, beschouwd voorzoover zij bestaat in onzen geest; op zich is zekerheid niets anders dan de waarheid zelve; *veritas ipsa*, iis insignita characteribus quibus tute distingui a falsitate possit. — *Logica* pag. 161.

juist in de toegepaste reflexie, welke echter niets essentiëls aan de eerste toevoegt. De meeste menschen hebben van de voornaamste waarheden dan ook nooit gedurende heel hun leven andere zekerheid dan de directe, maar daarom twijfelen ze wellicht ook nooit ernstig. ¹⁾ Deze directe of natuurlijke zekerheid berust nu op onze redelijke natuur; deze is dus het fundament onzer zekerheid. ²⁾ Scepticisme is bijgevolg iets onredelijks.

Hieruit volgt, dat de wijsbegeerte dus ook nooit de directe zekerheid kan wegnemen, noch deze geven; zij moet integendeel juist op deze directe zekerheid steunen, daar deze zelf aan de wijsbegeerte voorafgaat. Wijsgeerige zekerheid is derhalve niets anders dan een vervolmaking van de natuurlijke. ³⁾ En deze natuurlijke of directe zekerheid verdient ten volle den naam zekerheid, daar alle voorwaarden welke haar definitie eischt, vervuld zijn; terwijl ook de gereflecteerde zekerheid

---

¹⁾ *Ideologie*, pag. 80. Cette certitude directe, qu'on appelle aussi croyance naturelle ou sentiment naturel, parce qu'elle consiste dans un acte de foi spontanée ou de sens commun, est fondée sur la même base que la certitude réflexe ou philosophique. Zie ook *Logica*, pag. 163. Elles ne diffèrent qu'en ce que la dernière est raisonnée, analysée, vivifiée et fortifiée par la réflexion, qui n'ajoute rien d'essentiel à la première, mais aperçoit seulement d'une manière explicite et distincte ce qu'elle renfermait déjà réellement. La plupart des hommes n'ont pendant toute leur vie que cette certitude directe des vérités les plus importantes; mais par contre, et peut-être à cause de cela même, ils n'en doutent jamais sérieusement.

²⁾ *Logica*, pag. 166. Illa certitudo ex ipso rationalis naturae sensu oritur, statim ac res sensibiles maxime obviae et veritates rationales maxime perspicuae ac simplices homini mente sano apte proponuntur.

³⁾ *Logica*, pag. 166. Homini qui pleno rationis usu fruitur, hoc ipso quod illo fruitur, plures veritates plane certae sunt, seu ipse certitudinem non reflexam quidem, sed directam et naturalem possidet plurimum veritatum ad quoslibet veritatum sive internarum sive externarum ordines pertinentium. Et haec directa certitudo vera et proprie dicta certitudo est, omnesque verae certitudinis conditiones continet. Imo, quod praecipue notandum est, philosophia illam 1) nec dare, nec 2) auferre potest, sed 3) ipsi niti et vivere debet. Zie verder pag. 167 en 168. Itaque philosophica certitudo nihil aliud quam naturalis certitudinis perfectio est aut esse potest.

werkelijk wetenschappelijk is. ¹⁾ Duidelijk blijkt uit dit alles, welk een groote waarde Ubaghs toekent aan deze natuurlijke zekerheid. Hierop moet de wijsgeerige zekerheid, neen, heel de wijsbegeerte steunen. Er zijn echter slechts weinige filosofen, die dit doen. ²⁾ Vandaar, dat hij met zooveel vol-doening in zijn *Logica* verwijst naar z'n vriend en collega Tits. ³⁾

Is het fundament der zekerheid van de eerste waarheden gelegen in onze redelijke natuur zelf en is het middel waardoor wij haar verkrijgen de akt van den *sensus communis*, ten slotte berust heel de zekerheid toch in het Ontologisme zelve, n.l. in

---

¹⁾ *Logica*, pag. 189. *His ita stabilitis, facile ostenditur 1) eam directam certitudinem iam veram esse certitudinem, et 2) hanc reflexam certitudinem vere scientificam dici posse.*

Etenim 1) directa illa certitudo omnes conditiones verae certitudinis iam continet; et quamquam is qui nondum reflexe cogitat, eas conditiones ibi non distinctim agnoscat, ac ideo non agnoscat quia non satis animo attendit, ipsae tamen vere adsunt et vere percipiuntur. Quid enim? a) adest veritas, et eadem quidem veritas quae postea reflexe reputabitur; b) adest assensionis firmitas, et plerumque maior etiam quam apud plerosque philosophos; c) adest rationis momentum sufficiens et plane perceptum, atque idem quidem illud quod reflexio postea apertius distinguet, nempe evidens rei seu veritatis praesentia.

2) Reflexa haec certitudo vere scientifica dici potest, praesertim quod ad veritates rationales attinet. Ad hoc enim requiritur et sufficit ut prima principia immediata evidentia percipiantur et percipi sciantur, utque alia vera ex iis principiis evidenter sequi conspiciantur; atqui omnes illae conditiones hoc de quo agimus reflexionis exercitio seu hac reflexa certitudine omnino implentur, ut illi qui animo attendere voluerit illico patebit; ergo.....

²⁾ *Logica*, pag. 168. Unde plane sequitur philosophiae ab hac naturali certitudine proficiscendum esse.

Ideologie, pag. 80. Et il est surprenant que dans la plupart des traités de philosophie on tienne si peu de compte de cette certitude naturelle, tandis qu'elle devrait servir de point de départ à toute discussion sur la certitude philosophique, qui, lorsqu'elle est réelle, ne saurait être autre chose qu'un développement de la première.

³⁾ *Logica*, pag. 168. Hunc naturalis certitudinis maximum in philosophia valorem nemo apertius, efficacius et amplius, et ante eum nemo tam distincte indicavit quam cl. Dr. Tits, ut videri licet in *Vie et travaux d'Arnold Tits*, par N. J. Laforet, Bruxelles, 1852.

de onmiddellijke intuïtie van den geest, waardoor wij zien de waarheid dier principes. ¹⁾

De criteria der zekerheid of de middelen, waardoor wij zekerheid verkrijgen en van wier goed of slecht gebruik hoofdzakelijk alle wetenschap en ook alle dwaling afhangt, zijn voor Ubaghs de volgende ²⁾: Op de eerste plaats de *sensus intimus*, de innerlijke ervaring of bewustzijn van wat de geest thans in zich zelf ondervindt. Vervolgens de *visus intellectus* of de klare en dinstincte perceptie van onze gedachten, ook wel genoemd subjectieve of logische evidentie; zij heeft betrekking op den inhoud onzer begrippen, welke ons verstand intuïtief bereikt; de *relatio sensuum (externorum)* of de spontane akt van onzen geest, waardoor wij de corporeele dingen kennen, door de gewaarwordingen ervan tot de lichamen als hun oorzaak terug te brengen; het *testimonium humanum* of het getuigenis van anderen; de *sensus naturae* of de *sensus communis*, d.i. de van nature in de menschen aanwezige kracht, waardoor zij, tot het gebruik der rede gekomen, zich door de kracht van hun eigen natuur gedreven voelen, om standvastig die waarheden aan te nemen, welke niet steunen op een der vorige criteria; en ten slotte de *rationis intuitio* of het zien of de perceptie van den geest der rationeele waarheden, die iets werkelijk verschillend zijn van onzen geest, maar onmiddellijk in den geest tegenwoordig zijn, en welke in zich nauwelijks verschilt van den *sensus naturae*. ³⁾

---

¹⁾ *Logica*, pag. 194. *Inter principia certo vera habenda sunt quaecumque communiter, naturaliter, necessario ab hominibus pleno rationis usu fruentibus vera habentur, ac praesertim, si dogmatismi ontologici rationem quoad decet habemus, quae immediata mentis intuitione vera esse cernuntur.*

Pag. 190. *Facile probamus haec tria: nos aliquid mente cernere, illud quod cernimus esse non posse vanam veritatis imaginem, atque adeo veritatem ipsam. Derhalve: ea quae rationi seu menti nostrae vera esse videntur reapse vera esse.*

²⁾ *Logica*, pag. 195—227.

³⁾ *Logica*, pag. 222. *Haec intuitio in se quidem vix differt a sensu naturae. Pro sententia eorum qui unum illorum potius quam alterum veritatum de quibus hic agitur criterium esse volunt, hoc potissimum differunt: 1) intuitio rationis ideas vicarias reiicit, sensus naturae ab eis ab-*

Hij gebruikt de termen *rationis intuitio*, *sensus naturae*, *sensus communis* of *sensus naturae communis* dan ook door elkaar; dit is het hechtste zekerheids-criterium, want hierdoor zien wij de absolute waarheden, en wat wij zien dat is, kan toch niet niet-zijn. Hier ligt dus het criterium der zekerheid van het Ontologisme.

Ten slotte ligt het psychologisch fundament der zekerheid in onze redelijke natuur, ¹⁾ terwijl het ontologische fundament gelegen is in de absolute waarheden of ten slotte in God Zelf, die eerste principe en laatste oorzaak van alle rationeele zekerheid is. ²⁾ Daar ligt dan ook de oorzaak, waarom wij door de stem onzer rede of van de natuur te volgen, op redelijke gron-

---

strahit vel etiam eas recipit: 2) rationis intuitione mens magis attente ad veritatem, naturae sensu magis ad se ipsam conversa est, licet utroque utraque percipitur; 3) rationis intuitio veritatem sibi propositam magis distincte percipit, et ideo eam videre dicitur; sensus naturae eandem veritatem minus distincte percipere censetur, et ideo ipsam sentire vel fide naturali credere passim dicitur.

¹⁾ *Logica*, pag. 256. His rite consideratis, primo quidem nemo negaverit fundamentum de quo agitur ipsam hominis rationabilem naturam esse. Zie verder pag. 255—262.

²⁾ *Idem*, pag. 263. Primo quidem illa principia, omnibus fatentibus, sunt lumen rationis nostrae, seu lux humanarum mentium, cuius ope videmus quidquid intelligibiliter cernimus, sive illud lumen animo advertamus sive non advertamus.

Pag. 264. Quid igitur? Vere absoluta et infinita sunt, atque adeo absolutae entis infiniti perfectiones, aliquid divini, seu Deus ipse sunt. Itaque prima rationis nostrae principia sunt Deus ipse menti nostrae quomodocumque praesens, seu rationis lumen sive lux mentis, mentem nostram modo analogo et magis actuoso afficiens quo lux physica afficit sensum oculorum. His rite consideratis, intelligimus tandem cur ipse Deus fundamentum universae certitudinis ontologicum sive objectivum dicendus est. Age enim, ipse non solum mentem nostram rationis participem faciendo nos aptos et idoneos fecit ut veritatem cognoscere et, ubi ea suis characteribus praestat, a falsitate tuto possimus discernere quod a nobis solis non possumus; sed etiam veritate, quae ipsa est, proinde se ipso mentem nostram illuminat, excitat, movet, attrahit, persuadet, nempe cognoscere facit et agnoscere, seu efficit ut veritatis lumen cernamus eique assentiamur.... uno verbo, constat Deum ipsum certitudinis rationalis principium primum esse et rationem ultimam. Zie verder pag. 262—268.

den of met het hoogste recht, onveranderlijk aan de waarheid vasthouden. ¹⁾

In deze leer over de zekerheid hebben wij reeds Ubaghs' criteria opgenoemd voor de kenobjecten, welke niet vallen onder de rationeele waarheden van metaphysieke of moreele orde. Hoe leeren wij dèze echter kennen?

In de kennis der sensibele dingen is de mensch passief en ook weer gedeeltelijk actief. Om perceptie te verkrijgen van corporeele dingen of van de toestanden van onze ziel, d.w.z. om ons hiervan direct bewust te zijn, is voldoende de indruk van de uiterlijke zinnen of van den innerlijken zin, en spontane attentie voor den indruk, dien wij kregen. Aangeboren ideeën noch onderricht zijn hierbij dus noodig. ²⁾ Om er echter concepties van te bezitten, moeten wij reflecteeren op de percepties, waardoor wij de innerlijke en karakteristieke eigenschappen leeren kennen en ons deze onderscheiden voorstellen. ³⁾

De concepties zijn van verschillenden aard. Zuivere concepties zijn de zuiver abstracte begrippen, ook categorieën van het verstand genaamd, b.v. zijn, bestaan, mogelijkheid, oor-

---

¹⁾ *Logica*, pag. 264. Quae quum ita sint, plane perspicitur cur naturae ac rationis nostrae voci obsequendo veritati rationabiliter, seu summo cum iure et ex causa maxime legitima, immote adhaereamus. Iam enim plane constat primum veritatis universae fontem, et causam rationemve omnis certitudinis ultimam Deum ipsum esse, sine quo nihil verum, nullave certitudo rationalis nisi truncata (seu in principio quodam secundario tantum spectata) nobis esse potest.

²⁾ *Anthropologiae philosophicae elementa*, 1848, pag. 49. Perceptiones et rerum corporearum et animi nostri statuum producuntur impressionibus sensuum externorum et sensus interni, per quas attentio ad res illas et hos status satis erigitur ut illorum ideae directae acquirantur, etiam sine ulla aliorum institutione. Duae igitur ad eas perceptiones formandas sufficiunt: a) impressio vel commotio quaedam sensibilis, quae animum satis afficit ut eum incitet et velut expergefaciat; b) attentio spontanea hoc incitamento provocata et quae sat firma sit ut hoc monitum expresse advertatur.

³⁾ *Psychologie*, pag. 38. La conception est l'acte par lequel l'esprit, en réfléchissant sur l'objet à connaître, parvient à en saisir les propriétés internes et caractéristiques et à se les représenter distinctement.

zaak, substantie, etc. ¹⁾ Ook deze begrippen zijn resultaat van de menselijke denk-akt; hun object is niet iets bestaand, maar juist de betrekkingen waaronder iets bestaat, dus als substantie, als noodzakelijk enz. ²⁾

Vervolgens ervarings-concepties, concepts empiriques; dit zijn begrippen van reële objecten, die in het bereik der ervaring liggen als wij in een enkele intellectuele formule de karaktertrekken samenvatten, die essentieel en gemeen zijn aan al de individuen van eenzelfde categorie, en welke hij elders den naam geeft van notions généralisées (pag. 155) b.v. *de roos*, *de boom*. Ten slotte de absolute noties, welke wij ons vormen van de absolute waarheden. ³⁾

Om ons nu een begrip te vormen van een sensibel object is noodig: perceptie van eenige zijns van de soort waartoe dat object behoort; vervolgens het woord om er de abstracte hoe-

---

¹⁾ Psychologie, pag. 39. Nous entendons par concepts purs les notions purement abstraites, appelées aussi catégories de l'entendement, qui n'ont pour objet aucun être déterminé, mais seulement des qualités qui peuvent être communes à un grand nombre d'êtres et que nous nous représentons comme mentalement séparées des êtres auxquels elles appartiennent sans penser à ces êtres mêmes. Tels sont nos concepts d'être et d'existence, de possibilité, de nécessité et de contingence, de permanence et de succession, d'immutabilité et de changement, d'unité et de multiplicité, d'absolu et de relatif, de cause et d'effet, de substance et d'accident, etc. considérés d'une manière abstraite.

²⁾ Anthropologie, pag. 44. Similiter conceptiones purae ingenii humani operationes sunt. Pag. 45: horum objectum nulla existentia, sed cuiusvis existentiae conditiones sunt.

³⁾ Psychologie, pag. 39. Nous appelons concepts empiriques les notions que nous nous formons des objets réels qui tombent sous l'expérience, en réunissant comme dans une seule forme ou formule intellectuelle les caractères essentiels et communs à tous les individus d'une même catégorie. Telles sont les notions par lesquelles nous nous représentons, p.e. non pas un laurier ou une rose, ni un certain nombre de lauriers ou de roses, ni même la somme totale des lauriers ou des roses, mais le laurier, la rose, l'arbre, la fleur, le végétal, etc. c'est-à-dire l'ensemble des éléments constitutifs du laurier, de l'arbre etc. Ce sont donc les notions que nous avons des genres et des espèces réelles.

Nous désignons par le nom de notions absolues celles, que nous nous formons des vérités absolues, intelligibles et réelles, p.e. la justice absolue..... ce qui ne peut être autre chose, qu'un attribut de Dieu.

danigheden aan vast te hechten, om de aandacht van onzen geest op te wekken, en onze reflexie bezig te houden en de reflexie zelf. ¹⁾ Waar het echter betreft het begrip van een intelligibile waarheid, daar komt nog bij deze genoemde voorwaarden, die der tegenwoordigheid van de verstandelijke waarheid in onzen geest of de praeëxistentie der idee. ²⁾

En dat het eindige werkelijk bestaat, wordt hierdoor bewezen, dat onze geest onmiddellijk voelt en ziet dat hij bestaat, derhalve met zekerheid weet dat hij bestaat. Maar ook door reflexie weet hij dit: immers al wat handelt of ondergaat, bestaat zeker, want elk effect steunt op een reële oorzaak; zoo weten wij ook het bestaan onzer organen en van andere dingen, want wij nemen in ons zelf modificaties waar, die effect zijn van uitwendige oorzaken. Daar aan dit alles geen oneindige eigenschappen zijn toe te kennen, volgt hieruit het bestaan van het eindige. ³⁾

---

¹⁾ Psychologie, pag. 40. Pour former la notion d'un objet sensible, il faut: 1e. la perception de quelques êtres de l'espèce à laquelle cet objet appartient; 2e. la parole sous l'une de ses trois formes, c'est-à-dire des mots ou des signes équivalents, pour y attacher les qualités abstraites de ces êtres, pour exciter l'attention de l'esprit et pour la soutenir dans le travail de la réflexion; 3e. l'exercice convenable des actes de réflexion rationnelle.

²⁾ Idem, pag. 40. Les conditions nécessaires pour former la notion d'une vérité intelligible sont: 1e. la préexistence de l'idée, comme on l'appelle, ou la présence de la vérité intelligible dans notre esprit; en vervolgens als onder noot 1.

³⁾ Ontologie, pag. 26. Primo quidem quisquis sana utitur ratione, se ipsum existere, tam aperte sentit et directe cognoscit, ut ante animi reflexionem, quam diu natura sola agit, de sui ipsius existentia nec dubitat nec dubitare possit, utque post animi attentionem in ea, quae contra nostri existentiam a scepticis dubia moventur, se existere non minus certum esse cernat quam quidquid logice seu formaliter verum dicitur, ac, si dubitare conaretur, se sibi constare minime posse percipiat.

Si dein sui existentiam etiam ratiocinando confirmare cupit, hoc modo progreditur. Inprimis animo attendit ad hoc principium, quod salva ratione negari nequit: Quidquid agit aut patitur certo existit. Deinde animadvertit se multa facere, nempe cogitare, velle, etc. item multa pati, sentire, recipere etc. Tum denique concludit, fieri non posse ut non existat qui se tot actuum auctorem et tot impressionum subjectum esse sentit. Itidem duplici modo alia praeter mentem nostram entia existere certum nobis est. Zie verder pag. 27 en 28.

Maar de notions généralisées, de algemeene begrippen of universalia, b.v. *de boom, de roos*, bestaan ook die, zijn die op zich beschouwd, onafhankelijk van ons verstand, iets reëls? In de universalia-strijd bekennt hij zich tot de realisten: in de individuen van eenzelfde soort bestaat iets aan allen reëel gemeenschappelijks, een algemeen element waaraan zij allen deel hebben, waardoor alle individuen van diezelfde soort consubstantieel zijn; dat gemeenschappelijke element, dat constitutief is voor de soort, bestaat niet buiten de individuen, maar bestaat toch even reëel als de bijzondere elementen, welke de individuen constitueeren. ¹⁾ Ook hier zien wij dus wederom een dualisme: de universalia bestaan niet op zich, maar bestaan toch weer werkelijk in de individuen. Voor hem is Sint Thomas dan ook een conceptualist, daar deze in de universalia slechts begrippen ziet van den geest. ²⁾

Uit deze leer van het realisme volgt voor Ubaghs vanzelf het dynamisme ³⁾, volgens hetwelk elke substantie een actieve kracht is; elke essentie is dus een actieve kracht welke op zich bestaat, terwijl de uitgebreidheid slechts iets accidenteels is, een eigenschap voortvloeiend uit de substantie. ⁴⁾ Met dit

---

¹⁾ Du problème ontologique des universaux et de la véritable signification du réalisme. Seconde édition, 1861, pag. 6. Le réalisme au contraire admet dans les individus d'une même espèce quelque chose de réellement commun, un élément universel auquel ils participent tous. Ainsi, dans l'ensemble des individus qui constituent l'espèce cheval, par exemple, il admet, outre les éléments individuels par lesquels les chevaux se distinguent les uns des autres, un élément véritablement commun à tous par lequel ils sont consubstantiels. Cet élément universel ou commun, qui est constitutif de l'espèce, n'existe pas en dehors des individus, mais il existe aussi réellement que les éléments particuliers qui constituent les individus.

²⁾ Idem pag. 59. ....l'Ange de l'école nous paraît avoir embrassé ce conceptualisme pour lequel l'universel n'est qu'un concept de notre esprit.

³⁾ Idem, pag. 113. Il est facile de voir que le dynamisme peut être vrai sans que le réalisme le soit, mais que le réalisme est impossible sans le dynamisme, puisque un universel réel ne saurait être ni un atome, ni un agrégat d'atomes, un même atome ne pouvant être commun à plusieurs individus.

⁴⁾ Du dynamisme considéré en lui-même et dans ses rapports avec la Sainte Eucharistie. Seconde édition, 1861,

dynamisme meent hij ook de wederzijdsche inwerking te kunnen verklaren tusschen ziel en lichaam, als tusschen geest en stof, daar elke materieele substantie essentieel een actieve kracht is. ¹⁾ Als invloeden op de ziel noemt hij: leeftijd, geslacht, temperament en constitutie, erfelijkheid, voeding, klimaat, ziekte, opvoeding, milieu, bezigheden en gewoonten.

Door dit dynamisme begrijpt men, dat eenzelfde kracht in verschillende wezens kan bestaan, zooals hetzelfde leven zich in de verschillende organen van het lichaam bevindt, en ook dat die kracht zich kan verspreiden en vermenigvuldigen. ²⁾ Zoo komt hij ten slotte van zelf tot het vitalisme en generatienisme.

Volgens het vitalisme bestaat elk levend wezen uit materie en uit kracht, welke de materie gebruikt voor haar vitale werkingen. Ook hier gebruikt hij wederom de methode der waarneming om dit te bewijzen. Niet de onmiddellijke ervaring maar de observatie der feiten dwingt ons, het bestaan van zulk een

---

pag. 12. Les dynamistes soutiennent que toute substance est une force active, la substance corporelle aussi bien que la substance spirituelle, et par conséquent que l'essence des corps n'est autre chose qu'une force active, subsistante en elle-même et de soi inétendue, mais que l'étendue est un accident naturel, une propriété consécutive de cette substance.

¹⁾ Psychologie, pag. 162. Mais, si l'on considère avec les dynamistes toute substance matérielle comme étant essentiellement une force active, on n'aura plus tant de peine à concevoir une action mutuelle entre l'esprit et la matière, entre deux forces essentiellement actives, quoique douées de propriétés différentes.

²⁾ Du Dynamisme, pag. 65. Le dynamisme trouve encore une puissante confirmation dans son rapport avec le réalisme. Le réalisme de la nature, comme on l'appelle, consiste à dire que la substance, au moins celle des corps vivants, n'est pas quelque chose de purement individuel ou exclusivement propre à chaque individu; mais que dans les différentes catégories des êtres naturels elle est quelque chose de commun à plusieurs, et qui s'individualise avec la totalité de ses propriétés universelles dans chacun des individus qui y participent. Or la moindre réflexion sur ce système fait voir que le dynamisme en est une condition *sine qua non*. Ou conçoit qu'une même force puisse subsister dans plusieurs êtres à la fois, comme la même âme ou la même vie se trouve tout entière dans les différents organes ou dans les différentes parties d'un corps; on conçoit aussi qu'elle puisse se propager et se multiplier en restant la même, comme la vie d'une vigne séparée en plusieurs ceps.

kracht aan te nemen, als eenige en ware oorzaak der vitale functies, als principe van het leven. ¹⁾

Diezelfde observatie doet ons ook het generationisme aannemen. Beschouwen we het individu, dan zien wij opeenvolgende destructie en reproductie; beschouwen we de soort, dan zien we continuïteit; voor elke soort is het leven slechts eens begonnen, en dus moet de Schepper het eerste zijn het vermogen hebben geschonken zijn soort onbepaald voort te brengen. ²⁾ Deze kracht of dit levensprincipe emaneert langs den weg van generatie van de ouders op de kinderen, waardoor consubstantialiteit of identiteit van substantie ontstaat tusschen wat emaneert en het geëmaneerde, terwijl schepping niets meer dan gelijkenis doet ontstaan. ³⁾

Voor den mensch, die uit twee naturen bestaat: de geestelijke en de corporeele natuur, geldt dit generationisme niet voor de geestelijke natuur of voor de ziel, waarvoor dus ook het

---

¹⁾ Du problème ontologique des universaux, pag. 91. Les vitalistes soutiennent que dans chaque être vivant il y a deux choses réellement distinctes: la matière, d'abord susceptible d'organisation et puis effectivement organisée, et la force organisatrice, motrice et reproductrice qui emploie cette matière comme instrument pour effectuer les opérations vitales. Bien que cette force ne tombe pas directement sous les sens, la raison fondée sur l'observation des faits nous contraint de l'admettre comme la seule et véritable cause des fonctions vitales, comme le principe de vie.

²⁾ Idem, pag. 100. Le système de la force reproductrice ou de la génération continue est exposé par M. Flourens dans les termes suivants: „La première loi de la vie est le loi de continuité..... Si je considère les individus, je ne vois que destruction et reproduction successives, si je considère l'espèce, je ne vois que continuité et perpétuité. A parler rigoureusement, la vie ne recommence donc pas à chaque nouvel individu. Pour chaque espèce, la vie n'a commencé qu'une fois, etc.”

³⁾ Idem, pag. 104. Ce qui prouve péremptoirement que cette substance, force, vie, principe de vie est réellement commune, et non pas seulement semblable dans tous les individus de l'espèce, c'est qu'elle est engendrée, c'est-à-dire qu'elle émane par voie de génération des parents aux descendants. Si elle était créée pour chaque individu, ou si elle était la suite d'une génération spontanée, je ne trouverais pas de base à un raisonnement décisif pour prouver autre chose que la ressemblance; mais là où il y a génération ou émanation, il y a consubstantialité ou identité de substance entre ce qui émane et ce dont il émane.

realisme niet kan worden aangenomen; maar wel gelden generationisme en ook realisme voor de corporele natuur van den mensch. ¹⁾ Bijgevolg wil hij er ook niet van weten dat de redelijke ziel in den mensch de plaats zou innemen van de vegetatieve en sensitieve ziel. ²⁾ Ook hier meent hij, dat zijn leer niet in strijd is met die der Kerk, welke verklaarde, dat de redelijke ziel de forma substantialis is van den mensch. ³⁾

Deze laatste opvattingen zijn bij Ubaghs derhalve een logisch gevolg van zijn standpunt betreffende het menschelijk kennen. Vanuit zijn ken-theoretische instelling meende hij heel zijn wijsgeerig systeem te kunnen opbouwen, van welk systeem wij hebben getracht de voornaamste punten hier uiteen te zetten.

---

¹⁾ Du problème ontologique des universaux, pag. 108. Dans l'homme il y a deux natures: la nature spirituelle et la nature corporelle. Nous ne prétendons point soutenir la génération de l'âme ou de la nature spirituelle de l'homme; et par conséquent nous ne pouvons lui attribuer le réalisme. Mais la nature corporelle, à partir de la première création, se propage par voie de génération, et par là tous les individus humains forment ensemble une véritable espèce naturelle.

²⁾ Psychologie, pag. 34. Or est-il rationnel d'admettre de pareilles métamorphoses?

³⁾ Psychologie, pag. 35. Le décret du Concile de Vienne définit certainement que l'âme raisonnable est la forme spécifique de notre corps, celle par laquelle le corps qui l'a est un corps humain, et l'individu auquel elle appartient est une personne humaine, en un mot, l'homme se distingue de tous les autres êtres; mais ce décret ne dit pas que dans le corps humain il n'existe point d'autres formes substantielles génériques, ou communes à l'homme est à d'autres êtres. Aussi ce seul fait, que beaucoup de scolastiques, dont l'orthodoxie sous ce rapport ne fut jamais suspectée, admettaient, après comme avant le Concile de Vienne, plusieurs formes substantielles dans le corps de l'homme, ce fait prouve à l'évidence qu'on ne peut nous opposer ni le manichéisme, ni le décret du Concile de Vienne, qui dit simplement que l'âme est forma corporis, mais ne dit point qu'elle est la seule forme du corps. „Necesse est, dit très-bien Suarez (Tract. de anima, l. I. c. 12), hominem constitui in substantiali essentia hominis per aliquam substantialem formam ipsi propriam et a formis brutorum distinctam, quae potest dici forma specifica hominis, sive cum illa sint aliae genericae, sive non sint, hoc enim ad praesens punctum nihil refert.” Ces paroles enlèvent toute incertitude.

HOOFDSTUK IV.

DE BETEKENIS VAN UBAGHS VOOR ONZEN TIJD.

Wanneer wij thans een korte waardeering laten volgen van Ubaghs' leer, dan geschiedt dit vooral met betrekking tot de nieuwere stroomingen in de hedendaagsche wijsbegeerte. Op twee punten valt dan in Ubaghs' systeem bijzonder de nadruk: op de ontwikkeling onzer kennis en op hare objectiviteit.

Juist waar Ubaghs zoo nadrukkelijk wijst op de ontwikkeling van het begrip en daarmee van onze kennis, daar volgt hij de ontwikkeling van het bewuste begrip vanaf het eerste leven ervan in den aanleg van iedere individueele menschelijke natuur.

Deze ontwikkeling nu ziet Ubaghs, hoewel hij steeds een zekere actualiteit aan het verstand toekent, in hooge mate passief, in zooverre de waarheid het vermogen niet alleen in zijn wezen mogelijk maakt en doet bestaan, maar ook dat vermogen reeds aanstonds in zijn wezen en werking bepaalt en daarna steeds verder ontwikkelt. Het is alsof hij God ziet, die het vermogen schept en met het vermogen het object, dat tegelijk dit vermogen bepaalt en in werking doet treden, en deze werking van het object voortdurend doet strekken om het vermogen tot steeds hoogere werking op te voeren. Hij legt dus wel nadruk op het potentieele karakter van het kenvermogen, maar toch zóó, dat door de orde in de natuur, waarin de absolute waarheid haar eigen onafhankelijke plaats inneemt, deze van het eerste oogenblik af dat vermogen reeds eenigermate werkzaam doet zijn. Immers, volgens Ubaghs bezitten wij in ons een vaag aanvoelen der rationeele waarheden en van nature een gesteltenis, waardoor wij die reeds in eersten aanleg kennen. Vandaar dat hij meent, dat men ook zonder onderricht van anderen wel kan denken, oordeelen en redeneeren, daar het verstand van nature door zijn object tot activiteit wordt gebracht en actief wordt gehouden, maar dit geldt nooit voor

hoogere kennis; dit is onvoldoende om tot eigenlijke kennis der rationeele waarheden op te stijgen, daarvoor moet de waarheid zelve ons kenvermogen nog nader bepalen.

Deze ontwikkeling onzer kennis zou men kunnen vergelijken met die eener plant, wier kiem reeds eenigszins is ontwikkeld. Door de voeding der aarde, door den dauw, maar vooral door de stralen der zon schiet de plant omhoog, door zinnelijke perceptie, sociaal onderricht en opvoeding, door zuiverheid van wil en oprechtheid van hart, door traditie en openbaring stijgt onze kennis hoger op. En evenals de plant zich richt naar de zon, zoo zoekt het verstand zijn object in de perceptie, om in de conceptie de absolute waarheid, God zelf, te ontmoeten, met als resultaat de bevruchting, het begrip; en dit is wederom kiem voor nieuw leven, daar uit het eene begrip zich wederom andere ontwikkelen in oordeel en redeneering. Zoo brengen dus innerlijke en uiterlijke factoren de plant tot vollen bloei. De innerlijke factoren daarbij zijn vooral het zich bewust maken van de waarheid en het zich richten naar de waarheid door reflexie en herinnering. Maar het voornaamste is, dat de zon de plant bestraalt, dat de waarheid zelf ons verstand verlicht, want anders blijft dit gehuld in duisternis, evenals ons oog niets zien kan zonder het licht.

Hieruit volgt voldoende het objectieve karakter der waarheid. Ubaghs' leer mag dan ook wel worden beschouwd als een worsteling voor de objectiviteit van het begrip en daarmee onzer kennis. Sinds Descartes heeft dit vraagstuk de kenleer beheerscht, en sindsdien heeft men steeds gezocht naar nieuwe gronden om zich van die objectiviteit te overtuigen. Ubaghs verwijt dan ook reeds aan Descartes en aan Leibniz, dat zij de objectiviteit der idee niet voldoende in acht hebben genomen. In de leer van Aristoteles en Sint Thomas bestrijdt hij juist het intermediarisme, dat n.l. ons verstand beletten zou het object zelf te zien. Juist om de objectiviteit der idee gaat hij in zijn leer over naar het Ontologisme. Kant zocht in subjectieve richting, daarom bestrijdt Ubaghs hem en stelt daartegenover op den voorgrond, dat onze kennis, bijzonder ons begrip, in eersten aanleg reeds en uiteraard objectief is.

Hierbij houdt hij echter nog wel vast aan Descartes' opvat-

ting van een van nature actief verstand, maar die activiteit is bij hem toch zoo minimaal gedacht, dat hij zelfs wel van een puur vermogen heeft gesproken, dat door de stralende klaarte van de absolute waarheid reeds aanstonds tot activiteit en voortdurend tot verdere ontwikkeling wordt gebracht. Dat hij echter niet tot een volledig of zuiver vermogen is afgedaald, maar in den mensch een allereerste informatie van dat vermogen heeft gezien, spruit voort uit het op den voorgrond plaatsen van een drievoudige voorstelling, welke, wanneer zij met de noodige distincties nader was uitgewerkt, zeer vruchtbaar zou moeten worden genoemd voor het juist begrip van den aard onzer eerste kennis. Het is zijn voorstelling: 1° van de schepping van den mensch als een kennende natuur van bepaalde orde, dus kennend op een bepaalde wijze, volgens een bepaalde manier van begrijpen, vastgelegd in de natuur; 2° van den aanleg in datzelfde lichaam opgenomen krachtens de wetten der erfelijkheid. verder ontwikkeld door het ondericht der ouders en der omgeving en opname van hetgeen waartoe in het individu krachtens dien aanleg bijzondere ontvankelijkheid bestaat; 3° van den groei en de ontwikkeling van het menschelijk lichaam, waarvan de organische disposities reeds aanstonds een intentioneele strekking en waarde bezitten. In dezen zin is hij ook gematigd Traducianist te noemen volgens de school van Augustinus, doordat n.l. de geestelijke eigenschappen der ouders langs den weg der voortplanting overgenomen worden door het kind uit hen geboren, krachtens den aanleg, dien het kind in de disposities bezit.

Het valt dan ook te betreuren, dat Ubaghs zijn leer nog niet verder en met de noodige distincties heeft uitgewerkt. Maar toch heeft hij door zijn strijd voor de objectiviteit van het begrip en vooral voor de erkenning van de inwerking van de absolute waarheid op het kennend verstand den weg bereid tot de herleving van het inzicht dat de *evidentia objectiva* ook een zuiver vermogen tot werking kan brengen. Als we dit bedenken, mogen we in hem te meer een voorbereider zien van het herstel der Thomistische gedachte, daar hij voor dien tijd een der leidende krachten is geweest, onder wiens aanvoering men zich aan het subjectivisme trachtte te

ontworstelen. Nog vasthoudend aan het van nature werkzaam zijn van het verstand, en het van nature geïnformeerd zijn van het menschelijk kenvermogen, weet hij deze beide grondopvattingen der Cartesiaansche en Kantiaansche wijsbegeerte toch tot zulk een minimum terug te brengen, dat men zich er niet over verwonderen kan, dat hij zich zelf een aanhanger voelde en zich verwant wist met de leer van een Aristoteles en een Thomas.

Dit nog te meer, wanneer men bedenkt dat Ubaghs in zijn laatste jaren tot het inzicht komt, dat hij Thomas verkeerd begrepen heeft en hij inziet, dat men ook volgens Thomas het object zelf in de kennis bereikt. Ook in dit punt meent hij dan, dat Sint Thomas het heelemaal met hem eens is en wat diens species impressae et expressae betreft, die mag men gerust blijven aanhouden, nu ze maar niet langer een beletsel zijn voor de objectiviteit onzer kennis. In zijn geheel beschouwd, is zijn Ontologisme dan ook uiterst gematigd, zoodat men dit meer moet verklaren als een reactie op het subjectivisme van het heerschende Rationalisme, dan als een werkelijk zuiver ontologistisch bedoeld systeem.

In de nieuwere wijsbegeerte leeft sterk de erkenning, dat de formuleering onzer begrippen en van onze systemen steeds eenigszins gebrekkig is. Men behoeft daarin niet zoo ver te gaan als een Brunschwig en Meyerson, met de taal te beschouwen als den vorm, die onze gedachten verminkt, maar zeker is het woord toch slechts onvolmaakte uitdrukking van hetgeen in een bepaalden tijd als gedachte der menschen leeft; daarom moeten wij de woorden ook niet steeds in altijd gelijken zin verstaan. De formuleering van een standpunt brengt dan ook steeds het gevaar mede van te worden misverstaan, en bij het waardeeren van een wijsgeer dient men zich dan ook moeite te geven, zich in zijn gedachten in te leven. Dit sluit natuurlijk niet in, dat men elke formuleering kan goedkeuren, ook niet dat in de geschiedenis de formuleering herhaaldelijk ten onrechte oorzaak zou zijn geweest eener veroordeeling. Maar het moet ons toch waarschuwen voor een steeds al te letterlijk verstaan van uitdrukkingen, welke in de verschillende stroomingen niet altijd in den geaccentueerden zin zijn opge-

vat. Zoo is het ook wel zeker, dat aan Ubaghs meeningen zijn toegeschreven, welke hij zeker niet in zulk een sterk uitgesproken zin heeft gehouden, maar welke bij hem uitdrukking zijn geweest van een eenigszins eenzijdig ontwikkelde verdediging van de objectiviteit der menschelijke kennis en het bestaan van de absolute of objectieve waarheid. En juist als verdediger daarvan verdient hij hulde, als verdediger ook van de orde in de natuur, waarin hij het vermogen niet kon zien buiten de verhouding tot het object, dat het krachtens zijn natuur in zich werkzaam vermogen tot een bepaalde werking brengt.

Ook in de moderne wijsgeerige stroomingen staat het vraagstuk, betreffende de objectiviteit onzer kennis, nog steeds op den voorgrond. De positivist ziet daarbij nog veelal in de innerlijk geziene zintuigelijke ervaring het materiaal voor zijn wetenschap zeer subjectief, de idealist wil het denkobject actief door het denken zien voortgebracht. Anderen meenen door intuïtie of een natuurdrang de werkelijkheid te kunnen vatten of meenen dat een geloof of een ethische overtuiging ons de wereld der realiteiten openbaren. Zoo staat ook thans de wijsbegeerte nog sterk in het teeken van het subjectivisme: wat bestaat is het bewuste of beleefde. En komen sommige idealisten er ook al toe een op zich te beschouwen object aan te nemen, dan kan dit toch enkel gekend worden door en in ons subjectief denken. Eenerzijds wordt dus aan de activiteit van ons denkvermogen nog een overdreven waarde toegekend, ofwel men neemt anderzijds zijn toevlucht tot een irrationalistisch vermogen.

Voor de Marburgsche School geldt nog steeds de identiteit van denken en zijn, d.w.z. denkinhouden, waaraan wij objectieve geldigheid toeschrijven, zijn denkobject, zijn het objectieve zijn, waardoor hun filosofie tot logica wordt. Het onderscheid tusschen denken en het gedachte object, waarop Ubaghs zoo zeer den nadruk legt, ontbreekt hier; het wezen der dingen kunnen wij dus volgens hen niet bereiken, al sluit dit de realiteit eener buitenwereld nog niet uit.

De Badensche cultuur-filosofie werd een waarde-filosofie. De werkelijkheid is wederom geschapen door ons den-

ken; het objectieve bezit echter geen werkelijke realiteit, maar het beteekent een waarde. Hun filosofie is dan ook een critische wetenschap van waarden, die door eenieder erkend worden, d.i. van „allgemeingültige Werten.” Van metafysiek in aristotelisch-thomistischen, d.i. in streng objectivistischen zin wil echter noch de Badensche noch de Marburgsche School weten.

Ook het critisch-realisme van een Messer b.v. weet zich nog niet te ontdoen van een Kantiaansch subjectivisme. Wel onderscheidt men denkinhoud en denkobject, en wordt metafysiek hier ook voor mogelijk gehouden, maar het kennen wordt nog te zeer beschouwd als een actief begripmatig denken. Erkent men, dat de verschijnselen van het object alleen de kennis ervan niet uitmaken, toch is 't hier nog het kennend subject, dat door ruimtelijke, tijdelijke en categorische bepalingen het object structureert als bepaling van het „Ding an sich”, dat echter niet geheel en al gekend kan worden; het diepste wezen der dingen blijft ten slotte onkenbaar.

Dit wezen der dingen meende Husserl te kunnen bereiken door zijn „Wesensschau” uit de aan de begrippen ten grondslag liggende waarnemingen; maar ook deze metafysiek is subjectivistisch en ook min of meer irrationeel, daar zij steunt op een intuïtief vermogen van onze natuur. De groote vooruitgang is hier echter, dat in het zintuigelijk-waarneembare een bovenzinnelijk kenbaar element erkend wordt, wat ook het geval is bij de critisch-realisten. Het irrationalistisch element trad nog sterker op den voorgrond bij Eucken, volgens wien door de „noölogische methode” een transsubjectieve en hogere geesteswereld geopenbaard wordt in wetenschap, kunst en religie.

Hiermede was de weg bereid voor irrationalistische en anti-intellectualistische wereldbeschouwingen, als reactie op de te sterk rationalistische, idealistische stroomingen. Immers de mensch streeft niet alleen naar kennis van het ware, maar ook naar den zin van het leven, naar doel en beteekenis van het heelal. Dit tracht men nu te bereiken langs den innerlijken weg van het leven of van de natuur, moge men het vermogen daartoe al betitelen met geloof, gevoel, intuïtie of levensakt. Zoo

komt men ertoe, die wereldbeschouwing voor waar te houden, welke, zonder uitdrukkelijk met het verstand in strijd te zijn, ons bevredigt, ons helpt, en ons tot zedelijk handelen leidt.

Hiertoe droeg ook de evolutie-leer het hare bij, waardoor het biologische op den voorgrond trad en de nadruk kwam te liggen op de menschelijke natuur, welke min of meer spontaan waarheden aanvaardt, welke de rede wel niet bewijzen kan, maar waarvan juist onze natuurdrang ons overtuigt, en welke worden gezien in een soort intuïtie. Zoo ontstaan de verwante systemen van Pragmatisme met James en Schiller, en van Intuitionisme met b.v. een Scheler en Bergson.

Voor al in deze richtingen zijn punten van overeenstemming te vinden met Ubaghs. Immers van het Pragmatisme merkt Prof. Brandsma op: „Opmerkenswaard is hier vooral die hooge waardeering eenerzijds van de menschelijke natuur als geheel boven de meer beperkte van verstand en begrip, anderzijds van de waarheid, die met onwederstaanbare kracht zich doet kennen in de menschelijke natuur.” ¹⁾ En wij zagen hoe Ubaghs juist zijn leer gefundeerd wil zien op de menschelijke natuur en hoe heel zijn systeem berust op de idee, dat de waarheid zich aan ons openbaart. Is het Pragmatisme hier echter meer subjectief ingesteld, Ubaghs wijst hier juist op het objectieve karakter der waarheid, waardoor hij den weg wijst naar Sint Thomas. Van den anderen kant is ook bij Ubaghs de intuïtieleer veel meer ontologistisch georiënteerd dan bij Bergson.

Ook bij Theosofen e.d., bij Protestantsche en Katholieke Modernisten vinden we gelijke tendenzen, in zoover zij op een geloof of mystiek „schouwen” den godsdienst zouden willen fundeeren. Op ethische of religieuze motieven zoekt men ook in religieus-socialistische kringen meer op grond van gevoelens en waarde-oordeelen, dan op een rationeel fundament het socialisme te rechtvaardigen, zoodat hier ook sterk de invloed van James en Bergson is waar te nemen. Het Pragmatisme krijgt hier echter vooral een sociaal-pragmatisch karakter, omdat het gemeenschapsgevoel sterk naar voren treedt.

In deze richtingen is toch een meer objectieve en relatieve

---

¹⁾ Titus Brandsma O. Carm. *Godsbegrip*, 1932, pag. 23 en 24.

tendenz te onderscheiden tegenover de al te sterk subjectieve en absolute instelling der idealistische richtingen. Men verwijt dezen de kennis alleen te bezien als een begrippen-spel, terwijl zij toch haar oorsprong neemt in het leven; dat zij de notioneele kennis vergoddelijken, terwijl de intuïtie misprezen wordt. En juist hier kan Ubaghs weer voor deze strooming een wegwijzer genoemd worden, daar ook hij een intuïtionisme leert, maar door hem toch groote waarde wordt gehecht aan dat z.g. spelen met begrippen. Zou men van hem als Traditionalist een sterk anti-intellectualistische instelling mogen verwachten, wij hebben er reeds op gewezen, hoe weinig dit het geval is: geloof, in den zin van een natuurlijk, wijsgeerig geloof en het weten, intuïtie en verstandelijk kennen moeten volgens hem tot een eenheid worden gebracht.

Trachtte Ubaghs door zijn Traditionalisme en zijn Ontologisme tot een voor allen aannemelijke synthese te komen, in de moderne wijsbegeerte is eerder van het tegendeel sprake. Reeds Fichte zeide: „men kiest zijn wijsbegeerte, naar den man, die men is”. In de geschiedenis der philosophie ziet men de eene strooming opkomen als een reactie op een voorafgaande. Vooral in de moderne psychologie ziet men het ontstaan van verschillende typologieën. En men begint ertoe over te hellen, ook in het wijsgeerig denken twee richtingen onverzoenbaar tegenover elkaar te stellen: den levensphilosoof en den intellectualist of den dogmaticus en den idealist.

In verband met deze wijsgeerige stroomingen moeten wij in Ubaghs waardeeren, dat hij in ons verstand het karakter van vermogen op den voorgrond heeft gesteld, dat dit geleidelijk tot ontwikkeling komt, en dat deze ontwikkeling verloopt overeenkomstig onze natuur. Maar dit sluit niet in, dat dit vermogen naar min of meer Kantiaansche opvatting, zij het op een voorloopige wijze, reeds geïnformeerd, d.w.z. bepaald is. Die bepaling ontstaat veeleer, doordat de kenbare wereld zoo grooten rijkdom en differentiatie in haar kenbaarheid bezit, dat zij geeigend is ook dat vermogen te bepalen. Er is dus veeleer een informatie of bepaling in den zin van beperkte ontvanke-lijkheid dan van actueel bezit van eenig, zij het ook in voorloopige bepaling omschreven, begrip. De potentialiteit wordt

dus als potentialiteit eer nog versterkt in plaats van dat zij door een zekere nog zoo beperkte actualiteit wordt verminderd. Op den voorgrond moet treden het bepalende karakter der waarheid in al haar vormen van openbaring; de rijke kenbare wereld is de zegen van het arme verstand, is een weelde voor het om voedsel vragende kenvermogen.

Van pragmatistisch standpunt moeten wij er dus op bedacht zijn en in ons bewustzijn trachten te versterken, dat weliswaar in het leven de kennis van de waarheid zich openbaart, maar dat ook dit veeleer moet worden verstaan als een aanwijzing van de *evidentia objectiva*, welke onze tot kennis geordende natuur tot begripen dwingt.

Onbewust leeft in ons vaak reeds de waarheid. De voorstelling van het gedachten-leven, alsof dit zou beperkt zijn tot het actueele begrip, is veel te beperkt. In onzen tijd wordt dit steeds meer ingezien. Het is ook niet juist, dat tegenover het actueele begrip alleen het zuivere kenvermogen zou staan, een gedachte juist door die beperkte voorstelling ingegeven. Er bestaat in ons door de lichamelijke aandoeningen en toestanden, welke door het innig verband van eenheid van zelfstandigheid en natuur, van ziel en lichaam, vaak een intentioneel karakter dragen, alsmede bestaat er door de psychische gesteltenissen iets in ons, dat als een beweging naar het einddoel, hetwelk het begrip is, moet worden opgevat.

Dit voor-bestaan in wording van het begrip ontsnapt aan ons bewustzijn. Zoo komt het in ons voor, dat wij een begrip hebben, dat samenhangt met allerlei onbewuste dingen in ons, maar waarvan die samenhang niet altijd klaar in onze voorstelling leeft. Het gevolg hiervan is, dat wij een begrip en daaraan aansluitend een oordeel en zelfs een conclusie eener redeneering bezitten, waarvan de ondergrond ons geheel en al ontgaat. Dit is niet alleen een tekort schieten van het geheugen, maar dit mag zelfs worden opgevat als de openbaring van het gebrekkig overzicht, dat wij van ons denkproces en van de ontwikkeling onzer kennis hebben. Dit feit, waarop door de gegevens en resultaten der empirische zielkunde den laatsten tijd bijzonder de aandacht is gevestigd, maar waarvan men de strekking niet altijd even helder doorziet, heeft menigeen in

den waan gebracht, dat hij langs irrationeelen en alogischen weg door een intuïtief vermogen van de menschelijke natuur tot kennis der waarheid komt. Dit is een verklaring voor het in breede kringen van wijsgeerig denken zich openbaren van de neiging om onze kennis als intuïtie te verstaan, en roept onder menig opzicht de herinnering aan het ontologistisch tijdperk weer op.

Waar deze stroomig in onzen tijd bestaat, en met het door Ubaghs ingenomen standpunt allernauwst verwant is, daar heeft het zijn nut, ons in hem te spiegelen, om de fouten te vermijden, waarin hij gevallen is. Men mag zijn Ontologisme voor een groot deel op rekening stellen van een niet voldoende onderscheiding tusschen het kenvermogen, onbewust maar objectief bepaald, en het actueel maar sluimerend begrip. Deze beiden zijn psychisch zoo aan elkaar verwant, dat zij in het bewustzijn nauwelijks en zeker niet onmiddellijk zijn te onderscheiden. Ubaghs nu vatte het kenvermogen te veel op als uiteraard van binnen uit bepaald en daardoor van nature werkend, en hoewel hij aan die bepaling een objectieve strekking toekende, wist hij toch niet, evenals zoovele anderen in zijn tijd, zich te ontworstelen aan het subjectivistisch uitgangspunt, waardoor hij geleidelijk meer in zijn Ontologisme verviel. In plaats dat Ubaghs n.l. het vermogen zelf als tot het object geordend zag en door de alwijze voorzienigheid Gods geplaatst tegenover de objectieve kenbaarheid, geordend tot de bepaling van dat kenvermogen, meende hij de niet bewuste bepaling door een actueel bezit van den geest te moeten verklaren.

Door dit onderscheid te maken kunnen de hedendaagsche intuïtionistische, pragmatistische stroomingen, welke slechts fictief en wederrechtelijk den naam van objectivisme dragen, worden geleid tot een gezond en met de natuur van ons kenvermogen overeenkomend objectivisme. Het valt dan ook te verwachten, dat dit onderscheid steeds meer zal worden gemaakt, en de objectivistische strooming, welke onmiskenbaar is, daarin haar bekroning vinden zal en daarmede het reeds meer erkenning vindend inzicht van Aristoteles en Sint Thomas in het wezen en de ontwikkeling van onze kennis.

Dit zal tevens het steeds meer overwonnen standpunt der subjectivistische scholen doen verlaten.

Door bestudeering van de zwakke punten in Ubaghs' systeem, dat bij den opbloei der Kantiaansche wijsbegeerte worstelde om de objectiviteit van het begrip, zullen wij ons hoeden voor de fout, waarheen het intuïtionisme en pragmatisme velen schijnbaar onwederstaanbaar dringen.

Ook in het intuïtionisme en het pragmatisme ligt een onmiskenbare drang naar proclamatie van de objectiviteit van het begrip en velen worden juist om den objectivistischen inslag dezer stelsels tot vereerders en aanhangers daarvan gemaakt. Bij het streven naar die objectiviteit toonen zij zich blind voor de fouten, welke deze stelsels door hun toch eigenlijk subjectivistische instelling begaan.

Tegenover de actualiteit van het bezit der waarheid moet ook hier de nadruk worden gelegd op het karakter van vermogen dat ons verstand draagt, terwijl de erkenning van zijn ordening tot het object meer bewondering moet doen hebben voor de voorzienigheid Gods, die overeenkomstig dat door Hem geschonken vermogen de dingen in hun objectieve kenbaarheid doet stralen en ons verstand bepalen, dan voor het kenvermogen zelf, alsof dit in zich zelf opgesloten de aanschouwing van de waarheid in zich zou bezitten.

Wat het Traditionalisme betreft, ook hier kunnen wij ons in Ubaghs spiegelen, inzooverre zeker in zijn systeem iets ligt opgesloten, dat behartigenswaardig moet worden geacht, terwijl anderzijds ook daarin door onvoldoende onderscheid een verkeerde conclusie door hem is getrokken. Wellicht beïnvloed door Taine's theorie van het milieu, heeft hij de beteekenis van het woord als wekker van het begrip eer onderschat dan overschat. Het woord en het onderricht hebben zeker een groote beteekenis voor de ontwikkeling van het begrip, maar men onderschat die beteekenis, zoo men daarin niet de uitstraling ziet van de objectieve waarheid. Het woord toch is niet op de eerste plaats het leven en de uitdrukkingsvorm van het eigen begrip, maar veeleer het kleet, dat de objectieve waarheid voor de bepaling van ons verstand aanneemt. Het treedt voor ons in de plaats van het objectieve begrip en het leven der taal

in het sprekende subject is minder te beschouwen als uiting der gedachte dan wel als de bepaling van het subject door het onder woorden gebrachte object.

Ubaghs heeft dit in zijn gematigd Traditionalisme beter dan de meesten zijner tijdgenooten gevoeld, wat vooral hieruit voortkomt, dat hij ook het meest het verstand als vermogen trachtte te zien. Ubaghs' Traditionalisme is zelfs geleidelijk zwakker geworden in dien zin, dat hij voortdurend sterker den nadruk gaat leggen op de ordening van ons verstand tot de objectieve waarheid. Zijn Traditionalisme is ten slotte dan ook min of meer als een vorm van zijn Ontologisme te beschouwen, dat als zijn eigenlijk systeem moet worden aangezien. In zijn voorstelling van de ontwikkeling onzer kennis heeft hij zich nog te zeer laten beheerschen door de stroomingen van zijn tijd als het panentheïsme van Krause, den subjectieven *sensus communis* en andere theocentrische en sociale theorieën, zoodat hij aan het menschelijk verstand nog niet die zelfstandige plaats heeft durven geven, als eigenlijk met zijn grondgedachte overeenkwam. Ook in zijn Ontologisme bleef hij te sterk den nadruk leggen eenerzijds op den subjectieven drang naar het object van het begrip, in plaats van op de bepaling door het object, waardoor hij aan het Godsbegrip in plaats van het in het eindige indirect geziene oneindige, het direct geziene oneindige beantwoorden zag; anderzijds vloeide daaruit voor hem voort, dat dit oneindige directe door de menschelijke natuur niet werd gekend dan door verlichting van God Zelf. Zoo bracht hem zijn opvatting van de objectiviteit onzer kennis, eerst later in zijn Ontologisme klaarder uitgesproken, reeds in de eerste jaren tot het Traditionalisme, dat dan ook niet te verstaan is zonder rekening te houden met zijn voorstelling over de objectiviteit van het begrip, gelijk deze later in zijn Ontologisme scherper naar voren treedt.

Door dit alles kent Ubaghs aan de verlichting Gods door de schepping van onze natuur en door het rijk der genade, een te groote plaats toe in de ordening van ons verstand tot het object, en is hij ook niet in staat die ordening te verstaan door de loutere voorstelling van Gods Voorzienigheid, die tegenover het vermogen het daaraan geëvenredigd object heeft ge-

schapen. Hierdoor kan hij ook de menschelijke natuur niet voldoende zelfstandig zien in dien zin, dat hij steeds meer de natuur en het menschdom dan den individueelen mensch beschouwt.

Zeker is de mensch in hooge mate afhankelijk van zijn medemenschen en is hij in vereeniging met hen eerder en sterker zich zelf bewust; maar het getuigt toch nog van een invloed van een idealistische. subjectivistische, emanentistische, aan Platonisme verwante opvatting, dat hij het eenheidskarakter der menschelijke natuur sterker doet spreken dan de zelfstandigheid van het individu. Ubaghs' Traditionalisme stelt dan ook het menschelijk verstand, hoezeer door God en krachtens Gods schepping tot de objectieve waarheid geordend, in het individu zoo ongenoegzaam voor, dat het alleen in het leven van het menschdom tot waarlijk leven kan komen. Hier straalt Ubaghs' bewondering door voor den mensch als maatschappelijk wezen, dat alleen in en door de maatschappij tot volmaaktheid kan worden gebracht. Zoo openbaart zich in Ubaghs' Traditionalisme zijn groote bewondering voor het wezen Gods en Zijn schepping van den individueelen mensch, vooral echter als maatschappelijk wezen, maar ook bewondering voor God als ordener en voorziend bestuurder der wereld, die de ordening van het individueele doet opgaan in de orde van het geheel.

Een wondere mengeling van theocentrische en sociale wereldbeschouwing is dit Traditionalisme geworden, waarin aan het element van onderlinge afhankelijkheid een dusdanig groote plaats wordt ingeruimd, dat daarbij de zelfstandigheid van het individu in het gedrang komt. In zijn sociale voorstellingen overweegt zeker de godsdienstige gedachte als grondslag daarvan, maar het zou onjuist zijn ze uitsluitend als godsdienstig te beschouwen. Ubaghs is getroffen geweest door de groote waarde van het gemeenschapsleven voor de ontwikkeling der individueele natuur. Hij heeft daarin de wijze orde der Voorzienigheid gezien, maar niet voldoende weten te onderscheiden hoe die waarde niet alleen evengoed kan worden gezien, wanneer het menschelijk kenvermogen als een louter vermogen met een tot bepaling daarvan in staat gesteld object

beschouwd wordt, maar in die beschouwing zelfs nog heerlijker uitkomt; alleen wordt dan die waarde eenigszins anders gericht.

Stellen wij ons het kenvermogen als een louter vermogen voor, dan blijkt daaruit de dringende noodzakelijkheid der bepaling in de wereldorde. Zien wij dan echter, hoe God het vermogen tot die bepaling weliswaar gelegd heeft in de objectieve waarheid, maar deze om tot die bepaling te komen, haar gewone en helderste uitstraling vindt niet slechts in het gemeenschapsleven in het algemeen, waarin die objectieve waarheid onder duizenderlei vormen tot het verstand spreekt, maar ook meer in het bijzonder in de taal en in het woord, als 't ware levensvoorwaarde voor de objectieve waarheid, welke zonder deze levensvormen tot het verstand spreekt in nauwelijks verstaanbare taal. Dit karakter van het woord heeft Ubaghs te veel miskend, terwijl hij te veel den nadruk bleef leggen op het actieve en steeds eenigszins actueele karakter van ons kenvermogen. Zoo bleef voor hem het woord te veel alleen de uitdrukking van hetgeen er leefde in het kenvermogen, dat het woord zoekt en behoeft om voor den dag te treden en vorm en uitdrukking te vinden. Zeker is het woord ook de uitdrukking der gedachte; het beantwoordt geheel aan de mensche lijke natuur en aan den aard van het mensche lijk kenvermogen, dat niet slechts de uiterlijke aandoening tot de gedachte, maar evenzeer de gedachte tot een uiterlijke aandoening voert, waardoor beiden met elkaar samenhangen. Bij dezen innigen samenhang spreekt het vanzelf, dat de objectieve waarheid onder dien vorm het duidelijkst tot het kenvermogen spreekt en dit bepaalt, waaronder dit laatste blijkt die waarheid wederkeerig het gemakkelijkst en het beste weer te geven.

Het woord toch is tevens een vorm, waaronder een tot stand komend begrip wordt vastgehouden, waarmede dit begrip verbonden blijft en waarin het begrip blijft leven. Het is opmerkelijk, hoe in het Boek der Schepping beschreven wordt, dat God de dieren tot Adam voerde en elk eenen naam gaf. Dit is als de uitdrukking van het feit, dat de vorming van het begrip bekroning vindt in het woord en dat het woord dit begrip uitdrukt en optreedt als het substituut van het begrip.

Had Ubaghs deze dubbele functie van het woord scherper onderscheiden, dan zou hij wellicht in zijn objectivistisch georiënteerd Ontologisme en in zijn groote bewondering voor Gods Voorzienigheid en Wijsheid de objectieve waarheid in en door het woord sprekend tot het verstand en dit bepalend hebben gezien. Nu heeft hij te veel gelet, trouwens geheel in overeenstemming met de subjectivistische oriëntering van zijn Ontologisme — in verbinding met de boven aangeduide objectivistische oriëntering daarvan — op het woord als uiting van het in het subject levend begrip, en heeft hij het woord gezien als noodzakelijk om aan dit begrip vorm en leven te geven.

Hoewel het Traditonalisme in zijn ouden vorm in onzen tijd niet alleen geen aanhangers vindt, maar men veeleer geneigd is met alle traditie te breken, heerscht er toch een sterke drang naar de verklaring van het begrip en van de bepaling van ons denkvermogen door de inwerking van allerlei louter uiterlijke, psychische en physische factoren; en wel in die mate, dat deze geheel den aard van het kenvermogen bepalen, zoodat, naar het ons wil voorkomen, van een aan het Traditionalisme verwante strooming zeker mag worden gesproken.

In moderne theorieën van denktypen en kenvormen wordt aan deze uiterlijke factoren zulk een groote plaats toegekend, dat van een bepaling door de objectieve waarheid nauwelijks kan worden gesproken, tenzij inzooverre de objectieve waarheid steeds slechts fragmentarisch, allergebrekkeligst, onvolledig en in voortdurend wisselende vormen van partieele verschijning in het kenvermogen tot uitdrukking komt. Alles hangt dus eigenlijk af van het milieu, van de opvoeding en vorming; van een natuurlijk vermogen om door de helder stralende waarheid te worden gegrepen en bepaald kan nauwelijks gesproken worden. Dit is zeker een overdrijving eenerzijds van de potentialiteit van het verstand, dat door de kennis der objectieve waarheid wordt gespecificeerd, alsof deze een loutere passiviteit zou wezen zonder eenige innerlijke ordening tot een bepaalde handeling; anderzijds, en in veel hoogere mate, een onderschatting van het bepalend vermogen der objectieve waarheid, die bij het optreden van genoemde typen en vormen

toch niet haar eigenlijke bepalende werking mist. In het steeds meer veld-winnen dezer voorstelling ligt een zeer groot gevaar voor miskennen der eigenlijke natuur van het menschelijk kenvermogen, niet ongelijk aan het gevaar, waarin ook Ubaghs ten slotte, ondanks de beste bedoelingen, tot dwaling en tot een onjuiste voorstelling is gekomen. Al is de grondbeschouwing niet geheel gelijk, toch moet de dwaling, welke wij bij Ubaghs vaststellen, ons waarschuwen, niet in een soortgelijke fout te vervallen. Het onderscheid, dat voor hem buitengewoon vruchtbaar zou zijn geweest en hem voor afdwaling zou hebben behoed, is ook in de bovengeschetste strooming van dezen tijd het aangewezen middel om een te eenzijdige ontwikkeling te voorkomen. Ook in de moderne opvattingen van kenvormen en denktypen moet het oog blijven gericht op de wonderbare orde in de natuur, waarin aan het menschelijk kenvermogen de objectieve waarheid op bewonderenswaardige wijze blijkt aangepast. Zoodat bij alle erkenning van de bestaande typen en vormen toch niet uit het oog worde verloren de ordening van het verstand tot de objectieve waarheid. De beschouwing hiervan dreigt juist door de aandacht voor typen en vormen al te zeer op den achtergrond te geraken.

Zoo mag de geschiedenis van Ubaghs' leven en leer als een waarschuwing gelden voor onzen tijd, indachtig het spreekwoord: Een schip op strand, een baken in zee.

CONCLUSION.

Gérard Casimir Ubaghs naquit à Berg lez Fauquemont (Pays Bas). Son curé pourvut à sa formation philosophique et théologique, après quoi il fut en 1824 ordonné prêtre à Mâlines. Nommé professeur de Philosophie au petit séminaire de St Roch, il fut en 1825, lors de la suspension de tous les séminaires, professeur chez le comte du Hamal; de nouveau professeur de Philosophie à Liège en 1830, il déménagea en 1831 à Rolduc, où fut transplanté le séminaire de Liège, pour être enfin nommé en 1834 à la Nouvelle Université Catholique de Louvain. C'est là qu'Ubaghs aboutit à un système personnel de Philosophie, association de Traditionalisme et d'Ontologisme, mais qui reçurent tous deux une forme mitigée. Jusqu'en 1850, il avait joint l'Intermédiaire à ce Traditionalisme. Les sources principales de cette période sont: Lamennais, Buffier, Bergier, Leibniz, Bossuet, Fénelon et St Augustin. Mais il sait revêtir ce Traditionalisme d'une forme personnelle, aussi sa doctrine se distingue-t-elle par là de celle des autres Traditionalistes, sur quoi il appelle lui même l'attention. D'après Ubaghs la tradition ne renferme notamment ni la source de la connaissance ni la base de la certitude; car toutes deux ont respectivement leur racine dans les idées innées et dans la foi naturelle. L'enseignement des autres est un moyen nécessaire pour parvenir à connaître les vérités transcendantes d'ordre moral et métaphysique et le sens commun, en tant que expression générale de notre nature raisonnable, sert à contrôler notre sentiment subjectif et intime de la certitude ressentie. Aussi en intermédiaire situe-t-il la conformité à la réalité objective des images intermédiaires et celle des idées innées dans une prétendue foi naturelle, précédant toute connaissance et sur la quelle la connaissance doit précisément se baser; par là est répudiée l'opinion des Rationalistes concernant la subordination de la raison; le premier acte de l'esprit humain c'est un acte de foi; il n'a pas non plus réussi à inventer lui même le langage.

Porté par Thomas Reid à la critique de l'Intermédialisme il parvient à embrasser la doctrine de l'Ontologisme, ce qui se manifeste pour la première fois en 1850. Pour la soutenir il s'appuie sur l'autorité de Bossuet, Fénelon, Malebranche, Gerdil e.a. mais surtout sur celle d'Augustin, d'Anselme et de Bonaventure. Et même à cette époque il s'accroche encore à son Traditionalisme tout en faisant grand cas de la foi en tant que confirmation spontanée de l'existence de certaines vérités et comme arme contre les Rationalistes.

Les principaux frères d'armes d'Ubaghs furent Tits, Lonay, Laforet et Lefebve. Il devait rencontrer une opposition bien vive dans son propre camp catholique e. d. celle de Kersten, Lupus et des évêques de Liège et de Bruges. Ses partisans furent bien plus nombreux surtout dans les séminaires. Cependant la certitude d'une influence positive, immédiate d'Ubaghs et de ses oeuvres dans nos Pays Bas ne se réduit qu'à des données minimes.

Déjà en 1843 quelques remarques furent pour la première fois faite par Rome concernant la doctrine d'Ubaghs. Celui-ci ne savait alors pas qu'elles portaient de la Ste Congrégation. Malgré des explications plus détaillées de sa doctrine ces remarques furent maintenues quoique l'expression en fût plus modérée. Elles peuvent se résumer comme suit: comme doctrine fausse sera considérée la doctrine qui enseigne l'impossibilité de connaître les vérités transcendantes sans enseignement d'autrui et en somme non sans la révélation divine, de démontrer (*demonstrari*) apodictiquement les vérités métaphysiques à savoir l'existence de Dieu, que ces preuves s'appuyent plutôt sur une foi naturelle et peuvent être ramenées au sens commun.

Mais puisque de Rome venaient plusieurs approbations de la doctrine d'Ubaghs dans les quelles la doctrine de Louvain fut considérée comme une opinion libre et qu'à Louvain il fut attribué à ces actes un caractère officiel qu'ils ne possédaient aucunement, tout cela explique qu'Ubaghs en ait fait trop peu de cas. En 1864 Ubaghs fut de nouveau mis en demeure de modifier sa doctrine d'après les sentences de 1843 et 1844, la nouvelle édition de ses oeuvres ne satisfaisait pas non plus, si

bien que en 1866 sa doctrine fut condamnée définitivement cette fois, en même temps l'attention fut appelée sur son Ontologisme et son Traducianisme. La même année force fut à Ubaghs de démissionner, dorénavant il vécut tout retiré dans l'union la plus intime avec Dieu jusqu'à sa mort en 1875.

La doctrine d'Ubaghs porte un caractère de dualisme. Il attribue à l'intelligence humaine l'activité et la passivité; cette dernière a son origine première dans les idées innées qu'il considère comme faculté cognitive, comme objet de connaissance, comme acte cognitif et comme résultat de l'acte cognitif et c'est là que commence tout d'abord l'activité de l'intelligence. Les idées ont une valeur objective, elles forment l'objet même, pour autant qu'elles sont perceptibles pour l'intelligence. La première idée en nous c'est celle de Dieu lui même, de manière à être en contact direct avec Dieu.

Cette contemplation de Dieu reste néanmoins plus ou moins nébuleuse. Portant toutes les caractéristiques de la vérité absolue, les idées sont quelque chose de divin, sont elles mêmes Dieu. Et comme le fini ne peut représenter l'Infini, nous ne serions jamais capables de connaître celui-ci; s'il n'était pas lui même présent dans notre esprit.

La cause efficiente de la préexistence des idées, c'est Dieu, la cause efficiente de notre connaissance des idées innées est double: c'est Dieu éclairant notre intelligence au moyen des idées objectives et l'âme douée de raison qui porte le regard de notre intelligence sur la lumière divine en nous. Pour atteindre la connaissance actuelle des vérités il faut en outre quelque perception des sens pour appliquer les vérités et l'enseignement d'autrui non comme cause efficiente mais comme *conditio sine qua non*. Qu'en effet ce soit nécessaire, les faits de l'expérience nous le prouvent. Comme cette tradition s'appuie en fin de compte sur la révélation divine, il s'en suit que le premier acte de l'esprit humain doit être un acte de foi. Enfin dans l'idée d'Ubaghs l'être divin est le „*primum logicum*” autant que le „*primum ontologicum*”. Le fini, nous ne le comprenons que par l'idée que nous avons de l'Infini parce que nous voyons la perfection faire défaut au fini. L'unique preuve de l'existence de Dieu est par conséquent située dans l'idée innée de Dieu,

tandisque toutes les autres preuves ne tiennent leur pleine force que de celle-là. Tout bien considéré le contact direct avec la vérité, l'intuition immédiate de notre esprit est à la base de la certitude, dont le fondement psychologique est constitué par notre nature raisonnable et le fondement ontologique par Dieu lui-même, cause finale de toute certitude de la raison. Nous trouvons également l'expression du dualisme de sa doctrine sur la connaissance dans sa théorie des universaux qui de son propre aveu doit le faire ranger parmi les réalistes. Ces universaux n'existent pas en eux mêmes, mais ont néanmoins une existence dans les individus; son dynamisme s'y rattache aussi, d'après le quel toute essence est une force active, et finalement aussi son vitalisme et son générationisme.

Pour nous Ubaghs a un intérêt actuel par ce qu'il insiste sur le développement de notre connaissance et son objectivité. Il le considère, ce développement de nos idées et de notre connaissance, comme passif à un très haut degré en tant que la vérité non seulement rend possible et fait exister la faculté en elle même mais aussi la développe; la vérité même éclaire notre intelligence sinon celle-ci reste enveloppée dans les ténèbres. Ceci montre suffisamment le caractère objectif de la vérité dans l'oeuvre d'Ubaghs, et sa lutte pour l'objectivité de l'idée et par là même pour celle de notre connaissance. Et à cause de cela il est bien regrettable qu'Ubaghs n'ait par su se défaire complètement de la conception cartésienne de l'intelligence active de par sa nature quoique cette activité soit extrêmement restreinte chez lui; c'est en quoi Ubaghs n'a pas su complètement dégager sa doctrine de tout subjectivisme. Toujours est il que, combattant pour l'objectivité de l'idée et pour l'action de la vérité absolue sur l'intelligence connaissante, il prépare la voie à faire revivre l'idée que l'évidence objective peut également faire fonctionner une faculté qui n'est que cela; cette manière de voir explique aussi qu'Ubaghs se soit senti partisan de la doctrine d'Aristote et de St Thomas.

Dans les tendances modernes aussi le problème de l'objectivité de la connaissance prédomine toujours. L'institution objective qui y préside peut tirer bien du profit de la doctrine d'Ubaghs. Contrairement à l'antirationalisme de quelques

tendances Ubaghs reconnaît la valeur de notre intelligence. Plus que ce n'est le cas dans les tendances pragmatiques et intuitionnistes actuelles Ubaghs nous indique le caractère objectif de la vérité. Avec lui nous pouvons, à l'opposition du Pragmatisme, appeler l'attention sur le fait que la connaissance de la vérité se manifeste, il est vrai, dans la vie, mais que pourtant tout cela doit être aussi pris comme un indice de l'évidence objective imposant la connaissance à notre nature qui y est disposée.

Si Ubaghs considérait la faculté cognitive encore trop comme une détermination essentiellement intrinsèque, tout en reconnaissant une tendance objective à cette détermination, il ne sut pourtant encore s'arracher suffisamment à ce point de départ subjectiviste. La détermination inconsciente de notre faculté cognitive, qu'indique également la psychologie empirique de nos jours, Ubaghs croyait devoir l'expliquer par une possession actuelle de notre esprit, au lieu de voir la faculté elle-même disposée à l'objet se trouvant dans la possibilité d'être connu objectivement ce qui a aussi son importance pour la tendance intuitionniste moderne.

D'avoir trop négligé le caractère objectif de la parole, c'est là dans son Traditionalisme la faute que commit Ubaghs. De nos temps aussi nous observons le vif désir d'expliquer l'idée et de déterminer notre faculté cognitive par l'action de toute sorte de facteurs psychiques et physiques d'origine purement extrinsèque, si bien qu'ils semblent complètement déterminer notre faculté cognitive.

A notre avis il est permis d'y voir une tendance apparentée au Traditionalisme, dans la quelle la détermination par la vérité objective entre à peine en jeu, parce que tout y est considéré comme dépendant du milieu, de l'éducation, du type etc. En ce point aussi l'évolution d'Ubaghs nous avertit de ne jamais perdre de vue la disposition de l'intelligence à connaître la vérité objective.

BIBLIOGRAPHIE

- Annales de l'Institut Supérieur de Philosophie*, t. V, Louvain.
Annuaire de l'Université Catholique de Louvain. Louvain. *)
- BAUER, LUDWIG, *Metaphysik*. München 1923.
- BEIJSSENS, J. Th., *Algemeene Zielkunde*. Amsterdam 1909-1911.
- „ *Criteriologie*. Leiden 1911.
- „ *Logica of Denkleer*. Leiden 1923.
- „ *Theodicee of Natuurlijke Godsleer*. Amsterdam 1907.
- Biographie Nationale*, (publiée par l'académie royale) de Belgique. Bruxelles.
- BRANDSMA, Prof. Dr Titus, *Godsbegrip*. Nijmegen—Utrecht 1932.
- BROERE, C., *Praelectiones Philosophiae, quas 1840—1841 in Seminario Hageveldensi habuit C. Broere*. Harlemi 1889.
- BROM, GERARD, *Herleving van de Wetenschap in Katholiek Nederland*. 's Gravenhage 1930.
- „ *Romantiek en Katholicisme in Nederland*. Deel II: Wetenschap en Staatskunde. Groningen 1926.
- Collectanea Mechliniensa*. Leuven Maart 1927.
- Le Correspondant*, Paris. *)
- DARIS, *Le diocèse de Liège sous l'épiscopat de Mgr Théodore de Montpellier*. Liège 1892.
- „ *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège (1724-1852)*, t IV. Liège 1873.
- DELVIGNE, AD., *Les doctrines philosophiques de Louvain et les congrégations romaines, 1834—1866. Une page d'histoire contemporaine*. Bruxelles 1893.
- Dictionnaire de Théologie catholique*. Vacant et Mangenot, Paris 1903 tot heden. Art. Ontologisme.
- DREWS, Arthur, *Geschichte der Philosophie IX: Die deutsche Philosophie der Gegenwart und die Philosophie des Auslandes*. Berlin u. Leipzig, 1922.

FABRE, *Défense de l'ontologisme contre les attaques récentes de quelques écrivains qui se disent disciples de Saint Thomas*. Paris et Tournai 1862.

FALCKENBERG, R., *Geschichte der neueren Philosophie*. Berlin u. Leipzig 1927.

GESTEL, P. C. VAN, *Het Religieus-Socialisme*. Leuven 1932.

GILSON, *Mémoires pour servir à l'histoire du Traditionalisme et de l'Ontologisme en Belgique, de 1834—1864*. Correspondance de Mr l'abbé Gilson avec Mr Kersten. Alost 1894.

HENRY, J., *Le Cardinal Sterckx et la condamnation du Traditionalisme de Louvain*, in: *Collectanea Mechliniensa*. Louvain 1927.

„ *Le Traditionalisme et l'Ontologisme à l'Université de Louvain (1835—1865)* in: *Annales de l'Institut supérieur de Philosophie*, t. V, Louvain.

JACOPS, J., *Notice sur la vie et les travaux de M. le chanoine G. C. Ubaghs, prof. émérite à la Faculté de philosophie et lettres de l'Université catholique de Louvain*, in: *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*, 1876.

Journal historique et littéraire. Liège. *)

De Katholiek. 's Gravenhage. *)

Der Katholik. Mainz. *)

KERSTEN, *Essai sur l'activité du principe pensant considérée dans l'institution du langage*, 3 dln. Liège 1851, 1853, 1863.

KLEUTGEN, J. S.J., *L'Ontologisme jugé par le Saint-Siège*. Paris 1867.

KLIMKE, Fr. S.J. *Die Hauptprobleme der Weltanschauung*. Kempten-München 1910.

„ *Institutiones Historiae Philosophiae*, 2 vol. Romae-Friburgi-Brisg. 1923.

LAFORET, *La vie et les travaux d'Arnold Tits*. Bruxelles 1853.

„ *Note de M. le chanoine Laforet touchant le système de M. Ubaghs sur la nécessité de l'enseignement pour le développement de la raison humaine*. Louvain 1865.

LEPIDI, *Examen philosophico-theologicum de Ontologismo*. Louvain 1874.

Liber Memorialis 1834—1884. Université Catholique de Louvain. Louvain 1887.

LONAY, *Examen de la question de l'origine de nos connaissances au point de vue de la philosophie*. Louvain 1847.

LUPUS, *Le Traditionalisme et le Rationalisme examinés au point de vue de la philosophie et de la doctrine catholique*. Liège 1858.

Messenger des Sciences Historiques. Gand 1875.

MESSER, A., *Geschichte der Philosophie III, Von Kant bis Hegel*. Leipzig 1923.

„ *Geschichte der Philosophie IV, im 19. Jahrhundert*. Leipzig 1923.

„ *Die Philosophie der Gegenwart*. Leipzig 1931.

Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg. Tome XV, 1878. Ruremonde: Notice sur la vie et les travaux de M. le chanoine Ubaghs, door Jos. H(abets).

RAMIÈRE S.J., *De l'unité de l'enseignement de la philosophie au sein des écoles catholiques d'après les récentes décisions des Congrégations romaines*. Paris et Lyon 1862.

Revue Catholique. Louvain. *)

Revue de Bruxelles, 1839 en 1840.

Revue du monde catholique, 1863 en 1864.

Revue des sciences ecclésiastiques. 1866.

Revue générale. Bruxelles 1888.

Staatslexikon, Vierter Band. Freiburg im Breisgau 1931.

STÖCKL, Dr Albert, *Geschichte der neueren Philosophie*. Mainz 1883.

„ *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. Mainz 1875.

Traité élémentaire de Philosophie. Edité par des Professeurs de l'Institut supérieur de Philosophie de l'Université de Louvain. Louvain 1926.

UBAGHS, G. C. Zie pag. 58 vlg.

VRIJMOED, F. J. J., *Lamennais avant sa défection et la Néerlande Catholique.* Paris-Limoges 1930.

WEDDINGEN, Dr VAN,, *La Philosophie scolastique en Belgique*, in: *Revue Générale de Bruxelles*, 1888.

WULF, M. DE, *Histoire de la philosophie en Belgique.* Bruxelles-Paris 1910.

ZIGLIARA, *Essai sur les principes du traditionalisme et observations sur quelques interprétations de l'idéologie de S. Thomas d'Aquin*, par G. C. Ubaghs.

„ *De la lumière intellectuelle et de l'ontologisme suivant S. Augustin, S. Bonaventure et S. Thomas d'Aquin.*

---

*) Geraadpleegd tusschen de jaren 1840 en 1870.

INHOUD

	Pag
Hoofdstuk I.	
De Figuur van Ubaghs in de Geschiedenis der Wijsbegeerte . . .	1
Hoofdstuk II.	
Ubaghs' Leven	51
Bibliographie van Ubaghs	58
Hoofdstuk III.	
Ubaghs' Leer	131
Hoofdstuk IV.	
De Beteekenis van Ubaghs voor onzen Tijd	179
Conclusion	195
Bibliographie.	201

STELLINGEN

I.

De geschiedenis van het Traditionalisme en het Ontologisme leert ons opnieuw het nut van onderwijs in de Aristotelisch-Thomistische wijsbegeerte.

II.

Daar Ubaghs' Traditionalisme een geheel eigen vorm heeft, is het onjuist, hem, gelijk velen doen, op één lijn te stellen met de gematigde Traditionalisten als Bautain en Bonnetty.

III.

Prof. de Wulf formuleert in zijn beschrijving van Ubaghs' systeem het fundament der zekerheid ten onrechte als gelegen in de traditie, daar Ubaghs daarvoor den nadruk legt op het innerlijk bewustzijn van de ordening der allen gemeenschappelijke natuur tot de objectieve waarheid, welk bewustzijn hij nu eens beschrijft als een innerlijk geloof, dan weer als een innerlijken sensus, welke allen gemeenschappelijk is en daarom in de traditie zoowel openbaring als steun vindt, eindelijk als een ontologistische intuïtie.

IV.

Ubaghs heeft een bewuste verandering van leer ondergaan en wel van een traditionalistisch Intermediarisme naar een traditionalistisch Ontologisme.

V.

Wil men Ubaghs bij een bepaalde wijsgeerige school indeelen, dan verdient het de voorkeur, dit te doen bij die der Ontologen.

VI.

Aan de goede trouw van Ubaghs in zijn houding met betrekking tot de uitspraken van Rome valt niet te twijfelen en uit de omstandigheden is te verklaren, dat hij die uitspraken heeft onderschat.

VII.

De schouwing Gods, volgens het stelsel der Ontologen, is wel te onderscheiden van de ongebeelde en onbemiddelde Godschouwing in de voorstelling der mystieken als de Z. Ruusbroec en Sint Jan van het Kruis.

VIII.

Voor de Wijsbegeerte is het van belang, kennis te nemen van de moderne typologieën.

IX.

Volgens het absoluut gezinsloon, als feit vooropgesteld, maken kindertoeslagen als zoodanig geen deel uit van het loon, maar behooren aan de groote gezinnen bij het vijfde kind tegemoetkomingen te worden verleend.

X.

De nadeelige gevolgen, voortvloeiende uit de theorie van het absoluut gezinsloon, dienen door het zwaarder belasten van kinderloozen of ongehuwden voorkomen te worden.

XI.

Bij de bespreking van een wijsgeerig systeem verdient het aanbeveling, meer te letten op het inzicht van den wijsgeer in verband met de stroomingen van zijn tijd, dan op de letterlijke formuleering zijner stellingen.

XII.

Gezien de groote beteekenis van de wijsbegeerte voor het leven, verdient het aanbeveling, onze wijsgeerige inzichten met voorbijgaan van verouderde termen te kleeden in aan het leven aangepaste en in breeder kring verstaanbare termen.

